

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Anuška Delić

**Slovenija in ZDA po 11. septembru:
Politični odnosi in novinarska stališča**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Anuška Delić
Mentor: doc. dr. Milan Brglez
Somentor: doc. dr. Marko Milosavljević

Slovenija in ZDA po 11. septembru:
Politični odnosi in novinarska stališča

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Slovenija in ZDA po 11. septembru: Politični odnosi in novinarska stališča

Slovenija je pred dvema desetletjema veljala za bolj zahodnoevropsko od drugih republik nekdanjega socialističnega konglomerata, danes pa se zdi, da je prevzela identiteto Vzhoda. To se zlasti kaže v odnosu, ki ga je razvila z Združenimi državami Amerike. Položaj, ki ga je kot mala država zavzela v odnosu s supersilo, bomo ponazorili skozi pregled slovensko-ameriških odnosov od osamosvajanja Slovenije do danes. Medtem je slovensko politiko za več kot desetletje prednostno zaposlilo članstvo v Natu (in EU), tako se o svoji siceršnji dolgoročni zunanjepolitični strategiji nikoli ni izrekla. Usmerjenost slovenske zunanje politike je sicer prve jasne obrise dobila po madridskem vrhu Nata, toliko bolj pa po 11. septembru 2001, ko je morala Slovenija dokazati svojo privrženost enemu od poglobitnih nacionalnih in zunanjepolitičnih ciljev, pridružitvi Natu. Ker vloga slovenskih medijev v kontekstualiziranju bilateralnih odnosov nikoli ni bila zanemarljiva, smo analizirali tudi komentarje vladne odločitve, da v Irak pošlje pripadnike Slovenske vojske. Ta presenetljiva odločitev je v tistem času očitno razburila znaten del javnosti.

Ključne besede: Slovenija, male države, ZDA, mednarodni odnosi, mediji.

Slovenia and USA after September 11th: Political Relations and Opinion of the Press

Two decades ago Slovenia was perceived as more western European than the rest of the republics of the former socialist conglomerate, while today the country seemed to have acquired the identity of the East. This mainly manifests itself through relations it had developed with the United States of America. We will portray the position Slovenia assumed as a small state in relation to this superpower through an overview of Slovenian-American relations from Slovenia's quest for independence until the present. Meanwhile Nato (and EU) membership became the primary focus of Slovenian policymakers for more than a decade, therefore the country's long-term foreign policy strategy had never been defined. The first visible contours of Slovenia's foreign policy orientation became evident after the Nato Summit in Madrid and more significantly after September 11th 2001 when the country had to reaffirm its commitment to one of the core national and foreign policy goals, joining Nato. Since the role of Slovenian media in contextualizing bilateral relations was never negligible, we also analysed press commentary regarding the government's decision to send members of the Slovenian army to Iraq. This surprising decision had then clearly unsettled a significant part of the public.

Keywords: Slovenia, small states, USA, international relations, media.

KAZALO

Seznam kratic	5
Seznam tabel, grafov in slik	6
1 UVOD	7
2 ODNOSI MED MALIMI IN VELIKIMI DRŽAVAMI	12
2.1 Pregled opredelitev malih držav	12
2.2 Zunanja politika malih držav	24
2.3 Zaveznitva in male države.....	35
3 SLOVENSKO-AMERIŠKI ODNOSI PRED 11. SEPTEMBROM	47
3.1 Osamosvajanje Slovenije	48
3.2 Pridruževanje Natu.....	59
3.3 SECI in Pobuda za svet brez jedrskega orožja.....	70
4 SLOVENSKO-AMERIŠKI ODNOSI PO 11. SEPTEMBRU	74
4.1 Vilniška izjava	76
4.2 Mednarodno kazensko sodišče	79
4.3 Pridružitve in sodelovanje v Natu.....	83
4.3.1 Slovenija v misijah Nata	92
4.3.1.1 Slovenska vojska v Iraku.....	93
4.4 Človekove pravice	97
4.5 Depeša zunanjega ministrstva.....	101
5 MEDIJI, KOMUNIKACIJA IN PREPRIČEVANJE	107
5.1 Nekaj vidikov poročanja ameriških medijev o iraški vojni	109
5.2 Deutschev kaskadni model	113
5.3 Prepričevanje.....	117
6 NOVINARSKA STALIŠČA O SLOVENSKO-AMERIŠKIH ODNOSIH	123
6.1 O novinarskih stališčih.....	125
6.2 Diskurz, mediji, analiza	129
6.2.1 Primer analize govorov nekdanjega španskega premierja.....	132
6.3 Analiza komentarjev o napotitvi pripadnikov Slovenske vojske v Irak	135
6.3.1 Metodologija.....	135
6.3.2 Referenčna stališča vlade	139
6.3.3 Referenčna stališča opozicije	144
6.3.4 Analiza komentatorskih besedil	149
6.3.5 Ugotovitve	166
7 ZAKLJUČEK	170
7.1 Izhodišča za nadaljnje raziskovanje.....	181
8 LITERATURA	187
Priloga A: Seznam analiziranih komentatorskih besedil	206

Seznam kratic

angl.	angleško
BDP	bruto domači proizvod
BiH	Bosna in Hercegovina
CIA	Centralna obveščevalna agencija (<i>Central Intelligence Agency</i>)
EU	Evropska unija (<i>European Union</i>)
ES	Evropska skupnost (<i>European Community</i>)
FRJ	Federativna republika Jugoslavija
GS ZN	Generalna skupščina Združenih narodov (<i>United Nations General Assembly</i>)
itd.	in tako dalje
ibid.	prav tam (<i>ibidem</i>)
ICC	Mednarodno kazensko sodišče (<i>International Criminal Court</i>)
IMF	Mednarodni denarni sklad (<i>International Monetary Fund</i>)
ipd.	in podobno
JLA	Jugoslovanska ljudska armada
KVSE	Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi (<i>Conference on Security and Cooperation in Europe</i>)
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
Nato	Organizacija Severnoatlantske pogodbe (<i>North Atlantic Treaty Organisation</i>)
npr.	na primer
NSC	Nacionalni varnostni svet (<i>National Security Council</i>)
OECD	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i>)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (<i>Organisation on Cooperation and Security in Europe</i>)
OZN	Organizacija združenih narodov (<i>United Nations Organisation</i>)
RS	Republika Slovenija
SECI	Pobuda za sodelovanje držav Jugovzhodne Evrope (<i>Southeastern European Cooperative Initiative</i>)
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SV	Slovenska vojska
U. S.	Združene države (<i>United States</i>)
V4	Višegrajska skupina
VS ZN	Varnostni svet Združenih narodov (<i>United Nations Security Council</i>)
ZDA	Združene države Amerike (<i>United States of America</i>)
ZEU	Zahodnoevropska unija (<i>Western European Union</i>)

Seznam tabel, grafov in slik

Tabela 2.1: Izbrani kvantitativni kazalci za Slovenijo in ZDA	14
Graf 4.1: Sodelovanje pripadnikov SV v mednarodnih mirovnih operacijah	93
Slika 5.1: Glavni kaskadni model sporočil in odzivov ljudi.....	114
Slika 6.1: Politično v analiziranih komentatorskih besedilih.....	166
Slika 7.1: Kaskadni model mednarodnega odločanja.....	184

1 UVOD

Slovenija je mala država v velikem svetu. Združene države Amerike so velika država v malem svetu. Taka logika razlik med malim in velikim je resda elementarna, toda v premišljevanju o odnosih med malimi in velikimi državami se k njej kar naprej vračamo. Manevrski prostor majhne države v odnosu do velike je namreč v izhodišču omejen z geografskimi, političnimi, demografskimi, ekonomskimi in drugimi dejavniki prve. Manevrski prostor velike države v odnosu do majhne pa je lahko po analogiji skorajda neomejen, zlasti za supersilo, kot so ZDA. Toda v zadnjih letih celo največji zagovorniki središčne vloge Amerike v mednarodni skupnosti, kot je Francis Fukuyama (2008), opozarjajo, da se ta ni pripravljena soočiti s postameriškim, multipolarnim svetom.

Recipročnost bilateralnih odnosov med malo državo in supersilo je torej obremenjena z inherentno neuravnoveženostjo, ki jo mala država lahko premosti le z domišljenim, strateško dovršenim in nepremočrtnim, to je razpršenim zunanjepolitičnim delovanjem. S tem si zagotovi pozicijo, v kateri lahko neuravnoveženost po potrebi regulira in se tako najbrž izogne preveliki odvisnosti od dejanj, ciljev in interesov velike države, ki se ji je v nekaterih primerih skorajda nemogoče izogniti brez posledic. To zahteva širok notranjepolitični konsenz o strategiji zunanjepolitičnega delovanja, da lahko mala država postopno okrepi svoj položaj v mednarodni skupnosti.

Slovenija je v tem kontekstu v toliko bolj kočljivem položaju, zato je predmet diplomskega dela, torej slovensko-ameriški odnosi, zanjo izredno pomemben. Kot razmeroma mlada, z devetnajstimi leti pravzaprav komaj odrasla država, obremenjena s pičlo dvomilijonsko populacijo, ki je dalje obremenjena z manjvrednostnim kompleksom, za zdaj še ne kotira najbolje na mednarodnopolitični borzi. To sicer ne velja za regijo jugovzhodne Evrope, zlasti za Balkan, kjer se zaradi zavidljivega gospodarsko-političnega performansa (članstvo v EU in Natu, prevzem evra, predsedovanje Evropskemu svetu) pospešeno oblikuje kot zgledna in vse pomembnejša akterka. Vendar je kljub vsemu v očeh velikih in velesilnih še vedno le državica nekdanje Jugoslavije, ki jo marsikdo vztrajno zamenjuje s Slovaško. Nemalokrat tako zaznavamo tudi sami sebe. Še v času rajnke Jugoslavije je Slovenija veljala za bolj zahodnoevropsko od drugih tedanjih republik socialističnega konglomerata, predvsem pa za manj vzhodno. Danes se zdi, da smo v pehanju za

Zahodom prevzeli identiteto Vzhoda, torej nekdanjih držav članic Varšavskega pakta, namesto da bi si izborili svojo. To smo dosegli tudi in še zlasti z odnosom, ki smo ga gradili s supersilo – z Združenimi državami Amerike.

Cilj diplomskega dela je – skozi pregled slovensko-ameriških odnosov od osamosvajanja Slovenije do danes – ponazoriti pozicijo, ki jo je kot mala država zavzela v odnosu z veliko ZDA. Članstvo v Natu in EU je za več kot desetletje prednostno okupiralo slovensko zunanjo politiko, tako se o njeni siceršnji dolgoročni strategiji nikoli nismo zares izrekli. Tudi danes, ko smo oba cilja že dosegli, se odgovor na vprašanje, kakšna je naša zunanja politika, še vedno glasi, da čakamo, kaj bodo storili ali kako se bodo opredelili drugi, šele nato temu primerno reagiramo. Ob tem vloga slovenskih medijev pri pojasnjevanju zunanjepolitičnih odločitev in njihovem umeščanju v globalni kontekst ni zanemarljiva, zato se bomo posvetili tudi medijskemu področju.

Pri raziskovanju predmeta diplomskega dela nas bo v ozadju ves čas vodilo vprašanje o proameriški usmerjenosti zunanje politike, ki je po našem prepričanju prve jasnejše obrise dobila v času pridruževanja Natu, najbolj izrazito pa se je manifestirala v obdobju po 11. septembru 2001, ko je bila Slovenija prisiljena nazorno demonstrirati svojo privrženost enemu od pglavitnih zunanjepolitičnih ciljev, vstopu v Severnoatlantsko zaveznitvo.

Prelomnico, torej dan, ko so ZDA in svet pretresli teroristični napadi, smo izbrali iz več razlogov. Dogodek je ZDA namreč dal tisti zagonski kapital, ki so ga v letih poprej poskušale najti, da so po črnem dnevu na Manhattnu, v Washingtonu in na pennsylvanijskem polju lahko vsa svoja zunanjepolitična prizadevanja usmerile v boj proti terorizmu. Tega so najprej opredeljevale z lovom na Osamo bin Ladna in razbitjem Al Kajdine mreže, potem pa z nujnostjo vojaškega posega v Iraku in uničenjem iraških (fantomskih) zmogljivosti za proizvodnjo orožja za množično uničevanje. Nenazadnje je Nato z vojaškimi akcijami po 11. septembru operacionaliziral vlogo samooklicanega svetovnega policista, v kateri se je preizkušal že v obdobju jugoslovanskih vojn, denimo ko je leta 1994 v Bosni in Hercegovini prvič posredoval zunaj meja držav članic in nato pet let pozneje z bombnimi napadi brez avtorizacije VS OZN na kolena spravil FRJ oziroma Srbijo.

Jugoslovanska 'dediščina', ep o krivdi Slovenije za razpad SFRJ, njeno pridruževanje Natu in nenaklonjenost slovenske javnosti vojaškim akcijam zunaj meja so državo v svetu po letu 2001 postavili pred težko nalogo. V obdobju naraščajočega

ekspanzionizma ZDA, doma utemeljenega na patriotizmu, navzven pa maskiranega v širjenje demokracije in vzpostavljanje miru, je morala krmariti med ameriški in, zaradi pridruževanja EU, evropski čermi, kar jo je nemalokrat spravilo v nezavidljiv položaj. Danes težko trdimo, da ima po skoraj dveh desetletjih izoblikovano zunanjepolitično identiteto, ampak zgolj, da ni jasno, kakšna je. Poglavitno hipotezo diplomskega dela smo zato oblikovali takole:

- Sloveniji se je proameriška usmerjenost zunanje politike zgolj kratkoročno obrestovala, dolgoročno pa je z vdanostjo ZDA izgubila zunanjepolitični kompas.

Veljavnost glavne hipoteze bomo preverjali z analizo izbranih dogodkov v bilateralnih odnosih in s pomočjo naslednjih delovnih hipotez:

- Slovenska zunanja politika ni ambiciozna, njena zunanjepolitična strategija pa je pasivna.
- Slovenska zunanja politika je pasivna zaradi začetniške nedoraslosti mednarodnim odnosom in prevelikega osredotočanja na posamezne cilje.

V medijskem delu, kjer bomo analizirali novinarske komentarje vladne odločitve, da v Irak pošlje štiri pripadnike Slovenske vojske, pa nas bo vodila tale hipoteza:

- Slovenski novinarji pri komentiranju slovensko-ameriških odnosov ne izhajajo iz lastnih stališč, ampak povzemajo stališča pozicije in opozicije, kar pomeni, da ne ravnajo skladno s svojim poslanstvom širjenja prostora javne razprave.

Pri raziskovanju smo uporabili konceptualno analizo, da bi iz sekundarnih in nekaterih primarnih virov izluščili temeljna teoretska izhodišča za opazovanje odnosov med malimi in velikimi državami. Ob tem smo jih sproti aplicirali na nekatere praktične primere iz male zakladnice slovensko-ameriških odnosov. Značilne bilateralne dogodke – zlasti tiste, ki so bili tudi medijsko bolj izpostavljeni – smo orisali z razvojno-zgodovinsko analizo sekundarnih virov in medijskih prispevkov, pri čemer smo, kar zadeva dogodke v obdobju pred 11. septembrom 2001, opravili tudi tri usmerjene intervjuje (namenoma smo izbrali politično nedejavne posameznike). V medijskem delu smo teoretsko podlago prav tako izluščili s pomočjo konceptualne analize sekundarnih virov, medtem ko smo si pri preučevanju novinarskih komentarjev pomagali z analizo diskurza. Vseskozi so nam bile v oporo tudi praktične izkušnje več kot štiriletnega bivanja v ZDA in siceršnjega novinarskega dela za časopisno hišo Delo.

Pričujoče diplomsko delo ne more v celoti zaobjeti kompleksnosti slovenskih odnosov z ZDA, ki jih sodoloča tudi kompleksnost globaliziranega sveta, v katerem poglavitni akterji niso več nacionalne države, ampak subjektivizirani interesi peščice izbranih, najsi bodo ti voditelji držav, korporacij ali zavezništev. Menimo, da bi celostno portretiranje bilateralnih odnosov z Ameriko prav tako moralo vključevati evropsko dimenzijo slovenske zunanje politike, saj si je Slovenija sočasno s pridruževanjem Natu prizadevala še za članstvo v EU, kar je gotovo vplivalo na njene odločitve, eno leto pa je tudi predsedovala Svetu Evropske unije. Enako bi bilo v imenu orisovanja objektivne in vseobsegajoče podobe slovensko-ameriških odnosov treba preučiti bilateralno sodelovanje na področjih gospodarstva, izobraževanja, kulture in drugega. Vse navedeno je torej omejilo širino preučevanja naslovne teme.

Ker površen pregled odnosov Slovenije z državami EU po našem prepričanju ne bi oplemenitil vpogleda v kompleksnost slovensko-ameriških odnosov, po drugi strani pa bi natančen pregled najverjetneje zahteval samostojno diplomsko delo, se tej dimenziji v pričujočem delu ne bomo posvečali. Pregled slovensko-ameriških odnosov bomo omejili na izbrane dogodke pred 11. septembrom 2001 in po njem, ki bodo, ob teoretičnih predpostavkah o odnosih med malimi in velikimi državami, delovali kot nastavki za razumevanje narave in dinamike preučevanega. Časovno smo jih omejili s koncem leta 2008.

Povrhu se bomo morali omejiti tudi v medijskem delu, saj so slovenski novinarji zaradi geografske oddaljenosti od centrov moči (v našem primeru ZDA) hendikepirani, zato je za pridobivanje neodvisnih (ali neodvisnejših) informacij pomembno tudi kritično vrednotenje podatkov in interpretacij, ki jih posredujejo novičarske agencije in tuji množični mediji. Analiza poročanja slovenskih medijev o slovensko-ameriških odnosih ni tema, ki bi jo bilo mogoče celostno obdelati v enem ali dveh poglavjih diplomskega dela. Tudi ta kliče po samostojnem strokovnem delu, v katerem bi bilo zanimivo preučiti, na podlagi česa novinarji v slovenskih medijih gradijo svoja stališča o zunanjepolitičnih vprašanjih in našem mednarodnopolitičnem delovanju.

Diplomsko delo je sestavljeno iz sedmih poglavij. V prvem, uvodnem, smo predstavili predmet, cilj in metode preučevanja, glavni hipotezi in delovne hipoteze ter omejitve diplomskega dela. V drugem poglavju bomo predstavili relevantna teoretsko-pojmovna izhodišča za preučevanje odnosov med malimi in velikimi državami. Tretje poglavje namenjamo slovensko-ameriškim odnosom pred izbrano

prelomnico, torej od turbulentnega osamosvojitvenega obdobja in prizadevanj za mednarodno priznanje samostojne države, prek pridruževanja Natu, do dveh obrobnih, a zgovornih mednarodnih pobud. Četrto poglavje odpirajo znamenita Vilniška izjava, prigoda o dvostranskem sporazumu glede ICC ter pridružitve in sodelovanje v Natu, s poudarkom na iraški misiji Slovenske vojske. Temu sledita skok v pasivizacijo slovenske zunanje politike, kar zadeva ameriško spoštovanje oziroma kršenje človekovih pravic, in predstavitev enega zadnjih zunanjepolitičnih dogodkov, 'pobegle' depeše slovenskega zunanjega ministrstva.

V petem poglavju se bomo vrnili k teoretskim izhodiščem, in sicer tistim, ki zadevajo medije, komunikacijo in nekatere metode usmerjenega prepričevanja javnosti. Teoretske predpostavke bodo prav tako odprle šesto poglavje, da bi predstavili osnovne pojme, ki nas bodo vodili skozi analizo novinarskih stališč, izraženih v časovno omejenem obdobju v osrednjih slovenskih časopisih. V sedmem, sklepnem poglavju bomo preverili in potrdili oziroma ovrgli v uvodu zastavljene hipoteze ter s sintezo poskusili zaokrožiti svoje ugotovitve. V podpoglavju sklepnega poglavja bomo nanizali ideje o povezljivosti nekaterih mednarodnopolitičnih in komunikoloških konceptov ter 'tržni niši' za slovensko zunanjo politiko.

2 ODNOSI MED MALIMI IN VELIKIMI DRŽAVAMI

Četudi se številni avtorji, ki so preučevali raznovrstne vidike položaja malih držav v mednarodni skupnosti, ne samo ne strinjajo o enotni definiciji malih držav, ampak nekateri celo menijo, da je ni, se Slovenija že po preprosti logiki uvršča v skupino malih držav. Zlasti v primerjavi oziroma soočena z velikanko, kot je ZDA. Kot bomo pokazali v nadaljevanju, je Slovenija po domala vseh doslej preučevanih parametrih mala država, teoretično bi le po Keohanovi definiciji lahko spadala med srednje sile (Keohane 1969, 296). Vendar bi to morebiti lahko veljalo šele zdaj, ko je že polnopravna članica EU in Nata, nikakor pa ne v letih po osamosvojitvi.

V tem poglavju bomo najprej predstavili definicije malih držav in pomisleke o njih ter opredelili nekatere prednosti in pomanjkljivosti malih držav. V podpoglavju o zunanji politiki malih držav bomo predstavili nekaj relevantnih teoretskih izpeljav, ki se jim bodo pridružili še premisleki domačih 'praktikov'. Temu bo sledila razprava o varnosti malih držav in možnostih, ki jih imajo v okviru različnih tipov zavezništev. Relevantne teoretske koncepte bomo mestoma skušali aplicirati na naš predmet raziskovanja, pri čemer bomo – po eni strani bržčas skladno s pomisleki o inherentni neobjektivnosti preučevalcev mednarodnih odnosov¹, po drugi pa zaradi naše nacionalne predeterminiranosti – take poudarke namenili Sloveniji.

2.1 Pregled opredelitev malih držav

Problem definicije malih držav se kaže že v tem, da se tako rekoč vsa preučena literatura o tej tematiki začne podobno – s priznanjem, da enotne definicije (še) ni. »Opisovanje (kaj šele opredeljevanje) male države v študijah mednarodnih odnosov ni lahka naloga« (Šabič in Brglez 2002, 69). Avtorji jih v temelju opredeljujejo z dveh gledišč, in sicer determiniranosti z geografskimi in demografskimi dejavniki (v relaciji do večjih) oziroma s percepcijo držav in/ali njihovih voditeljev (v relaciji do večjih). Poleg tega večina izhaja iz predpostavk realistične šole preučevanja mednarodnih odnosov, torej z izhodišča ravnotežja moči, ki v primeru male države, postavljene ob bok katerikoli večji ali veliki državi, *ipso facto* pomeni, da je šibka, inferiorna in si lastne varnosti sama po sebi ali sama zase

¹ »Celo najbolj objektivni znanstvenik je delno jetnik svojih izkušenj, prevladujočih vrednot v družbi ter mitov, tradicij in stereotipov, ki se pretakajo v njegovi državi in okolju« (Holsti 1988, 19).

ne more zagotoviti.² Manevrski prostor za premislek o položaju malih držav v mednarodni skupnosti, ki je v perpetualnem stanju spreminjanja, je v realističnem okviru znatno zožen. Po našem mnenju se širi šele z ugotovitvami sistemskega pristopa, ki izhaja iz okolja, v katero je vpeta mala država, toda o tem pozneje.

Benko (2000, 153) uvodoma poudari, da si morajo države, še zlasti majhne, šibke in nerazvite, vedno prizadevati, da bi ohranile svoj položaj v mednarodni skupnosti. Razlikujejo se po kvantitativnih (velikost ozemlja, število prebivalcev, ekonomske in obrambne danosti) in kvalitativnih lastnostih (družbenoekonomska in politična struktura), pri čemer na elementih kvantitativne narave temelji »tradicionalna hierarhizacija držav na velike, srednje in majhne« (Benko 2000: 154). Termin »majhna država« torej zaznamuje koncept presojanja držav glede na kvantitativne dejavnike, medtem ko o »malih državah« govorimo, kadar jih presojamo glede na njihov položaj in vpliv v mednarodni skupnosti, se pravi po njenih kvalitativnih lastnostih. Taki distinkciji bomo sledili tudi v diplomskem delu, v katerem nas zanima prav problematika malih držav.

Ješovnik in Kropivnik (1995, 66) jih delita na mikro, male, srednje in velike države, ker se svet s procesom globalizacije po eni strani ekonomsko homogenizira, po drugi pa je raznovrstnost držav vse večja. Velikost in relativni položaj države v svetovni ekonomiji se merita z velikostjo ozemlja in populacije, BDP na prebivalca, s kvoto SDR³ na prebivalca pri IMF, z izvozom in uvozom na prebivalca, deležem kmetijstva, industrije in storitvenega sektorja v BDP, s pričakovano starostjo ob rojstvu, pismenostjo (glede na populacijo) in deležem BDP za obrambo. V Tabeli 2.1 smo predstavili vrednosti za Slovenijo in ZDA po izbranih kazalcih⁴. Naj poudarimo, da se avtorja na primeru Slovenije sicer ukvarjata z majhnimi državami v globalni ekonomiji, vendar lahko s pomočjo nekaterih merskih kazalcev, ki sta jih uporabila, že uvodoma nazorno orišemo neizpodbitne kvantitativne razlike med Slovenijo in ZDA.

2 Naslov članka *Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics* je po besedah avtorja Roberta O. Keohana (1969, 310) navdihnila knjiga Stanleyja Hoffmanna (1969) z naslovom *Gulliver's Troubles; Or the Setting of American Foreign Policy*. Skratka, Liliputanci bodo ob Guliverju vedno zgolj Liliputanci, saj ga ne morejo podreti na tla in zvezati.

3 Special Drawing Rights (SDR) ali posebne pravice črpanja: umetna enota, opredeljena kot košara valut, pri Mednarodnem monetarnem skladu (IMF).

4 Podatki o velikosti ozemlja in deležih BDP, namenjenih za obrambo, so predvideni izdatki za leto 2005 (CIA 2005). Vsi drugi podatki so iz poročila Svetovne banke in veljajo za leto 2006 (World Bank 2008).

Tabela 2.1: Izbrani kvantitativni kazalci za Slovenijo in ZDA

KAZALCI	SLOVENIJA	ZDA
velikost ozemlja (v km ²)	20.273	9,826.630
število prebivalcev (v milijonih)	2	299
BDP (v milijonih \$)	37.303	13,201.819
izvoz (v milijonih \$)	23.208	1,037.320
uvoz (v milijonih \$)	24.039	1,919.574
kmetijstvo v BDP (v %)	3	1
industrija v BDP (v %)	34	22
storitve v BDP (v %)	63	77
% BDP za obrambo	1,7	4,06

Vir: CIA (2005); World Bank (2008).

Kot zapisano, je Slovenija po kvantitativnih kazalcih v primerjavi z ZDA majhna država. Če pri tem upoštevamo le velikost slovenskega ozemlja in število prebivalcev ter kot zgornjo mejo za majhne države po Ješovniku in Kropivniku (1995, 67) uporabimo deset milijonov prebivalcev in 100 tisoč kvadratnih metrov ozemlja, Slovenija prav tako sodi v to kategorijo držav. Avtorja poudarjata, da velikost držav presojata zgolj glede na njihove geografske lastnosti, ki jih je kot indikatorje velikosti najlaže nadzorovati in omogočajo jasno konceptualno aplikacijo (ibid.). Čeprav je to za predmet njunega preučevanja (globalna ekonomija in majhne države) ustrezen način klasifikacije držav, je za naše diplomsko delo neustrezen, saj se v njem, kot zapisano, osredotočamo na male države.

Handel (1990) države presoja glede na položaj, ki ga imajo v mednarodnem sistemu, in grozd kvantitativnih lastnosti, kar njegov teoretski pristop pravzaprav uvršča na prelomnico med tako imenovanim kvalitativnim in kvantitativnim⁵. Trdi, da ni pomembna velikost države, temveč njena relativna moč, kar ponazori na primerih držav, kot so Čad, Mongolija, Libija in Mavretanija, ki se kot (po moči) domnevno male države raztezajo na precejšnjih teritorijih (Handel 1990, 10). Majhne države je zato treba opredeliti kot »države, ki hkrati nimajo moči in imajo majhno ozemlje«

⁵ Ker se po našem mnenju bolj naslanja prav na kvantitativne lastnosti držav, bomo, kadar bo to potrebno, v njegovem primeru uporabljali termin majhna država.

(ibid.), zato uvede termin »šibke države«, s katerim je mogoče opredeliti ne samo države z majhnim ozemljem, temveč tudi tiste z večjim, saj šibkost zaznamuje ranljivost (Handel 1990, 11). Tako se denimo srednje sile lahko znajdejo v kategoriji šibkih ali močnih držav oziroma velikih sil (ibid.).

Medtem ko je po Keohanu (1969, 293) ena pglavitnih značilnosti šibke države ta, da si sama ni sposobna zagotoviti varnosti, Handel ugotavlja, da si je tudi velike sile do neke mere niso (1990, 20). Kljub številčnim vojskam, posedovanju jedrskega orožja in nadsodobnejši vojaški tehnologiji si svoje neodvisnosti nasproti supersili same ne morejo v celoti zagotoviti. Razkorak med supersilami in velikimi silami se po njegovem veča, medtem ko se hkrati manjša prepad med velikimi silami in šibkimi državami (Handel 1990, 20–21). Zavzema se za ustrežnejšo primerjavo šibkih držav, saj te v definicijah implicitno ali eksplicitno stojijo nasproti velikim in supersilam, ne pa tudi drugim šibkim državam (Handel 1990, 36). Ko govorimo o (ne)sposobnosti šibkih držav, da se branijo same, se je po njegovem treba vprašati, pred kom se branijo (Handel 1990, 37), in razbiti mit, da se morajo za dosego svojih ciljev odpovedati uporabi moči. »Nobenega razloga ni, zakaj šibke države ne bi mogle biti učinkovito agresivne do drugih šibkih držav« (Handel 1990, 38). Zavrača tudi teze tistih, ki menijo, da šibke države v mednarodnih odnosih nimajo teže, saj imajo lahko njihova dejanja, če denimo spremenijo pozicijo, »kužni ali katalitični učinek na druge šibke države« (Handel 1990, 41). Zadnje v praksi lepo ponazarja val osamosvojiteljskih dejanj in teženj, ki je vzhodno in jugovzhodno Evropo preplaval po koncu hladne vojne.

Ker države niso statične entitete, Handel sklene, da jih je nemogoče porazdeliti po skupinah z eno samo natančno opredelitvijo, tako so tudi merila za klasifikacijo držav heterogena (1990, 48). Da bi ponazoril kompleksnost problema opredeljevanja relativne moči držav, ne da bi ga pri tem poenostavljal, je oblikoval idealno-tipska modela šibke in močne države (1990, 52)⁶. »Realno gledano je vsaka

⁶ Kriteriji, po katerih Handel (1990, 52–53) razlikuje med šibko in močno državo, so naslednji: populacija, ozemlje, gospodarstvo, vojaška moč in mednarodni sistem. Pri tem ima idealno-tipska šibka država zelo majhno populacijo in ozemlje, za njeno gospodarstvo pa so značilni: majhen absolutni BDP, majhen domači trg, malo ali nič težke industrije, visoka specializacija za ozek nabor proizvodov, velika uvozno-izvozna odvisnost od tujih trgov, velika odvisnost od tujega kapitala ter zelo majhen absolutni delež razvoja in raziskav. Kar zadeva vojaško moč, se sama ne more braniti pred zunanjimi grožnjami, zato je močno odvisna od zunanje pomoči, prav tako je popolnoma ali zelo odvisna od uvoza orožja, za njeno vojsko je značilen velik delež mobiliziranosti, možnosti za sodelovanje v oddaljenih vojaških misijah pa so zelo majhne (ibid.). Šibka država ima v mednarodnem sistemu omejen obseg interesov, ki so ponavadi povezani s sosedomi in regijo, ter malo ali nič vpliva na

država mešanica značilnosti enega in drugega modela. Relativna moč nasprotujočih si značilnosti določa, ali ima neka država več skupnega z idealno šibko državo ali idealno supersilo« (Handel 1990, 54).

Značilnosti idealno-tipske šibke države po Handlu se v marsičem skladajo z lastnostmi Slovenije. Nemara bi se lahko pomudili ob veliki odvisnosti od tujega kapitala, ki bo državo v prihodnosti najbrž čedalje bolj zaznamovala, saj je doslej obveljalo domačijsko načelo, prevedeno v diskurz nacionalnega interesa, ki je preprečevalo večje tuje neposredne naložbe in oviralo tiste tuje lastnike, ki so v določene družbe vstopili⁷. Kar zadeva vojaško moč, se je Slovenija v desetdnevni vojni resda sama ubranila pred JLA (bržkone ob 'pomoči' Miloševićevih strateških napak), a bi morebitni napad danes sama težko odbila. Poleg tega drži, da orožje zgolj uvažamo, imamo pa, odkar smo uvedli poklicno vojsko, težave z mobiliziranostjo. Četudi ima Handel pomisleke pri kriteriju, ki zadeva zunanjo politiko, Slovenijo vendarle 'odlikujeta' večinoma pasivna oziroma reaktivna zunanja politika in nagnjenost k zmanjšanju tveganj nasproti veliki sili, kar bomo ponazorili v pod poglavju SECI in Pobuda za svet brez jedrskega orožja.

Benko (2000, 157) poenostavljeno opredeljevanje malih držav kot tistih, ki ne sodijo v kategorijo velikih, »ker bistveno ne vplivajo na strukturo mednarodne skupnosti in se morajo uklanjati spremembam v njej«, ponazori s pristopi različnih avtorjev. Pri tem pa poudari, kot smo zapisali zgoraj, da večina avtorjev izhaja iz realistične teorije mednarodnih odnosov (ibid.), torej je njihovo izhodišče koncept moči kot temeljnega nacionalnega interesa vsake države. Tako zasnovani teoretski koncepti že v kali zatrejo vsakršne možnosti malih držav, da bi si varnost, razvoj in vpliv v mednarodni skupnosti zagotovile same oziroma lahko to storijo v zelo omejenem obsegu. Klasično razumevanje mednarodnih odnosov, ki jih determinira moč, Keohane nadgradi s položajem, ki ga ima država znotraj sistema. Predlaga, da se fokus preučevanja preusmeri s percepcije varnosti, ki si jo država lahko (ali ne)

ravnotežje moči ali naravo sistema. Ob tem Handel navede še štiri lastnosti, s katerimi pa se ne strinja povsem, in sicer, da je zanjo značilna večinoma pasivna ali reaktivna zunanja politika, da se nagiba k minimiziranju tveganj, zlasti nasproti silam, da je v njej razmeroma preprosto širiti vpliv ter da je močno privržena mednarodnemu pravu, normam in mednarodnim organizacijam (ibid.).

7 Primerov je precej, denimo pivovarska vojna Laško-Union-Interbrew, klavrn delni izstop belgijske KBC Group iz Nove ljubljanske banke, propadla pogajanja z ameriško igralniško družbo Harrah's in podobno. Renaultova naložba v Revoz je nemara eden redkih primerov dobre prakse.

zagotovi sama po sebi, na sistemsko vlogo države, kot jo zaznavajo njeni voditelji (Keohane 1969, 295).

Države glede na njihov položaj in vpliv na mednarodni sistem razdeli v štiri kategorije, v okviru katerih jih opredeli kot velike, sekundarne, srednje in male. V prvo skupino spadajo tiste, ki igrajo kritično vlogo pri določanju sistema (sistemsko določevalne⁸). V drugo sodijo države, ki ne morejo pričakovati, da bodo posamično lahko dominirale sistemu, vendar z unilateralnimi in multilateralnimi akcijami lahko kljub temu izdatno vplivajo na njegovo naravo (sistemsko vplivne⁹). Države, ki ne morejo upati, da bodo s samostojnim delovanjem vplivale na sistem, a imajo lahko kljub temu znaten učinek – prek delovanja v majhnih skupinah, zavezništvih, univerzalnih ali mednarodnih organizacijah –, se uvrščajo v tretjo kategorijo (sistemsko učinkovalne¹⁰) (ibid.).

Slovenija bi kot članica večine vplivnih mednarodnih organizacij (z izjemo OECD), zlasti Nata in EU, gotovo lahko spadala v to kategorijo držav, vendar doslej učinka na sistem (še) ni imela. Pri tem je zgovorno, da je nanj pravzaprav najbolj usodno učinkovala z osamosvojitvijo, ki so ji uradno nasprotovale domala vse velike sile. Kot mala, neznana in tedaj strateško razmeroma nepomembna republika SFRJ je z osamosvojitvijo sprožila učinek domin, ki se je končal šele leta 2008, z osamosvojitvijo Kosova.

Keohane kot zadnjo navaja še kategorijo držav (sistemsko neučinkovite¹¹), ki lahko storijo bore malo, da bi vplivale na silnice sistema, ki vplivajo nanje, razen v skupinah, ki so tako velike, da imajo države – razen večjih sil – v njih le minimalen vpliv (Keohane 1969, 296). Glede na praktične izkušnje Slovenije v mednarodnem sistemu bi lahko zapisali, da se uvršča v zadnjo skupino. O tem zlasti priča izkupiček šestmesečnega predsedovanja EU, ki je bilo po mnenju mnogih analitikov logistično in organizacijsko sicer dobro izpeljano, vendar brez opaznega vsebinskega prispevka¹². Največja koalicijska stranka nekdanje vlade (v mandatu 2004–2008) je v

8 Angl. *system-determining*.

9 Angl. *system-influencing*.

10 Angl. *system-affecting*.

11 Angl. *system-ineffectual*.

12 Kuba je 28. februarja 2008 sicer podpisala pomembna mednarodnopravna akta: Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah in Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (Slovensko predsedstvo EU 2008a), kar je precejšen uspeh slovenskega predsedstva, a se z njim, nekoliko nenavadno, ni ponašalo.

volilni kampanji med dosežke kljub temu vključevala tudi predsedovanje, a najbrž bolj zaradi pričakovanega učinka na volivce kot zaradi otipljivih uspehov.

Srednje in male sile po Keohanu niso tako različne, saj voditelji prvih in drugih vedo, da skupaj lahko storijo malo, toda tako rekoč ničesar ne morejo doseči posamično (Keohane 1969, 296). Ugotavljal je, da objektivna realnost neposredno ne določa vedenja voditeljev, zato je opisani klasifikaciji držav dodal še psihološko dimenzijo. Predlaga naslednje definicije:

Velika sila je država, katere voditelji menijo, da ima lahko sama velik, morda odločujoči učinek na mednarodni sistem; sekundarna sila je država, katere voditelji menijo, da lahko sama do neke mere učinkuje na sistem, a nikoli odločujoče; srednja sila je država, katere voditelji menijo, da sama ne more učinkovito delovati, vendar bi sistemski učinek lahko dosegla v majhni skupini ali prek neke mednarodne organizacije; mala sila je država, katere voditelji menijo, da sama ali v majhni skupini nikoli ne more imeti značilnega učinka na sistem (Keohane 1969, 296).

Slovenski voditelji so zlasti v letih pred pridruženjem Natu in EU opozarjali na ranljivost države na pragu Evrope, ki je hkrati tudi v neposredni bližini (tedaj ponekod še trajajočih) jugoslovanskih vojn. Javnost so prepričevali, da si varnost lahko zagotovimo zgolj v objemu pomembnih mednarodnih organizacij in zlasti Nata. Po Keohanu bi torej lahko trdili, da Slovenija po prepričanju njene politične elite spada celo med srednje sile. Če ob tem privzamemo, da »velik del t. i. tranzicijskih držav svoj status obravnava kot začasen, hkrati pa si prizadevajo za integracijo v evropske institucije« (Grizold in Vegič 2002, 387), lahko po Keohanovem predlogu definicije sklenemo, da so slovenski voditelji pred končno vključitvijo v evropske in severnoatlantske integracije menili, da Slovenija na sistem sama po sebi, kot tranzicijska država, ne more vplivati, torej so jo zaznavali kot malo silo. Potem ko se je iz tranzicijske prelevila v državo članico EU in Nata, pa jo zaznavajo kot srednjo silo, četudi tej skupini držav za zdaj še ni dorašla.

»Manjša država z vključevanjem v integracije maksimira svoje interese in se v mednarodnih institucijah uveljavlja nesorazmerno glede na svojo moč ter ima lahko večji vpliv« (Drnovšek 2004, 10). Prav zato bi bilo za preučevanje male države zanimivo zanemariti oziroma proti repu prednostnega seznama določujočih parametrov države potisniti njeno očitno lastnost – majhnost. Tako izhodišče sta denimo izbrala Šabič in Brglez v analizi nacionalne identitete Slovenije v procesu

pridruževanja EU, saj koncepta majhnosti nista vzela za samoumevnega (2002, 69). Predvidela sta, da majhnost kot neodvisna spremenljivka v graditvi slovenske narodne identitete redko nastopa (ibid.), kar sta v analizi relevantnega političnega diskurza, javnega mnenja in množičnih medijev tudi potrdila (2002, 80).

Da so male sile nekaj več ali nekaj drugačnega od pomanjšanih velikih sil, je temeljno stališče Rothsteina, ki poudarja, da male sile o mednarodnih problemih razmišljajo drugače od velikih in se torej tudi vedejo drugače (Rothstein 1968, 1). Prav tako opaza, da se je drugačnost velikih in malih porazgubila v tradicionalnem opredeljevanju mednarodnih odnosov, ki države razvršča glede na dejavnike moči, kar male države potiska v ozadje kot zanemarljive (Rothstein 1968, 2). Iz analize je sicer izvzel male države, ki menijo, da lahko delujejo neodvisno od velikih, ampak se je ukvarjal s tistimi, ki čutijo, da jih dinamika politike velikih sil ogroža (Rothstein 1968, 4). Tako se je osredotočil zlasti na varnost malih držav, ki jo je sicer razumeval skladno z obdobjem, v katerem je njegovo delo nastalo, torej v času jedrske oboroževalne tekme med ZDA in Sovjetsko zvezo. Slovenije, če bi v 60. letih prejšnjega stoletja obstajala ko samostojna država, iz analize verjetno ne bi izvzel.

»Male sile se ne morejo uspešno boriti proti veliki sili, kot se tudi več držav, ki jim je dodeljen status velikih sil, ne more« (Rothstein 1968, 21). Pred nuklearno dobo (v svetu, v katerem ZDA z Marshallovim načrtom niso pognale gospodarskih in drugih korenin v Evropi) bi Velika Britanija, Francija in Italija bržčas le s številnimi žrtvami premagale ZDA, toda jedrsko orožje je svetovno politiko za vedno spremenilo. Ne male sile ne skupina držav, ki jim je »dodeljen status velikih sil«, se dandanes ne bi spustile v vojno z ZDA ali celo s tako nepredvidljivimi jedrskimi državami, kot je Kitajska. Tako se Rothstein sprašuje, ali bi se mala sila z majhno količino dobro varovanega jedrskega arzenala že uvrstila v kategorijo velikih (ibid.). Kam se bodo uvrstile velike sile z velikimi nuklearnimi zmogljivostmi in kje se kategorizacija konča? Rothstein še trdi, da so nekatere male sile relativno bolj svobodne, kar zadeva doseganje ciljev z nasiljem (Rothstein 1968, 22), še več: sodobno orožje je proti njim redko uporabljeno, saj v psihološkem, političnem ali vojaškem smislu niso ustrezne tarče (Rothstein 1968, 19).

Toda po drugi strani imajo lahko male države oziroma male sile, kot jih poimenuje Rothstein, vpliv na mednarodne odnose, ki se ne konča pri njihovem regionalnem podsistemu (Rothstein 1968, 22), kar nas spet privede k slovenski osamosvojitvi. Tedaj je državi, ki to formalno sploh še ni bila, z razglasitvijo

samostojnosti in z vsemi dejanji v letih poprej uspelo razburkati regionalne in mednarodne politične vode, a je niso jemali resno. S potovalno diplomacijo so Slovenijo prepričevali, naj načrtov ne uresniči, toda tega, da bo mala država storila tako velik korak, kljub osamljenosti, v katero so jo pehali, si bržkone niso znali predstavljati. Celo balkanskih morij zahodni veljaki niso jemali resno, saj so bili najbrž – skladno z ustaljeno percepcijo akterjev v mednarodni skupnosti, ki se po realističnih načelih lahko nahajajo zgolj na premici med šibkimi in (naj)bolj močnimi – prepričani, da bo 'reč' potonila v pozabo, če bodo dovolj vztrajno gledali stran.

Če želimo male sile torej opredeliti drugače kot zgolj šibke(jše) velike sile, mora definicija razlik med prvimi in drugimi vsebovati ne samo materialne, ampak tudi psihološke vidike (Rothstein 1968, 29). »Mala sila je država, ki se zaveda, da si varnosti primarno ne more zagotoviti z uporabo lastnih zmogljivosti in da se mora pri tem najbolj zanašati na pomoč drugih držav, institucij, procesov ali razvoja dogodkov. Prepričanje male sile v njeno nezmožnost, da bi se zanesla na lastne sposobnosti, morajo priznati tudi druge države v mednarodni politiki« (ibid.).

»V bistvu je mala država lahko katera koli država v odnosu, za katerega je značilna znatna podrejenost moči do druge države,« problem definicije, ki ji pridruži še dejavnika razmeroma majhnega teritorija in populacije države, uvodoma poenostavi Knudsen (2002, 184). Pri tem opozori na sam koncept države, ki je v literaturi o malih državah – pojem mala država implicira obstoj 'države' – tako rekoč odsoten. Meni namreč, da bi bilo treba predvideti, da se nekatere potencialne države nikoli dokončno ne formirajo¹³, male države pa bi bilo treba preučevati v kontekstu transnacionalnih družbenopolitičnih in družbenoekonomskih procesov, ki se razvijajo v procesu evropske integracije (ibid.). Koncept male države je po njegovem uporaben le v okviru meddržavnih konfliktov z velikimi silami ali drugih zunanjih vplivov, kot je denimo globalizacija. Ob tem poudarja, da je mala država prav tako kontekst sama po sebi, saj v njej potekajo procesi, ki lahko pojasnijo druge fenomene (Knudsen 2002, 185). Sklene, da obstajajo študije malih držav, ne pa tudi teorije malih držav (ibid.).

Skladno s svojo tezo, da je življenjski cikel malih držav značilno povezan s ciklom velikih sil, Knudsen položi temelje za bolj vseobsegajočo analizo malih držav

¹³ V naši soseščini bi bila lep primer denimo Republika Srbska, nemara celo BIH, ki ji v najslabšem primeru lahko rečemo protektorat mednarodne skupnosti.

z vpogledom v formiranje države, njeno varnost in legitimnost (Knudsen 2002, 185–190). »Male države nastanejo bodisi z ločitvijo od oslabljenih imperijev ali velikih sil na etnični podlagi bodisi s postopnim združevanjem in nadaljnjim razvojem mestne države z njenim zaledjem /.../ ali nastanejo zaradi relativne geografske izolacije (otoki in polotoki)« (Knudsen 2002, 185). Slovenija se po nastanku gotovo uvršča v prvo skupino malih držav, saj je bila SFRJ velika sila v regionalnem in mednarodnem kontekstu (kot ustanoviteljica in voditeljica neuvrščenih). Osamosvojila se je tudi na etnični podlagi, za to dejanje pa je zastavila svojo varnost, ker po dostopnih podatkih varnostnih garancij velikih sil ni imela.

Knudsen poudarja, da je konceptu male države inherenten problem varnosti, saj je taka država v mednarodnem sistemu percepirana kot enota, ki hoče več, kot lahko da, je »neto uvoznica varnosti« (Knudsen 2002, 187). Toda njena poglobljena značilnost ni šibkost, temveč prilagodljivost¹⁴, pri čemer politični obstoj male države ogroža njena morebitna nezmožnost, da bi v 21. stoletju preživela kot značilna industrijsko-ekonomska entiteta (Knudsen 2002, 188). Nadalje, ugotavlja, se male države pogosto spoprijemajo z asimetričnimi odnosi, zato so bolj kot druge odvisne od nematerialnih dejavnikov, kot so politična legitimnost, politična mobilizacija in koncentracija, organizacija, talent in dobro vladanje (Knudsen 2002, 190).

Mala država se po Knudsenu oblikuje v več fazah. Najprej z oblikovanjem identitete, predhodnice formacije države, ki se začne z rahljanjem vezi z večjo enoto (npr. slovenski plebiscit in sprememba ustave, da SFRJ ne bi mogla razglasiti izrednih razmer). V drugi fazi se država izoblikuje, v tretji doseže varnost¹⁵, v četrti pa propade, ker se ujame v proces integracije ali priključitve k močnejši in večji. Vendar Knudsen dodaja alternativo: »Preživetje države v procesu integracije, kjer preživetje pomeni, da ostane ločena jurisdikcijska in gospodarska enota (npr. vstop v EU, op. A. D.)« (2002, 192). S tem se mala država vključi v mednarodni sistem, v katerem v meddržavnih kooperativnih odnosih tekmuje z drugimi, da bi utrdila svoj obstoj in kar najbolj povečala svoj vpliv, moč.

Države so po Hobdnu in Wyn Jonesu vitalnega pomena za delovanje in reprodukcijo kapitalističnega svetovnega gospodarstva, ker so zadovoljiv okvir za

14 Tu se opre na Katzensteinove študije malih evropskih držav (Avstrije, Švice in skandinavskih držav), v katerih ugotavlja, da so se te v drugi polovici 20. stoletja svetovnemu gospodarstvu uspešno prilagodile prav zaradi internega političnega sistema in gospodarske strukture, zlasti korporativizma (Katzenstein v Knudsen 2002, 188).

15 Najprej države (oblikovanje Slovenske vojske), nato najverjetneje posameznika pa tudi manjšin (slovenska ustava).

uveljavljanje lastninskih pravic, naložbenih in posojilnih mehanizmov (1999, 136). Brez njih kapitalistična ekonomija ne more delovati, zato države z avtoritarno oblastjo ali tiste, ki so pahnjene v brezvladje, pomenijo grožnjo, saj niso več predvidljive, spoštovanje norm pa je potisnjeno v ozadje (ibid.). Povrhu zmanjšujejo nasprotja, ki jih generira kapitalizem, saj jih blažijo prek javnofinančnih programov in zakonodaje oziroma opravljajo umazano delo za kapitalizem, ki v znanje, infrastrukturo in promet noče vlagati. Nenazadnje je enako pomembno dejstvo, da države delujejo v meddržavnih sistemih, v katerih nobena ne dominira nad drugo ali drugimi, saj bi v tem primeru prav obstoj svetovnega imperija lahko načel neodvisnost kapitalistov (ibid.)

Sistemska teorija mednarodnih odnosov se tako od realistične razlikuje prav v tem, da države (temeljne akterke mednarodne skupnosti po realistični šoli) postavi v širši kontekst, v katerem si roki podata meddržavni sistem in kapitalistična ekonomija. Tako je tudi moč male države odvisna od funkcije, ki jo ima v takem sistemu oziroma od njene vloge pri njegovi reprodukciji. Hobden in Jones sodobni svetovni sistem razdelita na tri ekonomske cone, ki jih konstituirajo osrednje, polobrobne in obrobne države (1999, 136). Osrednje imajo v ohranjanju sodobnega svetovnega sistema dve vitalni funkciji – hegemonsko in (ali) vojaško. Nekatere so hegemoni svetovnega sistema¹⁶ in mu zato lahko vsilijo institucije ali prakse. Vojaška premoč igra pomembno vlogo pri doseganju hegemonskega statusa osrednje države, saj prek nje lahko disciplinira tiste, ki ne igrajo po pravilih (Hobden in Wyn Jones 1999, 137).

Polobrobne države so pomembne zato, ker vzdržujejo ravnotežje svetovnega sistema, saj imajo v primerjavi z obrobnimi razmeroma koherentne in učinkovite administracijske strukture, ki uveljavljajo strategije nacionalnega razvoja – prizadevajo si, da bi postale osrednje, kar uspe le redkim (ibid.). Zanje je značilna avtoritarnost elit, za katerimi vedno stoji vojska, ki bo demokracijo po potrebi spravila v red¹⁷. Povrhu imajo elite znaten vpliv na delavske organizacije, pri čemer je njihov cilj, da so plače in delovne razmere slabše kot v osrednjih državah, kar jim

16 Po Wallersteinu denimo Nizozemska sredi sedemnajstega, Velika Britanija sredi devetnajstega in ZDA sredi 20. stoletja (Hobden in Wyn Jones 1999, 137).

17 Zanimiv primer bi lahko bila Italija pod Silviem Berlusconiem (v tretji inkarnaciji), kjer vojska v zadnjem času pattuljira po ulicah.

zagotavlja kompetitivno prednost v tradicionalni industriji¹⁸ (Hobden in Wyn Jones 1999, 138).

Obrobne države prav tako zagotavljajo stabilnost svetovnega sistema, vendar prek tako imenovanega razreda compradorjev ali pogajalcev (agentov), ki sicer prevladuje v državah v razvoju (ibid.). Vladajoče elite v teh državah po navedbah radikalnejših teoretikov skrbijo za napredek privilegiranega dela družbe, kar osrednje države dejavno podpirajo in pogosto (ne)posredno intervenirajo s podporo režimu ali povzročijo zamenjavo oblasti, ki ogroža položaj razreda compradorjev. Med Zahodom in elitami tretjega sveta naj bi namreč veljal tihi dogovor, da prvi ne bo nasprotoval režimom drugega, dokler so poslovni in politični interesi Zahoda zaščiteni (ibid.)¹⁹.

Slovenija bi se v mednarodnem sistemu težko uvrstila med polobrobne ali obrobne države, trdimo lahko, da na ravnotežje mednarodnega kapitalističnega sistema po Hobdnu in Wyn Jonesu nima vpliva. Laže bi jo bilo umestiti v regionalnem meddržavnem kontekstu, saj v regiji gotovo skuša doseči vodilno vlogo, kar pomeni, da je polobrobna sila, ki si prizadeva, da bi bila osrednja. Navsezadnje ji že 18 let vlada tako imenovana osamosvojiteljska elita, ki za seboj sicer nima vojske²⁰, ima pa policijo (prisluškovanje) in sodstvo (zastaranje zadev nacionalnega pomena, denimo kazenske ovadbe v poosamosvojitveni orožarski trgovini). Poleg tega Slovenija v regiji, tudi zaradi svojega gospodarsko-političnega performansa, skrbi za ravnotežje ter daje zgled aspirantkam za Nato in EU.

Po našem mnenju je sistemska teorija primernejša za presojanje sodobnega položaja malih držav kot realistična, ki se osredotoča na koncept ravnotežja moči držav kot poglavitnih akterk mednarodne skupnosti. To namreč zaznamujejo konstantne spremembe strukture, narave in vlog, ki jo v njej igrajo državni in nedržavni akterji. Pri tem so povzete teorije pokazale, da nobena (niti denimo Hobdnova in Wyn Jonesova) ne more zadostno zaobjeti kompleksnosti koncepta, ki bi ga lahko splošneje aplicirali na večino (malih) držav. Resda so starejše koncepcije

18 Deutsch (1978, 271) države razmeji na države družbenogospodarskega centra in obrobja, pri čemer prve svoj razvojni, kadrovski in tehnološki potencial maksimizirajo na plečih drugih, ki jim omejeno število proizvodov prodajajo po zelo nizkih cenah.

19 Primer Iraka pod Sadamom Huseinom je tu povsem na mestu, saj so ZDA desetletja njegov režim, dokler jim je koristil, finančno in materialno podpirale. Več o tem glej npr. Fisk (2005, 256–266).

20 Razen v primeru domnevnega poskusa državnega udara ob koncu mandata obrambnega ministra Janeza Janše, kar je zadnji večkrat zanikal.

(Keohane, Rothstein) nastale v času hladnega razdora med Vzhodom in Zahodom, ki je oblikoval za tisti čas značilno strukturo mednarodnega sistema, a so jim skupni premisleki o psiholoških determinantah majhnosti. Spomnimo, da že Keohane svoje definicije različnih sil navdihne s pomenom položaja držav v sistemu.

Knudsenovi poudarki, da je male države treba presoјati na različnih ravneh sistema, torej tudi kot sistem sam na sebi, še najustrezneje tlakujejo pot k bolj uporabnim in vseobsegajočim teorijam malih držav. »Pri vprašanju kvantitativnih in kvalitativnih razlik med državami prihaja do tesnega stika med politološko in sociološko analizo države,« ugotavlja Benko (2000, 154). Pri tem mora politološka analiza, ki se osredotoča na mednarodno dejavnost držav, odgovore iskati v sociološki, ki analizira družbene sisteme, notranjo strukturo držav in zmogljivosti vodilnih, da bi mobilizirali vse relevantne potenciale za učinkovito zunanjo politiko (ibid.)

2.2 Zunanja politika malih držav

»Vprašanje zunanje politike majhnih držav je v bistvu vprašanje njihovega preživetja. To je aksiom, po katerem se ravnaјo njihove dolgoročne akcije kot tudi tekoče, vsakodnevne« (Benko 1997, 252). V nasprotju z velikimi silami so male države bolj osredotočene na bližnje okolje, v primeru Slovenije prav tako na Evropsko unijo, vendar pri tem delujejo (oziroma morajo delovati) skladno s presojo razmer v globalni politični areni. Če še enkrat povzamemo Keohana: voditelji male države menijo, da ne sama ne v majhni skupini ne more imeti znatnega učinka na sistem (Keohane 1969, 296). Zunanjepolitični manevrski prostor malih držav je torej toliko bolj usodno zožen z večjim prostorom velikih.

Poglavitno zunanjepolitično sredstvo malih držav je diplomacija, ki mora v izvajanje predstavnih, pogajalskih in opazovalno-obveščevalnih nalog usmeriti ves svoj – razmeroma majhen – kadroviski potencial in znanje, da bi državi zagotovila avtonomno politično identiteto. To zlasti velja za novinko v mednarodni skupnosti, ki mora nadomestiti »odsotnost tradicije, ki bi bila povezana z njenim imenom« (Benko 1997, 254). Poleg tega, da mora mednarodno skupnost navajati na svojo navzočnost, se mora ubraniti tudi morebitnih pritiskov drugih akterjev, ki preizkušajo njeno vzdržljivost, prav zato potrebuje močno nacionalno oporo (ibid.). Če velike sile prizadevanja usmerjajo predvsem v krepitev svojega položaja, moči in vpliva, mora

mala država najprej stremeti k varnosti in preživetju, »zato zunanja politika majhnih držav ne more in ne sme biti prepuščena strankarskim in drugim političnim merilom« (Benko 1997, 255).

Točka povezanosti in povezljivosti notranje in zunanje politike je v primeru male države, kot je Slovenija, ki ima majhen kadrovski bazen in je prežeta s politiko, še bolj ranljiva za strankarsko vrtičkarstvo. »Izkušnje prvega desetletja delovanja novih diplomacij kažejo, da so delovni rezultati (in usposobljenost) praviloma drugi, celo tretji ali pa še manj pomemben kriterij promocije oziroma razporejanja v [diplomatska] predstavništva. Kot praktično pomembnejše je vsekakor mogoče navesti popolno lojalnost šefu (oziroma šefom), politične zveze in odsotnost napak pri delu« (Jazbec 2004, 240–241). Podobno meni Bučar v kritiki o vlogi stroke v slovenskem zunanjepolitičnem aparatu, kjer je sicer navzoča, vendar »mora nujno izvajati funkcijo zagovornika uradne politike« (2001, 145). Po analogiji ob težave pri napredovanju trčijo tudi posamezniki, katerih »napredovanje je odvisno od njihovih strokovnih stališč, ki so povšečna njihovim nadrejenim«, vse skupaj pa se posledično zrcali v pomanjkljivih analizah in načrtovanju ter neobvladovanju okolja (ibid.).

Zadnje je toliko bolj kritično v globaliziranem svetu, ki ga zaznamuje poplava informacij, dogodkov in akterjev, kar posledično in ob nezadostnem načrtovanju še dodatno oteži zunanjepolitični fokus in delovanje male države. Globalizacija ima po Jazbečevem mnenju vsaj tri pomembne učinke na delovanje diplomacije, ki bi jih morale male države pri vzpostavljanju diplomatskega aparata upoštevati: spremembe delovnih metod (komunikacijska tehnologija²¹), nove teme (heterogenost tem z globalnim učinkom) in spremembe reprezentativnih metod (racionalizacija in hkrati večja povezljivost predstavniških aparatov v integracijah, kot je EU) (2001, 200). Male države se morajo po eni strani prilagoditi značilnostim globalne družbe, da njihova diplomacija lahko funkcionira, po drugi pa si morajo odgovoriti na vprašanje, ki teži tudi ustaljene diplomatske aparate – kako »razumeti in zaobjeti kompleksnost nove situacije« (Jazbec 2001, 202). Če se bodo z navedenim seznanile, bodo lahko racionalizirale uporabo svojih zmogljivosti, ustrezneje načrtovale zunanjepolitična dejanja, dosegale višjo tehnično raven pripravljenosti za delovanje in nenazadnje rekrutirale kvalificirane novince, s katerimi si bodo – ob konstantnem strokovnem izpopolnjevanju in skrbno načrtani karierni poti – v prihodnosti lahko zagotovile

21 Denimo tako imenovana Twitter revolucija ob protestih zaradi domnevno poneverjenih volilnih rezultatov v Iranu leta 2009.

visokoprofesionalen kadrovski in metodološki aparat (Jazbec 2001, 202–203). Čeprav so nove male države, ki so nastale po koncu hladne vojne, z osamosvojitvijo ubežale velikim, hegemonskim sistemom, se morajo zdaj spopasti z vključevanjem v drugorodne globalne tokove (Jazbec 2001, 203).

Male države v mednarodnem sistemu »danes uživajo več mednarodnega ugleda in pozornosti kot kadar koli v zgodovini«, poudarja Heyeva, ker po koncu hladne vojne niso več šahovske figure supersil, ki tekmujejo za premoč (2003, 1). Njihova varnost je zagotovljena, saj so jih transnacionalne integracije, kot sta EU in Nato, povzdignile na enako pravno in diplomatsko raven, kot jo uživajo velike države. Na začetku 21. stoletja so po Heyevi prav male države bolj varne pred terorizmom kot velike, kar ponazori na primeru terorističnih napadov 11. septembra 2001 v ZDA ter z dejstvom, da sta ob razpadu Jugoslavije bolj kot manjši Slovenija in Makedonija trpeli večji Hrvaška in BiH (2003, 9).

Za raziskovanje zunanje politike stroga definicija malih držav po Heyevi ni pomembna, zato sprejme Keohanove in Rothsteinove poudarke o (samo)percepciji: da so to tiste, ki same sebe vidijo kot male ali jih tako vidijo druge države ali institucije (2003, 2–3). Po pregledu teoretskih premislekov različnih avtorjev o zunanjepolitičnem vedenju malih držav je sestavila seznam najbolj pogostih ugotovitev²² (Hey 2003, 5). Vendar je ta po njenem predlog, da bi bil smiseln za identificiranje in napovedovanje vedenja malih držav, ter kontradiktoren, saj iz njega izhaja, da se male države hkrati zanašajo na supersile in izbirajo nevtralnost (Hey 2003, 6)²³.

Da bi izrisala konceptualni okvir zunanje politike malih držav, se Heyeva vpraša, »do katere stopnje z malimi državami manipulirajo svetovni sistem in dejanja drugih« (2003, 9), analizo pa omeji na tri ravni – sistema, države in posameznika

22 Našteje tele: prvič, nizka raven udeležbe v mednarodnih odnosih, drugič, ozko usmerjeni zunanjepolitični cilji, tretjič, usmerjajo se k delovanju v neposredni geografski bližini, četrtič, v zunanji politiki prevladujejo diplomatska in gospodarska orodja, petič, poudarjajo pomen mednarodnega prava in internacionalističnih načel, šestič, če je le mogoče, sklepajo mednarodne dogovore in se vključujejo v mednarodne organizacije, sedmič, izbirajo nevtralne pozicije, osmič, za zagotavljanje varnosti, partnerske odnose in vire se zanašajo na supersile, devetič, usmerjajo se v kooperacijo in se izogibajo konfliktom, desetič, porabijo nesorazmerno veliko zunanjepolitičnih sredstev, da bi si zagotovile fizično in politično varnost ter preživetje (Hey 2003, 5).

23 Annette Baker Fox (1965), ki sicer o malih državah piše v kontekstu šestih zahodnoevropskih, ki so se leta 1945 udeležile konference Združenih narodov, ugotavlja, da male države poudarjajo pomen mednarodnega prava, imajo ožje opredeljene interesne sfere, polagajo upe v OZN kot organizacijo, ki naj ne bo arbiter, temveč mediator. Toda obenem meni, da razvitejše male države niso pod nadzorom supersile, medtem ko je bila denimo Irska v tistem času celo trmasto neodvisna.

(2003, 10). Kot smo ugotavljali v prejšnjem podpoglavju, je sistemska raven analize sodobnih malih držav primernejša in povednejša od realistične, kar Heyeva ugotovi tudi v primeru njihovega zunanjepolitičnega delovanja (Hey 2003, 6, 186–187). Meni namreč, da sistem lahko prevlada nad nesistemskimi in drugimi dejavniki malih držav, medtem ko mu nekateri avtorji pripisujejo drugorazredni pomen prav zato, ker so sistemske ovire integrirane že v zunanjepolitične ambicije takih držav (Hey 2003, 186): »To delno izvira iz dejstva, da se večina malih držav znajde v klinču velikih sil ali v senci velike sile« (Hey 2003, 187). Prav tako se sistem odraža pri vključevanju v mednarodne organizacije ter pri prevzemanju globalnih režimov, prava in norm, s katerimi hočejo povečati svoj vpliv in blaginjo (ibid.).

Na ravni države, zlasti nedemokratskih ali vprašljivo demokratičnih držav, kot so Jordanija, Paragvaj ali Gambija, se zunanja politika usmerja v zagotavljanje režimske varnosti, medtem ko jo ustaljene demokracije, kot sta Luksemburg ali Avstrija, redko uporabljajo za legitimizacijo in pogosteje za propagando (Hey 2003, 189–190). Kar zadeva razvoj, so bogate države z utečenim zunanjepolitičnim aparatom ob spremembah režima manj ranljive kot manj razvite, še tako domišljene politike nerazvitih malih držav pa se zaradi majhnih in nezadostno financiranih aparatov lahko skvarijo ob implementaciji (ibid.). Nenazadnje je blaginjski prepad med njimi toliko bolj očiten pri vsebini zunanje politike, saj se revnejše pogosteje ukvarjajo z vprašanji golega preživetja, bogatejše pa so privilegirane odločevalke v regionalni, integracijski (EU) in svetovni diplomaciji. »To razkriva določen razredni sistem držav, ki ga ne opredeljuje velikost, temveč bogastvo«, medtem ko je ekonomsko blagostanje končni cilj vseh (Hey 2003, 191).

Prav sistemska in nacionalna raven določata ali omogočata delovanje posameznika. Čeprav ima nekaj malih držav voditelje, ki so skupaj s svetovalci obenem nekakšne maskote in oblikovalci zunanje politike, se morajo prvi možje večine držav odzivati ne samo na širše sistemske okoliščine, ampak tudi na nacionalne (Hey 2003, 193). Njihovo delovanje sodoločajo odzivanje na notranjepolitične razmere, krepitev osebnega statusa, ekonomska vzdržnost države in varnost regije, zato si Heyeva na vprašanje, koliko se zunanja politika spreminja pod različnimi voditelji, odgovori, da temelji ostajajo isti, saj se vsi spoprijemajo s pritiski domačih in sistemskih akterjev (ibid.). Ob tem dopušča možnost, da učinkovitost in hitrost doseganja zunanjepolitičnih ciljev zaznamuje sam voditelj, ki tovrstnim pritiskom – ali zaradi nenavadnih okoliščin ali lastne izredne moči – nasprotuje (Hey

2003, 193). Tudi po Handlu je precejšen delež zunanje-političnega vedenja držav zasnovan na »intuitivnih ocenah oblikovalcev politike, ki poskušajo pretehtati relativno moč in stališča opozicije, vključujoč sodbe o nacionalni morali, kakovosti vodenja države, razponu interesov in organizacije ter percepcijo relativne moči druge države« (Handel 1990, 48).

Benko razpravo o zunanji politiki Slovenije utemelji na dveh premislekih: prvič, med strateškimi prioritetami pred mednarodnim priznanjem samostojne države in v času po njem obstajajo razlike, in drugič, med značilnosti Slovenije kot polnopravnega in enakopravnega subjekta v mednarodni skupnosti spadata dejstva, da je Slovenija mala država in da šele vstopa vanjo (Benko 1992, 3). Mednarodno priznanje je bilo po osamosvojitvi prvo na prednostni listi tedanje slovenske zunanje politike, a elementi prihodnosti so bili manj določljivi (Benko 1992, 4). Poudari predvsem mednarodnopolitična področja, na katerih bo Slovenija uresničevala svoj nacionalni interes, opredelitev zunanje-politične strategije in identifikacijo privilegiranih naslovnikov, saj se je osredotočala zlasti na Avstrijo, Nemčijo pa tudi Italijo. Sklep dvanajsterice zunanjih ministrov EU/ES o priznanju Slovenije in Hrvaške, ki je zgladil nasprotja Nemčije²⁴ in drugih članic, bi, meni Benko, lahko olajšal slovenska prizadevanja za oblikovanje »strategije ‘enake razdalje’ do glavnih držav iz zahodnoevropskega kroga, kar je z vse bolj prevladujočim položajem Nemčije v zavzemanju za diplomatsko priznanje Slovenije – s kovanjem kapitala iz tega – postajalo vprašljivo« (ibid.).

Benko pojasni, da lahko mala država vodi aktivno (sama določa svojo zunanjo politiko in je sposobna zavračati pritiske od zunaj) ali pasivno (ohranja *status quo*) strategijo (Benko 1992, 6). Izbor prve oziroma druge je odvisen od razmer v mednarodnem okolju ter od človeških in materialnih virov, ki jih ima država na voljo (ibid.). Diplomacija je za male države posebej pomembna v multipolarnem mednarodnem sistemu, pri čemer je njihova dejavnost zaradi bolj regionalnega fokusa manj razpršena kot v globalni zunanji politiki velikih sil (Benko 1992, 7). Operativnost diplomatskega aparata je zlasti pomembna pri taktičnih

²⁴ Nemčija je Slovenijo neuradno priznala že konec decembra 1991.

zunanjepolitičnih nalogah za doseganje specifičnega cilja²⁵ (Benko 1992, 9). Slovenija je imela leta 1992 naslednje strateške opcije: prvič, pridruževanje ekonomskim in političnim strukturam Zahodne Evrope (na primer ES/EU), drugič, vključevanje v zavezniške strukture (Nato), in tretjič, status nevtralnosti, pri katerem posebej poudari »politiko enake razdalje« do glavnih evropskih akterjev, ki bi lahko prinesla koristi, ki sicer izhajajo iz nevtralnosti (Benko 1992, 10–11).

Slovenska zunanja politika ima po Bučarju tri temeljne težave: konceptualno-strateške (načrtovanje), organizacijsko-tehnične (izvajanje) in politično-osebne (2001, 148). V prvi sklop naj bi spadala neobstoječa zunanjepolitična strategija Slovenije, kar Bučar zavrne kot iluzijo, češ da v osrčju te problematike ležijo zlasti tendence po doseganju notranjepolitičnega konsenza v načrtovanju in izvajanju zunanje politike (2001, 149). Ob tem naj bi zunanjepolitični konsenz dosegli z uresničevanjem nacionalnih interesov, kar je prav tako iluzorno, saj te subjektivno določajo politične elite, pri čemer učinkovito odločanje omejujejo predvsem pomanjkljive strokovne podlage (ibid.). Prav načrtovanje je prva stopnja v odločevalskem procesu, v katerem se prizadevanja države realizirajo v dejanski vsebinski odločitvi (outputu), katere nosilca sta vlada in parlament, njeno izvajanje pa je poverjeno zunanjemu ministrstvu in vladi, kar se na zadnji, četrti stopnji kaže v doseženih učinkih (Bučar 2001, 142–143).

Tako rekoč vse države, ki niso vodilne v svetovnem ali regionalnem merilu, zunanjepolitične cilje v prvi vrsti uresničujejo tako, da se »razvoju in procesom v mednarodnem življenju spretno in kreativno prilagajajo« (Petrič 1996a, 877). Čeprav svojih zunanjepolitičnih ciljev, zaradi manjšega vpliva v mednarodni skupnosti, po Petriču praviloma ne uresničujejo z usmerjanjem mednarodnega dogajanja (ibid.), bi si Slovenija kljub dejstvu, da je mala država, »z uspešno domačo in mednarodno politiko« lahko zagotovila večjo težo, tako kot npr. skandinavske države, Avstrija ali Švica (Petrič 1996a, 879). Da bi mala država prebrodila kadrovske, koordinacijske (pretežno samostojno mednarodnopolitično nastopanje posameznih državnih resorjev) pa tudi akademsko-raziskovalne omejitve, ki jih ima nasproti velikim (Petrič 1996a, 880), ji predpiše nekakšno supermansko vlogo zunanjega ministrstva:

25 Najbolj očitno spremembo slovenske zunanjepolitične taktike v zadnjih letih je gotovo zaznamovala odločitev leta 2008, da Slovenija blokira pristopna pogajanja Hrvaške zaradi prejudiciranja slovensko-hrvaške meje. Tovrstnemu preobratu v primeru ZDA v vseh 18 letih samostojne zunanje politike še nismo bili priča.

Delovanje državnih organov o pomembnih vprašanjih zunanje politike mora temeljiti na predhodnih sklepih vlade in biti pod nadzorom Ministrstva za zunanje zadeve; ne sme biti visokih obiskov in vabil mimo Vlade in Ministrstva za zunanje zadeve; ne sme biti mednarodnih srečanj in sestankov (seveda so možne izjeme) brez predstavnikov Ministrstva za zunanje zadeve; zagotovljeno mora biti dosledno poročanje o mednarodnih dejavnostih vseh organov Ministrstvu za zunanje zadeve, ki mora biti vnaprej seznanjeno z načrtovano vsebino mednarodnega nastopanja drugih državnih organov.

Za sprejemanje pomembnejših odločitev in dolgoročnejsih usmeritev zunanje politike, še posebej za zagotavljanje koordinacije na najvišji ravni, je koristna vzpostavitev posebnega koordinacijskega telesa (kar prakticirajo mnoge države, npr. 'national security council' ipd.). Ta organ lahko s svojo avtoriteto zagotavlja medresorsko koordinacijo med ključnimi akterji zunanjih zadev (Petrič 1996a, 881).

Taka ureditev bi v določenih okoliščinah lahko pomenila *de facto* diktaturo zunanjega ministrstva oziroma ministra kot odgovorne osebe pa tudi morebitno protiustavnost. Čeprav ni jasno, kam Petrič v tej konstelaciji uvršča institut predsednika republike, ki je v Sloveniji predvsem reprezentativne narave, bi, če bi ga razumeli dobesedno, naleteli na težave, saj predsednik države načeloma deluje samostojno (v okviru ustave in relevantne zakonodaje). Ustava resda določa, da se mora predsednik »na zahtevo državnega zbora« izreči o posameznem vprašanju (Ustava RS 1991, 107. člen), ne pa tudi, da mora predsednik vladi in (ali) posameznemu ministrstvu 'polagati račune' o svojih mednarodnopolitičnih dejavnostih. Tako predsednik države kot vlada in njeni ministri so zavezani uresničevanju politike, resolucij, sklepov, deklaracij in drugih pravnih predpisov, ki jih sprejme in potrdi državni zbor, pri čemer so odgovorni za svoje delo.

Zakon o vladi, ki je veljal v času nastanka Petričevega besedila, je že določal, da so »vlada in posamezni ministri v okviru svojih pristojnosti samostojni in odgovorni državnemu zboru« (Zakon o Vladi RS 1993, 2. člen). Novela zakona je določala, da je vlada »samostojna pri opravljanju svojih funkcij v okviru ustave in zakonov« ter odgovorna državnemu zboru za politiko in razmere na vseh področjih iz pristojnosti države, pri čemer so za vlado »skupno odgovorni vsi njeni člani, za delo posameznega ministrstva pa pristojni minister« (Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o Vladi RS 1996, 3. in 4. člen). Vlada dalje usmerja državno upravo prek ministrstev, medtem ko denimo zunanje ministrstvo, skladno s tedaj veljavnim

zakonom o zunanjih zadevah, »seznanja državne organe s podatki, pomembnimi za opravljanje zunanjih zadev v okviru njihovega delovnega področja in jim nudi pomoč« (Zakon o zunanjih zadevah 1991, 7. člen).

Petričevo prepričanje o potrebah po močno okrepljeni vlogi zunanjega ministrstva ni skladno z njegovo navedbo, da mora imeti vsaka država, tudi mala, jasno začrtane oziroma »doživete« lastne strateške cilje, »za katere ni treba, da so zapisani, ki pa izražajo globok narodni konsenz, ne glede na strankarske interese in obračune, konsenz, ki je zakoreninjen v srcih in glavah državnikov in ljudstva, diplomatov še posebej« (Petrič 1996a, 896). Kako bi vladajoča politika ustvarila tak konsenz, ne pojasni. Vsakdo ima lahko »v srcu zakoreninjeno« marsikatero intenco, ki pa ni nujno tudi v nacionalnem interesu. Je pa takšna zakoreninjenost ob okrepljeni vlogi zunanjega ministrstva oziroma ministra, ki mora povrh delovati še skladno s politiko trenutne vladajoče koalicije, lahko nevarna, če se ravna po tistem, česar ni treba zapisati, je pa zakoreninjeno v njegovi glavi in srcu. Koordiniranje slovenske zunanje politike je po Petriču dodatno oteženo s skromno področno tradicijo, pomanjkanjem izkušenj in »zaradi ostankov samoupravne in balkanske miselnosti« (1996a, 881).²⁶

Petrič²⁷ še poudarja, da si lahko mala država, kot je Slovenija, varnost zagotovi le z dobrimi sosedskimi odnosi in z vključitvijo v »ustrezna zavezništva« (Petrič 1996a, 883), torej najbrž Nato. Blaginjo, drugo izmed vrednot, ki si jo v zunanjepolitičnem delovanju zagotavljajo zlasti male države, pa si lahko ustvari s pridružitvijo EU (Petrič 1996a, 884). Ob tem jasno zapiše, da male države niso v položaju, »da same ustvarjajo in vodijo širše zavezniške grupacije in integracijske procese«, češ da predvsem one potrebujejo zanesljive prijatelje med vodilnimi državami, ki si jih zaradi nezadostne moči in pomembnosti teže pridobivajo: »Vsekakor je za majhno državo pomemben izbor prijateljev oziroma zaveznikov« (ibid.). Pri tem (naj) se zlasti omejijo na odnose s sosedi ter na zasledovanje regijskih in siceršnjih dolgoročnih ciljev države, ki izražajo njen nacionalni interes (Petrič

26 Torej bi zunanjepolitičnim prizadevanjem države ustanovitev koordinacijskega telesa, ki bi imelo tudi analitične naloge, lahko koristila. Tako bi vsak državni organ ali institut, kot je predsednik države, lahko opravljal svoje zakonsko in ustavno opredeljene naloge samostojno in vešče, z zavedanjem o dejavnostih drugih. Takega organa Slovenija ni ustanovila.

27 Stežka bi mu pripeli oznako Nato skeptik, saj je menil, da »usmeritvi k EU in Natu, ki izraža nacionalni interes Slovenije, ni alternative«, ker bi obstoj Slovenije na evropskem obrobju dolgoročno ogrozil varnost in blaginjo Slovencev in jo porinil nazaj na Balkan (Petrič 1996a: 885). »Prevlada provincializma, zaostajanje v razvoju in marginalizacija Slovenije bi bile neizbežne posledice, ki bi nazadnje povzročile erozijo slovenstva« (ibid.).

1996a, 895). Povsem pa odsvetuje ambicije po vodenju globalne politike oziroma »ambicije, da morajo svetu povedati ali celo uveljaviti svoje stališče o vseh pomembnih zadevah sveta«, češ da je to ne samo neracionalno, ampak »pogosto tudi škodljivo« (ibid.). Njegovo prepričanje pravzaprav operacionalizira Keohanovo opredelitev malih držav kot tistih, ki jih njihovi voditelji zaznavajo kot majhne, nevplivne in nemočne, hkrati pa implicira ohranjanje *statusa quo*, torej vodenja pasivne zunanjepolitične strategije po Benku.

V *Aspektih ameriške zunanje politike* (1996b) gre Petrič – v luči Benkovih navedb o »politiki enake razdalje« in njegovih lastnih o »izbiri partnerjev« – še dlje. Ugotovi, da je resnični ameriški strateški interes pomagati Sloveniji, da postane članica EU in Nata, da so se odnosi z ZDA po osamosvojitvi konstantno izboljševali zlasti na političnem pa tudi na gospodarskem in vojaškem področju (1996b, 158–159). In sklene: »Odnosi z ZDA so, tako v smislu avtentičnosti kot tudi produktivnosti, med najboljšimi, kar jih Slovenija ima s poglavitnimi evropskimi in svetovnimi silami« (ibid.).

Podobno meni Bukowski, ko zapiše, da Slovenija na splošno v ameriški zunanjepolitični strategiji ne zaseda pomembnega položaja, a je njena »vloga neproporcionalno velika zaradi njene geografske lokacije in izrednega uspeha po odcepitvi od SFRJ« (2002, 59). Ohranjanje teh odnosov in njihova nadgradnja z znanstvenim in kulturnim sodelovanjem, morda celo z ambicioznimi ameriški naložbami, ob zaprtju bilateralnih vprašanj z Italijo in Hrvaško²⁸, politični stabilnosti in spoštovanju človekovih pravic, bi po Petriču dodatno potrdila stabilnost in uspeh slovenske države ter omogočila »dolgoročno krepitev ameriških interesov v Sloveniji« (1996b, 160).

Poleg tega mora Slovenija /.../ okrepiti njeno podobo zanesljive partnerice in prijateljice Amerike, kar je vsekakor tudi strateški interes Slovenije. Da bi gradila prijateljske odnose, je nujno upoštevati, da so ZDA zelo pozorne na zabeleške glasovanj držav, zlasti v Združenih narodih, in da administracija letna poročila o glasovanju predloži Kongresu. ZDA pričakuje, da bodo njeni prijatelji /.../ glasovali – ne v vseh primerih, ampak *grosso mondo* – enako ali podobno kot ZDA. /.../ v interesu Slovenije je, da je izjemno pozorna do dolgoročnega razvoja odnosov z ZDA

28 Denimo vračanje premoženja optantom, kar je bilo urejeno leta 1997 s tako imenovanim španskim kompromisom, in ureditev mejnega spora s Hrvaško, ki še ni končan.

in da še naprej vlaga napore v krepitev prijateljstva med dvema nacijama (Petrič 1996b, 160–161).

V luči navedenega je bolj razumljiva tudi diplomatska zagata s Pobudo za svet brez jedrskega orožja, o kateri bomo razpravljali v naslednjem poglavju, toliko bolj, če drži, da je ameriške 'zadržke' Drnovšku prenesel prav Petrič. Ker Amerika zavzeto spremlja glasovanje v Združenih narodih, bi bilo za minorno Slovenijo po Petriču torej škodljivo, če bi si upala »svetu sporočiti«, kaj si misli o jedrskem orožju. Da je bila ena od pobudnic, pa je bilo najbrž sploh nepredstavljivo. Petričevo nekritično stališče do Amerike je sicer s tedanjega gledišča (jugoslovanske vojne, zunanjepolitični cilji Slovenije ipd.) lažje doumeti kot z današnjega, ko je retrogradno videti kot nekakšen neformalen okvir slovenskih odnosov z ZDA. Ali drugače: gre za enega zgodnejših testamentov proameriške orientacije Slovenije.

Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije iz leta 1999, ki je bila hkrati tudi prvi tovrstni dokument samostojne države, Petričeve premisleke ubesedi mehkeje. Uvodoma poudarja, da je za utrditev mednarodnega položaja in ugleda države kot demokratične, stabilne in uspešne srednjeevropske države treba opredeliti temeljne zunanjepolitične usmeritve, ob upoštevanju stanja in razvoja mednarodne politične, gospodarske in varnostne situacije v Evropi in svetu (Deklaracija o zunanji politiki RS 1999). Ob tem je njen strateški razvojni in varnostni interes pridružitvev EU, ZEU in Natu. Slovenija se sicer že v prvem stavku uvoda pa tudi v drugih delih deklaracije identificira kot srednjeevropska država, kar je verjetno relikv poosamosvojitvenih let, ko smo se otepali podobe 'ubornih' vzhodnoevropskih držav. Kar zadeva pridružitvev EU, se slovenska prizadevanja »z uravnoveženim pristopom« kažejo v zagotavljanju dobrih, stabilnih odnosov zlasti s članicami EU, pri čemer so v ospredju Nemčija, Francija, Velika Britanija, Italija in Avstrija.

»Z graditvijo lastne oborožene sile, še zlasti pa z ustreznimi zunanjepolitičnimi odločitvami, si Slovenija utrjuje svoj položaj bodoče članice Nata. To predpostavlja, da Slovenija naše partnerstvo z Natom potrjuje s konkretnimi zunanjepolitičnimi stališči, ukrepi in aktivnostmi« (ibid.) Kakšne zunanjepolitične odločitve so »ustrezne« ali »konkretne«, deklaracija seveda ne pojasni, vendar podčrtani poudarki zvenijo kot odmev Petričevega prepričanja o malih državah, ki jim vsakega stališča ni treba predstaviti svetu, in Sloveniji, ki naj glasuje enako ali podobno kot ZDA. To državi v odnosu do Amerike skorajda povsem odvzame

manevrski prostor, saj se njena prizadevanja začno in končajo pri skupnem imenovalcu – ustrežljivi, pasivni zunanji politiki. Tako deklaracija v delu, ki se specifično ukvarja z ZDA, poudarja, da se je vloga Amerike kot svetovne supersile po padcu berlinskega zidu še okrepila, »kar je seveda zelo važno tudi za zunanjo politiko Republike Slovenije«. Ker je stališče ZDA, kot navaja dokument, posebej pomembno zlasti pri zagotavljanju evropske varnosti, slovenskih odnosih z mednarodnimi finančnimi organizacijami in zaradi vstopa v Nato, je »nadaljnje razvijanje in poglobljanje dobrih bilateralnih odnosov izrednega pomena«. Te naj gojimo ne samo na znanstvenoraziskovalnem, tehničnem in kulturnem področju, ampak tudi na gospodarskem, kjer je treba »okrepiti ameriško prisotnost v Sloveniji s pritegnitvijo novih investicij« (ibid.).

Spomnimo, da si je dolgoletni zunanji minister Dimitrij Rupel tako rekoč do zadnjega močno prizadeval, da bi Slovenija podpisala Sporazum o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb med Slovenijo in ZDA, češ da bo to povečalo naše možnosti za vstop v Nato. Sporazuma, ki bi nas gospodarsko nemara tesneje povezal z ZDA kot EU, ni Slovenija nikoli podpisala, članica Nata pa je od 29. marca 2004. Podobno se je pletlo s tujimi neposrednimi naložbami, do katerih smo bili po besedah tedanjega ameriškega veleposlanika v Sloveniji Johnnyja Younga (2004) vseskozi premalo odprti. Toda statistični podatki Banke Slovenije kažejo največji skok skupne letne vrednosti ameriških tujih neposrednih naložb (TNI) prav v letih 1996 in 1997, ko se je skupna vrednost ameriških TNI pri nas povečala za več kot osemdeset milijonov evrov (Banka Slovenije 2007a in 2008a). Vrednost se je potem gibala okoli sto milijonov evrov, z nihljajem navzgor leta 2000, šele leta 2006 pa je zrasla na vrtočlavih 147 milijonov²⁹ (Banka Slovenije 2008a). Toda dejstvo, da je Slovenija po letu 1997 pravzaprav že ohranjala bistveno višjo raven ameriških TNI, torej neposrednega gospodarskega sodelovanja z ZDA, Younga ni zadovoljilo. Kadar se prepričevanje (tako imenovana čista diplomacija) kot središčno diplomatsko orodje meša z drugimi političnimi instrumenti, rezultira v »mešani diplomaciji« in postane »komunikacijski kanal, prek katerega se uporaba drugih instrumentov ali grožnja z njihovo uporabo prenaša k drugim stranem« (White 1999, 259).

29 Vrednosti so se gibale takole (v milijonih eur/leto): 1996: 16,9 – 1997: 99,8 – 1998: 97,6 – 1999: 103,9 – 2000: 119,3 – 2001: 108,3 – 2002: 71 – 2003: 82,7 – 2004: 67 – 2005: 93,2 – 2006: 147,1 – 2007: 55,4 (Banka Slovenije 2007a in 2008a). Sodeč po teh podatkih, so se vrednosti v letih, ko bi bilo treba sodelovati v koaliciji voljnih v invaziji na Irak, znatno zmanjšale.

Če povzamemo Deutscha, je Young pri partnerici pač hotel sprožiti kar največ sprememb, pisanih na kožo ZDA, čeravno je bil pripravljen sprejeti kar najmanj sprememb, nanašajočih se na Ameriko³⁰: »Po pravilu vsaka država raje govori, kot posluša; raje uči, kot se uči« (Deutsch 1978, 166). Za uveljavljanje moči nad drugo državo sta vpliv in propaganda po Deutschu med najbolj mehкими prepričevalnimi orodji. Država propagandistka lahko na državo tarčo vpliva tako, da vrednote ali interese njenih vplivnih skupin izrabi za oblikovanje podpore promociji njenih političnih ciljev. Ob tem propaganda v temelju vključuje težnje po spremembi kognitivne ali emocionalne podobe realnosti, ki jih gojijo pripadniki države tarče, da bi jih država propagandistka lahko »preobrazila« v pripravne zastavonoše njenih želja (ibid.).

2.3 Zaveznštva in male države

Za oblikovalce slovenske zunanje in varnostne politike predstavlja članstvo v Natu enega temeljnih političnih in varnostnih ciljev. Ta prizadevanja podpirajo vse parlamentarne politične stranke. Tudi javno mnenje je, ob sicer določenih nihanjih, v dobršni meri pozitivno naravnano do članstva Slovenije v Natu. Ob tem pa je presenetljivo, da v Sloveniji doslej skorajda ni bilo resnejših razprav o pozitivnih in negativnih posledicah morebitnega članstva v zaveznštvu.

Vinko Vegič (1999,1000).

V nasprotju z opredelitvami malih držav je stališče teoretikov, da svojo varnost praviloma zagotavljajo z zunanjo pomočjo, enotno (Rothstein 1968, Keohane 1969, Walt 1987, Knudsen 1996 in 2002, Hey 2003 in drugi). Vegič ob tem poudarja, da se mora premislek o varnosti Slovenije kot male države dotikati dveh dimenzij, in sicer sklepanja zaveznštev kot »ene od varnostnih strategij« ter vpliva političnih in varnostnih sprememb v mednarodni skupnosti na varnost malih držav (Vegič 1999, 1000).

»Danes male države (zlasti v Evropi) uživajo zaščito in prosperiteto, ki ju njihovi predniki niso poznali,« je tedanji zunanji minister Rupel govoril nekaj tednov

30 Vrednosti slovenskih TNI v ZDA so se med letoma 1996 in 2007 denimo gibale takole (v milijonih eur/leto): 1996: 18,3 – 1997: 20,5 – 1998: 15,6 – 1999: 21,4 – 2000: 27,9 – 2001: 41 – 2002: 23,2 – 2003: 80,2 – 2004: 54,9 – 2005: 40,2 – 2006: 47,3 – 2007: 22,4 (Banka Slovenije 2007b in 2008b).

pred tistim, ko je Slovenija deponirala listino o pristopu k Natu (2004). Toda le nekaj let poprej, ob deseti obletnici samostojne slovenske zunanje politike, je trdil tole: »Za svojo varnost vidi Slovenija (predvsem zavoljo neposredne bližine balkanskega konfliktnega območja) poročstvo v vključitvi v evroatlantske varnostne in vojaške strukture, zato so se vsa njena prizadevanja na tem področju osredotočila na članstvo v Natu« (Rupel in drugi 2000). Razhajanja v stališčih dolgoletnega slovenskega zunanjega ministra so gotovo odsev drugačne varnostne situacije Slovenije (z nemirnega Balkana pod Natov ščit), vendar poudarek, da je država za zagotovitev varnosti »vsaj svoja prizadevanja osredotočila na članstvo v Natu«, posledično zastavlja vprašanje, zakaj se je odločila ravnati tako enoznačno. Ko je stopila na trnovo pot proti Natu, so v republikah nekdanje Jugoslavije še potekale vojne, ko je postala članica, so se že končale. Se je Slovenija zavezništvu pridružila, ker se je počutila ogroženo? Ker je s tem pridobila moč, vpliv? Ker bi sicer ostala na ranljivem obrobju?

Če rešitev za slovensko predosamosvojitveno varnostno dilemo ni bila zunanji vir, kar Rothstein opredeli kot konstanto za tovrstne dileme malih sil (1968, 24), je ta po rojstvu države postala tako rekoč edina. Male sile se namreč pri doseganju osnovnega cilja vseh držav – preživetja – zanašajo na različno zunanjo pomoč. Toda ker pomoč pride prepozno, ob predpostavki poplačil v prihodnosti in v odvisnosti od strateške vloge, ki jo država igra v politiki velikih, ima mala sila le malo nadzora nad svojo lastno usodo (Rothstein 1968, 24–25).

Walt teorijo sklepanja zavezništev oblikuje izhajajoč iz občutka ogroženosti neke države: »Šibkejša kot je država, bolj verjetno je, da se bo odločila za vagonko strategijo³¹, ne za strategijo ravnotežja« (Walt 1987, 29). Čeravno je prispevek šibkejših držav k neki obrambni koaliciji neznatni, dejstvo, da so ogrožene, ostaja, zato Walt meni, da bi se morale pridružiti zmagovalni strani. Če jih ogroža država s približno enakimi zmogljivostmi, pa se lahko odločijo tudi za strategijo ravnotežja (Walt 1987, 30). »Zanje je racionalno pridružiti se šibkejši koaliciji samo takrat, kadar lahko njihove odločitve vplivajo na razplet dogodkov« (Walt 1987, 29). Strategijo ravnotežja izberejo, kadar se zaradi prevladujoče grožnje pridružijo drugim, šibkejšim, medtem ko tako imenovano vagonko uporabijo, kadar vidijo pridružitve močnejši strani – torej izvoru grožnje – kot rešitev (Walt 1987, 17).

31 Angl. *bandwagon*.

Keohane meni, da je treba upoštevati sistemsko vlogo, ki jo ima posamezna država po mnenju njenih voditeljev (1969, 295). Kar zadeva politiko malih držav do zavezništev, je izmed teorij, ki jih je preučil³², samo Rothsteinov pristop označil za dovolj sistematičnega, saj trdi, da bi se morale male države vključevati v multilateralna zavezništva, od katerih bodo imele največ varnostnih koristi in političnega vpliva (1968, 177). Če to ni mogoče, bi morale, namesto neenakega bilateralnega, izbrati zavezništvo malih sil, zlasti če se ne čutijo neposredno ogrožene in primarno iščejo politični vpliv. Zavezništvo z veliko silo pa bi morale izbrati le v primeru, da so druge možnosti izčrpane in jim grozi skorajšnji napad, a zgolj zaradi večjih zmožnosti zadrževanja (ibid.).

Rothsteinova študija je sicer nastala v času hladne vojne, ko je bila grožnja mali državi s strani velike sile prav res »totalna grožnja njenemu neodvisnemu obstoju« (Rothstein 1968, 25), vendar so se razmere po koncu ameriško-sovjetske tekme zvezd spremenile. Če je bipolarni svet prepustil žezlo multipolarnemu, bo po Vitalu delovanje novih regulatorjev mednarodne skupnosti mogoče presojati zlasti na podlagi »nacionalnih dejavnikov družbene in ideološke narave« (2000, 108). Prepad med državami bi bilo tako treba presojati glede na okvir, v katerem družba neke države razume in udejanja mednarodne odnose (ibid.).

Po Knudsenu razmišljanje o varnosti malih držav prevevata dve skupini predvidevanj, ki sooblikujeta dva različna pogleda: prvi se osredotoča na tisto, kar lahko država sama stori, da si zagotovi varnost, drugi pa izhaja iz prepričanja, da varnost malih držav determinirajo zunanji faktorji (1996, 8). Prvi, interni pogled privede do sklepa, da si morajo male države varnost zagotavljati s kakovostno diplomacijo ter suvereno in premišljeno politiko (ibid.). Ker so njihova sredstva omejena, morajo optimizirati delovanje diplomacije tako, da v komunikaciji z morebitnimi nasprotniki ali partnerji rešijo svojo varnostno ali drugo dilemo, ki bi jo lahko povzročili zunanji ali notranji dejavniki (npr. ne Natu na referendumu). Drugi, eksterni ali geopolitični pogled ponuja sklep, da je varnost malih držav povsem odvisna od politike velikih sil (ibid.).

Če se opremo na ugotovitve teoretikov geopolitike, je mogoče izpeljati tezo, da so male države vzhodne Evrope pravzaprav orodje tistega ali tistih, ki prek obvladovanja svetovnega središča in posledično svetovnega otoka vladajo svetu

³² George Liska (1968), Robert E. Osgood (1968), Robert L. Rothstein (1968), David Vital (1967).

(Mackinder v Benko 2000, 140). Podobno lahko izpeljemo tudi iz Spykmanovega sklepa, da tisti, ki nadzoruje obrobne evrazijske države, kamor spadajo tudi grozdi malih držav vzhodne in jugovzhodne Evrope, nadzoruje svet (Spykman v Benko 2000, 141). Ker Knudsen sklene, da obe perspektivi razkrivata uporaben vpogled v usodo malih držav, pri čemer poudarja tudi pomen geopolitičnih dejavnikov za njihovo varnost (Knudsen 1996, 8), lahko izluščimo ugotovitev, da so male države in njihova varnost opazno podvržene politični recipročnosti z velikimi.

Kar zadeva doseganje političnih, vojaških pa tudi gospodarskih dogovorov, imajo male države po Wibergu štiri možnosti: prvič, bilateralno zavezništvo z veliko silo, drugič, zavezništvo z dvema ali več malimi državami, tretjič, članstvo v multilateralnem zavezništvu, oblikovanem okrog ene ali več velikih sil, in četrtič, neuvrščенost bodisi s ciljem nevtralne pozicije v vsaki vojni bodisi brez tega cilja (1996, 36). »Izbira iz menija je izbira med loterijami, četudi so končni izbori ponavadi uradno predstavljeni kot edini upravičeni« (ibid.). Kot pojasnjuje, je prednost prve in tretje točke zaščita v primeru vojne in kratkotrajen vpliv, medtem ko je cena zlasti nezmožnost, da bi država ostala nevtralna, kadar bi to lahko bilo boljše ali primernejše. Nevtralnost nosi zrcalni pomen – država nima nikakršnega vpliva na početje velikih sil in ne more pričakovati zaščite, razen kadar je to v interesu zadnjih. Ob tem pa resda poveča možnost izogibanja vojnam z uporabo zadrževalne, a ne provokatorske obrambe. Opcija številka dve tiči nekje vmes: varnost je manj gotova kot pri prvi in tretji opciji, toda prinese lahko tudi del prednosti četrte možnosti z Wibergovega menija (ibid.).

Rothstein zavezništvo malih držav odsvetuje, češ da so zanje primernejša multilateralna zavezništva, toda priznava, da so lahko taka zavezništva učinkovita v lokalnih ali regionalnih zadevah (1968, 177–172). Ponavadi so oblikovana *ad hoc* za doseganje vnaprej omejenih ciljev ali konkretne zadeve (Handel 1990, 153). Povrh lahko taka zavezništva v odnosu do velikih sil, čeprav so draga in vojaško neuporabna, uresničijo nekatere cilje in delno vplivajo na mednarodni sistem (Rothstein 1968, 172). Zadnje po Rothsteinu najlažje storijo v okviru mednarodne organizacije, kot je OZN, v kateri obstaja »potencial malih držav, da veliko silo 'pohodijo' s preprosto akumulacijo glasov namesto orožja«, saj so ugled, vpliv in pogajalske zmogljivosti malih držav v taki konstelaciji povečane (1968, 173).

Prav tako je regionalnega značaja bilateralno zavezništvo, zlasti kadar ga oblikujeta dva razmeroma enakovredna partnerja in je kot takšno lahko celo bolj

uspešno od multilateralnega (Rothstein 1968, 117). Vendarle pa je bilateralno zavezništvo z veliko silo za malo državo lahko manj ugodno, še posebej, če je dvostranski dogovor premalo domišljen in velika partnerica zahteva podporo vsem njenim interesom (Rothstein 1968, 117). Še več: na nacionalni ravni lahko malo državo polno zaposli polemična debata o njenem razmerju z veliko silo, intervencionističnih interesih zadnje, možnostih za preklic dogovora in podobno (ibid.). Pomembna prednost bilateralnega zavezništva je gotovo ta, da mala država okrepi svoje obrambne zmogljivosti, velika sila pa jo mora vedno podpirati, toda Rothstein opozarja, da ta motiv ni dovolj trden, da bi mala država tvegala sklepanje neenakopravnega zavezništva (1968, 120).

Nenazadnje je bilateralni odnos odvisen tudi od geografskega položaja male države. Če denimo leži na nemirnem območju, se v primeru izbruha vojne lahko znajde v kavljju 22 – ogrožena bo ne glede na to, kateri strani se pridruži (Rothstein 1968, 121). Primer zadnje bi lahko bil Izrael, čeravno bi ga zaradi impresivnih vojaških pa tudi gospodarskih dejavnikov težko uvrstili med male države. Vsekakor ima obratne lastnosti od zgoraj naštetih, saj je *de facto* satelit ZDA, ki zlasti zaradi izredno vplivnega židovskega lobija v Ameriki uveljavlja številne, tudi politične interese. »Moč, interes in ideologija nam povedo, s kom bi se bilo treba povezovati, ne, s kom bi se lahko« (Rothstein 1968, 63). Ob tem gre dodati, da so bila neenaka obrambna zavezništva nemara smiselnejša v bipolarnem sistemu, v katerem je nastala Rothsteinova študija, medtem ko multipolarni že po svoji naravi zahteva drugačne premisleke o povezovanju.

Sens v analizi varnosti malih držav v Evropi uvodoma poudarja, da so se po koncu hladne vojne prav vse države morale prilagoditi novi realnosti in prioriteta, pri čemer so raziskave notranjih in obrambnih politik malih držav v 'novem' svetu postale vse redkejše (Sens 1996, 74). Lastnosti varnostnega položaja malih držav v Evropi razdeli na dobre, slabe in grde (torej kot v naslovu filma Grdi, umazani, zli, op. A. D.). Med dobre šteje odsotnost neposredne vojaške grožnje, nekonfrontacijsko okolje, navzočnost ZDA v evropski varnostni politiki in delovanje multilateralnih institucij, v katerih imajo male države zagotovljen sedež in formalno enakovreden glas v najrazličnejših forumih (ibid.).

Slabosti okolja po Sensu kaže dejstvo, da se vse male države ne čutijo enako varne, saj jih obremenjujejo regionalni boji za premoč (1996, 78). Proces evrointegracije je spodbudil skrb za ohranjanje nacionalne suverenosti in strah pred

gospodarsko prevlado evropskih velikanov, pa tudi stari geopolitični spori niso zamrli, tako da so evropske male države ostale stisnjene med združeno in močnejšo Nemčijo na eni in ostanki sovjetskega imperija na drugi strani (Sens 1996, 79–80). Povrhu so lahko male države zaskrbljene tudi nad stagnacijo prizadevanj za oblikovanje skupne evropske varnostne in obrambne politike, ki vzbujata dvome o možnosti samostojnega varnostnega sodelovanja na kontinentu (Sens 1996, 81). Ker je analiza nastala le eno leto po Daytonskem sporazumu, ki je končal morijo v BiH, Sens kot grdo lastnost varnostnega okolja označi etnične in verske spore, ki so povzročili jugoslovanske vojne, ker da lahko sprožijo učinek snežne kepe in se preselijo čez meje sosed, nekdanjih republik SFRJ (ibid.). Zadnje se, kot vemo, ni zgodilo, drži pa, da je balkansko prelivanje krvi uspelo zajeziti prav EU, čeravno prav tako drži, da je bila vojna agonija daljša tudi zaradi političnostrateške neenotnosti evropskih držav.

Dinamiko odnosov med velikimi in majhnimi v neformalnem zavezništvu lepo ponazori odnos, v katerem velika država prevzame vlogo patrona, mala pa klienta³³. Četudi so bila tovrstna razmerja pogostejša v obdobju hladne vojne, postajajo v multipolarnem in vse bolj soodvisnem sistemu, ki ga v veliki meri ustvarja gospodarsko-politični proces demokratizacije, spet aktualna. Gre za neformalen, asimetričen odnos dveh neenakih partnerjev, ki je zasnovan na recipročni izmenjavi materialne pomoči ali varnostnih garancij za storitve, lojalnost in spoštovanje do patrona (Handel 1990, 132). Obe strani cenita menjalni odnos, katerega latentne lastnosti so prisiljevanje, manipuliranje in avtoritarnost, saj »neravnotežje moči ni tako občutno, da bi dovoljevalo odkrito avtoritaren odnos« (ibid.). Patron ima v tem odnosu znatno večjo pogajalsko moč in ponavadi monopol nad varnostnimi viri. Medtem ko klienta na patrona vežejo moralne ali pogodbene obveznosti, je klientovo ravnanje v takem odnosu bodisi odvisno od drugih patronov, ki mu lahko zagotavljajo enako varnostno ali materialno podporo, bodisi od ravni odvisnosti patrona od klientovih virov (ibid.).

»Neenakopravna narava odnosa patron-klient je v nasprotju s sprejetimi normami mednarodnega delovanja, zato si obe strani prizadevata, da bi ga prikrili, kar toliko bolj otežuje raziskovanje in dokumentiranje« (Handel 1990, 133). Četudi gre za

33 Danes najverjetneje denimo ZDA – Izrael, ZDA – Poljska, ZDA – Južna Koreja, Rusija – Kuba, Kitajska – Severna Koreja in podobno.

neformalen odnos, se klient venomer zaveda interesov velike sile in svojo politiko prilagaja patronu, zaradi česar se nadeja takojšnjih ali poznejših nagrad oziroma tako preprečuje morebitne negativne sankcije (Handel 1990, 135). Klient samovoljno žrtvuje del svoje svobode in zunanjo politiko države oblikuje tako, kot da bi bila udeleženka odločevalskega procesa država patron (Handel 1990, 136).

»Popolno zavezništvo bi odražalo enakost interesov in obveznosti dveh strani, vključno z recipročno prednostjo« (Wight 1995, 123). Kot še poudarja Wight, imajo odnosi med državami lahko tudi značaj naravnega zavezništva ali sovraštva, ki izhaja iz starodavnih sporov (ibid.). Naravni zavezniki so v splošnem tisti, ki v odnosu ravnotežja moči izražajo sorodne interese ali se po spremembah ravnotežja znajdejo na isti strani, ali pa so posledica doktrine oziroma ideologije neke skupnosti (Wight 1995, 125). Medtem ko so naravni sovražniki po Wightu ponavadi sosedske države, a to ne velja za državi, ki sta postali sosedi z delitvijo ozemlja, do katerega obe uveljavljata pravico, saj ju to vleče v soodvisnost (1995, 157–158).

Wight se dotakne tudi tako imenovanih tamponskih držav³⁴ med dvema ali več močnejšimi silami, katerih (včasih edini) namen je zmanjšati možnosti konflikta med njimi (1995, 160). Deli jih na *trimerje*³⁵, nevtralne države in satelite. Politika *trimerjev* je, da rivalski sosednji državi poskuša spreti med seboj. Nevtralne države nimajo aktivne zunanje politike in se načeloma poskušajo izogniti temu, da bi bile opažene, medtem ko zunanjo politiko satelitov nadzoruje druga sila (ibid.). Vsaka od sosednjih velikih sil bo tamponsko državo poskušala ali pokoriti ali ji omogočiti, da ostane neodvisna in nevtralna. Če bo hotela velika sila ohraniti nevtralnost tamponske države, bo rivalska to državo zaznala kot satelit velike, še ugotavlja Wight (1995, 160–161).

Mathisen potencialno lokacijo tamponske države dopolni z območjem na obrobju meja velikih sil, kjer je najbolj učinkovita, če je povsem neodvisna, kar gledano skozi prizmo zgodovine, priznava, vedno ne drži (1980, 63). Supersile lahko male sile v strategiji zadrževanja uporabijo tudi kot politično oviro, da bi blokirale ekspanzijo rivalskih sil, oziroma kot začetno ali vmesno območje v vojaških

34 Angl. *buffer states*.

35 Angl. *trimmers*.

operacijah³⁶. »Ena mala država ima lahko v strategijah sodobnih velikih sil dve ali več funkcij, toda vse lahko različnim velikim silam služijo za različne namene« (Mathisen 1980, 64). Čeprav se zdi, da so velike sile čuvarke malih, ki njihovega obstoja ali varnosti ne ogrožajo, Mathisen trdi, da so to pretežno sebične akterke, ki skušajo uveljavljati svoje interese tudi z vmešavanjem v zadeve malih in šibkih, da bi jih uporabile kot orodje politike moči (1980, 207).

»Sodobna svetovna politika ni mreža brez šivov, ampak tapeta različnih odnosov. V takem svetu en sam model ne more pojasniti vseh situacij« (Keohane in Nye 1977, 4). Soodvisnost v svetovni politiki sicer predpostavlja, da odnosi medsebojne odvisnosti vedno vključujejo stroške, saj zmanjšujejo avtonomijo akterjev, a je vnaprej nemogoče napovedati, ali bo dobiček odtehtal izgubo (Keohane in Nye 1977, 9). Po tej teoriji je svetovni sistem, poenostavljeno, eno samo veliko neformalno zavezništvo, saj dejanja enot v njem vplivajo na druge, kar danes lepo ponazarja okoljska in trajnostnorazvojna problematika, ki se je v zadnjem desetletju prebila v ospredje medijske in politične pozornosti. Avtorja poudarjata, da so dobički in izgube vpletenih v soodvisnem razmerju skupni in ne izključujejo relacijskega konflikta, ko se strani v odnosu denimo spreta zaradi nadzora nad sredstvi (Keohane in Nye 1977, 10). Pri soodvisnosti ne gre za simetričen odnos, saj ima manj odvisni igralec, ki poseduje tudi znatnejša politična sredstva, večjo oziroma z odvisnostjo sorazmerno pogajalsko moč, zato bo vsaka sprememba bolj prizadela njegove partnerje (Keohane in Nye 1977, 11). Šibkejša država v asimetričnem soodvisnem odnosu namreč vlaga več kot njena močnejša partnerica in je prav tako pripravljena več pretrpeti (Keohane in Nye 1977, 18).

Kot nasprotje (pravzaprav nadgradnjo) klasičnih realističnih koncepcij – da so države dominantne akterke v mednarodni skupnosti, da so sredstva prisile legitimno orodje za doseganje političnih ciljev in da v svetovni politiki obstaja tematska hierarhija (z vojaško varnostjo na čelu) – avtorja predlagata koncept kompleksne soodvisnosti (Keohane in Nye 1977, 25). Zaznamujejo ga tri poglobitve lastnosti: številčnost komunikacijskih kanalov (neformalni stiki z uradnimi predstavniki držav, nevladnimi elitami in transnacionalnimi organizacijami), odsotnost tematske hierarhije (vojaška varnost ne prevladuje; notranja in zunanja politika sta povezani) in

³⁶ Predvsem ZDA so znane po svojih vojaških oporiščih v prijateljskih pa tudi vazalskih državah po vsem svetu. Največja v Evropi je prav na Kosovu.

manjša uporaba vojaške sile med državami v kompleksni soodvisnosti. V takem sistemu moč nad drugimi nadomesti moč nad izidi pogajalskih in drugih procesov. S številčnostjo akterjev prav tako narašča številčnost problemov, ciljev in interesov ter različnih komunikacijskih kanalov, zato se manevrski prostor šibkejših povečuje, pri čemer dominantne sile izgubljajo primat v regulaciji izkupičkov (ibid.).

Za pričujoče delo, ki se, kar zadeva zaveznitva, osredotoča na slovensko pridruževanje Natu, je pomembna ugotovitev avtorjev, da bodo »vojaško in gospodarsko močne države dominirale v najrazličnejših organizacijah in tematikah, ker bodo svojo politiko do neke zadeve povezovale s politiko drugih držav do drugačnih zadev³⁷« (Keohane in Nye 1977, 30). Ker je vrednost vojaške sile po njunem mnenju začela upadati, uporaba ekonomske moči pa ima tudi politične implikacije in jo lahko skušajo omejiti drugi zainteresirani (trans)nacionalni partnerji, bodo take povezovalne strategije za šibkejše države cenejše, saj jih bodo lahko izvajale v okviru mednarodnih organizacij (Keohane in Nye 1977, 31). Prav tem Keohane in Nye namenjata osrednjo vlogo v prizadevanjih šibkejših držav za uresničevanje političnih ciljev (1977, 35).

Da uporabnost vojne upada, tudi zaradi vse višjih stroškov, sodobnih norm in uničujoče moči nuklearnega orožja, medtem ko male države ščitijo mednarodne institucije, v katerih lahko uveljavljajo svoj vpliv, ugotavlja tudi Väyrynen: »Če je njihov položaj varen in ga ščitijo institucije, zakaj večina malih držav primarno išče zavetje pod ščitom Nata?« (1996, 114). Narava zaveznitva se je po koncu hladne vojne spremenila, Nato ni več hegemonsko zaveznitvo in države članice imajo več svobode pri oblikovanju stališč do lokalnih ali regionalnih konfliktov³⁸, kar je okrepilo položaj srednjih in malih držav (Väyrynen 1996, 117). Natova politika ni več usmerjena v kopičenje orožja, temveč v širjenje vplivnega območja prek kolektivnih vrednot, »kulturno-civilizacijskih temeljev, na katerih lahko temelji varna in stabilna mednarodna skupnost« (Grizold in Vegič 2002, 390) Toda Väyrynen opozarja, da je varnost malih držav v novem mednarodnopolitičnem okviru lahko celo manjša, saj so zmogljivosti Nata omejene, zaveznitvo pa tudi bolj pazljivo izbira svoje bitke (1996, 117).

37 Na primer širitev Nata nasproti Pobudi za svet brez jedrskega orožja.

38 Po 11. septembru 2001 to spet ne velja več.

Male države so zaradi svojega ranljivega položaja, fizične majhnosti, geopolitične lege in drugih dejavnikov »posebej zainteresirane za članstvo v Natu, da bi tako lahko uživale varnostne garancije 5. člena Washingtonske pogodbe³⁹« (Šabič 2002, 1). V to so pripravljene vložiti vsa razpoložljiva sredstva in se odpovedati delu suverenosti (Šabič 2002, 2). Zavezništvu ne morejo prispevati veliko, tako je njihov vložek lahko manjši od pridobljenih koristi (Vegič 1999, 1003). Male države v sodobnem svetu vojaško niso več tako ogrožene, kot so bile nekoč, je pa zanje toliko bolj pomembna ekonomska, ekološka, kulturna in nenazadnje posameznikova varnost. Prav posameznikova varnost, umeščena v širši varnostni koncept države, je bila eden temeljnih argumentov slovenske politične elite v času pred pridružitvijo Natu, ki ga je zgovorno pretehtati v okviru koncepta sekuritizacije, ki ga je razvil Buzan (1991) s kolegi (Buzan, Wæver in de Wilde 1998), čemur se bomo na kratko posvetili v podglavju Pridružitve in sodelovanje v Natu.

Ker je zavezništvo kot politična integracija (posameznikov, skupin, regij ali držav) odnos, v katerem se enote obnašajo drugače oziroma se prilagodijo skupni dinamiki in normam, ga je po Deutschu mogoče primerjati z močjo (1978, 198). To pomeni, da male države, ki so ponavadi šibke ali vsaj šibkejše od velikih, v integracijah iščejo moč, ki je sicer nimajo. Poglavitni namen pluralne varnostne skupnosti je zagotavljanje miru, toda za njeno oblikovanje morajo biti izpolnjeni trije pogoji (Deutsch 1978, 241). Temeljne politične vrednote povezanih enot morajo biti kompatibilne, vlade in politične elite morajo biti sposobne hitro, ustrezno in nenasilno odgovoriti na potrebe, dejanja in sporočila drugih sodelujočih, povrhu pa mora biti njihovo politično, ekonomsko in družbeno vedenje vzajemno predvidljivo (Deutsch 1978, 244–245).

Četudi male države, ki želijo vstopiti v takšno integracijo, izpolnijo naštetje pogoje in poleg njih tudi specifične, ki jih zahteva posamezno zavezništvo, vprašanje,

39 Peti člen Severnoatlantske pogodbe, podpisane 4. aprila 1949 v Washingtonu: »Pogodbenice soglašajo, da se oborožen napad na eno ali več pogodbenic v Evropi ali Severni Ameriki šteje za napad na vse pogodbenice, in zaradi tega soglašajo, da bo v primeru takega oboroženega napada vsaka od njih ob uresničevanju pravice do individualne ali kolektivne samoobrambe, ki jo priznava 51. člen Ustanovne listine Združenih narodov, pomagala tako napadeni pogodbenici ali pogodbenicam s takojšnjim individualnim in z drugimi pogodbenicami dogovorjenim ukrepanjem, ki se ji zdi potrebno, vključno z uporabo oborožene sile, da se ponovno vzpostavi in ohranja varnost severnoatlantskega območja. Vsak tak oborožen napad in vsi posledično sprejeti ukrepi se takoj sporočijo Varnostnemu svetu. Taki ukrepi prenehajo, ko Varnostni svet ukrene, kar je potrebno za ponovno vzpostavitev in ohranjanje mednarodnega miru in varnosti.« Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/dokumenti/severnoatlantska-pogodba/>.

ali v njej res najdejo več moči in vpliva, ostaja. »Male države imajo praviloma ožji obseg interesov kot velesile. Zato je mogoče hipotetično trditi, da bi bile v nekaterih primerih manj pripravljene podpreti takšne operacije (zunaj ozemlja držav članic Nata, op. A. D.) in bi članstvo v Natu pomenilo njihovo vpletenost v konflikt v nasprotju z lastnimi interesi« (Vegič 1999, 1009). Težava male države v zavezništvu ni samo nezmožnost oblikovanja nevtralnega stališča do nekega konflikta, ampak tudi morebitna izguba politične suverenosti, prevelika navezanost na eno od večjih držav članic v isti grupaciji in zmanjšanje možnosti, da bi v konfliktu prevzela vlogo »nepriistranskega posrednika ali povezovalca« (Vegič 1999, 1011–1012).

Ker konflikti in drugi varnostni problemi v odnosih medsebojne odvisnosti, ki zaznamujejo naravo sodobne mednarodne skupnosti, niso več omejeni na 'stranke v postopku' in so torej kolektivni, se jim mala država, ki denimo ni članica Nata, ne more izogniti. »Zožene so samo možnosti njihovega reševanja. Država jih mora pač reševati bolj ali manj sama« (Grizold in Vegič 2002, 400). Unilateralnosti si mala država ne more privoščiti, razen v redkih primerih, ko ji to dovoljujejo njene gospodarsko-politične zmogljivosti in sredstva, ki jih ima na voljo v neki situaciji (ibid.). Toda integriranost v varnostno-vojaško skupnost ji, kot smo že poudarili, odvzame tudi nekaj suverenosti, zato je toliko pomembnejše, da zna svoj položaj čim bolj unovčiti.

Za konec zato na kratko pogledimo še dejavnike, s pomočjo katerih lahko mala država v neki integraciji uveljavi ali poveča svoj vpliv.

Ker se zelo zaveda svojih omejenih virov, velike odvisnosti od dobre volje drugih partneric in torej omejene razsežnosti moči, vedenje male države v pogajanjih določa njena nagnjenost, da se prikupi drugi strani. /.../ Zatorej zmožnost male države, da bi vplivala na izide, ki bi bili zanjo ugodni, leži v njeni zmožnosti zagotoviti si, da jo drugi zaznavajo kot šibko. /.../ Večje države so najverjetneje bolj razumevajoče in tolerantne do vedenja in interesov manjše partnerice. To opremi malo državo s strateškimi priložnostmi (Baillie 1998, 208–209).

Baillie je sicer oblikoval teorijo vpliva malih držav v EU, a menimo, da so nekatere njegove ugotovitve relevantne tudi za predmet pričujočega dela. Vpliv, ki ga opredeli kot »želeni učinek na izide odločevalskega procesa«, lahko mala država pridobi iz

treh virov⁴⁰ (Baillie 1998, 197). Njena vplivnost je neposredno povezana z zanjo značilnim zgodovinskim kontekstom; Baillie to ponazori na primeru Luksemburga kot soustanovitelja predhodnic EU (1998, 195). Institucionalni dejavniki so splošnejši, saj so države na ravni integracije enakopravne, na nacionalni ravni pa je lahko prednost malih držav prav manjša administracija, ki omogoča učinkovitejše in bolj dovršeno odločanje (Baillie 1998, 196). Verjetno najpomembnejši dejavnik je usmerjenost k izogibanju konfliktom v pogajanjih, ki je »neposredna posledica dejstva, da mala država samo sebe zaznava kot šibko in jo kot takšno percepirajo tudi druge partnerice« (ibid.). Prav tako opredeli štiri lastnosti kooperativnega vedenja male države, ki ji lahko koristijo:

1. za druge partnerice ne pomeni resne grožnje,
2. dejavno si prizadeva za bilateralno in multilateralno sodelovanje,
3. ker se zaveda omejenosti svojih virov, v pogajanjih uporablja manj opazni pristop⁴¹,
4. ker ne izkazuje hegemonskih teženj, je v idealnem položaju, da prevzame vlogo nepristranskega posrednika ali nevtralnega koordinatorja v sporih.

40 Za podrobnejšo analizo virov vpliva malih držav glej Baillie (1998).

41 Angl. *low-profile approach*.

3 SLOVENSKO-AMERIŠKI ODNOSI PRED 11. SEPTEMBROM

Če hočemo opredeliti dinamiko odnosov med Slovenijo in ZDA po 11. septembru, se moramo pred tem posvetiti njihovem razvoju od osamosvojitve Slovenije do referenčne časovne prelomnice. Slovenijo je po letu 1991 kot na novo nastalo državo oviralo mnogo dejavnikov, med drugim izguba gospodarskega trga v nekdanjih bratskih republikah, oblikovanje demokratičnih političnih institucij, ustave in zakonodaje, osamosvajanje medijev izpod partijskega diktata, tako rekoč neobstoječa diplomatska mreža, pomanjkanje strokovnega kadra in podobno. Tedanja zunanja politika se je najprej morala posvetiti projektu osamosvajanja in pridobivanja podpore v mednarodni skupnosti. Časa za temeljit razmislek o tem, v katero smer (proameriško, proevropsko, nevtralnno ali drugo) jo je dolgoročno smiselno ali oportuno peljati, najbrž ni bilo. To takrat bržkone ni bilo tako nujno.

Slovensko-ameriške odnose pred 11. septembrom smo omejili na štiri dogodke, ki – kot bomo pokazali v nadaljevanju – nosijo veliko sporočilno vrednost za opredeljevanje odnosov, kot se kažejo v zadnjem času. Prvi dve podpoglavji – osamosvajanje Slovenije in pridruževanje Natu – sta pomembni zato, ker gre za dva z državnimi akti določena nacionalna cilja. Pri uresničevanju obeh smo bili močno odvisni od interesov ZDA na tedaj nemirnem Balkanu in v širši jugovzhodni Evropi, zato je bilo preigravanje med inherentno slovenskimi potrebami na eni in ameriški na drugi strani neizogibno. »Slovenija se mora pri uresničevanju svojega cilja, to je zagotovitvi stabilnega obstoja v Evropi, z ZDA ukvarjati kot z edino in najpomembnejšo nacionalno akterko v vprašanih evropske varnosti« (Blank v Bukowski 2002, 53). Slovenski odnosi z Združenimi državami Amerike bi, torej, morali biti vitalni del širše slovenske varnostne politike (Garton Ash 1999, 32).

Druga dva dogodka, Pobuda za sodelovanje v jugovzhodni Evropi in Pobuda za svet brez jedrskega orožja, sta v primerjavi s prej omenjenima projektoma sicer bolj obstranska, vendar njun razplet ponuja vpogled v enosmernost političnega dogovarjanja z ZDA, ki ji Slovenija ni znala ulti. V obeh primerih je klonila pod pritiskom Amerike. Če se poigramo z znano izjavo nekdanjega predsednika ZDA Theodorja Roosevelta (govori mehko, a nosi veliko palico), je Slovenija ameriško prijazno in mehko prepričevanje razumela kot grožnjo z blokado pridruževanja Natu, zato je k prvi pobudi pristopila, od druge pa odstopila.

3.1 Osamosvajanje Slovenije

Preden se posvetimo ameriški (ne)podpori slovenskim prizadevanjem za osamosvojitvev izpod jarma razkrajajoče se jugoslovanske federacije, na kratko orišimo, kakšen odnos so ZDA imele do Titove Jugoslavije. Ideološki prepad, ki je kmalu po koncu 2. svetovne vojne zazeval med voditeljema Jugoslavije in Sovjetske zveze – Josipom Brozom Titom in Josipom Stalinom – ter privedel do izključitve Komunistične partije Jugoslavije iz Informbiroja, je namreč dišal zahodnim silam. »S svoje strani so zahodnjaki kmalu razumeli, kako pomemben je razkol v okviru hladne vojne, saj so v njem videli prvi znak razpada monolitičnega sovjetskega bloka, obenem pa so ga ocenjevali tudi s strateškega zornega kota« (Pirjevec 2003, 27). ZDA so imele Jugoslavijo odtlej za »pomemben strateški ‘sanitarni kordon’« proti tedanji Sovjetski zvezi, njen mešani družbeno-gospodarski sistem pa so videle kot nekakšen ideološki upor proti konkurenčnemu imperiju (Jančar 1996, 15).

Kot še ugotavlja Pirjevec, so ZDA in Velika Britanija računale na notranji obračun med obema smerema v komunističnemu svetu, ki bi koristil demokratičnemu protipolu. Tako sta ti državi Titu kmalu ponudili »ekonomsko in vojaško pomoč, ne da bi v povračilo zahtevali posebne spremembe v notranji politiki« (Pirjevec 2003, 28). Znatna vojaška pomoč je bila v tem času kritičnega pomena za Titovo zmožnost ohraniti neodvisnost od Moskve. Poleg te je imela pomembno vlogo tudi kmetijska pomoč, ki je SFRJ omogočila, da je v približno desetih letih pridobila zadostno količino pšenice in koruze za relativno samozadostnost (Saccio 1988). Tito je nato do svoje smrti krmaril med blokoma in se sončil na Galebu. V zadnjem desetletju pred smrtjo pa se je moral spoprijeti tudi s tlečim nesoglasjem med konstitutivnimi narodi Jugoslavije, predvsem med srbskimi težnjami po državno-partijski centralizaciji v Beogradu in slovenskim, hrvaškim ter delno makedonskim zagovarjanjem federalnega načela (Pirjevec 2003, 29).

V drugi polovici 80. let je na Balkanu začelo vreti, pri čemer je imel ‘srečno roko’ srbski vožd Slobodan Milošević. Ko je ukinil jugoslovansko ustavo iz leta 1974 in kosovsko avtonomijo, je postalo jasno, da mu ideja o veliki Srbiji ne da spati. Srbi na Hrvaškem in v BiH so se s pomočjo JLA, ki jo je Milošević že držal trdno v šapi, začeli tajno oboroževati. »Vsemu temu Zahod ni ugovarjal, saj mu je bila edina skrb, kako ohraniti enotnost Jugoslavije, v zmotnem prepričanju, da jo bo predsednik Zveznega izvršnega sveta, Hrvat Ante Marković, rešil z gospodarsko reformo, ki jo je

zastavil« (Pirjevec 2003, 37). Zadnjemu je Milošević konec leta 1990, po večstrankarskih volitvah v Srbiji, izmaknil 1,7 milijarde dolarjev, s katerimi je pokrtil plače in pokojnine svojih volivcev (Pirjevec 2003, 38).

V zadnjih šestih mesecih življenja Jugoslavije je prišlo do vrste dramatičnih dogodkov. Zakoličili so jih Slovenci s plebiscitom, organiziranim 23. decembra 1990, na katerem so se z absolutno večino izrekli za samostojno in neodvisno državo ter za doseg tega cilja z zakonom določili polletni rok. Predloge Kučana in Tuđmana, pozneje pa Izetbegovića in makedonskega predsednika Gligorova⁴², da bi rešili, kar se da rešiti, s preoblikovanjem federacije v konfederacijo, je Milošević odločno zavračal. Predobro se je zavedal, da bi notranje napetosti, ki so se kopičile v Srbiji, sprožile državljansko vojno, če mu jih ne bi uspelo usmeriti navzven. V govoru 10. januarja je prvič razkril svoje prave namene: 'Če bo Jugoslavija postala konfederacija neodvisnih držav, bo Srbija zahtevala ozemlja sosednjih držav, da zagotovi vsem osmim in pol milijona Srbov življenje v isti državi' (Pirjevec 2003, 39).

Kot Pirjevec še poudarja v nadaljevanju, je bil Milošević prepričan, da se svetovna velesila – ZDA – v jugoslovansko krizo ne bo vmešala (ibid.). In bržčas srbski vožd ni bil daleč od resnice. Vplivni akterji v mednarodni skupnosti naj bi Jugoslavijo namreč videli zgolj kot veliko Srbijo in bili prepričani, da bi jo bilo treba ohraniti celovito, pa čeprav bi jo morali prepustiti Miloševiću in JLA. »Gospoda moja, v Evropi ni več prostora za nove države in vi se zagotovo ne želite preseliti na drugo celino« (Reuter v Pirjevec 2003, 41), je bil spomladi 1991, torej po tem, ko se je Slovenija na plebiscitu že jasno izrekla za samostojnost, ciničen tedanji italijanski zunanji minister Gianni de Michelis (pozneje si je sicer premislil). Kot ugotavlja Pirjevec, bi razpad SFRJ v kombinaciji z razkrajajočo se Sovjetsko zvezo lahko pomenil začetek etničnih in socialnih konfliktov na območju med Srednjo Evropo in Beringovim morjem. Pri tem jih je v primeru Jugoslavije skrbela predvsem reakcija (tedaj še) Sovjetov, medtem ko je tem belil glavo zlasti morebitni učinek domin, ki bi z razpadom SFRJ lahko zajel SZ. »Za razliko od Zahoda, ki je poskušal rešiti jugoslovansko krizo z obljubami o gospodarski pomoči in s političnimi pritiski, pa

42 Milan Kučan, tedanji predsednik predsedstva SR Slovenije; Franjo Tuđman, tedanji predsednik predsedstva SR Hrvaške; Alija Izetbegović, tedanji predsednik kolektivnega predsedstva BiH; Kiro Gligorov, tedanji predsednik predsedstva SR Makedonije.

niso Rusi Markovičevi vladi zagotavljali le nafte, ampak tudi orožje« (Pirjevec 2003, 42). Nadaljuje, da sta uradna Moskva in Beograd tedaj začela razpravljati tudi o morebitnem vojaškem udaru, ki bi ga v obeh državah izpeljali istočasno (ibid.).

Prizadevanja Slovencev (pa tudi Hrvatov) v danih okoliščinah niso bila razumljena, četudi so Američani v Beogradu vse očitnejše slovenske osamosvojitvene težnje in siceršnje konflikte v vodstvu federacije pozorno spremljali.⁴³ Potem ko so člani predsedstva SFRJ leta 1989 obravnavali amandmaje za slovensko ustavo, s katero je »Slovenija uvedla pravno podlago za politični pluralizem in za možnost osamosvojitve«, so tedanjega predsednika predsedstva dr. Janeza Drnovška denimo poklicali z ameriške ambasade in ga seznanili z željo ameriškega veleposlanika v SFRJ Warrena Zimmermanna, da se z njim pogovori »na štiri oči« (Drnovšek 1996, 97). Drnovšek je pogovor, skladno s svojim tehnokratskim značajem, sicer opisal zelo redkobesedno – da sta z veleposlanikom izmenjala mnenja o aktualni politični situaciji, Zimmermann pa je imel več vprašanj o slovenskih amandmajih. Pogovor je opisal kot »misteriozno srečanje« in dodal, da sta pozneje v veleposlanikovi rezidenci začela skupaj igrati tenis⁴⁴, kar je razburilo njegove beograjske kolege (ibid.).

Sicer sta tako Drnovšek kot Rupel trdila, da so ju beograjski 'kolegi' vztrajno poskušali odvrčati od stikov z vplivnimi zahodnimi politikami. Tako so denimo Drnovšku (1996, 65) leta 1989 poskušali preprečiti udeležbo na slovesnosti ob 200. obletnici francoske revolucije v Parizu, kar ga je privedlo k ugotovitvi, da je »potrebno ubirati drugačne poti, tudi mimo običajnih kanalov na zunanjem ministrstvu« (1996, 83). Rupel, tedaj predsednik republiškega komiteja za mednarodno sodelovanje, se je zaman poskušal prebiti v delegacijo, ki se je oktobra 1990 udeležila ministrskega sestanka KVSE v New Yorku, prodril pa je v tisto, ki je sodelovala na zasedanju Generalne skupščine OZN: »Je bilo že prav, da sem sédel med delegate vseh svetovnih držav in se tuptam s katerim tudi pogovarjal. Toda OZN je bil za Slovenijo takrat še oddaljen cilj, precej bližja se nam je zdela KVSE, kjer sem se nameraval srečati z evropskimi ministri« (Rupel 1992, 77). Tedanji

43 Ameriški analitiki in obveščevalci so natančno spremljali vse premike Slobodana Miloševića. Ko je Warren Zimmermann leta 1989 prišel v Beograd, je Cia že izdelala Miloševićev psihološki profil – opredelila ga je kot oportunisto, zasvojenega z močjo, avtoritarneža in srbskega nacionalista, ki bi lahko povzročil težave preostalim delom Jugoslavije. »Edino ime, ki se je kar naprej pojavljalo, je bilo Milošević, on je prevladoval v analizi o Jugoslaviji: kaj je počel, česa ni, kaj je hotel početi, kam je šel. Če je kihnil, je bilo to tako rekoč že predmet obveščevalne analize« (Kennedy 1996).

44 Zimmermann je tenis igral tudi na Rogli, kamor je rad zahajal Drnovšek. (Pogovor 2008c).

jugoslovanski zunanji minister Budimir Lončar ga je odpravil z argumentom, da »Slovenija s KVSE nič nima«, a se je Rupel nato s pomočjo »dobre vile slovenske zunanje politike, avstrijskega zunanjega ministra Aloisa Mocka,« pridružil sklepnemu delu konference (ibid.). Podobno se je zgodilo tudi pozneje, na vrhu KVSE v Parizu, ko je Rupel mednarodni javnosti poskušal predstaviti Memorandum o stanju jugoslovanske krize in o namerah Republike Slovenije, toda Lončar je že napovedano novinarsko konferenco slovenske delegacije odpovedal (Rupel 1992, 83–85).

Po izvolitvi prve demokratične, Demosove vlade se je kmalu pojavil problem neobstoječega slovenskega diplomatskega aparata, saj je Slovenija za jugoslovanski politični sistem namenjala približno 25 odstotkov denarja, a je bil delež Slovencev v njem zelo majhen, le triodstoten (Rupel 1992, 61). »Povrhu vsega z našim denarjem plačana diplomacija (84 ambasad) širi po svetu laži o Sloveniji in propagira nezlomljivo trdnost Jugoslavije« (ibid.). Sledilo je obdobje bolj ali manj improviziranih diplomatsko-predstavnških odločitev, v katerem, vsaj po bizarnosti, precej izstopa zgodba o profesorju Motzkinu, ki je pozneje, skupaj s svojim študentom Thomasom Lovšetom, postal zunanjepolitični zastopnik predsednika izvršnega sveta skupščine Republike Slovenije Lojzeta Peterleta v ZDA (Rupel 1992, 63).⁴⁵

Srbska stran je bila sicer prepričana, da za slovenskimi osamosvojitvenimi načrti, v katerih so – kot se je izkazalo pozneje, tudi upravičeno – videli podlago za razpad Jugoslavije, bratstva in enotnosti, stojijo ameriške pa tudi nemške in avstrijske obveščevalne službe.⁴⁶ Po pisanju Drnovška je bila teza o 'zunanjem faktorju' in načrtnem spodbujanju nacionalističnih in separatističnih teženj s strani Zahoda zlasti ljuba tedanjemu jugoslovanskemu obrambnemu ministru, generalu Veljku Kadrijeviću

⁴⁵ Na prigodo o profesorju Motzkinu je avtorico opozoril sogovornik (Pogovor 2008a), Rupel pa se je o njem obširneje razpisal. Lovše, Peterletov prijatelj, je profesorja predstavil kot »pomembnega človeka, ki lahko veliko naredi za Slovenijo« (Rupel 1992, 63). Tako je imela Slovenija v ZDA tri takšne posebne pooblaščenke (poleg Lovšeta in Motzkina še Korošca z avstrijskim državljanstvom Petra Milloniga, sicer podjetnika iz Washingtona). Po poplebiscitni slovesnosti v slovenski skupščini je Peterle Rupla soočil z Motzkinom in Lovšetom ter vprašanjem, zakaj se ministrstvo ni odzvalo na Motzkinovo ponudbo, ga angažiralo in odpustilo Phyllis Kamisky, »ki da dela zoper nas s Srbi« (Rupel 1992, 90). Trdil je, da je Motzkin strokovnjak za Vzhodno Evropo, o kateri predava na harvardski univerzi, in da je redni komentator na televizijski mreži CBS (Rupel 1992, 91). Vendar se je Rupel, kot se je pohvalil, na pogovor pripravil. Izvedel je, da Motzkin predava o vzhodnih verstvih na bostonski univerzi, na Harvardu je pred tem le gostoval, pa tudi na mreži CBS niso slišali zanj. »Pogovor je bil mučen, saj sta bila Peterle in Lovše že zmenjena, Motzkin pa se je nasmihal ob obetu dobre kupčije« (ibid.). Profesor je z njimi isti dan obiskal Sveto Katarino, o izletu pa se je pozneje razpisal v glasilu bostonske univerze in Slovence označil za »zaostalo alpsko plemo« (Rupel 1992, 92).

⁴⁶ O tem je avtorico skušal prepričati eden od sogovornikov (Pogovor 2008b), medtem ko je drugi ob omembi te teorije le prhnil, da je bila v Beogradu zelo priljubljena (Pogovor 2008a).

(1996, 169). Ta je na eni od sej predsedstva SFRJ, pet dni pred prvimi svobodnimi volitvami v Sloveniji, v znanem partijskem slogu opozarjal: »Ekspanzivna involviranost zunanjega dejavnika preko opozicijskih strank na naš ustavni sistem je izraz njihove ocene, da je nastopil odločilen čas, da se zada zadnji udarec v razbijanju našega obstoječega ustavnega sistema ...« (ibid.). Na prvi seji po izteku Drnovškovega mandata, ko je predsednik predsedstva SFRJ postal Borisav Jović, pa so dikcijo še zaostri in kot osebo, ki da »direktno usmerja in vodi« aktivnosti tujih obveščevalnih služb, izpostavili ambasadorja Zimmermanna⁴⁷ (Drnovšek 1996, 192).

Zimmermann je nekaj let pozneje pojasnjeval, da je funkcijo veleposlanika nastopil z zelo natančnimi navodili, ki jih je najprej ustno in nato še pisno prevzel od pomočnika zunanjega ministra za politične zadeve in svetovalca predsednika Busha⁴⁸ za Jugoslavijo Lawrencea Eagleburgerja: »ZDA bodo še naprej podpirale neodvisnost, suverenost in teritorialno celovitost Jugoslavije, kar je bilo nekakšno skrivno geslo, ki je pomenilo, da podpiramo Jugoslavijo kot neodvisno od kakršne koli možnosti, da bi jo Rusija poskusila nadvladati« (Kennedy 1996). Vodstvu SFRJ je moral sporočiti, da Amerika Jugoslavije odtlej ne bo več jemala kot svetlo posebnost Vzhodne Evrope, ki se je v istem času že pospešeno osvobajala (denimo Poljska in Madžarska). Zimmermann je sicer menil, da ima Slovenija progresivno reformistično vodstvo, »verjetno najbolj liberalno komunistično vlado, kar jih je kadar koli bilo«, vodi pa jo Milan Kučan, ki je »bil na svobodnih volitvah pripravljen tvegati komunistično oblast« (ibid.).

Rupel in Peterle sta julija leta 1990 prav po Zimmermannovem posredovanju obiskala ZDA, kjer sta se med drugim sestala z »znamenitim Larryjem Eagleburgerjem, o katerem smo slišali veliko zgodb, med katerimi je bila najpomembnejša tista, da podpira Srbe, Crveno zastavo in Miloševića, ker je pač veliko (menda veselih) let preživel v Beogradu« (Rupel 1992, 66–67). Pojasnila sta mu, da je Slovenija izvolila demokratično, nekomunistično vlado, da hoče uvesti tržno gospodarstvo, medtem ko sta vojska in diplomacija v srbskih rokah, v Beogradu pa vlada avtoritaren komunistični režim, ki hoče vzpostaviti veliko Srbijo. Jugoslavija je lahko konfederacija »ali pa je sploh ne bo« (Rupel 1992, 67). Eagleburgerju je bila

⁴⁷ Zimmermann je menda zelo ujezil Slobodana Miloševića, ker se ni udeležil prireditve ob 600. obletnici kosovske bitke na Gazimestanu. Prepričan je bil, da je veleposlanik o tem prepričal tudi vse druge zahodne ambasadorje, saj se je dogodka udeležil le turški (Kennedy 1996).

⁴⁸ George Herbert Walker Bush, 41. predsednik ZDA od leta 1989 do 1993.

ideja o konfederaciji vseč, ker si je želel ohranitve Jugoslavije. Zažugal jima je, da je zdaj čas integracij in ne razdruževanja, pri čemer je kot zgleda navedel ZDA in ES, Rupel pa mu je odvrnil, da si Slovenija prav tako prizadeva za integracijo in ne razdruževanje, le da se želi vključiti v Evropo, česar Srbi nočejo: »Eagleburger je na koncu rekel, da bodo ZDA pomagale Sloveniji, vendar preko Beograda« (ibid.). S Peterletom sta si čestitala, da sta ga »kar dobro obdelala«, saj sta napovedala usmerjenost Slovenije v prihodnosti, Amerika pa je postavila pogoje za pomoč, in sicer, da »bo vesela, če bo Slovenija pomagala demokratizirati Jugoslavijo« (ibid.).

Kot navaja Pirjevec, naj bi pomembno vlogo pri ameriški podpori ohranjanja celovite (in v megleni prihodnosti demokratične) Jugoslavije odigrala tako imenovana prosrbska mafija, ki ji v knjigi *Jugoslovanske vojne: 1991–2001* sicer nameni le nekaj stavkov (Pirjevec 2003, 44). Pozneje je pojasnil, da mu več podatkov ni uspelo zbrati, dodal je le, da naj bi imeli člani omenjene 'mafije' na Balkanu »določene ekonomske interese« (Delić 2008b). Sestavljali naj bi jo veleposlanik Zimmermann, Eagleburger ter svetovalec za nacionalno varnost in vojaški ataše v Beogradu Brent Scowcroft.⁴⁹ 'Mafijo' v administraciji Georgea Busha so z Jugoslavijo »povezovali politični in gospodarski interesi prek združenja, katerega ustanovitelj je bil Henry Kissinger« (Pirjevec 2003, 44).⁵⁰

Kakor koli, tako Zimmermann kot tudi tedanji italijanski zunanji minister de Michelis sta Sloveniji grozila, da nas, če se bomo osamosvojili, ne bodo nikoli

49 Zimmermann se je na ameriški ambasadi v Beogradu prvič zaposlil med letoma 1965 in 1968, najprej kot vodja prevajalskega oddelka, nato kot politični oficir. V Beograd se je leta 1989 vrnil kot veleposlanik; ostal je do leta 1992. Eagleburger je bil med letoma 1961 in 1965 uradnik na ameriški ambasadi v Beogradu, pozneje je postal Kissingerjev svetovalec za nacionalno varnost, med letoma 1977 in 1980 pa je bil veleposlanik ZDA v Beogradu. Ko je pred koncem Bushevega mandata odstopil državni sekretar Baker, da bi vodil kampanjo za ponovno izvolitev predsednika, je postal še vršilec dolžnosti državnega sekretarja. V nekaterih medijih si je prislužil vzdevek »Lawrence of Serbia«. Scowcroft je bil vojaški ataše ameriške vojske v Beogradu že med letoma 1959 in 1961. Vse tri družijo delo v sekciji za raziskovalno in obveščevalno dejavnost ameriškega zunanjega ministrstva (INR, Intelligence and Research, State Department). Poleg omenjenih z 'beograjsko mafijo' povezujejo tudi Johna D. Scanlana, diplomata veterana, ki je večino časa služil v Vzhodni Evropi. Med letom 1979 in 1981 je bil Eagleburgerjev namestnik v Beogradu, nato pa od leta 1985 do 1989 ameriški veleposlanik v SFRJ. Na začetku 90. let se je zaposlil v vodstvu ICN Pharmaceuticals Inc., kalifornijske družbe, ki jo je ustanovil njegov prijatelj – Srb z ameriškim državljanstvom in leta 1992 tudi predsednik zvezne vlade – Milan Panić. Scanlan je bil njegov svetovalec za zunanjo politiko. Pirjevec (2003: 162) namiguje, da je milijarder Panić obogatel s proizvodnjo tako imenovanega plina orange, ki so ga Američani uporabljali v Vietnamu.

50 Naše raziskovanje napeljuje k sklepu, da gre za mednarodno svetovalno družbo Kissinger Associates, Inc., v kateri je poleg Eagleburgerja, njegove žene Marlene in Scowcrofta delal tudi lord Carrington, ki je bil v letih 1991 in 1992 vodja konference ES za Jugoslavijo in pogajalec med sprtimi jugoslovanskimi stranmi. Družba sicer deluje precej skrivnostno, tako kar zadeva njene stranke kot tudi zaposlene. Po poročanju dnevnikov The New York Times in Newsday je bil Eagleburger nekoč član uprave beograjske podružnice Global Motors, Inc., ki je v ZDA izvažala avtomobile Yugo, bil je tudi direktor podružnice Ljubljanske banke v New Yorku, LBS Bank.

priznali (Pogovor 2008a). Podobne grožnje so prihajale tudi od Eagleburgerja, čeravno je ta ob tem ubral še prepričevalno pot. Predlagal je, naj se pogodimo z Markovičem, ZDA pa se bodo pogodile z Miloševićem (ibid.).

In ni čudno, da nam veljaki ES in ZDA grozijo z najhujšim in nas bodejo v najbolj občutljivo rano, ko pravijo: Če ostanete v Jugoslaviji, imate več možnosti za članstvo v Svetu Evrope, za ES, za pomoč iz programa Phare itn. Le zakaj nam takšna članstva niso uspela doslej? Naši zahodni veljaki hočejo, da Slovenija nauči ostalo Jugoslavijo demokracije in tržne ekonomije, nakar bodo sprejeli celotno Jugoslavijo. Sprašujem vas: naj Slovenci opravljajo posel za druge? Naj bomo mi agenti Zahoda za področje Jugoslavije? Sprašujem vas: kaj imamo od tega? Vendar imam tudi konstruktiven predlog: naj Zahod demokratizira Jugoslavijo! (Rupel 1992, 134).

Zadnji predsednik vlade SFRJ Ante Marković⁵¹ je maja 1991 res obiskal Ljubljano, kjer se je na zadnjem (in odločilnem) pogovoru sestal s Peterletom. Na sestanek je prinesel kup papirjev, ki jih je položil na mizo, nato pa je Peterle z lista prebral govor o volji Slovencev, ki so na plebiscitu 23. decembra 1990 z 88 odstotki podprli neodvisnost republike (Pogovor 2008a). Marković ga je povsem ignoriral. Ko je Peterle končal, mu je pojasnil, da je kup papirjev pred njim pravzaprav zbirka stenogramov pogovorov z ameriškim zunanjim ministrom Jamesom Bakerjem, v katerih ta poudarja, da Washington podpira celovitost Jugoslavije, zato bo preprečil njeno rušenje in denarno podprl demokratizacijo SFRJ⁵². Peterle se mu ni znal postaviti po robu: »Iz vtisa, da smo tukaj brez jajc, je Marković sprejel strateško napačno odločitev. Če bi vedel, da je zadaj Janša, Bavčar, ‘militantna zalega’, bi se bili uspeli kaj dogovoriti« (ibid.).

Rupel in tedanji republiški sekretar za ljudsko obrambo Janez Janša sta februarja 1991 skrivaj odpotovala v Bruselj, kjer sta se neformalno sestala s pomočnikom generalnega sekretarja Nata za politične zadeve Johnom Kriendlerjem ter z njegovim svetovalcem za Vzhodno Evropo in Balkan (Janša 1992, 97). Pojasnil jima je, da ima Nato Balkan in Jugoslavijo za posebej nestabilno območje, zadnja pa je »čedalje pogostejše na dnevnem redu političnega komiteja Nata«. Dejal je, da se

51 Po Zimmermannovih besedah so bili Američani izjemno navdušeni nad Markovičem, njegovimi sposobnostmi in načrti za demokratizacijo SFRJ, a so prav tako vedeli, da je »najšibkejši predsednik vlade v Evropi«. Obžalovali so, da so mu republike z volitvami preprečile, da bi organiziral zvezne volitve, saj je upal, da bi tudi sam dobil demokratični mandat (Kennedy 1996).

52 Ideja, o kateri so premišljevali in jo v Beogradu promovirali slovenski politiki, je bila, da bi se SFRJ prestrukturirala v konfederacijo demokratičnih republik.

politična stališča zveze ne razlikujejo od stališč dvanajsterice oziroma Zahoda, ga je pa zanimalo, kakšni so odnosi med Slovenijo in Hrvaško. Opozorila sta ga na gospodarske, zgodovinske, verske in druge razlike med posameznimi deli Jugoslavije in na resnost slovenskega osamosvajanja (ibid.). Po sestanku sta se, piše Janša, strinjala, da »Nato zelo dobro pozna razmere v Jugoslaviji in da je zelo verjetno, da so izdelali precej podroben načrt političnih in drugih ukrepov za primer, če bi v Jugoslaviji prišlo do konfliktov ali celo državljanske vojne. Skoraj zagotovo se vsaj v prvi fazi kot Nato vojaško ne bi vmešavali, verjetno pa je njihovo posredno sodelovanje pod okriljem OZN, če bi prišlo do posredovanja Varnostnega sveta« (ibid.). Janša je kljub izraženim simpatijam do demokratičnih sprememb v Sloveniji dobil vtis, da nad slovenskim osamosvajanjem niso navdušeni in da bo Nato povsem sledil ameriški politiki do Jugoslavije, njegova pozicija pa bo trša od evropske (ibid.).

Pritiski Zahoda, zlasti ZDA, proti slovenskemu osamosvajanju so kulminirali v dneh pred uradno razglasitvijo neodvisne Republike Slovenije 25. junija 1991. Štirinajstega junija je Ljubljano obiskal veleposlanik Zimmermann, ki ga je zlasti zanimalo, kako bo Slovenija ravnala po razglasitvi neodvisnosti (na področjih obrambe, vojaških rekrutov, predstavnikov v zveznih organih, carine in drugega), ponovil pa je znano evropsko, ameriško in Markovićevo stališče⁵³, naj Jugoslavija ostane enotna, vendar drugačna, kot je bila dotlej. »Toda malokdo v Evropi in v ZDA nam je verjel, ko smo rekli, da podpora kakršni koli enotni Jugoslaviji avtomatično pomeni podporo Miloševiću politiki in da se z vsako izjavo o jugoslovanski enotnosti Miloševićeva pozicija krepi« (Rupel 1992, 133–134).

Štiri dni pred slovensko (in hrvaško) razglasitvijo neodvisnosti je Beograd obiskal še zunanji minister Baker, ki je spet poudaril ameriško podporo celoviti Jugoslaviji ter se zavzel proti uporabi sile in zaviranju demokracije (Šabič in Bukowski 2002, 60). Ločeno se je sestal z vsemi republiški predsedniki, torej tudi z Miloševićem, s Kučanom in hrvaškim predsednikom Franjem Tuđmanom, pa tudi z Markovićem in Lončarjem. Kučana in Tuđmana je opomnil, da ZDA odcepitve ne

53 Stališče zahodnih ambasad v Beogradu je bilo še leta 1990 enotno – da mora Jugoslavija ostati skupaj. Francozi so bili prepričani, da sploh ne more razpasti, zato se z dogodki niso obremenjevali. Nemški zunanji minister Hans-Dietrich Genscher je podpiral neodvisnost Slovenije in Hrvaške, medtem ko je nemški veleposlanik v Beogradu prepričeval Bonn, da to stališče ni smotno. Ameriško zunanje ministrstvo je »situacijo zelo dobro razumelo«, zlasti izkušena in poučena visoka funkcionarja Busheve administracije Eagleburger in Scowcroft (Kennedy 1996). »Mislim, da so vsi vedeli, kako stvari stojijo in kje so nevarnosti. Splošno mnenje je bilo, da je treba podpirati Markovića in da je treba Jugoslavijo držati skupaj, dokler je bilo to še možno« (ibid.).

bodo ne spodbujale ne nagrajevale, Miloševiću pa je zažugal, da se bodo v dilemi med enotnostjo in demokracijo odločile za zadnjo (Pirjevec 2003, 45). Kot se spominja Rupel, sta se z njim in s Kučanom poleg Bakerja pogovarjala še Zimmermann in uradna govornica zunanjega ministrstva Margaret Tutweiler (Rupel 1992, 134). Baker je vztrajal, da Amerika ne bo priznala enostranskih potez in da mora SFRJ delovati naprej, dokler se republike ne dogovorijo med seboj, pogovor pa je sklenil s paternalističnim nasvetom: »Pogajanja, pogajanja!« (ibid.).

Zimmermann je menil, da je bila Bakerjeva misija polomija⁵⁴, čeprav je storil največ, kar je v dani situaciji lahko: »Najbrž je bila za možnost uspeha čisto prepozna. Če bi bili zmožni voditi dve veliki krizi naenkrat, bi Baker lahko prišel prej, a je imel polne roke dela z zalivsko vojno, na katero se je povsem osredotočil. Če bi prišel šest mesecev pred tem, bi Jugoslavija morda še lahko kaj storila« (Kennedy 1996). V nobenem primeru pa ZDA po njegovem mnenju ne bi mogle storiti ničesar, da bi preprečile razpad Jugoslavije kot tudi krvave vojne, ki so sledile. Trdil je, da izvor razpada SFRJ leži na Kosovu (ibid.). Toda v svojih spominih je zapisal, da je bila Slovenija sebična in zato »nosi znatno odgovornost za prelivanje krvi, ki je sledilo njeni odcepitvi« (Zimmermann v Bukowski 2002, 62).

Pravzaprav je Baker s precej prepoznam obiskom le podkrepil špekulacije o tem, da je njegov ne grozilni ne nagrajevalni nastop pravzaprav spodbudil Miloševića in JLA, da preidejo v akcijo in zagotovijo (politično) celovitost države. Napaka ZDA je bila v dejstvu, da svojih zahtev niso podprle z grožnjo (Zimmermann 1996: 186). »Ob zadnji uri bi lahko le napoved ameriške vojaške intervencije preprečila skorajšnjo odcepitev Slovenije in Hrvaške ter nasilja, ki ji je sledilo« (Bukowski 2002, 60). Po razglasitvi slovenske in hrvaške samostojnosti 25. junija 1991 se je na izredni seji sestala zvezna vlada, ki je sklenila, da sta odločitvi Slovenije in Hrvaške nelegalni in nelegitimni, ter sprejela sklepa o normalnem delovanju države in o zavarovanju meja (Drnovšek 1996, 244). General Kadijević pa je prav tam opozarjal, da je treba Slovence za vsako ceno ustaviti, saj bi bila državljanska vojna, če bi republiške meje v državne spremenili še drugod, neizogibna: »Zagotavljam vam, da bo v tem primeru v Jugoslaviji segla kri do kolen« (Pirjevec 2003, 47). In tudi je.

54 Z Bakerjem so potovali tudi predstavniki nekaterih ameriških medijev, ki so po končanih pogovorih za njim klicali: »Prepozno, prepozno!« (Kennedy 1996).

Slovenski beg pred bližajočimi se srbskimi kremplji ni navdušil največje svetovne sile. Zimmermann je državi »očital egoizem à la Greta Garbo in neobčutljivost za predvidljive posledice odcepitve« (Pirjevec 2003, 42). Še več, ZDA so po slovenski in hrvaški odcepitvi javno kritizirale državi, češ da sta bili potezi unilateralni in v nasprotju s Helsinško listino (Baker v Bukowski 2002, 61). Bili sta »pubertetnici, ki so ju obnoreli hormoni« (Pirjevec 2003, 45). Podobno meni italijanski profesor Bianchini, ki slovensko odločitev za izstop iz SFRJ pripisuje nacionalizmu, njenemu tedanjemu slovenskemu političnemu vodstvu pa očita nedvoumno politično soodgovornost za krvavi razpad Jugoslavije (1999, 200).

»Busheva administracija se je močno trudila ignorirati znake razpada Jugoslavije. Medtem ko so se napetosti med republikami SFRJ stopnjevale, so se ZDA odločile, da bodo upe usmerile v uspeh reformam naklonjene zvezne vlade premierja Anteja Markovića« (Bukowski 2002, 59). Eden od poglobitnih razlogov, da se ZDA niso hotele vmešati v balkanski kotel, je bil razpad Sovjetske zveze in padec železne zavese, s čimer je Jugoslavija (kar je od nje ostalo) izgubila »posebno mesto v ameriški zunanji politiki, ki ga je zavzela leta 1948 ob razkolu med Titom in Stalinom« (Woodward v Bukovski 2002, 59). Busheva vlada se je namreč odločila, da bo zunanjepolitični in gospodarski fokus usmerila v na novo nastale demokracije vzhodne Evrope. Ameriško finančno ministrstvo je na Poljskem, Madžarskem in Češkoslovaškem predvidelo manjša finančna tveganja (ibid.). Nenazadnje so ZDA zavirali tudi učinki zalivske vojne. Amerika je skrb za urejanje vse globlje krize na Balkanu tako prepustila zahodni Evropi, ki je nalogo samozavestno sprejela tudi zato, da bi čezatlantski partnerici dokazala, da se je zmožna spopasti s krizo na svojem pragu. »Bil je čas, da se Evropa izkaže in dokaže, da lahko deluje kot poenotena sila. Jugoslavija je bila najboljša možna prva preizkušnja« (Baker v Bukowski 2002, 60).

Prva se je opogumila Nemčija, ki je Slovenijo neuradno priznala že konec decembra 1991, uradno pa 15. januarja 1992. Ameriški senat je že na začetku julija 1991 z resolucijo št. 153 podprl demokratizacijo Jugoslavije in predsednika med drugim pozval, naj preuči možnosti za krepitev neposrednih diplomatskih, političnih in gospodarskih stikov z demokratičnima vladama v Sloveniji in na Hrvaškem (U. S. Congress, U. S. Senate 1991a). Priznanje držav sta predstavniški dom in senat podprla in to predsedniku ZDA predlagala še v oktobru oziroma novembru istega leta in

januarja 1992⁵⁵. Četudi je tedanji predsednik Bush omenjal možnost priznanja Slovenije in Hrvaške, če bi neodvisnost dosegli po mirni poti, so ZDA državi priznale šele tri mesece po priznanju ES. Čakale so najverjetneje tudi zato, da bi neposlušni mali državi pokazale, kako nezadovoljne so z njeno odločitvijo za samostojnost (Bukowski 2002, 61). Ko je Amerika 7. aprila 1992 Slovenijo končno le priznala, je odločitev zavila v hkratno priznanje Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. Ob tem je treba dodati, da so se grožnje z nepriznanjem Slovenije nadaljevale skorajda do končnega priznanja, saj je februarja 1992 v ameriškem senatu z njimi operiral Baker, medtem ko je Eagleburger marca dejal, da je ZDA ne bodo podprle pri vstopu v KVSE (Jančar 1996, 19).

Jančar sicer ugotavlja, da so bila mnenja o slovenski odcepitvi od Jugoslavije v ameriških političnih vrhovih različna (1996, 18). Bushev predsedniški predhodnik Ronald Reagan⁵⁶ je manj kot mesec dni po slovenski osamosvojitvi dejal, da so simpatije ZDA na strani Slovenije, možnosti za soglasno rešitev jugoslovanske krize pa ni več videl (ibid.). Kljub temu nam ZDA niso dovolile odpirati nikakršnih uradnih predstavništev na ameriških tleh. Rupel je po osamosvojitvi sicer pooblastil Millioniga in Jančarja za osebi, ki predstavljata Slovenijo v ZDA, a so se te držale Dunajske konvencije in svojih norm za obravnavo diplomatov, četudi stikov z njima neuradno niso zavračale (Jančar 1996, 20). Mesto vodje Urada za zveze je nato prevzel Ernest Petrič, ki je v Ameriki deloval v okviru odvetniške pisarne, kjer je delala Phyllis Kaminsky⁵⁷. Slovenija je šele v septembru, po načelnem in implicitnem dovoljenju Eagleburgerja v pogovoru z Ruplom, odprla biro – še vedno kot zasebno institucijo, »vendar s politično dogovorjeno pravico do kontakta z oblastmi« (Jančar 1996, 21). Američani so prav tako zavračali slovenske želje po odprtju ameriškega veleposlaništva v Ljubljani, Slovenijo so namreč že pokrivali z Dunaja (ibid.).

Po ameriškem priznanju samostojne Slovenije in zlasti po navezavi diplomatskih odnosov je slovenska stran dala pobudo za vrsto stikov, ki so se dotikali tako gospodarskih, vojaških in drugih bilateralnih vprašanj kot tudi situacije na Balkanu. Američane je zanimalo predvsem zadnje, sicer pa so bili »kooperativni, a v bistvu pasivni« (Jančar 1996, 22). Še več, slovenski predlogi niso vplivali na

55 Z naslednjimi resolucijami: H. Con. Res. 224, S. Res. 216, S. Res. 246 in S. Res. 254.

56 40. predsednik ZDA v obdobju od leta 1981 do 1989.

57 Ruplov kontakt je bila že v času po prevzemu ministrske funkcije.

konkretne poteze in stališča ZDA do vojne v Bosni (Jančar 1996, 31). Leto dni po ameriškem priznanju Slovenije je bilo očitno, da ameriška stran »ni zainteresirana za enakopravno izmenjavo obiskov na visoki ravni – ne da bi v celoti definirala razloge za takšno nezainteresiranost«. Raven sprejema visokih slovenskih gostov protokolarno ni bila ustrezna, medtem ko je slovenska stran »posvetila najvišjo, če ne previsoko pozornost celo obiskom iz ZDA na lokalnem, strokovnem in izseljenskem nivoju«. Jančar še navaja, da so bili na ravni multilateralnih srečanj sicer zadovoljivi obiski Kučana, Drnovška (en obisk) in Rupla⁵⁸ (ibid.).

Razočaranje nad odločitvijo Slovenije, ki je po mnenju tedanje ameriške administracije odprla jugoslovanske vojne, se je preneslo tudi v mandat predsednika Billa Clintona, saj so v zunanjem ministrstvu ostali nekateri posamezniki, ki so najbrž vplivali na to, kako je državo videla Clintonova administracija (Bukowski 2002, 62). Nekateri uradniki so trdili, da je odločitev Slovenije povzročala težave tako na Balkanu kot tudi v prizadevanjih ZDA za normalizacijo razmer v nekdanjih državah Varšavskega pakta (Bukowski 2002, 63). Tako ne gre izključiti, da so na uspeh prizadevanj Slovenije za pridružitve Natu, ki so tekla v času Clintonove vlade, vplivale tudi še ne zakopane zamere v ameriški administraciji.

3.2 Pridruževanje Natu

Odnosi med ZDA in Slovenijo so se po slovenski osamosvojitvi vsaj na tehnični ravni počasi začeli izboljševali, pri čemer je zadnjo pestilo nekaj neizogibnih težav. V Ameriki ni uživala zelo številčne izseljenske podpore, kar bi sicer lahko nadoknadila z okrepljeno diplomatsko, a je imela na začetku 90. let v ZDA le sedem akreditiranih posameznikov, vključno z veleposlanikom (Bukowski 2002, 64). Poleg tega ni imela nikakršnih geografskih, geoloških ali drugih strateških prednosti pred nekdanjimi državami Varšavskega pakta, ki so se za nameček ponašale še z velikimi izseljenskimi skupnostmi in ustaljenimi diplomatskimi predstavništvi. Uradni stiki med Slovenijo in ZDA so se, poleg vzajemnega odprtja veleposlaništev v Ljubljani in Washingtonu, med drugim zrcalili v statusu *Most Favored Nation* (prinesel je

⁵⁸ Rupel se je med obiski v Washingtonu sicer sestel s številnimi senatorji in kongresniki, imel pa je tudi precej intervjujev v ameriških medijih (Reuters, CNN, USA Today, Voice of America, The Washington Post) (Rupel 1992, 170). Ameriško priznanje je bilo zanj, kot pravi, posebej simbolično: »ZDA so Slovenijo priznale na moj 46. rojstni dan, 7. aprila 1992. Za nekoga, ki je bil rojen leta 46, je 46. rojstni dan, ko se zgodi priznanje Amerike, nekaj posebnega!« (Rupel 1992, 241).

trgovinske ugodnosti), ki ga je Amerika podelila Sloveniji. Fullbrightov izobraževalni program je stekel v letu 1993 pa tudi ameriške vojaške ladje so se začele enkrat na leto ustavljati v koprskem pristanišču. »Slovenija je bila glede na ta razmeroma okorni začetek pred zahtevno nalogo prepričati ZDA, da podprejo slovenska prizadevanja za članstvo v Natu. Njena majhnost in pripadajoče pomanjkanje sredstev sta težavnost izziva še povečala« (Bukowski 2002, 65).

Tipanje o morebitni širitvi Nata se je na slovenski strani začelo razmeroma zgodaj. Janša in Rupel sta se namreč že na začetku leta 1991, v omenjenem neformalnem pogovoru s predstavnikom Nata Kriendlerjem, pomenkovala o morebitni širitvi Severnoatlantskega zavezništva. Kriendler jima je tedaj dejal, da o vključevanju novih članic v Nato ne razmišljajo: »Njihov strateški interes je potisniti meje Zahoda čim dlje proti Vzhodu, če je le mogoče, do konca. Čas pri tem ni najvažnejši dejavnik« (Janša 1992, 97). ZDA so se na začetku 90. let, po padcu vzhodnoevropskega komunizma, namreč soočale z novimi razmerami in potencialnimi razmerji moči, pri čemer jih je, kar zadeva Evropo, še najbolj skrbelo, kaj se bo zgodilo z nekdanjimi članicami Varšavskega pakta, torej, ali bo novo situacijo hotela izkoristiti Rusija, ki bi se lahko spet preveč približala mejam zahodne Evrope. V zakulisju ameriške administracije so nastajali strategije in dokumenti, ki so se ukvarjali s svetom po hladni vojni ter vlogo ZDA in Nata v njem.

Leta 1992 je ogorčenje ameriške javnosti povzročila objava odlomkov sicer tajnega dokumenta Pentagona, ki ga je spisal obrambni podsekretar za politične zadeve Paul Wolfowitz (Tyler 1992). ZDA je za obdobje po hladni vojni predpisal, naj zagotovijo, da se ne v Zahodni Evropi, ne v Aziji, ne na ozemljih nekdanje ZSSR ne pojavi rivalska supersila. Pri tem morajo ZDA, kar zadeva Evropo, preprečiti oblikovanje izključno evropskih varnostnih dogovorov, ki bi lahko spodkopali Nato: »Nato še naprej omogoča nepogrešljivo osnovo za stabilno varnostno okolje v Evropi. Ohranitev Nata kot primarnega orodja obrambe in varnosti Zahoda ter kot kanala za ameriški vpliv in sodelovanje v evropskih varnostnih zadevah je temeljnega pomena.« Kar zadeva nekdanje države Varšavskega pakta, je Wolfowitz opozarjal na možnost novih konfliktov med njimi in bivšo mačeho Sovjetsko zvezo, zato mora zavezništvo, če se v primeru obnovitve groženj odloči posredovati, obrambo načrtovati na območju Vzhodne Evrope (ibid.).

Tedanji obrambni minister Dick Cheney je strategijo nato napisal še enkrat – v znatno bolj mili obliki in tokrat tudi za ameriško javnost (Cheney 1993). Predrzne

Wolfowitzeve besede o ZDA kot edini svetovni supersili, ki naj onemogoči vsakršno konkurenco, so zamenjale treznejše in manj določne formulacije. Med cilji obrambne politike Cheney navaja, da je treba sistem obrambnih dogovorov, ki v skupni obrambi povezuje demokratične in enako misleče nacije, »okrepiti in razširiti« za doseganje kooperativnega sobivanja, v izogib »renacionalizaciji varnostnih politik« in za varnost, ki bo cenejša in bo zmanjšala tveganje vseh (1993, 4). Novih držav, osamosvojenih izpod sovjetskega škornja, ni več povezoval s teritorijem, kjer bi bilo najbolj smotrno udariti proti morebiti malopridni Rusiji. Nasprotno, kot najbolj učinkovito sredstvo za odvrčanje morebitnih groženj nekdanjih članic Varšavskega pakta ameriškim in zahodnim interesom je navedel demokratizacijo in gospodarske reforme (Cheney 1993, 18).

Širitev Nata, sicer ne izrecno, je bila torej v načrtih ZDA zapisana najpozneje kmalu po razpadu Sovjetske zveze. Slovenija v opisanem kontekstu in trenutku ni imela ne strateške ne geopolitične vloge v ameriških načrtih, lahko bi celo trdili, da je bila moteča. Z osamosvojitvijo, ki je za seboj potegnila osamosvojitve Hrvaške in – po mnenju ameriške administracije – jugoslovansko klanje, je bila v ameriških očeh prej škodljivec kot žrtev (Sovjetov), ki ji je treba pomagati. Slovenija se je, tudi zaradi morebitnega novega pljuska nasilja čez južno mejo, začela ozirati prav za varnostnimi in obrambnimi garancijami, ki jih je ZDA tedaj v prvi vrsti hranila za Poljsko, Madžarsko in Češko. Tako je denimo zunanji minister Warren Christopher marca 1993, ko je Svetu Nata predstavil zunanjepolitično strategijo novega ameriškega predsednika Billa Clintona, veliko govoril o novih demokracijah Vzhodne in Srednje Evrope, medtem ko Slovenije, niti v delu o jugoslovanski vojni, ni omenil niti enkrat (Christopher 1993).

Odločitev Slovenije o nujni pridružitvi Natu je sicer zorela počasneje⁵⁹ kot načrt pridruževanja ES/EU. K temu se je, še v okviru SFRJ, usmerjala že pred razpadom Jugoslavije⁶⁰, medtem ko poznavalci tedanjega dogajanja trdijo (Pogovor

59 To denimo kažeta tudi knjigi dr. Dimitrija Rupla (1992a in 1992b), v katerih ideja o Natu skorajda ni omenjena, medtem ko so poudarki o nujnosti pridružitve ES in KVSE precej pogostejši.

60 Republiška skupščina je denimo že marca 1991 odločila, da mora biti polnopravno članstvo v ES del slovenske zunanjepolitične strategije (Bučar in Brinar 1994, 433). Zimmermann je prav tako dejal, da predsednik Kučan leta 1989 še ni govoril o neodvisnosti Slovenije, temveč o nekakšni avtonomiji, s katero bi se država izognila Miloševićevemu vplivu, ki ga je videl kot poglavitno nevarnost za vključevanje Jugoslavije v ES, in sicer zaradi njegovega odnosa do Kosova (na primer odvzema avtonomije in pravic s spremembo jugoslovanske ustave, op. A. D.), diktatorskega vedenja in retrogradnih komunističnih idej (Kennedy 1996).

2008a in 2008c), da se je Slovenija za Nato pravzaprav izrekla že s plebiscitom (v smislu obračanja proti Zahodu in oblikovanja samostojne demokratične države). Formalno se je do Nata prvič opredelila v Resoluciji o zasnovi nacionalne varnosti, ki jo je državni zbor sprejel decembra 1993 (Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Republike Slovenije 1993), natančneje v njenem popravku, ki je bil v Uradnem listu objavljen januarja 1994 (Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Republike Slovenije, popravek 1994). Popravek je bil, kot razberemo iz obrazložitve objave v Uradnem listu, podan, ker »so bile ugotovljene redakcijske napake« (ibid.). Toda dejansko je šlo zlasti za dodajanje nove, 12. točke, v kateri se je Slovenija (v nasprotju s prvotnim besedilom resolucije) po eni strani eksplicitno opredelila za Nato, po drugi pa proti sodelovanju pri posredovanju v jugoslovanski krizi. »V procesu vključevanja v evropske in druge mednarodne gospodarske in politične povezave Republika Slovenija prevzema hkrati pravice in odgovornosti, ki jih te povezave terjajo na obrambnem področju, razen zagotavljanja mirovnih sil v prostoru bivše Jugoslavije do končanja sedanje krize. /.../ Kot pomemben cilj si pri tem postavlja vključitev v Nato oziroma Zahodnoevropsko unijo kot evropski steber Nata« (ibid.). Nova točka je poleg tega prinesla možnost referendumu, ki ga lahko razpiše državni zbor in do katerega je leta 2003 tudi prišlo. Toda zaveza, da ne bo zagotavljala mirovnih sil na kriznih območjih razpadajoče Jugoslavije, je Sloveniji poleg neprepoznavnosti in politične nepomembnosti začela škoditi.

»Mnoge države zaenkrat še ne poznajo interesa Slovenije za vstop v Nato in ZEU. Pogosto gledajo na nas v primerjavi z višegrajsko skupino držav⁶¹, vendar hkrati pod obremenjujočo hipoteko pripadnosti nekdanji SFRJ in nevarne lege v bližini balkanske vojne« (Geršak 1995, 34). Leto dni po formalni objavi slovenske namere, da se včlani v Nato, je Geršak menil, da Slovenija na sprejem v polnopravno članstvo v zvezi še ne more računati. Odnos z Natom je začela graditi s pristopom k Partnerstvu za mir in s statusom pridružene članice Severnoatlantske skupščine (tedaj še NAA, North Atlantic Assembly), sicer pa Zahodu z vojaškega vidika ne more ponuditi drugega kot svoj geostrateški položaj (Geršak 1995, 35).

61 Višegrajsko skupino ali V4 so 15. februarja 1991 v madžarskem Visegradu ustanovili predsednik (tedaj še) Češkoslovaške Václav Havel, predsednik Poljske Lech Wałęsa in predsednik madžarske vlade József Antall. Eden od povodov za oblikovanje skupine je bil, da bodo države v 'paketu' lažje in učinkoviteje dosegle skupni cilj – pridružitve ES.

Slovenija se je proti ciljema (Natu in EU) podala sama, pri čemer se je bolj kot na evropske zaveznike zanašala na vzpostavljanje odnosov z ZDA. »V smislu zunanjepolitične strategije je Slovenija od neodvisnosti leta 1991 naprej gledala na Združene države kot na edino in najboljše sredstvo za doseg končnega cilja, članstva v Natu. Trdni bilateralni odnosi z edino svetovno velesilo ne bi pomenili le koraka proti članstvu v Natu, ampak bi bili koristni tudi sami po sebi« (Bukowski 2002, 58). Nekateri so nam tudi zato svetovali, da se Slovenija kljub želji po integraciji v EU ne sme »očitno, izključujoče in trajneje vezati na nobenega od glavnih protagonistov v okviru EU« (Jančar 1996, 31). Še več, Ameriki bi morala odločno pokazati, »da je dojemljiva za upoštevanje ameriških interesov v Evropi in doma« (Jančar 1996, 32). In prav to je v letih, ki so sledila uradni opredelitvi o članstvu v Natu kot nacionalnem interesu, storila Slovenija. Pri tem je, kar zadeva prvi krog širitve Nata – na vrhu v Madridu (julija 1997) so bile v zvezo povabljene samo Poljska, Madžarska in Češka – , storila nekaj napak, zaradi katerih naj bi bila ob zgodnje članstvo.

ZDA so se v prvi polovici 90. let v jugo- in srednjevzhodni Evropi osredotočale zlasti na spodbujanje demokratičnih in gospodarskih reform v nekdanjih državah Varšavskega pakta ter na umirjanje nasilja na Balkanu, obenem pa so razpravljale o širitvi Nata. Nekateri zagovorniki širitve so poudarjali, da mora Nato seči čez meje zavezništva ali »zapreti trgovino«, drugi so nujnost pridružitve novih demokracij v srednjevzhodni Evropi utemeljevali z vseprisotno nevarnostjo, da bi regija spet postala politično-vojaško nestabilna, tretji so podpirali pragmatično širitev, s katero ne bi tvegali čezmernega povečanja morebitnih groženj ameriškim interesom, torej takšno, ki bi meje zavezništva proti Vzhodu pomikala preudarno (Schwarz 1994, 1–5).

Slovenija se je demokratizirala. Ker je iz balkanskega kotla ušla sama, proti volji in brez pomoči ZDA, si je nakopala zamere pa tudi očitke, da se noče odgovorno lotiti reševanja jugoslovanske krize (Bukowski 2002, 63). Nekatere nekdanje članice Varšavskega pakta, tedaj že združene v Višegrajski skupini, so Sovjetom ubežale s pomočjo ZDA, te pa so jih nagradile s pospešeno demokratizacijo, kamor je seveda spadalo tudi (tako rekoč avtomatično) članstvo v Natu. Slovenija je bila, nasprotno, skoraj popolnoma neprepoznava med člani ameriške administracije, skupnost slovenskih izseljencev ji zavoľo maloštevilnosti prav tako ni mogla veliko pomagati.

Države V4 so imele namreč več tisočkrat večje, bolj razširjene⁶² in dejavnejše izseljenske skupnosti.

Nenazadnje je Slovenijo hromil tudi majhen in razmeroma neizkušen predstavniški aparat, ki lobiranja v Clintonovi administraciji in kongresu ni zadovoljivo opravil. Veleposlanik Petrič je bil sicer redni obiskovalec Kapitolskega griča, »a slovenska prizadevanja se niso raztezala dosti dlje od tega podviga« (Bukowski 2003, 67). Med člani administracije je vključitev Slovenije v zvezo z vidika teritorialne vezi med Italijo in Madžarsko, ki bi okrepila Natove zmogljivosti na Balkanu, podpiral posebni asistent ameriškega predsednika in starejši svetovalec v NSC Alexander Vershbow. V predstavniškem domu so slovenska prizadevanja podprli James Oberstar, Christopher Smith in Benjamin Gilman (iz komisije za mednarodne odnose v predstavniškem domu)⁶³, v senatu pa Joseph Biden, William Roth in Alfonse D'Amato (Bukowski 2002, 66).

Predstavniški dom je nato 23. julija 1996 sprejel Nato Enlargement Facilitation Act (zakon o omogočanju lažje širitve Nata), v katerem je med drugim določil države, ki so izpolnile največ zahtev za pridružitve Natu. Slovenijo je, kot navaja Bukowski, »vključil kot eno od štirih držav, posebej omenjenih v zakonu kot kandidatka za članstvo v Natu« (ibid.), a to ne drži. Zakon posebej omenja le tri kandidatke za članstvo v Natu, in sicer Poljsko, Madžarsko in Češko (U. S. Congress, U. S. House of Representatives 1996). Slovenijo (skupaj s Slovaško, Estonijo, Latvijo, Litvo, Bolgarijo, Romunijo, Albanijo, Moldavijo in Ukrajino) pa omenja le v delu o »občutkih kongresa glede nadaljnje širitve Nata« (ibid.). Za krepitev gospodarske stabilnosti in varnosti naštetih držav je kongres sporočil naslednje: prvič, ZDA bodo še naprej podpirale polno sodelovanje teh držav v dejavnostih, primernih za kvalifikacijo v Nato, drugič, vlada ZDA naj še naprej uporablja vsa diplomatska sredstva za pritiske na EU, ki naj čim prej sprejme katero koli od teh držav, ki se kvalificira za članstvo, in tretjič, ZDA in Nato naj še naprej podpirajo vojaške vaje in mirovne pobude med temi državami ter med njimi in članicami Nata (ibid.).

62 Po popisu prebivalstva v ZDA iz leta 1990 se je za Američane s slovenskimi koreninami opredelilo 124.437 državljanov (0,1 % celotne populacije). Poljakov je bilo 9.366.051 (3,8 %), Madžarov 1.582.302 (0,6 %), Čehoslovakov 315.285 (0,1 %), Čehov 1.296.369 (0,5 %) in Slovakov 1.882.897 (0,8 %) (U. S. Census Bureau 2004, 4–5).

63 Gilmanove podpore Sloveniji ne kaže pismo, ki ga je pet mesecev pred sejo napisal predsedniku Clintonu. Poziva ga, naj kot kandidatke, primerne za članstvo v Natu, nemudoma določi »vsaj Poljsko, Madžarsko in Češko«. Slovenije v pismu ne omeni (U. S. Congress, U. S. House of Representatives 1996).

‘Padec’ v Madridu bi Slovenija torej vsekakor morala pričakovati. Glede na besedilo omenjenega zakona in na dejstvo, da so ZDA vodilna in najvplivnejša država članica Nata, je bilo pričakovanje madridskega vabila za prvi krog širitve zaveznitva bolj lažno upanje. Pri tem je šlo najbrž za mešanico naivnosti, ohrabrujočih informacij o tem, da do sprejema v Nato vendarle lahko pride, ker so predstavniki Clintonove administracije radi poudarjali napredek Slovenije, in »napihovanja tematike izključno za notranjepolitične potrebe« (Pogovor 2008a), saj so bile konec novembra 1997 razpisane predsedniške volitve.

Izkoriščanje spodletele kandidature za notranjepolitično obračunavanje se je konec septembra leta 1997 pokazalo tudi na 14. izredni seji državnega zbora (Državni zbor 1997). Na predlog skupine poslancev s prvopodpisnikom Janezom Janšo se je prav tam namreč razpravljalo o oceni neuspele kandidature za vključitev v prvi krog širitve Nata in strategiji za vključevanje v zvezo v pomadrijskem obdobju. Janša je uvodoma dejal, da »sta ameriški kongres in senat sprejela akt, v katerem sta podprla širitev Nata s tremi oziroma pogojno s štirimi državami v prvem krogu«, kar, kot smo zapisali zgoraj, ne drži. Opozoril je še na neustrezno predstavitveno brošuro Slovenije: »Razen nekaj sličic in nekaj propagandnega gradiva o srečanju vladnih predstavnikov s šefi Nata je tukaj zelo malo, kar bi lahko koga prepričalo, da Slovenija sodi v to integracijo« (ibid.). Medtem je Romunija, s članstvom katere je Francija pogojevala podporo slovenski pridružitvi zvezi, izdelala impresivne brošure, ki so jih njihovi lobisti delili najvplivnejšim kongresnikom (Bukowski 2002, 67–68). Povrhu je slovenski predstavitveni dokument, ki smo ga predali Severnoatlantski zvezi, v kakovosti zaostajal za V4, saj je Slovenija »po podatkih zveze Nato v primerjavi z državami Višegradske skupine predlagala občutno skromnejši program« (Geršak 1995, 67).

Razprava v parlamentu se je sicer v glavnem skrčila na prepir med opozicijo in pozicijo o tem, ali si je vlada dovolj dejavno prizadevala za priključitev Natu v prvem krogu širitve ali ne, zlasti zato, ker trdnih zagotovil ZDA, da bo sledil tudi drugi krog širitve, (še) ni bilo. Poslanci so, poleg še enega za Slovenijo ne preveč koristnega elementa – zahteve Francije po hkratnem madridskem povabilu Romuniji in Sloveniji –, poudarjali tudi očitke o nepridružitvi skupini V4. Premier Drnovšek je pojasnil, da je V4 v času, ko je Slovenija v mednarodni skupnosti začela delovati samostojno, že razpadla, da ni imela več nobenih formalnih struktur: »Ko sem tudi sam v razgovoru s predsedniki vlad teh držav (Poljske, Češke, Slovaške in

Madžarske, op. A. D.) odprl to vprašanje, sem dobil odgovor, da se Višegrajska skupina ne misli več formalno sestajati /.../ oziroma sploh ne razmišljajo o nekakšni formalni razširitvi« (Državni zbor 1997). Po njegovem je bilo vprašanje vključitve Slovenije v V4 povsem nepomembno, saj da sploh ni bilo realno⁶⁴. To je bila verjetno strateška napaka Slovenije, kajti priključitev V4 bi lahko pomenila tako rekoč avtomatično uvrstitev v prvi krog širitve Nata, zlasti zato, ker so ZDA nanjo gledale 'v paketu' (Pogovor 2008a). Toda nekateri politiki, denimo Rupel in Drnovšek, so bili preveč obremenjeni z Vzhodom, »kamor Slovenija po njihovem ni spadala,« Peterle, Janša, Jože Pučnik in drugi pa so zavračali vse, kar je kakor koli »smrdelo po Jugoslaviji« (ibid.).

Madrid je Sloveniji (in Romuniji) prinesel vsaj posebno omembo v madridski deklaraciji (Nato 1997), ki je za leto 1999 napovedala revizijo Natovega širitvenega procesa. Poimensko sta bili navedeni kot državi jugovzhodne Evrope, ki sta v razvoju demokracije in vladavine prava pozitivno napredovali (ibid.). Po madridskem vrhu sta ju obiskala tudi najvišja predstavnika ameriške administracije – Clinton je odpotoval v Romunijo, zunanja ministrica Madeleine Albright pa je obiskala Slovenijo. Oktobra istega leta je bila Slovenija vključena v program *Visa Waiver*, ki Slovincem odtlej omogoča največ 90-dnevni turistični ali poslovni obisk ZDA brez vizuma. To je bila skoraj zagotovo tolažilna nagrada za nerealizirane slovenske ambicije v Madridu (Pogovor 2008a in 2008c). Slovenija si je namreč z brezvizumskim sporazumom že tedaj zagotovila položaj, ki so ga druge nove članice Nata (paradoksalno tudi V4) dosegle šele enajst let pozneje, konec leta 2008, toda ne vse⁶⁵.

Slovensko-ameriški odnosi so se v pomadrijskem obdobju intenzivno izboljševali⁶⁶. Na diplomatskem področju se je povečalo število obiskov na najvišji ravni, tako je obiskoma obrambnega ministra Williama Perryja⁶⁷ leta 1995 in zunanje ministrice Albrightove leta 1997 sledil najvišji in najbolj odmeven – obisk Billa

64 Višegrajska skupina sodeluje in se sestaja še danes. Glej <http://visegradgroup.eu/main.php>.

65 Trenutno je v program *Visa Waiver* vključenih 35 držav. Med novimi članicami Nata, ki so se zvezi pridružile v zadnjih treh krogih širitve, lahko šele od novembra 2008 brez vizuma v ZDA potujejo le državljani Slovaške, Madžarske, Latvije, Estonije, Litve, Češke in Malta. Poljska, Romunija, Bolgarija, Albanija in Hrvaška na program *Visa Waiver* še čakajo (U. S. Department of State 2009).

66 Več o tem glej Bukowski (2002, 69–74).

67 Slovenska zunanja politika, zlasti kar zadeva ZDA, se je primarno odvijala v komunikaciji med Drnovškom in Perryjem, ki je izjemno cenil Drnovškovo razumevanje in znanje o Balkanu. Zunanjega ministra Rupla je naš sogovornik označil zgolj za »posrednika« (Pogovor 2008c).

Clintona (leta 1999), ki je bil hkrati tudi prvi obisk ameriškega predsednika v samostojni Sloveniji. Clinton je Slovenijo, v govoru sredi deževnega ljubljanskega popoldneva, predstavljal kot neizpodbitno zgodbo o uspehu, ki je lahko zgled novim demokracijam v regiji, in si prislužil izjemne odzive javnosti. Po raziskavi Ninamedie je 65 odstotkov vprašanih Clintonov obisk ocenilo kot pomembnejši od obiska papeža Janeza Pavla II., 77 odstotkov jih je menilo, da bo imel obisk dolgoročne posledice za uveljavljanje Slovenije v svetu, približno po 90 odstotkov pa jih je predsednikov odnos do Slovenije in slovenski odnos do njega ocenilo kot topel in zelo naklonjen, prav toliko jih je bilo tudi prepričanih, da je bil Clintonov govor »v prid slovenskim interesom« (Ninamedia 1999). Obisk je vsekakor popravil grenak priokus zaradi pripisovanja krivde Sloveniji za razpad SFRJ, ki ga je Clintonova administracija 'podedovala' od Busheve. Vrhunec diplomatskih prizadevanj je bil z gledišča Slovenije kot prizorišča pomembnih mednarodnih zasedanj gotovo vrh Bush-Putin, ki je junija 2001 potekal na Brdu pri Kranju.

Medtem je Slovenija v zadnjih letih 20. stoletja omilila stališče do (ne)vmešavanja v reševanje balkanske krize. Tako je Drnovškova vlada marca 1999 bliskovito odobrila prelet Natovih letal, ki so bila namenjena na vojaško misijo spametovanja Srbije. Ameriška stran je v drugi polovici 90. let, bolj kot v prvi, cenila slovenski prispevek k analizi razmer na Balkanu – ameriška zunanja ministrica Albrightova je premierja Drnovška denimo prosila, naj posreduje med sprtimi stranmi na Kosovu (Pogovor 2008c). O tem, da se potihem končuje slovensko distanciranje od aktivnega sodelovanja pri umiritvi konfliktov na območju nekdanje Jugoslavije, priča tudi obdobje nestalnega članstva Slovenije v Varnostnem svetu ZN, v letih 1998 in 1999. S 1. januarjem 1998 se je država kot nestalna članica temeljnega varnostnega telesa OZN namreč skupaj z Japonsko, Brazilijo, Gabonom, Bahrajnom, Gambijo, s Kostariko, Kenijo, Portugalsko in Švedsko pridružila petim stalnim članicam, torej ZDA, Veliki Britaniji, Rusiji, Franciji in Kitajski (The New York Times 1997)⁶⁸. Varnostni svet Združenih narodov ima, skladno z ustanovno listino ZN, pet stalnih in deset nestalnih članic z dvoletnim mandatom (Ustanovna listina ZN 1945, 23. člen).

V obdobju nestalnega članstva Slovenije, ki je VS ZN predsedovala avgusta 1998 in novembra 1999, so se med drugim zaostrole razmere na Kosovu, kjer je

⁶⁸ Slovenija se spet poteguje za mesto nestalne članice v obdobju 2012–2013. Več o kandidaturi dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/slovenija_vs_zn/ (14. februar 2010).

vojska Jugoslavije (oziroma tistega, kar je od nje ostalo, to je Srbije in Črne gore) znova in znova kršila zavezo k politični rešitvi konflikta in prekinitvi sovražnosti, da bi se izognili humanitarni krizi in teptanju človekovih pravic tamkajšnjega prebivalstva. Varnostni svet je v zvezi s situacijo na Kosovu sprejel tri resolucije⁶⁹, v katerih je stopnjeval pritisk na jugoslovansko vlado, zlasti po tem, ko je postajalo vse bolj jasno, da so spopadi prisilili okrog pol milijona kosovskega prebivalstva k begu v sosednje države in Evropo.

Severnoatlantski svet Nata je v izjavi januarja leta 1999 opozoril, da je kosovska kriza grožnja miru in stabilnosti v regiji, zato bo Nato storil vse, da bi zaustavil nasilje in podprl pogajanja za začasno politično rešitev ter tako preprečil humanitarno katastrofo (Nato 1999a). Če strani v konfliktu ne bosta izpolnili zahtev mednarodne skupnosti po politični rešitvi, je Svet sklenil, da lahko generalni sekretar Nata odobri letalske napade na tarče na ozemlju ZRJ (ibid.). Miloševićovo slepomišenje je kmalu zelo drago stalo srbsko prebivalstvo, saj je Nato 24. marca 1999 začel operacijo Združena sila (*Operation Allied Force*), da bi »zaustavil nasilne napade jugoslovanske vojske in policije ter onemogočil njune zmogljivosti za izvedbo prihodnjih napadov na prebivalstvo Kosova« (Nato 199b).

Vendar je Nato napade izvedel brez soglasja VS ZN, kar je v nasprotju z ustanovno listino ZN, ki določa, da se mora z regionalnimi dejanji ali dogovori za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti strinjati Varnostni svet (Ustanovna listina ZN, 53. člen). Stalna članica VS ZN Rusija je takoj po začetku Natovih napadov na Jugoslavijo zahtevala sklic nujne seje Sveta in dva dni pozneje (skupaj z Belorusijo in Indijo) predlagala v sprejetje resolucijo, s katero bi ostro obsodili unilateralno dejanje Severnoatlantske zveze, a so jo članice Varnostnega sveta zavrnila z dvanajstimi glasovi proti.

Tedanji slovenski veleposlanik pri OZN Danilo Türk⁷⁰ je na nujni seji VS ZN 24. marca v imenu Slovenije izrazil obžalovanje, da so dogodki na Kosovu mednarodno skupnost privedli do točke, ko diplomatske rešitve niso več mogoče in so vojaške akcije v FRJ postale neizogibne, pri čemer ni neposredno omenil ne Nata ne letalskih napadov, ki jih ni odobril VS ZN (Varnostni svet ZN 1999a). Prav tako se je

69 Resolucija VS ZN 1160 (Varnostni svet ZN 1998a), Resolucija VS ZN 1199 (Varnostni svet ZN 1998b) in Resolucija VS ZN 1203 (Varnostni svet ZN 1998c).

70 22. decembra 2007 je pred državnim zborom prisegel kot tretji predsednik RS.

omembi Nata izognil dva dni pozneje, ko je razložil, zakaj bo Slovenija glasovala proti omenjeni resoluciji, ki bi obsodila Natove neavtorizirane napade: »Uporaba sile vlade v Beogradu nad civilno populacijo je ustvarila položaj, v katerem so trenutne vojaške akcije neizogibne. Za nas bi bilo ustrežnejše, da bi take vojaške akcije v celoti avtoriziral Varnostni svet, toda to ni bilo mogoče zaradi razlogov, ki so bili pojasnjeni med razpravo Varnostnega sveta pred dvema dnevoma« (Varnostni svet ZN 1999b). Ker avtorizacija uporabe vojaških zmogljivosti za doseganje miru in varnosti, skladno z ustanovno listino OZN, zahteva podporo devetih članic VS ZN, od tega vseh petih stalnih, ki imajo obenem pravico veta, je bilo tako soglasje povrh obsojeno na neuspeh. Poleg stalne članice Rusije je Natove neavtorizirane napade obsodila tudi Kitajska (Varnostni svet ZN 1999a).

Poleg navedenega se je okrepilo tudi sodelovanje slovenskih tajnih služb s Cio in FBI, zlasti na območju Srbije, BiH, Kosova in Makedonije (Pogovor 2008a). To je bilo nemara še preveč uspešno, saj so slovenski mediji junija 2000 razkrili tako imenovano afero Sava. Ugotovili so, da je Obveščevalno-varnostna služba (OVS) sodelovala s tajno službo ameriškega ministrstva za obrambo (*Defense Intelligence Agency*, DIA), čeprav Slovenija in ZDA nista sklenili sporazuma o sodelovanju služb OVS in DIA⁷¹. Pri tem je šlo zlasti za pridobivanje podatkov o (tedaj že) Zvezni republiki Jugoslaviji in skupne operativne akcije v Avstriji, Nemčiji in na Madžarskem (Zgaga 2000, Praprotnik 2000a). Komisija državnega zbora za nadzor nad delom varnostnih in obveščevalnih služb je pozneje sicer ugotovila, da je bila pravna podlaga za sodelovanje omenjenih tajnih služb varnostni sporazum med Slovenijo in ZDA o varovanju zaupnih podatkov (Praprotnik 2000b).

Živahnejši odnosi med državama pa se niso poznali le na področju varnostnega in obveščevalno-analitičnega sodelovanja na Balkanu. Junija 2000 so se odrazili tudi v neobvezujoči resoluciji ameriškega senata št. 117, ki je podpirala pridružitvev Slovenije Natu (U. S. Congress, U. S. Senate 2000). Vložili so jo senatorji William Roth Jr., Joseph Biden, Trent Lott, George Voinovich in Jesse Helms, Slovenijo so med drugim hvalili na področjih spoštovanja človekovih pravic, razvoja

71 Po poročanju Dela naj bi Cia leta 1993 prav tako brez meddržavne pravne podlage z objektov obrambnega ministrstva na Boču prisluškovala Hrvatom in Bosancem. Delavci VOMO (Varnostno-obveščevalne službe Ministrstva za obrambo; predhodnice OVS) pa naj bi poročila o stanju na Balkanu redno dostavljali ameriškemu veleposlaništvu v Ljubljani (Praprotnik 2000a). Poleg tega iz slovenske javnosti do danes še ni izginil 'urbani mit', da sta na plačilnem seznamu Cie bila (ali sta še vedno) Dimitrij Rupel in Matjaž Šinkovec. Tega doslej še ni dokazal noben slovenski medij.

tržnega gospodarstva, sodelovanja v programu Partnerstvo za mir in Paktu stabilnosti za jugovzhodno Evropo, pomoči Natu v operaciji Združena moč (*Allied Force*) ter dejavnostih v Mednarodni ustanovi za razminiranje in pomoč žrtvam min. Senat je podprl integracijo Slovenije v Nato in EU ter se zavezal k nadaljnji krepitvi partnerstva med ZDA in Slovenijo, zlasti pri zagotavljanju stabilnosti v regiji (ibid.).

3.3 SECI in Pobuda za svet brez jedrskega orožja

Vendar v uspešnejši drugi polovici 90. let, kar zadeva odnose z ZDA in prizadevanja za pridružitve Natu, za Slovenijo ni bilo vse, kar se je svetilo, tudi res zlato. Čeprav je šlo za razmeroma obstranski zadevi, je na tem mestu treba opozoriti na dve zunanjepolitični epizodi, ki kljub navidezni nepomembnosti v zavesti mnogih tedanjih in današnjih slovenskih zunanjepolitičnih predstavnikov odzvanjata kot diplomatska spodrsjlaja. Prva, SECI, je zaznamovala leto 1997, druga, Pobuda za svet brez jedrskega orožja, pa se je odvila sredi leta 1998. »Slovenija se je vedno navdušeno trudila pokazati, da je postala mala, a predana ‘zaveznica’ Združenih držav« (Bučar in Šterbenc 2002, 105).

SECI je bila oblikovana spomladi 1996, kot del ameriškega načrta za stabilizacijo jugovzhodne evropske regije, nekakšna platforma za gospodarske in druge razprave sodelujočih držav. Na ustanovnem sestanku so k pobudi pristopile Albanija, BiH, Bolgarija, Makedonija, Grčija, Madžarska, Moldavija, Romunija in Turčija, medtem ko ji je bila Hrvaška sicer naklonjena, a je pristop odložila, Slovenija pa je pojasnila, da bo do sestave nove vlade sodelovala kot opazovalka (Mašanović 1996). Sredi januarja 1997 je v Slovenijo prispel Clintonov svetovalec za nacionalno varnost in predsednikov posebni odposlanec Richard Schifter, ki je političnemu vrhu predstavil pozitivne elemente SECI. Zagotovilom, da ne gre za oživljanje starih balkanskih povezav, česar se je bala tako tedanja politika kot širša javnost, je dodal še namig, da bo članstvo Slovenije v SECI gotovo ugodno vplivalo na odločitev o širitvi Nata (Vidmajer 1997). »Celotna zamisel je usmerjena na gospodarsko stabilnost, brez kakršnega koli vpletanja politike. /.../ političnih tem ni na dnevnem redu pobude,« je v intervjuju za Delo zatrjeval Schifter (ibid.). Podobno je trdil visoki pooblaščenec SECI dr. Erhard Busek: »Namen te pobude je okrepiti sodelovanje med državami na multilateralni ravni, pa tudi stabilizirati razmere na tem območju. Kolikor sem se

pogovarjal s predstavniki Evropske unije in ZDA, nihče ne razmišlja o obnovi Jugoslavije. S tem je konec» (Mašanović 1997a).

Toda zagotovila odposlanca Schifterja in pooblaščenca Buska niso bila dovolj, da bi med slovenskimi politikami in v medijih spodbudila navdušenje za SECI, kot tudi ne dovolj, da bi Slovenija zaradi želene pridružitve Natu sklonila glavo. Potem pa je marca v Ljubljano priromalo že drugo Clintonovo pismo premierju Drnovšku, v katerem je zapisal, da mednarodna skupnost pričakuje bolj odločno sodelovanje Slovenije v regionalnih zadevah, in namignil, da bi sodelovanje v SECI lahko okrepilo slovenske ambicije za Nato (Bučar in Šterbenc 2002, 105). »Kadar predsednik ZDA piše neki vladi, potem bo ta gotovo upoštevala njegovo pismo,« je po novinarski konferenci v Parizu dejal Schifter (Mašanović 1997b). Ameriško diplomatsko stiskanje se je naposled končalo s pristopom Slovenije k SECI, ki ga je konec marca pisno potrdil zunanji minister Zoran Thaler (Mašanović 1997c). Pri obračanju po ameriškem vetru je v tem primeru menda šlo za državniško držo, »da sedimo zraven« (Pogovor 2008a). To očitno ni prispevalo k ugodni rešitvi slovenskih aspiracij za Nato, saj nas nekaj mesecev pozneje v Madridu v zavezništvo niso povabili.

Če je pristop k SECI morda res mogoče oceniti kot državniško držo nadobudne kandidatke za Nato, si epizoda z imenom Pobuda za svet brez jedrskega orožja (v nadaljevanju Pobuda) najbrž zasluži oceno diplomatska blamaža. Na začetku junija 1998 so zunanji ministri Brazilije, Egipta, Irske, Mehike, Nove Zelandije, Južnoafriške republike, Švedske in Slovenije generalnemu sekretarju Združenih narodov predložili Pobudo, ki jo je prva predlagala Švedska. Države z jedrskim orožjem so pozvali, naj nemudoma začnejo deaktivacijo, se lotijo odstranitve nestrateskega nuklearnega orožja in prenehajo razvijati nove jedrske tehnologije, poleg tega naj nemudoma podpišejo in ratificirajo Sporazum o prepovedi jedrskih poskusov CTBT⁷² (General and complete disarmament: Towards a nuclear-weapon-free world: the need for a new agenda 1998).

Da Američani nad Pobudo niso bili navdušeni, ni treba posebej poudarjati, svoje nezadovoljstvo pa so izkazali ob novembrskem obisku premierja Drnovška in zunanjega ministra Borisa Frleca v Washingtonu, ko so zahtevali, da slovensko podporo umaknemo (Stojanov 1998a, 1998b). Po poročanju Delovega dopisnika v

⁷² Angl. *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*.

ZDA je Drnovšek predsedniku Clintonu dejal, »da če obstaja konflikt med našim prizadevanjem za pridružitve Natu in Pobudo o svetu brez jedrskega orožja, so slovenske prioritete jasne. To je Nato, je dejal Drnovšek, in Slovenija bo temu prilagodila ukrepe, če bo to potrebno« (Delo 1998c)⁷³.

Že dan pozneje je minister Frlec v pogovoru za časnik Delo pojasnil, da bo Slovenija umaknila sopokroviteljstvo Pobude, ki da je nastala na altruistični podlagi, a se je v besedilu osnutka resolucije Generalne skupščine OZN tako spremenila, »da prihaja v nasprotje z našimi strateškimi interesi, to je Nato« (Stojanov 1998d). Frlec je bil sicer prepričan, da ne gre za napako slovenske diplomacije, saj so se maja o njej posvetovali – natančneje, slovenski veleposlanik pri OZN Danilo Türk se je posvetoval pri veleposlaniku Billu Richardsonu – in prejeli pozitiven odziv, zapletati pa se je začelo pri besedilu resolucije (ibid.), saj se je ta namreč opredeljevala do doktrine prvega udarca, ameriške Ahilove pete. Ameriška veleposlanica v Sloveniji Nancy Halliday Ely-Raphael je predstavnikom slovenskih medijev na informativnem pogovoru teden dni pozneje sicer zatrdila, da slovenska delegacija v Washingtonu ni bila deležna kritike zaradi sodelovanja pri Pobudi, ker da je šlo za precej obrobno vprašanje (Bohte 1998).

Kakor koli, ko je sredi novembra Odbor OZN za razoroževanje in mednarodno varnost s 97 glasovi za in z 19 proti sprejel Resolucijo o svetu brez jedrskega orožja, se je Slovenija skrila med 31 vzdržanih (Šurk 1998) in zgodba o prvem velikem diplomatskem spodrsrljaju neizkušene države se je končala. Pobuda se je Drnovšku verjetno zdela preveč minorna, da bi stvari dodatno zapletala (Pogovor 2008c). Sporočilo o zapletih s Pobudo pa je v Slovenijo najprej prispelo od tedanjega državnega sekretarja na zunanjem ministrstvu Ernesta Petriča (ibid.).

ZDA se s Slovenijo, ko smo zavračali podpis bilateralnega Sporazuma o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb, zanimivo, niso tako intenzivno ukvarjale kot ob Pobudi in SECI. Rupel je v pogovorih z ameriškim zunanjim ministrstvom sicer zaznal »začudenje, nerazumevanje in ohlajanje /.../ Američani vse manj verjamejo, da resnično želimo biti njihovi dobri partnerji, kot sicer poudarjajo naši uradni predstavniki« (Rupel 2001a, 595–596). Zaradi sporazuma se je med drugim zapletel tudi v polemiko s tedanjim državnim sekretarjem ministrstva

73 Rupel, tedaj je bil slovenski veleposlanik v ZDA, vprašanja Pobude v 'poročilu' s sestanka s Clintonom sploh ne omenja (Rupel 2001a, 525–528).

Francom Jurijem (Rupel 2001a, 627 in 677), ki mu je očital protiameriško naravnost in spodkopavanje slovenskih prizadevanj za Nato (ibid.). Slovenija sporazuma kljub Ruplovi vztrajnosti do danes ni podpisala.

4 SLOVENSKO-AMERIŠKI ODNOSI PO 11. SEPTEMBRU

11. september je povzročil veliko sprememb v ameriški politiki, velik poudarek je dal borbi proti terorizmu, zaostrila so se številna varnostna vprašanja, nenazadnje je prišlo tudi do intervencije v Afganistanu, v Iraku. Gre za pomembne geopolitične dogodke, ki niso še končani, borba s terorizmom bo trajala najbrž precej časa. Vprašanje je, na kakšen način se bo vodila: ali samo z vojaškimi in policijskimi sredstvi, ali bo mednarodna skupnost skušala odpravljati tudi nekatere globlje vzroke za napetosti. To pa je precej težje. Zmanjševati razlike med bogatimi in revnimi, zmanjševati revščino tam, kjer je najbolj izpostavljena, dvigovati zdravstveni nivo v številnih državah in tako naprej. Širiti tudi nek duh strpnosti v mednarodni skupnosti. Ne vedno nastopiti s silo, tudi če si močnejši. Sicer lahko zmagaš, vendar boš v naslednjem koraku zato povzročil še več terorizma.

Janez Drnovšek (2003)

Teroristični napadi, ki so 11. septembra leta 2001 pretresli ne samo ZDA, ampak ves svet, tudi Slovenijo⁷⁴, so prav tako pomenili začetek agresivnejše in unilateralne(jše) ameriške zunanje politike. Zadnje je tedanji ameriški predsednik George W. Bush⁷⁵ napovedal sedem tednov pozneje, v govoru pred Generalno skupščino OZN, ko je poudaril, da Američani ne bodo pozabili tistih, ki so skovali napade na tarče v New Yorku in Washingtonu: »Na Zemlji ni dovolj skritega ali temnega kotička, ki bi jih lahko zaščitil. Četudi bo dolgo trajalo, bo njihova ura pravice prišla« (Bush 2001). Posvaril je države, da teroristi načrtujejo nove morilske napade in da pred njimi ni varna nobena država. Še več, taisti teroristi že iščejo orožje za množično uničevanje, »orodje, s katerim bodo svoje sovraštvo pretopili v holokavst«. Svet lahko po Bushevem pričakuje, da bodo uporabili kemično, biološko in jedrsko orožje, zato te grožnje preprosto ni mogoče ignorirati. »Civilizacija kot takšna, civilizacija, ki si jo delimo, je ogrožena« (ibid.).

74 Vsi anketiranci v telefonski raziskavi Catija o odmevih javnosti ob terorističnem napadu na ZDA so 12. septembra 2001 vedeli za napade, pri čemer jih je 89 odstotkov menilo, da terorizem kot metoda za doseganje ciljev nikoli ni upravičen, 79 odstotkov pa, da so napadi ogrozili svetovni mir. Skoraj tri četrtine vprašanih (74 %) je bilo prepričanih, da bodo ZDA nanje odgovorile z vojaškimi povračilnimi ukrepi, medtem ko jih je 83 odstotkov menilo, da povračilni ukrepi, ki bodo zahtevali še več življenj, niso upravičeni in da bi Amerika morala ukrepati na drugačen način (Cati 2001).

75 George Walker Bush, 43. predsednik ZDA od leta 2001 do 2009.

Ko je potrkal na kolektivno in emocionalno vest zbranih, torej vsega sveta, se zahvalil Združenim narodom, ker so dan po napadih sklicali nujni seji Generalne skupščine in Varnostnega sveta, je načrtal ameriško zunanjo politiko, od katere so ZDA zelo počasi začele odstopati šele po inavguraciji Bushevega naslednika, predsednika Baracka H. Obame⁷⁶. Bush je v GS napovedal vojno proti zarotnikom in njihovim zaveznikom, češ da so prav tako krivi za umore in bodo deležni povračilnih ukrepov v imenu pravice; nekaj tednov pred Bushevimi govori so ZDA v Afganistanu že začele operacijo Trajajoča svoboda (*Operation Enduring Freedom*). Vendar, kot je še dejal pred Generalno skupščino, »voditelji vseh držav morajo zdaj pazljivo premisliti o svoji odgovornosti in prihodnosti. /.../ Vsak režim, ki sponzorira teroriste, bo moral plačati ceno in jo tudi bo« (ibid.). Le nekaj dni pred govorom v GS ZN se je Bush sestal s tedanjim francoskim predsednikom Jacquesom Chiracom in svetu sporočil še za odtenek tršo različico stališča ZDA: »V vojni proti terorizmu ste z nami ali proti nam« (The White House 2001). Bush je malopridne države natančneje določil 29. januarja 2002, v rednem nagovoru državi⁷⁷, v katerem je načrtal tako imenovano os zla – sestavljale so jo Iran, Irak in Severna Koreja – oziroma držav, ki, kot je poudaril, vse imajo in razvijajo orožje za množično uničevanje (The White House 2002).

Slovenija, ki je v istem času že odštevala zadnje mesece do povabila v Nato, je bila v tako rekoč čez noč spremenjenih globalnih varnostno-političnih razmerah pred težkimi odločitvami. Njen nacionalni cilj in zunanjepolitični fokus – pridružitve Natu – je dobil nov kontekst. V Afganistanu so ZDA že bombardirale domnevne postojanke talibanov in domnevne rove Al Kajde, priprave na iraško invazijo so potekale v zakulisju. ZDA so zelo pozorno preštevale sodelujoče, prijateljske in voljne države, med katere se je Slovenija, lahko bi zapisali pogojno, uvrstila. Do danes namreč ni jasno, ali smo vstopili v tako imenovano koalicijo voljnih ali ne, vendar o tem pozneje. Retrogradno je mogoče trditi, da smo vstopili pogojno, saj smo bili v nekem trenutku celo javno označeni kot koalicijski partnerji, čemur je v Sloveniji sledila medijsko-politična megla cincanja, ali smo z ZDA ali ne. Naslednja podpoglavja se bodo tako osredotočila na nekaj najbolj zgovornih dogodkov in

⁷⁶ Prvi afroameriški predsednik ZDA Barack Hussein Obama je svečano prisegel 20. januarja 2009.

⁷⁷ Angl. *State of the Union Address*.

prelomnic v slovensko-ameriških odnosih, iz katerih bomo v sklepnem poglavju poskušali izluščiti vlogo in odnos Slovenije, danes že članice Nata.

4.1 Vilniška izjava

Vilniško izjavo je 5. februarja 2003 podpisala skupina desetih vzhodnoevropskih držav, tako imenovana skupina V-10, ki je bila oblikovana nekaj let poprej z namenom krepite skupnih prizadevanj za pridružitvev Natu. Svoj podpis je k albanskemu, bolgarskemu, hrvaškemu, estonskemu, litovskemu, latvijskemu, makedonskemu, romunskemu in slovaškemu prispevala tudi Slovenija. Že prvi odstavek izjave se je pozneje, kar zadeva tesno ameriško vpletenost v oblikovanje in podpis izjave, izkazal za vsaj sumljivega, če ne kar za rdeče alarmantnega: »Danes so Združene države Varnostnemu svetu Združenih narodov predstavile prepričljive dokaze o iraškem programu orožja za množično uničevanje, njegovih dejavnih prizadevanjih, da bi pretental inšpektorje ZN, in njegovih povezav z mednarodnim terorizmom« (Vilniška izjava 2003). Nekaj poročil o tem, da skupina V-10 pripravlja izjavo, s katero bo podprla ameriške načrte v Iraku, so zlasti tuji mediji objavili že v dneh pred podpisom izjave, npr. tiskovna agencija Associated Press (Toshkov 2003). Dejansko naj bi bila podpisana že pred govorom tedanjega ameriškega zunanjega ministra Colina Powlla v Varnostnem svetu ZN, kjer je predstavil ameriške dokaze o iraškem orožju za množično uničevanje, vse skupaj pa podkrepil z vizualno in zvokovno predstavitvijo⁷⁸. ZDA orožja, za obstoj katerega so tudi po mnenju V-10 predstavile neizpodbitne dokaze, do danes niso našle⁷⁹.

Države V-10, vsaka s svojo totalitarno izkušnjo, so še zapisale – o tem, kdo je resnični avtor izjave, malce pozneje –, da dobro razumejo, kakšno nevarnost predstavlja tiranska oblast, kako pomembne so demokratične vrednote in enotnost transatlantske skupnosti v soočanju z »nexusom terorizma in diktatorjev z orožjem za množično uničevanje« (Vilniška izjava 2003). Ponovile so svojo podporo Resoluciji VS ZN 1441, s katero so članice Varnostnega sveta od Iraka soglasno zahtevale razorožitvev, in naposled nedvoumno zapisale: »Jasna in preteča nevarnost režima Sadama Huseina zahteva poenoten odgovor skupnosti demokracij. Varnostni

78 Več v prepisu Powllvega govora (The New York Times 2003), več o spremljajoči vizualno-zvokovni predstavitvi U. S. Department of State (2003).

79 Več o lažeh, polresnicah in izmišljotinah o iraškem orožju glej Lewis in Reading-Smith (2008).

svet ZN pozivamo k nujnim in ustreznim dejanjem v odgovor na kontinuirano iraško grožnjo mednarodnemu miru in varnosti« (ibid.). Dober mesec zatem so ZDA začele invazijo na Irak brez soglasja Varnostnega sveta ZN.

Reakcija slovenske javnosti na podpis Vilniuške izjave, ki ga je prispeval tedanji zunanji minister Rupel, je bila, čeprav tradicionalno dvopolna, precejšnja. Rastko Močnik, Zoja Skušek in Tanja Renar so bili pobudniki zbiranja podpisov pod peticijo *Prekličite podpis*, v kateri so slovensko vlado pozvali, naj podpis umakne; pridružilo se jim je 2804 podpisnikov (Hočevar 2003). Opozicijsko SDS je skrbela neenotnost slovenske zunanje politike do Iraka, a se je s podpisom Vilniuške izjave strinjala. Njen predsednik Janša je na tiskovni konferenci podpis nedvoumno povezal z vstopom Slovenije v Nato: »Če bi Slovenija tukaj manjkala kot edina od sedmih kandidatk za Nato, bi bil to zelo resen problem pri našem vstopanju v Nato, če ne drugje, v ameriškem senatu« (Babič 2003). Toda Slovenija je bila (tako kot drugih devet podpisnic) deležna ostrih kritik tedanjega francoskega predsednika Chiraca, ki je med drugim dejal, da so države V-10 zamudile prvo priložnost, da bi bile tiho (Mašanović 2003). Kot kandidatke za vstop v EU pa so se po njegovem vedle neodgovorno, saj so »že pri prvem težavnem problemu brez vsakega posveta s skupnostjo, v katero se sicer želijo včlaniti, samostojno izrazile svoje stališče« (ibid.).

S hvalo pa ni skoparil Bruce Jackson, avtor ideje o skupini V-10⁸⁰ in najverjetneje tudi avtor sporne izjave: »Najprej pismo osmih⁸¹, nato še pismo desetih članic Vilniuške skupine – oboje je zelo odmevalo. Obe pismi pričata, da imajo te države isto vero v svobodo kot ZDA in da je to čas, ko moramo nastopati skupaj kot ljudje, ki delimo iste vrednote« (Hladnik Milharčič 2003a). Dejal je še, da je predstavnik Slovenije (torej minister Rupel) na varnostni konferenci v Münchnu poudaril, da je država z izjavo podprla ZDA in ne zgolj Varnostnega sveta, tako je zdaj članica protiiraške koalicije. Na vprašanje novinarja, ali je avtor besedila, je Jackson odvrnil, da je to izjava držav podpisnic, ki da so imele več sestankov, na katerih so jo oblikovale. »Naš odbor je seveda zelo blizu Vilniuški skupini in s temi

80 Jackson je na pričanju pred senatnim Odborom za zunanje zadeve povedal, da je avtor tako imenovane Big Bang teorije o širitvi Nata (U. S. Senate Committee on Foreign Relations 2003). Njegove premisleke je tedaj posvojilo sedem kandidatk za Nato (Litva, Latvija, Estonija, Slovaška, Slovenija, Romunija in Bolgarija) in jih s še dvema kandidatama (Albanijo in Makedonijo) 19. maja 2000 v Vilniusu vključilo med cilje Vilniuške skupine (ibid.).

81 Tako imenovano pismo osmih je bila izjava podpore osmih evropskih držav (Velike Britanije, Španije, Italije, Portugalske, Madžarske, Danske, Poljske in Češke), ki so jo te podpisale konec januarja, torej le nekaj dni pred slovito izjavo V-10. Med njimi ni bilo Francije, Nemčije in Belgije.

državami smo preživeli veliko časa, vendar so njihove izjave samo njihove. Odbor za osvoboditev Iraka, ki mu predsedujem, je začasni odbor. Moja povezanost z Vilniuško skupino pa gre skozi Odbor za Nato« (ibid.).

Ne glede na to, katerega od dveh (pravzaprav več) odborov, v katerih sodeluje oziroma je sodeloval, je imel v mislih Jackson, velja zaradi jasnosti na tem mestu podrobneje popisati nekatere njegove dejavnosti. Nevladno interesno skupino Odbor za Nato, najprej se je imenoval Odbor za širitev Nata, je ustanovil leta 1996, da bi prek nje lobiral za članstvo Poljske, Češke in Madžarske v Natu (Cumplings 2007). Že takrat je kot direktor strateškega načrtovanja delal za ameriškega orožarskega giganta Lockheed Martin, leta 1999 pa je postal podpredsednik za strategijo in načrtovanje. Odbor za osvoboditev Iraka je nastal iz podobnih – lobističnih – razlogov, saj je Jackson spet iskal nov trg za Lockheed Martin, le da tokrat v obliki ameriškega vojaškega posega v Iraku (ibid.)⁸². Še več: k ustanovitvi takega odbora naj bi ga pozval sam namestnik svetovalca predsednika Busha za nacionalno varnost Stephen J. Hadley, ki naj bi ga novembra 2002 poklical k sebi in mu dejal, da gredo v vojno z Irakom, a še iščejo dober razlog⁸³ zanjo. Tedaj naj bi mu Hadley dejal, naj ustanovi »nekaj, kot je Odbor za Nato«, ki bo našel ustrezno podlago za iraško vojno (ibid.).

Sklenemo torej lahko, da je Jacksonu in njegovim različnim 'nevladnim' odborom misija Invazija na Irak z vidika svetovne javnomnenjske podpore uspela, četudi se je nekaj dni po izjavi V-10 močno uštel, ko je napovedal, da bo »vojaška operacija zelo kratka. Zelo hitro bomo prišli do vprašanj obnove, vzpostavljanja demokracije in mirovnih operacij« (Hladnik Milharčič 2003a). Od Slovenije, je tedaj dejal, ZDA ne pričakujejo, da bo sodelovala v prvi, to je vojaški fazi 'osvoboditve' Iraka, temveč v drugi, fazi obnove, kjer bo prostor »za vojaško policijo, razminiranje in rekonstrukcijo« (ibid.).

Povrhu sta tako imenovana izjava osmih in nato izjava V-10 stisnili v kot nepokorljivi evropski prijateljici, kot sta takrat gotovo še bili Nemčija (s premierjem Gerhardom Schröderjem) in Francija (s Chiracom). Slovenija si je s podpisom izjave V-10 zagotovila mesto v tako imenovani koaliciji voljnih, kar je tedanji predsednik

82 Lockheed Martin se po izsledkih raziskave nevladne organizacije Center za javno integriteto uvršča na 18. mesto med ameriški korporacijami, ki so dobile in še dobivajo posle v Afganistanu in Iraku. Samo med letoma 2004 in 2006 je orožarska družba tamkaj dobila za več kot 244 milijonov dolarjev poslov (The Center for Public Integrity 2008).

83 Angl. *rationale*.

vlade Anton Rop označil za pomoto, a je moral kljub temu še naprej odgovarjati na vprašanja, ali Slovenija vendarle ni članica koalicije za razorožitev Iraka⁸⁴. Ali, kakor je zaplet leto pozneje, ob vstopu Slovenije v EU, popisal Slavoj Žižek:

Najprej je Slovenija podpisala razvpito Vilniuško deklaracijo, zaradi česar so jo Rumsfeld in drugi pohvalili kot del 'nove Evrope' in 'koalicije voljnih' v vojni proti Iraku. /.../ Vendar je, potem ko je zunanji minister podpisal dokument, sledila prava komedija zanikanja /.../ Pojasnjeno je bilo, da Slovenija podpira razorožitev Iraka, ne pa vojne proti Iraku. Toda nekaj dni pozneje je iz Združenih držav prispelo neprijetno presenečenje: Slovenija ni bila le eksplicitno navedena med državami, ki sodelujejo v 'koaliciji voljnih', ampak je bila kot ena od partnerjev v vojni celo predvidena za prejemnico finančne pomoči Združenih držav. Kar je sledilo, je bila čista komedija: Slovenija je ponosno naznanila, da ne sodeluje v vojni proti Iraku, in zahtevala, da jo odstranijo s seznama. Čez par dni je prispel nov neprijeten dokument: Združene države so se Sloveniji uradno zahvalile za njeno podporo in pomoč. Slovenija je spet protestirala, da se ni kvalificirala za zahvale, in se ni hotela prepoznati kot prava naslovnica pisma /.../ (2004).

Spomnimo še, da je ameriški predsednik Bush 1. maja 2003 na letalonosilki ameriške mornarice Abraham Lincoln uradno razglasil, da je misija končana (*Mission Accomplished*), a v Iraku še danes potekajo vojaški spopadi, število dokumentiranih civilnih žrtev pa se je po števcu projekta *Iraq Body Count*⁸⁵ do 10. junija 2009 povzpelo na dobrih sto tisoč.

4.2 Mednarodno kazensko sodišče

Drugi preizkus po 11. septembru 2001, ki ga je Slovenija nekoliko bolje prestala kot epizodo Vilniuška izjava, so predstavljali ameriški pritiski, naj podpiše bilateralni sporazum o neizročanju ameriških vojakov Mednarodnemu kazenskemu sodišču (ICC). Pravna podlaga za delovanje ICC je Rimski statut, ki ga je 17. julija 1998 podpisalo 120 držav, med njimi tudi Slovenija. Deluje kot najvišji pravni institut pri sojenju osebam, obtoženim najhujših dejanj, kot so genocid, zločini proti človeštvu in vojni zločini.⁸⁶ Do leta 2009 je Rimski statut po podatkih organizacije

84 Peripetije je v članku *Kdor laže, tudi ropo* lepo popisal Žerdin (2003).

85 Števec dostopen na: <http://www.iraqbodycount.org/>.

86 Več o ICC na: <http://www.icc-cpi.int/>.

Koalicija za mednarodno kazensko sodišče podpisalo 139 držav, 109 pa ga je ratificiralo (Coalition for the International Criminal Court 2009).

ZDA so bile že v Rimu leta 1998 med sedmimi državami, ki so sprejetju Rimskega statuta nasprotovale, poleg njih še Iran, Irak, Libija, Kitajska, Izrael in Sudan, medtem ko se jih je 21 vzdržalo (Golob 2004, 112). Čeprav so bile ZDA proti sodišču iz strateških razlogov, ker niso hotele, da bi bili pripadniki njihove vojaške strukture v prihodnosti morebiti izpostavljeni takemu sodišču, so tamkajšnjemu vojaškemu lobiju denimo nasprotovala nekatera ugledna ameriška pravniška združenja (npr. *American Society of International Law* in *American Bar Association*) (ibid.). Kljub temu je nekdanji ameriški predsednik Bill Clinton Rimski statut podpisal 31. decembra 2000, s čimer je ne samo ujel zadnji možni dan za podpis v njegovem mandatu (Golob 2004, 114), ampak je svojemu nasledniku Bushu, ki je zaprisegel nekaj tednov za tem, nastavil 'mino'.

Odpor nove administracije do institucije, ki bi ji lahko bili izpostavljeni ameriški državljani, ki so po svetu z orožjem širili demokracijo in svobodo, se je jasno pokazal že konec maja leta 2001, ko sta republikanska senatorja Tom DeLay in Jesse Helms v obravnavo predložila zakon o zaščiti ameriškega osebja ali *American Servicemembers' Protection Act* (Golob 2004, 115), ki je bil leta 2002 tudi sprejet. Med drugim vsem nacionalnim, lokalnim in drugim uradom prepoveduje vsakršno sodelovanje z ICC, agentom sodišča pa prepoveduje preiskovalne dejavnosti opravljati na ozemlju ZDA (U. S. Congress, U. S. Senate 2002). Prepoveduje tudi kakršno koli vojaško pomoč državam pristopnicam ICC, pri čemer izvzema članice Nata in tiste nečlanice zavezništva, ki so sicer pomembne ameriške zaveznice (Avstralija, Egipt, Izrael, Jordanija, Argentina, Koreja in Nova Zelandija), ter Tajvan (ibid.). »ZDA se z zavračanjem Mednarodnega kazenskega sodišča *de facto* (dejansko) spreminjajo v hegemon, ki si določa, koga bo izbral za sovražnika, in ki si sam določa pravila obnašanja v mednarodnih odnosih« (Golob 2004, 115). ZDA so nato svoj podpis, tik pred ratifikacijo statuta 6. maja 2002, umaknile (Golob 2004, 120).

Kar so morale ZDA še storiti, je bilo zagotoviti, da njihovega osebja ne bi ICC izročale druge države, zato so okrepile diplomatske pritiske na podpisnice statuta, države, ki so ga ratificirale, in tiste, ki niso storile ne enega ne drugega. Prve je Amerika poskušala prepričati, naj statuta ne ratificirajo, saj bi ICC po njegovih določilih lahko začel delovati, ko bi ga ratificiralo šestdeset podpisnic (U. S.

Congress, U. S. Senate 2002). Tretje so kanili odvrniti od podpisa, druge (denimo Slovenijo) pa so se namenili prepričati v podpis dvostranskega sporazuma o neizročanju ameriškega osebja mednarodnemu kazenskemu sodišču. Toda 30. septembra 2002 se je tej strategiji uprla Evropska unija, saj je Evropski svet sprejel stališče, k sprejetju katerega je EU pozvala tudi države, ki so kandidirale za članstvo v integraciji (Golob 2004, 121). Glede ICC je Svet med drugim predlagal oblikovanje širšega dialoga med EU in ZDA ter preučitev možnosti praktičnega sodelovanja med Združenimi državami in sodiščem (Council of the European Union 2002). Kar zadeva države članice EU in pristopnice k ICC, je nedvoumno zapisal, da bi bili predlagani dvostranski dogovori v neskladju z dolžnostmi pristopnic k sodišču, kakršen koli sporazum pa bi moral vsebovati zagotovila, da osebe, ki so storile zločin iz delovnega področja sodišča, ne bi uživale pravice do imunitete (ibid.).

Slovenija je Rimski statut kot 48. država pristopnica ratificirala 31. decembra 2001, dogovor o privilegijih in imuniteti za osebje ICC je podpisala 25. septembra 2003 in ga leto pozneje tudi ratificirala. Že avgusta 2002 je MZZ na vprašanje časnika Delo odgovorilo, da je ponudbo ZDA za podpis bilateralnega sporazuma prejelo, ni pa prejelo poziva EU, naj država takega dogovora ne sklene (Delo 2002a). Tedanja premier Janez Drnovšek in predsednik države Milan Kučan sta hitela zatrjevati, da je ustanovitev ICC pomemben napredek v mednarodnih odnosih ter da slovenska nacionalna cilja ostajata EU in Nato, čeravno obenem razumeta položaj ameriških vojakov v mirovnih operacijah. »Po eni strani razumemo ameriško stališče, da ne želijo pošiljati vojakov, če nimajo jasne pravne garancije, po drugi strani je to seveda neka izjema od siceršnjega mednarodnega pravnega reda. Vse skupaj bo treba pretehtati in najti pravo odločitev,« je razmišljal Drnovšek (Delo 2002b). Kakšen teden za tem se je v Delovih Pismih bralcev oglasil kar sam veleposlanik ZDA v Sloveniji Johnny Young:

V zadnjem času so bile Združene države Amerike tarča kritik v mednarodnih medijih, češ da se želijo 'postaviti nad zakon', ker ne dovolijo, da bi ameriški državljani odgovarjali pred mednarodnim kazenskim sodiščem (ICC). To preprosto ne drži. Kot narod smo predani pravičnosti in vladavini prava. Verjamemo, da je treba odgovarjati za vojne zločine, zločine zoper človeštvo in genocid, in v tem pogledu se zavzeto držimo najstrožjih meril. Pa vendar, ne glede na to, kako močno

ZDA podpirajo zakonitost, ne morejo podpirati mednarodnega kazenskega sodišča, za katerega mislimo, da vsebuje pomanjkljivosti (Young 2002).

Navedel je tudi pomanjkljivosti, ki so ZDA odvrnile od ICC, češ da to posega v suverenost držav, ker uveljavlja sodno pristojnost nad državljani držav, ki niso podpisnice statuta. Pravni okvir sodišča nezadovoljivo ureja nadzor nad tožilcem in sodnikom ICC, s čimer odpira možnosti za politično motivirane postopke proti ameriškim uslužbencem in uniformirancem, »ki so še posebej ranljivi zaradi posebne vloge, ki jo igra Amerika na področju svetovne varnosti« (ibid.). Ker lahko ICC preganja tudi zločine agresije, ki v listini OZN niso opredeljeni, lahko to privede do neskladja s temeljno listino Združenih narodov.

Posledično se po Youngovem mnenju lahko primeri, da bi ICC »zmanjšalo pripravljenost in sposobnost ZDA in drugih držav za uporabo oboroženih sil, da bi napravili konec vojnim zločinom na območjih, kjer se ti dogajajo. To bi bilo žalostno« (ibid.). ZDA seveda spoštujejo pravico drugih, da se opredelijo do ICC, vendar so, piše Young, zaskrbljene, zato skladno z 98. členom Rimskega statuta⁸⁷ poskušajo skleniti dvostranske sporazume, da bi zaščitile svoje državljane pred izročitvijo sodišču: »Ti sporazumi, ki so v celoti skladni z Rimskim statutom, bi nam nudili zeleno zaščito« (ibid.). Z drugimi besedami: ZDA so povsem predane spoštovanju človekovih pravic, toda ICC v bistvu krši njihove, zato so poskušale z mehko diplomacijo spreobrniti tiste države, ki jih prav tako skrbi za usodo sveta. Ob tem je zgovorno dodati, da je skorajda vse Youngove besede v letih, ki so sledila izlivu v Delovih Pismih bralcev, zakockala ameriška administracija, ki je nezakonito zapirala in mučila domnevne osumljence, obsojence, teroriste, starce, najstnike, duševno bolne in druge 'sovražnike svobode'. Tudi zato smo Youngu na tem mestu dodelili nekaj več prostora, več o praktični izvedbi njegovih besed pa v podpoglavju o človekovih pravicah.

87 98. člen Rimskega statuta (Sodelovanje pri odreku imuniteti in soglasju za predajo): 1.) Sodišče ne sme nadaljevati z zahtevo za predajo ali zahtevo za pomoč, ki bi od zaprošene države zahtevala, da ravna neskladno s svojimi obveznostmi po mednarodnem pravu glede imunitete države ali diplomatske imunitete osebe ali premoženja tretje države, razen če lahko Sodišče najprej zagotovi sodelovanje te tretje države za odrek imuniteti. 2.) Sodišče ne sme vztrajati pri zahtevi za predajo, ki bi od zaprošene države zahtevala, da ravna neskladno s svojimi obveznostmi po mednarodnih sporazumih, po katerih je potrebno soglasje države pošiljateljice za predajo osebe iz te države Sodišču, razen če lahko Sodišče najprej zagotovi sodelovanje države pošiljateljice pri soglasju za predajo (Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča 1998).

Skoraj eno leto po tistem, ko je slovenska javnost izvedela, da ZDA tudi Slovenijo poskušajo prepričati v podpis sporazuma, je na obisk prišla petčlanska ameriška delegacija, ki jo je vodila Patricia McNerney iz pisarne podsekretarja za nadzor orožja in mednarodno varnost (Vidmajer 2003). Spet so poudarili, da bilateralni sporazum temelji na 98. členu Rimskega statuta, da ICC nasprotujejo, ker se bojijo vmešavanja v suverenost ZDA, in pojasnili, da so sporazume sklenili že z 38 državami. Seveda so si želeli, da bi Slovenija dogovor podpisala »raje prej kakor kasneje,« pri čemer so opozorili, da vprašanje ne bo kar tako izginilo s pogajalske mize (ibid.). Tudi obisk tedanjega predsednika državnega zbora Boruta Pahorja in predsednikov parlamentarnih odborov za obrambo in za zunanjo politiko Rudolfa Petana in Jelka Kacina v ameriškem kongresu ni prinesel prelomnega slovenskega 'ne' (Hladnik Milharčič 2003b).

Slovenija si je šele dobrih šest mesecev po formalnem povabilu v Nato, novembra 2002 v Pragi, upala predstaviti stališče do Mednarodnega kazenskega sodišča in dvostranskega sporazuma z Ameriko. Takratni premier Anton Rop je 13. junija 2003 javno povedal, da Slovenija bilateralnega sporazuma z ZDA ne bo podpisala⁸⁸, s čimer se je, da bi ugodila pritiskom EU, uprla znatnemu amerškemu pritisku. Samostojnega stališča že leta 2002, v izhodiščnem tehtanju med dolžnostmi do ICC in stališčem EU na eni ter zahtevami ZDA na drugi strani, spet ni bila sposobna oblikovati.

4.3 Pridružitve in sodelovanje v Natu

Slovenija kot majhna država, kot država, ki je obkrožena s samimi večjimi državami, najbrž nikoli ne bo mogla vzpostaviti tako močne lastne vojske, da bi si zagotovila takšno obrambo, kot jo daje neka alternativa, ki je v tem primeru zveza Nato. Majhna država mislim, da ima veliko razlogov za to, da se vključi v kolektivni sistem varnosti. Če bi lahko dali garancijo tudi na dolgi rok, da smo lahko v vseh situacijah kot majhna država sposobni ubraniti se vsem grožnjam, potem bi se najbrž zlahka odločili za to, da pravzaprav zveze Nato, neke obrambne zveze ne potrebujemo. Vendar, takšne garancije nam nihče ne more dati. Ne moremo je dati niti sami sebi.

⁸⁸ Do julija 2006 sta ga izmed nekdanjih držav SFRJ podpisali le BiH in Makedonija, Hrvaška in tedanja Srbija in Črna gora sta podpis prav tako uradno zavrnila (Coalition for the International Criminal Court 2006).

Tudi jaz kot predsednik vlade takšne garancije, da Slovenija nikoli ne bo ogrožena in da ne bo potrebovala zveze Nato, ne morem dati.

Janez Drnovšek (2002)

Teroristični napadi na več ameriških lokacijah 11. septembra 2001 so bili značilen mejnik ne samo v okviru nadaljnjega širjenja zveze Nato, temveč tudi v notranjepolitični enotnosti glede slovenskega vstopa vanjo. Med parlamentarnimi političnimi strankami se le Slovenska nacionalna stranka in Stranka mladih Slovenije nista strinjali s pridružitvijo Natu, preostale so tvorile skorajda čarobni nacionalni konsenz. Na javni predstavitvi mnenj v državnem zboru januarja 2002 so govorniki 11. septembra omenili dvajsetkrat, besede oziroma besedne zveze terorist, terorizem, teroristični napadi in protiteroristična koalicija 35-krat, po enajstkrat pa nacionalni interes in nacionalna varnost (Državni zbor RS 2002). Sporočila o ogroženi svobodi, ki so tedaj prevladovala v ameriških medijih, so se dobro prijela tudi pri nas.

»Upam si reči, da so oči odločilnih krogov v Natu danes uprte v ta državni zbor,« je posvaril zunanji minister Rupel, potem ko je spregovoril o zadržkih in dvomih, ki niso nikogar omajali, so pa morda le povzročili zmešnjavo, ki se je pokazala v raznih govoricah (ibid.). Denimo tistih zmotnih, da nas Nato »tako rekoč prisiljuje v članstvo. Ponekod se je ustvarilo povsem zgrešeno prepričanje, da je članstvo v Natu odvisno predvsem od naše odločitve«. Zunanje ministrstvo, je dejal, je kljub temu delovalo ob predpostavki, da so »domneve in dvomi pravzaprav izmišljeni in neresnični«. Njemu pa je v mesecih pred sejo nekaj prijateljev iz tujine sporočilo, da »so dobili vtis, da se v Sloveniji za članstvo v Natu ne potegujemo dovolj iskreno in odločno«, še več, menda smo se obnašali preveč zadržano in brezbrizno. Poudaril je, da ni s previdnostjo in preišljenostjo nič narobe, toda menil je, da je treba doseči tiste cilje, ki si jih je država zadala v boju za samostojno državo, češ da smo tedaj prvič definirali slovenski nacionalni interes (ibid.).

Zadnje seveda ne drži, Slovenija se je na začetku, ob osamosvajanju, (vsaj na glas) zavzemala za obrat k Zahodu in pridružitve ES, ideja o Natu se je rodila v zakulisju, nato pa je po kapljicah pricurljala v domove Slovenk in Slovencev. Tako gre za prvi dokument, ki opredeljuje Nato kot cilj Slovenije, kot smo navedli v podpoglavju o pridruževanju Natu, pravzaprav šteti popravek Resolucije o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti RS.

Toda v času prve predstavitve mnenj v državnem zboru je bila slovenska politika tako rekoč enotna, da je Nato le še vprašanje časa, ne pa tudi vprašanje ljudstva. Podpora Natu je v javnomnenjskih raziskavah *Politbarometer*⁸⁹ namreč že v januarju 2002 upadla za dober odstotek (z 49,3 na 48 odstotkov), februarja pa glede na december leta 2001 za skorajda pet odstotkov, na 44,6 odstotka (Toš 2002). Marca je 41,3 odstotka vprašanih dejalo, da bi na referendumu o vstopu v Nato glasovali proti, za pa bi jih tedaj glasovalo 38,8 odstotka. Maja se je trend zanesljiveje obrnil v prid Natu (44 odstotkov za, 36 proti), toda število neodločenih se je, glede na december 2001, povečalo za okrog štiri odstotke (ibid.). Skratka, ko je zunanji minister (pa tudi drugi člani tedanjega političnega vrha) poudarjal, da so dvomi in pomisleki bolj kone izmišljeni, državljani o Natu niso bili tako prepričani, kot bi si oblast želela.

Septembra 2002 je Slovenija Natu predala četrti akcijski načrt za obdobje 2002–2003, v katerem je med drugim navedla, da se je država po terorističnih napadih 11. septembra »nemudoma vključila v mednarodno protiteroristično koalicijo«, v kateri skladno z zmogljivostmi aktivno sodeluje (Vlada RS 2002). Obljubila je, da bo mednarodni konvenciji o zatiranju financiranja terorizma in terorističnih bombnih napadov predvidoma ratificirala do konca leta 2002⁹⁰, in poudarila, da želi biti v obrambi skupnih demokratičnih vrednot zanesljiv in močan zaveznik.⁹¹ Med pomembnimi poudarki načrta je zagotovo napoved prestrukturiranja Slovenske vojske in postopno povečanje obrambnih izdatkov. Vlada je namreč sprejela sklep o odpravi obveznega služenja vojska do leta 2004, medtem ko se je zavezala, da bo obvezno rezervno sestavo ukinila do leta 2010 in oblikovala prostovoljno (ibid.). Obrambni izdatki pa naj bi se do leta 2008 povišali na zahtevana dva odstotka BDP⁹². Nenazadnje je vlada v letu 2002 na podlagi strategije obveščanja javnosti o pripravah na članstvo v Natu in »povečanega zanimanja slovenske javnosti« okrepila dejavnosti obveščanja domače in tuje javnosti. Med drugim je želela doseči »večinsko podporo javnosti za članstvo Slovenije v Natu«, češ da so rezultati javnomnenjskih raziskav v

89 Rezultati merjenj od leta 1997 do 2004 so dostopni na: <http://nato.gov.si/slo/javno-mnenje/politbarometer-rezultati/>.

90 Prvo je državni zbor potrdil 27. julija 2004, drugo pa 9. januarja 2003.

91 Na izvajanje ameriškega predsednika Busha, ali ste z nami ali proti nam, je torej odgovorila, da smo z ZDA.

92 Ministrica za obrambo Ljubica Jelusič je marca leta 2009 pojasnila, da so izdatki za obrambo v letu 2008 znašali 1,46 odstotka BDP (siol.net 2009). Jeseni istega leta pa je trdila, da ta delež še nekaj »prihodnjih let ne bo presegel 1,5 odstotka« BDP (STA 2009).

poprejšnjih mesecih kazali pozitiven trend podpore (ibid.). Zadnje ne drži, saj bi junija po raziskavi Politbarometer na referendumu za Nato glasovalo 39,6 odstotka vprašanih, julija 39,1 odstotka, septembra pa le še 38,5 odstotka (Toš 2002). Delež tistih, ki bi glasovali proti, pa se je z 38,2 odstotka junija povečal na 39,4 odstotka septembra. Medtem je delež tistih, ki bi se referendumu udeležili, narasel za 0,8 odstotka, na 78,5-odstotnega (ibid.).

V letu 2002, ki ga je odprla razprava v parlamentu, pa tudi pozneje so se medijski projekti (razprave, okrogle mize, predavanja), povezani z Natom, vrstili tako rekoč drug za drugim, prav tako pomembni visoki obiski⁹³. Februarja je Slovenijo obiskala Natova izvedenska skupina, ki jo je vodil tedanji pomočnik generalnega sekretarja Nata za obrambo, načrtovanje in operacije Edgar Buckley (nato.gov.si 2009). Kmalu je sledil dvodnevni obisk poveljnika zavezniških sil za Evropo, generala Josepha W. Ralstona, ki se je med drugim sestal s predsednikom države Kučanom, premierjem Drnovškom in obrambnim ministrom Antonom Grizoldom. Maja je bil v državnem zboru s 53 glasovi proti in devetimi za zavrnjen predlog za izvedbo posvetovalnega referenduma o vključevanju Slovenije v Nato (ibid.). Ob koncu poletja pa je na povabilo tedanjega predsednika parlamenta Boruta Pahorja državo obiskala 35-članska delegacija parlamentarne skupščine Nata, da bi se med drugim seznanila s pripravljenostjo Slovenije za članstvo v zavezništvu. Tik preden je bila na vrhunskem zasedanju Nata v Pragi Slovenija uradno povabljena v zavezništvo, je Slovenski svetovni kongres v Ljubljani gostil ameriškega diplomata in tedanjega višjega političnega svetovalca v Afganistanu Victorja Jackovicha, ki je imel predavanje z naslovom Boj proti terorizmu – Izkušnja iz Afganistana (ibid.).

Čeravno je Slovenski svetovni kongres gosta napovedal kot dobrega poznavalca naše regije, ker je kot veleposlanik ZDA služboval v BiH (1992–1995) in Sloveniji (1995–1998), kar vsekakor drži, je treba Jackovichu odmeriti nekaj več prostora. Še danes je dejaven v regiji, saj je član svetovalnega odbora Centra za evropsko prihodnost (CEP), ki ga je soustanovila Služba vlade RS za evropske zadeve, poleg tega ima v Sloveniji registrirano svetovalno podjetje. Sicer je registriran

93 Seznam uradnih dogodkov dostopen na: <http://nato.gov.si/slo/koledar-dogodkov/>. Nekateri dogodki in akcije, ki so jih organizirali nasprotniki Nata, so navedeni tukaj: <http://www.ljudmila.org/ciril/nato-nehvala/>.

lobist⁹⁴, katerega stranki sta denimo korporaciji General Dynamics in Lockheed Martin. Trenutno je kot podpredsednik za mednarodne odnose zaposlen v družbi Ervin Technical Associates, ki, v nasprotju z navedbami na spletni strani CEP, ni washingtonsko podjetje za odnose z vlado, ampak washingtonsko podjetje, ki lobira za orožarsko industrijo (npr. General Dynamics, Kuchera Industries, Lockheed Martin, Defense Group, Northrop Grumman, BAE Systems in drugi, ki izdelujejo podporne vojaške sisteme).

Zadnje nemara ne bi bilo tako zgovorno, če ne bi bil Jackovich sredi 90. let pomemben regijski igralec prav zaradi veleposlaniških funkcij v BiH in Sloveniji; na položaj pri nas mu je pomagal senator Bob Dole⁹⁵ (Sciolino 1995), s katerim je v ZDA pogosto komuniciral tudi Rupel.⁹⁶ V času, ko je bil Jackovich veleposlanik v BiH, so ga tamkajšnje oblasti prosile, ali bi jim pomagal priti do libijskega orožja, o čemer je pričal pred posebnim pododborom Odbora za mednarodne zadeve ameriškega predstavnškega doma, ki je preiskoval vlogo ZDA pri transportu iranskega orožja na Hrvaško in v BiH med jugoslovanskimi vojnami (U. S. House of Representatives, Committee on International Relations 1996). Jackovich je z namero, da bi BiH orožje prodala Libija, če bi se Amerika s tem strinjala, seznanil Washington, vendar se med pričanjem ni spomnil, kaj se je z nameravanim poslom zgodilo (ibid.).

Kakor koli, nekaj dni po praškem povabilu Sloveniji za vstop v Nato je državo prišel osebno pohvalit tedanji ameriški obrambni minister Donald Rumsfeld, ki se je sestal z ministrom Grizoldom, predsednikom Kučanom, premierjem Drnovškom, ministrom Ruplom in načelnikom generalštaba Slovenske vojske Ladislavom Lipičem. V izjavi za medije je ponovil ameriško stališče do iraškega orožja za množično uničevanje, ki da predstavlja nevarnost za svet, s čimer je Irak po njegovem kršil šestnajst resolucij VS ZN (nato.gov.si 2002). Slovencem je pojasnil, da ima tedanji iraški diktator Sadam Husein tri možnosti: da zapusti Irak, se odloči za

94 Po podatkih registra lobistov na portalu je registriran na podlagi LDA – Lobbying Disclosure Act –, ki ga obvezuje, da mora pristojnim službam predstavnškega doma in senata predložiti četrtmesečna poročila (lobbyists.info 2008).

95 Tudi Dole je registriran lobist, tako kot Jackovich po zakonu LDA pa tudi FARA – Foreign Agent Registration Act –, po katerem mora vsak lobist, ki zastopa tujo vlado, izvoljenega predstavnika ali politično stranko, finančna poročila predložiti ministrstvu za pravosodje (lobbyists.info 2008). Dole je posebni svetovalec v družbi Alston&Bird LLP in starejši svetovalec družbe APCO Worldwide Inc.; med njegovimi strankami pri prvi družbi je tudi ruski podjetnik Oleg Deripaska (ibid.).

96 Ob tem je zanimivo, da je častni konzul Slovenije v Koloradu Raymond P. Kogovsek, sicer nekdanji član predstavnškega doma, prav tako registriran lobist, med drugim za energetske in igralniške projekte (lobbyists.info 2008).

razorožitev ali se še naprej igračka z VS in s svetom. Če bo izbral tretjo možnost, se bo moral VS ZN odločiti, ali bo podprl uporabo sile za razorožitev Iraka; v tem primeru bi bile ZDA pripravljene voditi koalicijo (ibid.). Toda ZDA so, kot smo zapisali, invazijo na Irak nato izvedle tako rekoč lastnoročno.

Do 23. marca 2003, ko so Slovenci na referendumu izglasovali vstop v Nato⁹⁷, se je zvrstil še en visok obisk (dva tedna pred odločilno referendumsko nedeljo se je oglasil tedanji generalni sekretar Nata lord George Robertson), zlasti pa je pospeške dobila javnomnenjska 'vojna' za oziroma proti Natu. Sicer še danes ni povsem jasno, kdo se je boril proti komu, saj je bila politika, izvzemši nepokorljivi SNS in SMS, že trdno odločena, da se bo Slovenija pridružila Natu. Glasnik slovenske zunanje politike, minister Rupel, je denimo že avgusta 2001 v Sobotni prilogi časnika Delo odločno zastavil, da je prihodnost Slovenije v EU in Natu, češ da je bila takšna »politika vseh slovenskih vlad vse od osamosvojitve« (Rupel 2001b). Čudil se je stališčem nasprotnikov pridružitve, ki da niso samo antiglobalisti, protestniki, pacifisti, jugonostalgiki, člani različnih levičarskih organizacij in lobijev, temveč tudi mediji, ki dajejo vtis, da hočejo biti »samostojne politične ustanove«. Menil je, da je skrajni čas, da razčistimo, za kaj pri tem dejansko gre: »V resnici gre za sistematično nasprotovanje slovenski usmeritvi v tržno gospodarstvo in demokracijo, skratka, za nasprotovanje zahodni usmeritvi naše države. Čim realnejša postaja naša vključitev v EU in Nato, tem močnejši so nasprotni pritiski« (ibid.).

V desetih točkah je naštel po njegovem mnenju prepričljive odgovore na vprašanje, zakaj Slovenija potrebuje Nato. Kot ustrezno primerjavo je navedel odlično univerzo, na katero se lahko vpišejo samo najbolj marljivi in bistri študentje. Slovenije v Nato nihče ne sili, je pisal, toda zunaj zaveznitva ne bo uživala enakih pravic in možnosti kot članice, pa tudi varnostno bo bolj ogrožena: »Položaj v Natu nam omogoča navzočnost in sodelovanje za svetovno komandno mizo« (ibid.). Zatorej moramo sodelovati v stabilizaciji jugovzhodne Evrope, ki bo države regije vodila v članstvo v Natu. Da bi se lahko razvijali, je trdil, potrebujemo več tujih naložb, ki bodo v Natu po njegovem enako varne kot v ZDA ali Nemčiji. Uživali bomo več spoštovanja, potrdili in izpolnili bomo svojo državnost, s članstvom pa se

⁹⁷ Za je glasovalo 66,08 odstotka udeležencev referendumu, proti pa 33,92 odstotka, pri čemer je bila volilna udeležba 60,43-odstotna (974.988 volivcev) (Državna volilna komisija 2003).

bomo dokončno poslovili od neuvrščenosti in komunizma. Poleg tega se je v besedilu večkrat spraševal, kdo sploh so ti »nasprotniki veljavne politike«⁹⁸ (ibid.).

Na vprašanje je odgovoril tako, da je dal na zunanjem ministrstvu pripraviti analizo poročanja o Natu oziroma *Elemente za oceno pisanja slovenskih medijev o vstopu RS v Nato* (Mekina 2002). V analizi, katere avtorji so še vedno neznan, so izločili zlasti članke časnikov Dela in Dnevnika ter tednika Mladina (vključno z dovtipi v znameniti satirični rubriki *Rolanje po sceni*). Tiste članke, v katerih so novinarji o vstopu v Nato samo poročali, ne pa ga tudi komentirali, so iz nje izločili. Končni izkupiček je bila ugotovitev, da je bilo v preučevanem obdobju (od januarja do avgusta 2001) v naštetih medijih objavljenih skupaj 236 protinatovskih prispevkov. Na tej podlagi je bila oblikovana tudi tako imenovana črna lista 49 novinarjev, publicistov, analitikov in strokovnjakov, tednika The Economist in celo piscev pisem bralcev, ki so udrihali po »veljavni politiki« (ibid.). Kaj natančno je ministrstvo z analizo hoteli doseči, ni jasno, gotovo pa je nasprotnikom demokracije nazorno pokazalo, kako razume enega od osnovnih postulatov demokracije – svobodo medijev.

Iz drugih pisanj ministra Rupla je sicer mogoče sklepati, da je bil tudi pod pritiskom od zunaj, češ da nas čudno gledajo tuji analitiki, in da je vprašanje zagotavljanja varnosti države, zlasti po terorističnih napadih v New Yorku, (spet) postalo prvorazredni nacionalni interes, zato so nasprotniki pridruževanja Natu kaj hitro lahko postali nekakšni državni sovražniki.

V sedanjem času smo priče velikanskemu političnemu in tehnološkemu napredku, obenem pa naraščajo tudi nasprotja in nevarnosti. Kot majhna država na prelomnici svetov bo Slovenija gotovo varnejša in uspešnejša, če bo povezana z drugimi naprednimi, demokratičnimi, gospodarsko in kulturno najbolj razvitimi državami. Slovenija je v prelomnih trenutkih svoje zgodovine, najbolj pa pred desetimi leti, dokazala svojo moralno trdnost in organizacijsko nadarjenost. Vključitev v evroatlantske integracije bo Sloveniji pomagala utrditi gospodarsko osnovo, zaradi katere bo uspevala tudi kultura in z njo slovenska narodna identiteta (Rupel 2002).

98 Arogantnost dolgoletnega slovenskega zunanjega ministra ni ušla novinarjem tednika The Economist, ki je objavil članek, v katerem je Rupla označil kot nenavadno prepirljivega za nekoga z dvajsetletnimi diplomatskimi izkušnjami (The Economist 2006).

Da si bo Slovenija z vstopom v Nato zagotovila varnost, kot si je sicer ne bi bila zmožna, je bila dolgoletna mantra političnega vrha. Nekdanji premier Drnovšek je sicer menil, da se Slovenci morda počutijo varne že zunaj zavezništva, a je »naša varnost v veliki meri posledica intervencije ZDA in Nata na Balkanu« (Utenkar 2002). Rupel pa je pozneje poudarjal, da teroristi ne bi bili nič obzirnejši do Slovenije, če ne bi bila članica Nata, saj bi prav v tem primeru »postala za teroriste privlačnejša, pri nas bi se teroristi počutili bolj varni« (2003). Izbire med EU in Natom po mnenju ministra Rupla ni bilo, saj je Severnoatlantsko zavezništvo obrambna sila Evrope (ibid.), razmišljati o alternativni pa nima smisla, »ker alternative praktično ni« (Praprotnik 2003). Nekdanji obrambni minister Grizold je bil prepričan, da Slovenija potrebuje zaveznike, ne samo v vojni, ampak tudi v miru, tako nam bo Nato zagotavljal višjo stopnjo varnosti, racionalno in učinkovito obrambo (Natlačen 2003). Ni se strinjal, da Slovenije nihče ne ogroža, češ da je taka teza naivna in zavajajoča, vsaka suverena država bi morala namreč po njegovem poleg pravic sprejeti tudi odgovornost, »da si zagotovi lastno stabilnost, varnost svojih državljanov in mednarodno varnost« (ibid.). Po mnenju predsednika Kučana je prav širitev Nata na celoten evropski prostor pogoj za utrditev miru, »ker to izključuje medsebojne konflikte med evropskimi državami, takšna Evropa pa je tudi dejavnik miru širše v svetu« (Šuligoj 2003).

Če navedbe vplivnih podpornikov, torej združene politične elite, strnemo in nekoliko poenostavimo, je Slovenija preprosto morala vstopiti v Nato, sicer bi ostala brez zaveznikov ob morebitnih novih konfliktih v regiji, pa tudi teroristi bi se pri nas dobro počutili. Ker alternative ni bilo, slovenske obrambne zmogljivosti pa so bile presiromašne, da bi nam zagotovile stabilnost in mir, je bil Nato tako edini smotni odgovor na temeljna vprašanja varnosti mlade države. »Če je nacionalna varnost razumljena kot cilj, takoj naletimo na problem, da je nikoli ni mogoče doseči. Popolno varnost je v anarhičnem sistemu nemogoče zagotoviti, zato imeti tak cilj pomeni obsodbo na pehanje za operacionalno nemogočim« (Buzan 1991, 330). Po Buzanovem na varnost vplivajo dejavniki petih temeljnih sektorjev: vojaškega, političnega, gospodarskega, družbenega in okoljskega (1991, 19). Kar zadeva vojaški sektor, Slovenija ni imela (in še vedno nima⁹⁹) zadovoljivih varnostno-obrambnih zmogljivosti za samostojno zagotovitev varnosti, politično stabilnost bi lahko ogrozil

99 Nebo nad Slovenijo denimo varujejo letala F-16 italijanske vojske (Cerar 2004).

ponovni izbruh sovražnosti južno od nas kot tudi gospodarsko varnost, ki jo je tedaj po Youngu, Ruplu in drugih že tako ali tako hromil odpor do tujih neposrednih naložb. Grožnjo družbeni varnosti so, paradoksalno, kot argument proti pridruženju Natu in EU, oznanjali slovenski nacionalisti, češ da se Slovenija z vstopom v evroatlantske integracije pravzaprav odpoveduje svojemu jeziku in kulturi. Okoljskih dejavnikov ni omenjal nihče. Če povzamemo, je bilo prevladujoče mnenje politikov in javnomnenjskih voditeljev, da je Slovenija potencialno ogrožena, kar lahko popravi le članstvo v Natu.

Da bi osvetlili dinamiko diskurza, ki je poganjal javnomnenjski prepričevalni stroj, se na kratko posvetimo konceptu *sekuritizacije*¹⁰⁰, kot ga opredelijo Buzan, Wæver in de Wilde (1998). Koncept varnosti politiko po mnenju avtorjev popelje mimo ustaljenih pravil igre, da lahko posamezno zadevo uokviri bodisi kot posebno vrsto politike bodisi kot nadpolitično (Buzan in drugi 1998, 23). Tako se lahko katera koli javna zadeva znajde na premici, ki se razteza od nepolitizirane (država se z njo ne ukvarja in ni predmet javne razprave) prek politizirane (zadeva zahteva vladno odločitev in alokacijo sredstev) do *sekuritizirane* (zadeva je predstavljena kot eksistencialna grožnja, kar posvečuje dejanja zunaj ustaljenih političnih postopkov) (ibid.). Med zadnje avtorji uvrščajo denimo državne tajnosti, davščine, uvedbo omejitev sicer neodtujljivih pravic ali »osredotočanje družbene energije in virov na specifično nalogo« (Buzan in drugi 1998, 24). Kadar sekuritizacijski akter uporabi retoriko eksistencialne grožnje kot reči prednostnega pomena in nujnega ukrepanja, s čimer neko zadevo izključi iz okvirov 'normalne' politike, je to primer *sekuritizacije* (ibid.). Sekuritizacijski akterji so lahko politični voditelji, vlade, lobisti in skupine pritiska, oziroma tisti posamezniki ali skupine, ki proizvajajo varnostni diskurz (Buzan in drugi 1998, 40).

Potreba po zagotovitvi dolgoročne varnosti Slovenije, katere edino zagotovilo je članstvo v Natu, je bila prav gotovo predstavljena kot temeljna preživetvena dilema. Sekuritizacijski akterji (politična elita in številni javnomnenjski voditelji) so skorajda v en glas svarili pred pogubo države, ki bi Natu obrnila hrbet. Še več: približno od leta 2000 do vstopa Slovenije v Severnoatlantsko zavezništvo je država vse svoje zunanjepolitične zmogljivosti (pa tudi ustrezne notranjepolitične) osredotočila na doseganje cilja – pridružitve Natu (in EU). Ker je akterjem, kot je

100 Angl. *securitization*.

pokazal izid referendumu o vstopu v Nato, uspelo prepričati naslovnika (državljanke), je bilo konceptu sekuritizacije po Buzanu, Wæverju in de Wildu zadoščeno, dilema ogroženih varnostnih temeljev države pa (vsaj navidezno) rešena.

4.3.1 Slovenija v misijah Nata

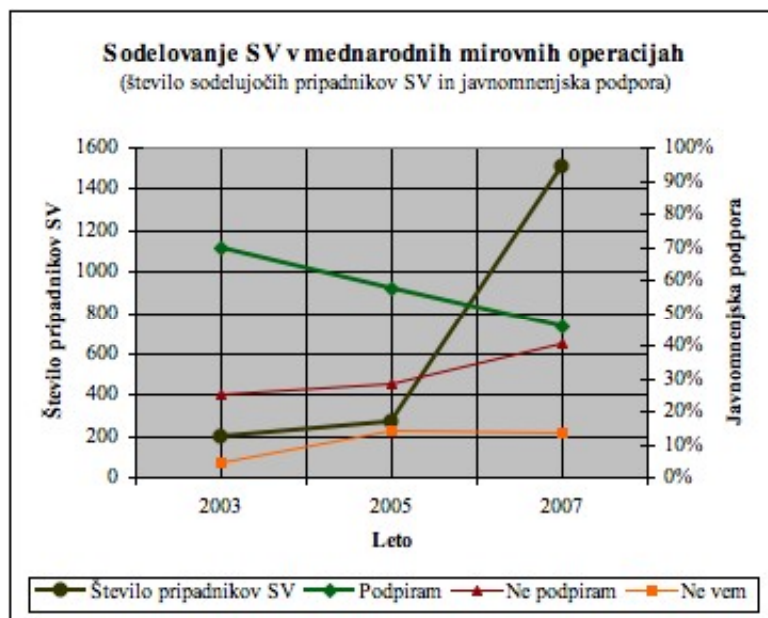
Odkar se je Slovenija 30. marca 1994 med prvimi pridružila Natovemu pripravljalnemu programu Partnerstvo za mir in 2004. postala članica Nata, pa do danes so vojaki Slovenske vojske sodelovali in še sodelujejo v številnih mednarodnih operacijah in misijah ne samo Nata, ampak tudi OVSE, OZN in EU. »Ker se danes varnost posamezne države ne brani več samo na njenih nacionalnih mejah, si tudi Slovenija želi, skladno s svojimi možnostmi in interesi, prispevati k miru in varnosti širšega in ožjega mednarodnega okolja« (Jelušič in drugi 2004, 89–90). Pripadniki slovenske civilne policije in vojske v mirovnihi operacijah sodelujejo od leta 1997; od tedaj do konca 2003. je 1089 pripadnikov SV sodelovalo v operacijah Združenih narodov (UNFICYP na Cipru, UNMIK na Kosovu, UNTSO na Bližnjem vzhodu), OVSE (ALBA v Albaniji) in zveze Nato (AFOR v Albaniji, SFOR v Bosni in Hercegovini, KFOR na Kosovu, ISAF 5 v Afganistanu) (ibid.).

Če je marca 2004 v mirovnihi operacijah OZN, OVSE, Nata in EU (EUFOR v Makedoniji) sodelovalo skupaj 193 pripadnikov SV (Jelušič in drugi 2004, 94), jih je bilo konec septembra 2009 v tujini razporejenih že skupaj 529, od tega večina – 486 – v misijah Nata (Ministrstvo za obrambo 2009). Toda odločitve za sodelovanje SV v mirovnihi operacijah »niso temeljile na javni ali poglobljeni presoji varnostnih interesov države«, ampak zlasti kot prikaz pripravljenosti Slovenije, da dejavno prispeva k mirovnim prizadevanjem mednarodne skupnosti (Jelušič in drugi 2004, 98). Povrh je tako sodelovanje (zlasti v misijah Nata in EU) narekoval slovenski zunanjepolitični interes, da jo povabijo v Nato in da se dokaže kot primerna kandidatka za polnopravno članstvo v EU (ibid.).

Tega javnost bržčas ni razumela. Med letoma 2003 in 2007 se je javnomnenjska podpora sodelovanju pripadnikov SV v mednarodnihi mirovnihi operacijah namreč močno zmanjšala. Če izmerjeno podporo med vprašanimi primerjamo s številom vojakov na mirovnihi operacijah (MORS v Karba 2008), ugotovimo, da se je ta zmanjševala sorazmerno z večjim sodelovanjem SV (glej Graf 4.1). Leta 2003 je kar 70 odstotkov vprašanihi podpiralo sodelovanje slovenskih

vojakov v mednarodnih mirovni operacijah, proti jih je bilo 25,4 odstotka, malo (4,6 odstotka) je bilo neopredeljenih (Toš 2004, 521). Dve leti pozneje, 2005., je podpora že strmo upadla, saj je le še 57,3 odstotka vprašanih podpiralo mirovni angažma vojske, 28,4 odstotka ga ni, povečalo pa se je število neopredeljenih, in sicer na dobrih 14 odstotkov (Jelušič, Malnar in drugi 2005). Leta 2007 je tovrstno delovanje vojske podpirala manj kot polovica anketiranih (45,7 odstotka), delež neopredeljenih je zlezel pod 14 odstotkov, proti je bilo skoraj 41 odstotkov reprezentantov javnosti (Malešič in drugi 2007). Če navedene podatke združimo in grafično ponazorimo, dobimo naslednjo sliko:

Graf 4.1: Sodelovanje pripadnikov SV v mednarodnih mirovni operacijah

Vir: Karba (2008); Toš (2004); Jelušič, Malnar in drugi (2005); Malešič in drugi (2007).

4.3.1.1 Slovenska vojska v Iraku

»Zunanje ministrstvo se z referendumom ne bo ukvarjalo, mi smo pristojni za naklonjenost Nata, ne za naklonjenost slovenske javnosti.«

Dimitrij Rupel (Mladina 2002)

Med operacijami pod okriljem Nata, v katerih so sodelovali slovenski vojaki, je na tem mestu treba postaviti v ospredje iraško, ne samo zato, ker se je kronski

argument za napad na Irak – ima in razvija orožje za množično uničevanje – spridil, ampak tudi zato, ker je bila odločitev slovenske vlade (vsaj v očeh javnosti in zaznavah novinarjev) nenadna in protislovna. V javnosti je namreč, kot kažejo rezultati javnomnenjske raziskave družbe Cati, že do morebitnega sodelovanja slovenskih vojakov v Afganistanu prevladovalo odklonilno mnenje (Batagelj 2001). Tako je nekaj dni po začetku operacije Trajajoča svoboda (7. oktobra 2001) le 28 odstotkov anketiranih podprlo morebitni angažma SV v tamkajšnjih vojaških spopadih, 66 odstotkov pa je bilo proti. Poleg tega je prav toliko (66 %) vprašanih presodilo, da je bil ameriški povračilni ukrep za napade 11. septembra upravičen, 26 odstotkov pa je menilo nasprotno (ibid.).

Vladajoča politika je najprej še zrcalila tako mnenje slovenske javnosti, nato pa se je veter obrnil. Kar zadeva slovenski angažma v Iraku, je tedanji zunanji minister Rupel še januarja 2005 v intervjuju za Večer dejal naslednje: »O odhodu naših vojakov v Irak nima smisla govoriti, o tem ne razmišljamo« (Jaušovec in Korade 2005). Tedanji minister za obrambo Karl Erjavec pa je konec septembra istega leta na festivalu za nenasilno komunikacijo v Gornji Radgoni zatrdil, da »dokler bom jaz minister za obrambo, tam ne bomo imeli vojakov« (Žerdin 2006). Poudaril je še, da je eden izmed trdnejših zagovornikov tega, da Slovenija v Irak ne pošlje vojakov, ker napad nanj po njegovem ni bil potreben, operacije pa tudi ni podprla mednarodna skupnost (ibid.). Toda v ozadju so ves čas tekle priprave na prav tisto, kar je vladajoča politika vehementno zaničevala.

Leto pozneje, 12. januarja 2006, je vlada tako na 56. seji sprejela predlog za sodelovanje Slovenije v Natovi misiji usposabljanja varnostnih sil v Iraku (Urad Vlade RS za informiranje 2006). V obsežni obrazložitvi je vlada pojasnila, da se je Slovenija dalj časa odzivala na predloge Nata o njenem sodelovanju pri usposabljanju iraških sil, navedla pa je tudi formalne podlage za tako udejstvovanje: dogovor na vrhu Nata v Istanbulu junija 2004 o tozadevno okrepljeni vlogi zavezništva, resolucijo VS ZN 1546, ki poziva članice OZN in mednarodne organizacije, naj začasni iraški vladi pomagajo pri stabilizaciji razmer (Varnostni svet ZN 2004), in prošnjo tedanjega začasnega iraškega premierja Ijada Alavija generalnemu sekretarju Nata Jaapu de Hoopu Schefferju za podporo iraški vladi pri usposabljanju in tehnični pomoči (ibid.). Kar zadeva zasedanje Nata v Istanbulu, se je vlada oprla tudi na dogovor nekdanjega premierja Toneta Ropa, ki je prav tam »najavil sodelovanje Republike Slovenije v NATO misiji usposabljanja iraških varnostnih sil (NTM-I) v

tretji državi«, a je nato 8. aprila 2005 Severnoatlantski svet sklenil, da usposabljanje v Jordaniji ali drugih državah regije ne bo potekalo v okviru NTM-I (ibid.). Čeprav naj bi bila Ropova najava slovenskega prispevka »konkretizirana s sklepom Vlade RS 18. novembra 2004« (ibid.), takega sklepa nismo našli.

Toda Janševa vlada je 17. februarja 2005 – torej pred omenjenim sklepom Severnoatlantskega sveta – Ropovo ponudbo o petih inštruktorjih za usposabljanje iraških sil v tretji državi dopolnila »z donacijo večje količine orožja in opreme (avtomatske in ostrostrelne puške z ustreznimi naboji, minometi in vojaške čelade v višini 5,2 milijona evrov) ter s finančnim prispevkom v višini 100 tisoč evrov«, ki so romali v poseben sklad za financiranje usposabljanja varnostnih sil (*Travel and Subsistence Trust Fund*) (Urad Vlade za informiranje 2005). Kakor koli, štirje pripadniki SV (častniki in podčastniki) so odpotovali v Natov Center za usposabljanje, izobraževanje in doktrino v Al Rustamiji na južnem robu Bagdada, da bi tam »opravljali pomembne in odgovorne naloge na področju administrativno-tehničnega in logističnega usposabljanja« (Urad Vlade za informiranje 2006).

Ključ do razumevanja bistva argumentacije predstavnikov vlade o ustreznosti in smiselnosti odločitve o vojaški pomoči Natu v Iraku tiči v zadnjem odstavku sporočila za javnost s 'prelomne' seje. Prav tam je vlada namreč posebej poudarila, da operacije, ki jih izvajajo koalicijske sile, niso povezane z NTM-I, ker da prve vzpostavljajo in zagotavljajo varnost v Iraku, druga pa nudi pomoč iraški vladi (ibid.). Slovenska vojska je šla torej v Irak na mirovno operacijo, kot je po odločitvi zagotavljal obrambni minister Erjavec. Premier Janša pa se je skliceval tudi na odločitve Ropove vlade, ki da jih je njegova samo izpeljala do konca, pri čemer realnih razlogov za povečano ogroženost Slovenije zaradi napotitve vojakov v Irak ni videl.

Javno mnenje sodelovanju SV v Iraku in Afganistanu pravzaprav nikoli ni bilo naklonjeno. Že leta 2003, ko je bila podpora sodelovanju SV v mirovnih operacijah precej visoka, je le 10,4 odstotka vprašanih v raziskavi Slovensko javno mnenje menilo, da bi morala Slovenija prispevati vojake in policiste v mirovne operacije v Iraku in Afganistanu (Toš 2004, 522). Štiri leta pozneje jih je zgolj 7 odstotkov še menilo, naj sodelujemo v Iraku, vojaško sodelovanje v Afganistanu pa je podprlo 8,7 odstotka vprašanih (Vuga 2009, 80). Medtem je, nasprotno z Janševim prepričanjem, več kot polovica anketiranih menila, da je udeležba vojakov SV v Iraku in Afganistanu znatno prispevala k povečani teroristični ogroženosti Slovenije (Vuga

2009, 73). »Zdi se, da Slovenija samo skoči na vlak donatoric, sama pa ne ve, kaj pravzaprav dela, in tega svoji javnosti sploh ne zna pojasniti« (Jelušič 2009, 7). Javnost potrebe po sodelovanju SV v Iraku prav res ni razumela – v anketi Ninamedie, izvedeni 18. in 19. januarja 2006, le teden dni po vladni odločitvi, se kar 72,3 odstotka vprašanih ni strinjalo z napotitvijo slovenskih vojakov v Irak, le 22,2 odstotka se jih je strinjalo (Ninamedia v Štefančič 2006).

Prepričevanje javnosti je bilo torej jalovo početje kljub temu, da so vodilni politiki hiteli zmanjševati pomen iraškega sodelovanja SV. Minister Rupel je tako opozarjal, da bi bila država neverodostojen partner v zavezništvu, če bi prelomila (domnevno Ropove) obljube, pri tem je zatrdil, da Slovenija ne sodeluje v bojnih operacijah. V intervjuju za Večer pa je na novinarjevo tezo, da so varnostne razmere v Iraku vse slabše, slovenski vojaki pa kar ostajajo tam, odvrnil: »Mislim, da gre za nesporazum. Eno je ameriška politika in predsednik Bush, nekaj drugega pa je Nato. Slovenija ima kot njegova članica določene obveznosti in, lahko rečem, tudi določene interese. Slovenija ni v Iraku, tam so štirje inštruktorji, ki pomagajo izobraževati in uriti častnike in podčastnike iraške vojske« (Jaušovec 2006). Skratka, Slovenija po Ruplovem ni simbolno prispevala k okupaciji Iraka, ampak je zgolj izpolnjevala obveznosti. Povrh Nato po njegovem nima zveze ne z ameriško politiko ne s predsednikom Bushem ne s koalicijo voljnih (ibid.), kar teoretično morda lahko drži, praktično pa ne¹⁰¹.

ZDA so prvi in glavni motor Nata ter njegove širitve, ki je tudi odraz ameriških notranjepolitičnih razmer, neločljivo povezanih z zunanjepolitičnimi, odločitve o napadu na Irak pa je sprejela Busheva administracija. Poleg tega je NTM-I najprej poveljeval general David Patreaus, ki je prav tako vodil poveljstvo MNTSC-I (*Multinational Transitional Security Command, Iraq*), s katerim ne samo tesno sodeluje Natova misija usposabljanja iraških sil (U. S. Department of Defense 2005), ampak je MNTSC-I tudi del MNF-I (*Multinational Force, Iraq*) oziroma tako imenovanih koalijskih sil, kjer je poveljstvo na začetku leta 2007 prevzel prav Patreaus. Toda zunanji minister, ki sicer ne skriva talenta za povezovanje raznovrstnih dogodkov in ljudi, tu ni videl nikakršnih povezav, Slovenija si je želela le, »da se Irak čim prej postavi na noge« (Jaušovec 2006).

101 Spletišče Ameriškega centralnega poveljstva Slovenijo denimo uvršča v tako imenovano koalicijo voljnih, ki »vsak dan trdo dela, da bi premagala terorizem« (U. S. Central Command 2009).

Humanitarno noto angažmaja SV v Iraku je poudarjal tudi tedanji predsednik države dr. Janez Drnovšek: »To ni vojaško sodelovanje v koaliciji za Irak, ampak je to neka druga oblika sodelovanja in pomoči. Tako da mislim, da je v tej situaciji to tudi prav, zlasti tudi, če sami želimo razumevanje drugih« (2006). Pri tem je poudaril projekt reševanja krize v Darfurju, ki ga je zagnal sam in pri katerem bi bila pomoč ZDA po njegovih besedah ključnega pomena. »Brez njih se Darfurja ne da rešiti«, zato je Drnovšek nameraval storiti veliko, da bi Američane pritegnil k sodelovanju pri projektu (ibid.). Kar nas privede k naslednjemu podpoglavju.

4.4 Človekove pravice

Na tem mestu se Drnovškovi pobudi za Darfur lahko posvetimo le na kratko oziroma v delu, ki zadeva pričujoče delo. Nekdanji predsednik države se je, spomnimo, samoiniciativno zavzel za rešitev spopadov v Darfurju, bil je pobudnik humanitarnih akcij, mirovne konference v Ljubljani (ki je ni bilo), mirovnega sporazuma (ki ni bil sklenjen), o krizi in humanitarni katastrofi je ozaveščal v številnih medijih (tudi na ameriškem CNN) in podobno. Pisal je svetovnim voditeljem (denimo tedanjemu generalnemu sekretarju OZN Kofiju Ananu) in pop zvezdam. Odzvala se je denimo tedanja senatorka Hillary Clinton (danes je zunanja ministrica ZDA), ki ga je podprla in navedla svoje dejavnosti, s katerimi je poskušala doseči ukrepanje ameriške administracije glede genocida v Darfurju (Urad predsednika RS 2006). Tja je Drnovšek poslal tudi posebnega odposlanca, specialista za regijo in aktivista Toma Križnarja, ki naj bi ocenil situacijo in pripravil vse potrebno za Drnovškov obisk Darfurja, a so ga nato ujele in zaprle sudanske oblasti.

Toda niti ta Drnovškova akcija oziroma misija za boljši svet ni minila brez intervencije ZDA, saj se je oglasila tedanja zunanja ministrica Condoleezza Rice. Če je v primeru sodelovanja pri Pobudi za svet brez jedrskega orožja še mogoče trditi, da si je Slovenija premislila zaradi pritiskov ZDA, je v primeru Drnovškove pobude za Darfur to težje, saj ne uradno ne neuradno nikoli ni bilo dovolj podrobno pojasnjeno, o čem mu je Riceova pisala.

Največ je tedaj uspelo izvedeti tedniku Mladina, ki je poročal o Križnarjevi izjavi v informativni oddaji 24 ur na Pop TV, da je za neuspeh pri posredovanju Slovenije v darfurski krizi kriva zlasti ameriška blokada procesa, ker da je Riceova v pismu arogantno zavrnila Drnovškove poskuse (Crnović 2007). Križnar pisma ni

videl (o njem ga je obvestil Drnovšek), predvideval pa je, da je prispelo že aprila 2006, ko se je predsednik države Darfurju postopoma nehal intenzivno posvečati. Novinarka je nato »iz zanesljivih virov blizu predsednika države« izvedela, da so si »Američani resnično privoščili arogantno zavrnitev slovenskega posredovanja«. Ameriško zunanje ministrstvo je Drnovšku poslalo verbalno diplomatsko noto, v kateri naj bi mu avtoritativno dali vedeti, da slovenska pobuda ni dobrodošla: »Šlo naj bi za nekakšno lekcijo Sloveniji, naj se ne vmešava v ameriške posle, in opozorilo, da pogovori potekajo v Abudži in nikjer drugje.« Drnovškov urad je na pismo po navedbah Mladine odgovoril jasno in ostro, češ da Slovenija tak način komunikacije odločno zavrača, predsednik države pa se o pobudah, o katerih so bile ZDA pravočasno obveščene, suvereno odloča (ibid.).

O drugi, zgovorni epizodi v sodobnih odnosih med Slovenijo in ZDA mediji niso obširno pisali, niti o njej ni bilo javnih razprav. Gre za reakcijo oziroma, točneje, nereakcijo Slovenije na ugotovljene eklatantne kršitve človekovih pravic v ameriških zaporih v Iraku ter v vojaškem oporišču Guantanamo na Kubi, kjer so z – najverjetneje protipravno zaprtimi – zaporniki nečloveško ravnali predvsem ameriški pa tudi britanski vojaki. Če je Slovenija, kot so v času sprejemanja odločitve o napotitvi slovenskih vojakov v Irak poudarjali vodilni politični veljaki, storila, kar je bila kot članica Nata dolžna storiti, in pomagala pri stabilizaciji razmer v okupirani državi, pa kršitve človekovih pravic uradno ni problematizirala.

Zadnje je zlasti nenavadno, če na osamosvojitve Slovenije pogledamo kot na sklepno dejanje mnogih premikov na področju zahtev po uresničevanju neodtujljivih človekovih in državljanskih pravic kljub enopartijskemu socialističnemu sistemu (podpora in pomoč kosovskim rudarjem sredi 80. let, temeljna nepokorščina nekaterih medijev, 'vstaja' civilne družbe, afera JBTZ, demokratične volitve, plebiscit itd.). Četudi je samostojna Slovenija v poznejših letih nekajkrat klonila pod pritiski ZDA, tega v primeru zavrnitve podpisa bilateralnega sporazuma z ZDA, ki je zadeval izročanje ameriških vojakov ICC, ni storila. »Omenjena zunanjepolitična država Slovenije je pomembna zaradi krepitve vrednot, na katere Slovenci prisegamo in zaradi katerih smo bili deležni simpatij in priznanja mednarodne skupnosti. Omenjenega političnega kapitala ne smemo zapraviti, potrebno ga je še nadalje gojiti in ustrezno nadgraditi« (Golob 2004, 122). Da tega kapitala nismo znali gojiti in nadgrajevati že na domačih tleh, kažeta vsaj do danes nerešena primera urejanja statusa izbrisanih in tako imenovanih novih manjšin, kar zadeva zunanjepolitično

delovanje, pa je slovenska politika pogrnila na izpitu iz človekovih pravic, ženevskih konvencij in drugih mednarodnopravnih okvirov.

Čeprav so zlasti v letih 2004 in 2005 tuje in domače medije zasule zgodbe o mučenju in protipravnem zaprtju domnevnih teroristov oziroma pripadnikov teroristične mreže Al Kajda v zaporih Guantanamo na Kubi, Abu Grajb in drugih v Iraku, slovenski politiki po dostopnih podatkih nanje niso reagirali ne doma ne v tujini. In to kljub temu, da je postajalo vse bolj očitno, da ZDA zavestno kršijo vsaj ženevsko konvencijo o ravnanju z vojnimi ujetniki. Ob tem velja poudariti, da tematike glasno in očitno niso problematizirali niti drugi zahodni voditelji, kar slovenskih po našem prepričanju ne opere krivde za tako pasivnost. Niti Drnovšek, ki se je v tistem času odločil oblikovati Svet za Darfur, ni obstoja protipravnih zaporov, ki jih upravljajo ZDA in v katerih je izginilo na stotine Iračanov, Afganistancev, Pakistancev in drugih, po dostopnih podatkih niti obsodil niti komentiral.

Mnogo pozneje, v času vrha EU-ZDA junija 2008, ko je v Slovenijo prispel ameriški predsednik George W. Bush, je z njim o Guantanamo spregovoril predsednik države dr. Danilo Türk. »Veliko sva govorila o transatlantskih vrednotah, človekovih pravicah, nujnosti krepitve na tem področju, in tudi o problemih, kot je na primer Guantanamo,« je po sestanku povedal Türk in dodal, da sta se strinjala, da je treba zapor zapreti (Vidmajer 2008). Bush naj bi mu prav tako zagotovil, da »sistem ZDA deluje v tej smeri«. ¹⁰²

Edina povezana tema, ki je na višku medijskih objav o množičnem kršenju človekovih pravic s strani ZDA bolj na široko prodrla v domačo javnost, so bili tajni preleti in pristanki letal Cie, s katerimi so ujetnike (vklenjene, v kapucah in s slušalkami na ušesih) med drugim transportirali tudi v skrivne zapore v Vzhodni Evropi. Ko so take prelete in pristanke razkrili tuji mediji, ki so prav tako ugotovili, da se je to večinoma dogajalo v vzhodnoevropskih državah, kamor ponavadi, ne pa vedno, spada Slovenija, se je javnost zganila še pri nas. Tako je poslanec SD Samo Bevk decembra 2005 vladi Janeza Janše dvakrat zastavil poslansko vprašanje o tem, koliko preletov čez naš zračni prostor so izvedla letala ameriške obveščevalne službe in s kakšnim namenom. Bevka je, kot piše v prvem vprašanju, zaskrbelo poročanje

102 Ta pogovor visokega slovenskega predstavnika z ameriškim je bil edini na temo Guantanamo ali siceršnjega ravnanja z ujetniki, ki jim ni bila odvzeta le pravica do osebnega dostojanstva, veroizpovedi in drugih človekovih pravic, temveč tudi pravica do poštenega sojenja, ki smo ga našli.

časnika Dnevnik, da so letala Cie vsaj petstokrat preletela zračni prostor sosednje Avstrije (Bevk 2005).

Vlada je v odgovoru uvodoma pojasnila, da bi bili leti za agencijo Cia lahko opravljeni z državnimi ali civilnimi letali ZDA, namen pa je »v primeru preleta slovenskega zračnega prostora dejansko izredno težko preveriti (pristojni organ bi moral zahtevati pristanek zrakoplova v preletu na slovenskem letališču)« (Vlada RS 2006b). Tako so zbrali podatke o pristankih (potniških ali zasebnih) letal z registrskimi oznakami ZDA na letališčih v Ljubljani, Mariboru in Portorožu ter ugotovili, da jih je bilo na prvem skupaj 160, na drugem 60, na tretjem pa 37. Iz dostopne dokumentacije ni bilo razvidno, da so bili to prevozi za potrebe Cie, zato so sklepali, da na slovenskem ozemlju ni pristalo nobeno letalo z zaporniki ali drugače zadržanimi osebami »v organizaciji ali za potrebe Centralne obveščevalne agencije ZDA« (ibid.). Znano je, da so ZDA v iraški vojni številne storitve in dejavnosti, ki jih sicer opravljajo družbe javnega sektorja, poverile zasebnemu¹⁰³, tako da bi bilo za verodostojnejšo preverbo podatkov bržčas treba vedeti vsaj, katere zasebne družbe so prevažale zajete državljane tretjih držav.

Bevk z odgovorom ni bil zadovoljen, zato je zahteval njegovo dopolnitev, češ da je bil netočen v delu, kjer je vlada navajala, da bi bilo prelete mogoče ugotoviti le »na podlagi oznake letala, poti opravljenega leta in dneva opravljenega leta«. Ob tem je spomnil na enega od področnih podzakonskih aktov, po katerem mora zunanje ministrstvo s soglasjem obrambnega izdati dovoljenje za lete tujih letal, ki jih uporabljajo vojaške, carinske, policijske in druge tuje službe državnih organov (Bevk 2006). Vlada se je v drugem odgovoru bolj potrudila in sistematično navedla relevantne lete državnih in civilnih letal ZDA pa tudi njihov namen (Vlada RS 2006c). Državna letala so prevažala VIP potnike, vojake, tovor in drugo za potrebe USAFE, ameriških zračnih sil v Evropi. Zahtevkov za prevoz za Cio med njimi ni bilo. Prav tako ne med leti civilnih letal, med katerimi so posebej pregledali 51 poslovnih letov v Slovenijo in iz nje. Dodatno so pojasnili, da bi bilo treba podatke o preletih slovenskega zračnega prostora pridobiti od Eurocontrola (Evropske organizacije za varnost zračne plovbe), a so jih od tam že posredovali poročevalcu

¹⁰³ Več in zelo podrobno o tem v Klein (2007).

parlamentarne skupščine Sveta Evrope Dicku Martyju¹⁰⁴. Če bi jih hoteli pridobiti, pa bi potrebovali soglasje vseh 35 držav članic Eurocontrola (ibid.).

Če je imela vlada razmeroma trdne nomotehnične razloge, da se ob tako pomembni temi, kot je potencialna zloraba slovenskega zračnega prostora za protizakonite prelete Cie, ni bolj potrudila pri razčiščevanju, je nekoliko težje razumeti zunanjega ministra Rupla, ki na pismo organizacije Amnesty International (AI) Slovenije ni niti odgovoril¹⁰⁵ (Turin 2009). Marca 2008 so ga namreč iz slovenske izpostave AI obvestili o poročilu krovne organizacije, ki navaja nove dokaze o Cijinih zlorabah na evropskih tleh¹⁰⁶ (Amnesty International Slovenije 2008). »Ameriške oblasti so se zdaj izognile vsakršni odgovornosti za krutosti in nezakonitosti, do katerih je prišlo v imenu ‘vojne proti terorizmu’. Države Evropske unije pa niso ne pozvale k ustavitvi ameriškega programa tajnih pridržanj, ne izvedle resne preiskave glede trditev o njihovi sokrivdi v tem programu,« je direktorica AI Slovenije Nataša Posel zapisala v pismu (ibid.). Slovenijo oziroma Evropsko unijo in njene države članice so v AI zato pozvali, naj od ameriških oblasti zahtevajo pojasnila o spornih praksah, opisanih v poročilu, posnemajo Veliko Britanijo in zahtevajo podrobne informacije o domnevnih Cijinih preletih čez evropsko ozemlje kot tudi domnevni vpletenosti evropskih držav »v program izrednih izročitev«. Nenazadnje pa naj ZDA pozovejo k ustavitvi programa, preiskavi zlorab in zagotovitvi polne odgovornosti kršiteljev in odškodnine žrtvam (ibid.). Minister Rupel pa nič.

4.5 Depeša zunanjega ministrstva

Zadnji ameriški veleposlanik v Jugoslaviji Warren Zimmermann je rekel, da se je Slovenija, ko se je osamosvojila, vedla kot Greta Garbo. Kako to, da je bila država, ki je v trenutkih odločitve o odcepitvi zbrala pogum in moč, da je to opravila v desetih dneh, zanje Greta Garbo?

104 Švicarskega politika in evropskega poslanca Dicka Martyja je Svet Evrope leta 2005 imenoval za glavnega preiskovalca domnevnih tajnih zaporov Cie na evropskih tleh.

105 »Odgovora (ne pisnega ne ustnega) na ta dopis žal nismo dobili« (Turin 2009).

106 Gre za primer Khaleda Al Maktarija, ki so ga v triletnem ameriškem ujetništvu mučili najprej v Abu Grajbu, nato pa še v objektih Cie za tajno pridržanje v Afganistanu in najbrž tudi v Vzhodni Evropi (Amnesty International Slovenije 2008).

»Zdela se jim je preveč sebična v svoji deviški vzvišenosti nad drugimi jugoslovanskimi narodi. Bojim pa se, da danes na nas ne gledajo več tako. Verjetno jih bolj spominjamo na Marilyn Monroe.«

Jože Pirjevec (Delić 2008)

Eden od bolj odmevnih dogodkov v slovensko-ameriških odnosih zadnjih let je bilo razkritje časnika Dnevnik, ki je januarja 2008, nekaj tednov po začetku slovenskega predsedovanja Svetu EU, objavil dokument s številko VWA070767 z dne 24. decembra 2007 (Mekina in Roglič 2008). Šlo je za zabeležko pogovorov med slovenskimi in ameriški diplomati, ki je ne samo razburkala politično, interno in laično javnost, temveč je spet vzbudila pomisleke o suverenosti male Slovenije v odnosu do velike ZDA. Dokument je razkril podrobnosti pogovorov političnega direktorja Mitje Drobniča¹⁰⁷ in slovenskega veleposlanika v ZDA Samuela Žbogarja¹⁰⁸ z Danielom Friedom¹⁰⁹, pomočnikom ameriške zunanje ministrice Condoleeze Rice za evropske in evrazijske zadeve, njegovo namestnico Rosemary DiCarlo¹¹⁰, Judith Ansley, namestnico svetovalca tedanjega predsednika Busha in namestnico svetovalca za nacionalno varnost za regionalne zadeve pri NSC, ter z drugimi sodelavci ameriškega zunanjega ministrstva in Sveta. Precej obširna zabeležka, urejena po temah pogovorov, ni bila označena z oznako zaupno. Četudi vsebuje številne zanimivosti in doslej za večino slehernikov neznane podrobnosti zakulisnega mednarodnopolitičnega dogajanja in dogovarjanja, se bomo posvetili le tistim delom, ki zadevajo zunanjepolitično delovanje Slovenije.

Pogovori so se osredotočili na bližajoči se vrh EU-ZDA¹¹¹, Kosovo, Makedonijo, BiH, Srbijo, Bližnji vzhod (izraelsko-palestinski konflikt, Iran, Libanon in Egipt), Abhazijo, Južni Kavkaz, Ciper in podnebne spremembe (Veleposlaništvo RS v Washingtonu 2007). Kar zadeva vrhunsko zasedanje EU-ZDA, je Ansleyjeva navedla nekaj tem, ki bi jih ZDA želele vključiti v deklaracijo vrha, in sicer omembo Iraka »in problematičnih držav, kot so Iran, Burma in Sirija«. Ker je bil predsednik

107 Pozneje je odstopil, nato je bil kratek čas vršilec dolžnosti generalnega direktorja MZZ, aprila 2009 pa je postal veleposlanik Slovenije v Nemčiji.

108 Danes je zunanji minister v vladi Boruta Pahorja.

109 Danes je v okviru ameriškega zunanjega ministrstva, ki ga vodi Hillary Clinton, posebni odposlanec za zaprtje Guantanamo.

110 Danes je ambasadorica in nadomestna predstavica (angl. *alternative representative*) ZDA za posebne politične zadeve pri OZN.

111 Junija 2008 ga je na Brdu pri Kranju gostila Slovenija.

Bush zaskrbljen nad stanjem v Venezueli in na Kubi, kjer lahko po njegovem podpora opoziciji (»podobno kot v Gruziji in Ukrajini«) prinese pozitivne rezultate, bi bilo treba v deklaraciji omeniti tudi ti dve državi in še terorizem, neširjenje orožja za množično uničevanje, program Visa Waiver ter okoljevarstvena, gospodarska in energetska vprašanja, ki jih ZDA »obravnavajo v paketu« (ibid.). Izjava vrha EU-ZDA vsebuje vse omenjene želje, razen omembe Venezuele (Slovensko predsedstvo EU 2008b).

Kar zadeva Balkan, so diplomati v pogovorih, pričakovano, precej časa posvetili Kosovu, ki je le nekaj tednov po medijskem razkritju zabeležke – 17. februarja 2008¹¹² – razglasilo samostojnost. »Nedvomno je ureditev statusa dejstvo, ki se bo zgodilo, in ga bo vodila Republika Slovenija,« je bil jasen Fried, ki je bil prav tako navdušen nad »močno izjavo« Rupla (Veleposlaništvo RS v Washingtonu 2007), ki je decembra 2007 dejal, da bo Kosovo neodvisno do konca slovenskega predsedovanja EU, pri čemer ne sme priti do nikakršnega izsiljevanja. Potem ko so Drobnič, Fried in DiCarlova izmenjali stališča o tem, kako ravnati po razglasitvi kosovske neodvisnosti, je Fried »spodbudil Slovenijo, da v fazi priznavanja prva prizna Kosovo« (ibid.). Vendar sta ga nato med prvimi, dan po razglasitvi samostojnosti, priznala ZDA in Afganistan, Slovenija pa na začetku marca. Ko so predstavniki nacionalističnih strank (SNS in Lipa) v slovenskem parlamentu Ruplu tedaj očitali, da spet izpolnjuje direktive ZDA, je dejal, da je to neumnost, kot protidokaz pa navedel dejstvo, da Slovenija Kosova ni priznala med prvimi državami (24ur.com 2008).

Slovenski diplomati so od ameriških dobili tudi napotke v zvezi z Makedonijo, ki bi jo EU po Friedovem mnenju morala prepričati o »fleksibilnosti glede imena«, Grčijo pa, da bi to sprejela (Veleposlaništvo RS v Washingtonu 2007). Čeprav so se zavedali, da je malo verjetno, da bi se Makedonija odpovedala imenu, so menili, da bi lahko kot znak sprave denimo preimenovala letališče; »pri teh priporočilih Makedoniji je slovenska vloga lahko dragocena«. Glede okoljevarstvene tematike na vrhu EU-ZDA pa so ameriški diplomati zelo jasno povedali, da deklaracije, »ki bi vsebovala kakršne koli zavezujoče obveze glede zniževanja GHG (*Greenhouse Gases*

112 S tem se je izpolnila še ena želja Amerike, kot jo je na sestanku ubesedila DiCarlova, ki je menila, da bi bilo smiselno, če kosovski parlament neodvisnost razglasi na nedeljo, »ker Ruska federacija tako ne bi imela časa za sklic VS ZN. Vmes pa bi že prišlo do prvih priznanj« (Veleposlaništvo RS v Washingtonu 2007). Kosovski parlament je neodvisnost razglasil na nedeljo.

oziroma toplogredni plini, op. A. D.)« ne bodo podpisali (ibid.). Tudi ta želja ZDA je bila izpolnjena, saj deklaracija vrha navaja le, da bo politično sodelovanje, ki zadeva podnebne spremembe in druge okoljske probleme, še naprej potekalo v dialogu med EU in ZDA na visoki ravni s poudarkom na »pospeševanju tržno usmerjenih nacionalnih politik za zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov, pospeševanju trgovine in vlaganja v nove čiste tehnologije, zmanjševanju onesnaževanja zraka in odpadkov, boju proti nezakoniti sečnji in preprečevanju izgube biotske raznovrstnosti« (Slovensko predsedstvo EU 2008b).

Razkritju zabeležke je na zunanjem ministrstvu sledila obsežna preiskava, zaradi katere je nekdanjega ministra Rupla in nekdanjega generalnega sekretarja MZZ Igorja Jukiča oglobil urad informacijskega pooblaščenca; razlog je bil nezakonito zbiranje in obdelava osebnih in prometnih podatkov vseh zaposlenih na ministrstvu (Urad informacijskega pooblaščenca 2008). MZZ je v misiji iskanja krivca za posredovanje depeše medijem namreč preverjalo več kot 110 tisoč podatkov o dohodnih in izhodnih klicih iz stacionarnega omrežja ministrstva (Stepišnik 2008).

Minister se je prek sporočil za javnost MZZ odzival tako na odločbe informacijske pooblaščenke Nataše Pirc Musar kot tudi na medijske objave o razkriti diplomatski zabeležki, in sicer je ministrstvo po objavi v Dnevniku sporočilo, da uslužbenci MZZ, ki so časniku posredovali dokument, »niso lojalni državljani Slovenije«, njihova dejanja pa so bila »nezakonita, nečastna in neprofesionalna« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2008). Glede očitkov, da Slovenija slepo sledi ameriškim napotkom, da v odločanju na zunanjepolitičnem področju ni suverena, saj stališčem ZDA ne nasprotuje, kar naj bi dokazovala tudi zabeležka, so zapisali: »Pričakovanje, da bi zapisniki diplomatskih pogovorov vsebovali izjave takšne ali drugačne vdanosti, razodeva popolno nerazumevanje diplomatskega poklica. Diplomatski dokumenti niso politični manifesti.« Zatrdili so, da je slovenska zunanja politika privržena zgolj odločitvam slovenskega parlamenta, povrh pa je tudi del skupne zunanje in varnostne politike EU, prav tako se o varnostnih in obrambnih zadevah usklajuje v Natu. »Amerika je najtesnejša zaveznica Evropske unije. EU in ZDA si dnevno izmenjavata in usklajujeta stališča o vseh svetovnih problemih. ZDA so samoumevno zavezniška in prijateljska država!« (ibid.)

Toda »samoumevno zavezniška in prijateljska država« v času tako imenovane afere Washingtonska depeša v Sloveniji ni imela veleposlanika, temveč začasno odpravnico poslov Maryruth Coleman. Veleposlaniku Thomasu Bollingu Robertsonu

se je konec avgusta 2007 namreč iztekel mandat, a ZDA njegovega naslednika tedaj še niso imenoval, ta – Yousif Boutros Ghafari – je v Washingtonu slovesno prisegel šele 15. maja 2008 (Delić 2008c). Diplomatsko misijo sicer lahko, skladno z Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih, začasno (*ad interim*) vodi odpravnik poslov oziroma *chargé d'affaires*, kadar položaj vodje ni zaseden oziroma ta funkcije ne more opravljati (OZN 1961, 19. člen). Ime odpravnika poslov mora vodja misije oziroma zunanji minister države pošiljateljice sporočiti zunanjemu ministrstvu države sprejemnice oziroma, če je tako dogovorjeno, drugemu ministrstvu (ibid.). Več kot šest mesecev nezasedeni položaj veleposlanika ZDA v Sloveniji z mednarodnopravnega vidika torej ni bil kakor koli sporen, vendar je bilo dejstvo kontekstualno, glede na zatrjevane dobre in prijateljske odnose Slovenije z ZDA, vsaj nenavadno, četudi ne ameriško veleposlaništvo ne MZZ tega nista priznala (Delić 2008c).

O kakršnem koli diplomatskem sporočilu Amerike Sloveniji torej ni bilo govora, a pogled v drobovje iskanja novega veleposlanika kaže, da je bil nezasedeni ambadorski položaj pri nas vendarle nekoliko manj pomemben kot isti na Slovaškem. Nekdanji ameriški predsednik Bush je namreč mesec dni pred iztekom Robertsonovega mandata objavil namero, da bo za veleposlanika v Sloveniji imenoval Vincenta Obsitnika, toda predlog je čez dober mesec umaknil in ga isti dan predlagal za ambasadorja na Slovaškem (ibid.). Ameriška ambasada v Ljubljani namigovanj, da je šlo pri tem za klasično zamenjavo Slovenije (*Slovenia*) s Slovaško (*Slovakia*), ni komentirala, pojasnila je le, da »ambasadorji po svetu služijo na predsednikovo pobudo, njihove zadolžitve pa se lahko tudi spremenijo«. Bush je šele 11. decembra 2007 oznanil, da bo za veleposlanika v Sloveniji imenoval Ghafarija, a ga je Odbor za zunanje zadeve ameriškega senata, ki kandidate za ambasadorje potrdi oziroma zavrne, zaslišal šele čez štiri mesece¹¹³ (ibid.).

Medtem ko je denimo Obsitnik slovaškega rodu, je Ghafari, bržčas tako imenovani *token ambassador*¹¹⁴, za Slovenijo prvič slišal septembra 2007 (Utenkar

113 Od predloga o imenovanju Obsitnika za veleposlanika na Slovaškem do njegove potrditve v senatu je preteklo približno sedem tednov (Delić 2008c).

114 Izraz za zaslužne posameznike, ki največkrat niso poklicni diplomati, ampak so si diplomatski naziv prislužili kot podporniki ene od ameriških političnih strank oziroma njihovih kandidatov na volitvah. Ghafari se je tako leta 2004, ko se je predsednik Bush potegoval za ponovno izvolitev, uvrstil med elitne podpornike (*pioneers and rangers*), ki so zanj zbrali sto in več tisoč dolarjev (Delić 2008). Po poročanju časnika *New York Times* je Ghafari, ki je sicer libanonskega rodu, prav tako podpiral

2008). »Bil sem na avtomobilskem kongresu v Nemčiji, v Frankfurtu. Po nesreči sem pustil vključen mobilni telefon in ob dveh zjutraj sem prejel telefonski klic. Na drugi strani je bila Bela hiša.« Za Jugoslavijo je vedel že prej, ne pa tudi za Slovenijo. Imenovanje je bilo zanj redka priložnost, saj »med 160 veleposlaniki le kakšna tretjina ni poklicnih diplomatov«, kar so bili vsi njegovi predhodniki v Sloveniji (ibid.). Ghafari je januarja 2009 zapustil Slovenijo¹¹⁵, ameriško veleposlaništvo pa (spet) vodi začasni odpravnik poslov, namestnik vodje slovenske diplomatske misije ZDA Bradley Freden.

Bushevo pobudo za odstranitev Sadama Huseina z oblasti v Iraku. Prepričan je bil tudi, da lahko Bush reši izraelsko-palestinski spor (ibid.).

115 Praksa v ZDA je, da ob zamenjavi oblasti novemu predsedniku države vsi veleposlaniki podajo odstopno izjavo, ta pa jo sprejme ali zavrne.

5 MEDIJI, KOMUNIKACIJA IN PREPRIČEVANJE

Vztrajal sem, da je naše poslanstvo pisanje prvih strani zgodovine, a me je prekinila. "Ne, Robert, motiš se," je rekla. "Naša naloga je nadzirati centre moči." In mislim, da je to, konec koncev, najboljša definicija novinarstva, kar sem jih slišal; izzivati avtoriteto – vse avtoritete –, zlasti kadar nas vlade in politiki popeljejo v vojno, ker so se odločili, da bodo ubijali, drugi pa bodo umirali.

Robert Fisk (2005: xxv)

Okno v svet, četrta veja oblasti, psi čuvaji, braniki javnega interesa, nadzorni centri, sedma sila, trobila javnosti, trobila politike, trobila kapitala ... Medijem so skozi stoletja obstoja nadeli raznolike, bolj ali manj metaforične oznake, a nekatera dejstva ostajajo. Danes so mediji (tiskani, elektronski, digitalni) kljub razmahu blogerske kulture in tako imenovanega državljskega novinarstva še vedno eden temeljnih institutov demokracije, katerega predstavniki se posvečajo zlasti spremljanju, vrednotenju, analiziranju in kontekstualizaciji dogodkov v širši družbi, na domačem političnem poligonu ali v mednarodnopolitični areni. Pa tu ne merimo na medijske hiše kot gospodarske družbe, ki so najprej v službi kapitala, potem oglaševalcev in šele nazadnje javnosti. Njihove tegobe je razkrila svetovna gospodarska kriza, kar bodo nekatere bržčas izkoristile za korenite spremembe svojega poslovnega modela, druge bodo nemara prenovile kadrovske politike, tretje bodo krizo prepoznale kot čas za zmanjšanje plač in drugih ugodnosti zaposlenih, četrte bodo čakale, da mine, in potem stroj spet zagnale po starih, utečenih tirih. Le tiste, ki bodo v gospodarski krizi, aplicirani na medijsko krajino, prepoznale krizo vsebine, bodo imele dolgoročno zagotovljen obstoj.

In družba (klasične) medije potrebuje, četudi se v svetovni javnosti vse pogosteje pojavljajo trditve, da izumirajo, ker da jih bodo prehiteli spletni novičarski portali, blogi, novi mediji, družabni mediji (angl. *Social Media*) in druga virtualna medijska elita. Ne gre jim verjeti. Prav razmere soodvisnosti, hitro odzivnih komunikacijskih kanalov in tesnejše povezanosti geografsko ločenih družb, ki vladajo ne samo mednarodni, ampak tudi nacionalni skupnosti, narekujejo toliko bolj resno, poglobljeno in v javno dobro usmerjeno novinarstvo. Toda ker je mreža globalno dostopnih informacij vse večja in tesno prepletena, lahko v njej izginejo kakšne, za celostno obveščenost davkoplačevalcev, pomembne 'podrobnosti'. Neobveščeni,

pomanjkljivo ali enostransko obveščeni državljani niso garant demokracije, kar v primeru mednarodnih konfliktov in vojn vzbuja toliko večjo skrb. »Aktivno sodelujoča javnost je eden izmed temeljev demokracije, saj brez sodelovanja javnosti v političnih procesih demokracija izgubi legitimnost« (Splichal 1997, 336).

Po drugi strani je »informacija postala izdelek kot kateri koli drugi, ki ga je mogoče kupiti in prodati, z njim veliko zaslužiti ali ga drago plačati in ki ga ne potrebujemo več v trenutku, ko neha prinašati dobiček« (Halimi 2002, 15). Ker to – četudi valuta pri trgovanju z informacijami ni nujno denar – drži, ni presenetljivo, da Halimi meni, da ima novinar »samo malo več moči nad informacijo kot blagajničarka v supermarketu nad trgovskimi strategijami svojega delodajalca« (ibid.).

Toda če Halimijev argument povežemo s funkcijo množičnih medijev kot prostora za »javno predstavljanje idej in interesov ter svobodno razpravljanje« (Splichal 1997, 336) in ob tem privzamemo Splichalovo tezo, da se je javnost internacionalizirala tudi zaradi tehnološkega razvoja komunikacijskih kanalov (1997, 344), nas mora za vladavino ljudstva v 21. stoletju skrbeti. Množični mediji so instrument posredništva med državo, političnimi strankami in interesnimi skupinami (Vreg 2000, 86), a so se naštetim pridružili novi akterji – korporacije. Ne samo kot lastnice gospodarskih družb, katerih interesi so v medijih reprezentirani ali kritično secirani, ampak toliko bolj kot lastnice medijskih hiš, katerih interesno področje se lahko prav tako širi v nemedijske dejavnosti, kot je denimo proizvodnja pijač. Medij tako postane zgolj še ena v vrsti naložb, ki jo je mogoče prodati, ko ni več dobičkonosna.

Teza, da novinarji – temeljni ustvarjalci produktov množičnih medijev (novic, analiz, komentarjev, reportaž) – niso nič več kot blagajničarji v informacijskem supermarketu, v začrtanem kontekstu kliče po preizpraševanju kvalitet tega »instrumenta posredništva«. V imenu koga posredujejo in s kakšnim namenom? So sploh še avtonomni? So neodvisni, in če niso, od koga so odvisni? Kako na policah informacijskega supermarketa izbirajo tiste 'produkte', ki so vredni objave? Če jih pri tem kdo usmerja, se tega zavedajo ali ne? ... »V modernih demokracijah je svoboda tiska uporabljena kot plašč, ki ščiti prevlado medijskih konglomeratov nad javno razpravo«, kar lahko pripelje do širjenja lažnih informacij, bodisi z namenom zaščite in povečevanja vpliva nekega subjekta bodisi spodkopavanja njegove identitete, dejanj, načel in podobnega (Hargreaves 2007, 15).

Z zblíževanjem s centri moči, ki jih »sestavljajo skupine, ki jih družijo skupen interes glede na poklic, ideologijo, sosedstvo, lastništvo, družbeni status itd.« (Vreg 2000, 79), se mediji oddaljujejo od svoje imanentne funkcije, to je nadzora nad politično in ekonomsko elito (Vreg 2000, 86). Niso več agenti in generatorji družbenih sprememb, saj z distanciranjem od javnosti (naslovnikov) izgubljajo stik z njeno realnostjo in potrebami, in tako od nekoč plemenitega poslanstva ostanejo le še »vedno bolj ubogljivi novinarji, vedno bolj povprečne informacije« (Halimi 2002, 123). Ali drugače: »Za fasado izredne raznovrstnosti tiči industrija, v kateri prevladujejo monopoli in konformizem« (Keeble 2006, 1). Prav zato morajo biti novinarji zaradi naraščajoče prepletenosti vlad in korporacij »bolj popadljivi in ne manj« (Hargreaves 2007, 18).

Preden se v naslednjem poglavju posvetimo diskurzu, analizi in novinarskim stališčem, se moramo najprej ustaviti še pri nekaterih komunikoloških teoretskih konceptih, ki so po našem mnenju sooblikovali kontekst poročanja in komentiranja ameriške vojaške avanture v Iraku. Ker je ta neločljivo povezana z odločitvijo vlade RS, da mrzlega februarja 2006 v Irak pošlje štiri vojaške inštruktorje, kar je v domači javnosti spodbudilo nekajtedensko razpravo, tudi o slovenski zunanji politiki in njeni proameriški, menimo, da je kratek uvodni vpogled v poročanje ameriških medijev o invaziji na Irak koristen. Preplet ameriških korporacij in administracije oziroma zasebnega in javnega sektorja je (glej Klein 2007) eden sestavnih delov aktualne iraške vojne, avtonomnost medijev v takem okviru pa bolj kone urbani mit.

5.1 Nekaj vidikov poročanja ameriških medijev o iraški vojni

Večina domačih medijev se je, kar zadeva informacije z bojišča ali iz vlad v vojni, zanašala na vesti in posnetke mednarodnih tiskovnih agencij, kot so Reuters, Associated Press, European Press Agency in druge, ter ameriške množične medije. Redki domači mediji (denimo časopisna hiša Delo z Boštjanom Videmškom in Juretom Erženom, novinarsko-fotoreporterskim dvojcem) so imeli na prizorišču konflikta, v Iraku, le občasno svoje poročevalce. Predvsem so take predstavnike imele tuje medijske hiše – imenujejo se Vkopani (angl. *embedded*)¹¹⁶, torej novinarje, fotoreporterje in snemalce, ki so (bili) 'vkopani' s koalicijsko vojsko. Ta jih je ščitila,

¹¹⁶ Več o pravilih in omejitvah za Vkopane predstavnike medijev v U. S. Department of Defense (2003).

jim dajala navodila, nalagala omejitve pri poročanju in jim, bržkone po načelih taktičnega obveščanja, dajala tudi številne neuradne informacije. Da so bili (in so še) tako Vkopani prikrajšani za celostno podobo iraške vojne, s čimer je bila nepristranskost njihovega poročanja in posledično tudi temeljna novinarska poklicna načela postavljena na kocko, ni treba posebej poudarjati.

Nemajhno vlogo medijskega in javnomnenjskega uglaševalca je v času pred začetkom ameriške invazije igrala televizijska mreža CNN, ki je ne samo uporabljala vojaške propagandne slogane (na primer *Amerika Strikes Back*, *Terror Alert: Orange*, *America's New War*, *March to War*, *Showdown: Iraq*, *Road to Baghdad*), ampak je poskrbela tudi za vrsto 'neodvisnih' strokovnjakov, ki so poseg v Iraku 'objektivno' označili za nujnega. Med drugim je CNN prav tako prenašal znameniti govor nekdanjega obrambnega ministra Colina Powlla, ki je sredi Generalne skupščine ZN predstavil »trdne dokaze za obstoj iraškega orožja za množično uničevanje«, ki so se pozneje izkazali za navadne laži. Po našem štetju so vse mednarodne podružnice CNN prenašale Bushev govor na večer napada na Irak. Predigro k vojni je torej spremljal tako imenovani CNN učinek, ki je na Balkanu znan že iz jugoslovanskih vojn¹¹⁷. V temelju naj bi bil to učinek, ki ga imajo podobe vojn in kriznih območij, ki jih razširjajo množični mediji, na zunanjepolitične odločevalce. Te prisili, da v nekem konfliktu ali drugi kočljivi situaciji v mednarodni skupnosti hitro reagirajo, o čemer pa se mnenja razhajajo. Trdimo, da se sodobne vojne bijejo z izkoriščanjem potenciala, ki ga ima ta medijski fenomen.

»Mnogi novinarji, politiki in akademiki resnično malo dvomijo, ali mediji res korenito vplivajo na zunanjepolitične procese« (Livingston 1997, 1). Čeprav se zdi vprašanje, v domeni katerega (politike ali medija) je CNN učinek, oziroma, ali prva najprej vpliva na drugega ali nasprotno, podobno vprašanju, ali je bila prej koklja ali jajce, že obstoj takega učinka kaže na inherentno povezanost materij, dveh plati istega kovanca. »V resnici je novinarstvo sestavni del političnega konflikta in politični

117 Pirjevec denimo zapiše, da so se ZDA leta 1992 za (v marsičem) prelomno Resolucijo VS ZN – Srbiji je naložila gospodarske sankcije, odredila varnostno območje okrog obleganega Sarajeva in Natu, prvič v zgodovini zaveznitva na območju države nečlanice, poverila nadzor nad pomorskim prometom na Jadranu – zavzele tudi zaradi posebej velikega učinka CNN (2003, 158–159).

konflikt sestavni del novinarstva« (Lukšič 1999, 432)¹¹⁸. Čeprav Gilboa poudarja, da akademiki še niso našli ustrezne in jasne definicije CNN učinka, pri čemer se sprašuje, ali morda ne gre le za priročen neologizem (2003, 2)¹¹⁹, je ta učinek – ob tem, da implicira tudi druge TV postaje in množične medije globalnega dosega¹²⁰ – po našem prepričanju primeren okvir za pričujoči razdelek diplomskega dela. Tako Livingston navaja tri konceptualne variacije učinka CNN, po katerih je medij lahko:

- dejavnik oblikovanja politične agende
(emocionalno poročanje o grozotah ali humanitarnih krizah preuredi zunanjepolitične prioritete),
- ovira pri doseganju zelenih političnih ciljev
(dva vzroka: a) emocionalno poročanje lahko ogrozi moralo, oblasti poskušajo vojno 'dezinficirati' in omejiti dostop na bojišče; b) globalno poročanje v živo lahko ogrozi varnost vojaške operacije),
- pospeševalec političnega odločanja
(krajši čas za odločitve, možnost varnostno-obveščevalnih tveganj, TV diplomacija je očitna, mediji so lahko metoda pošiljanja signalov) (1997, 2).

Če povzeto klasifikacijo učinka CNN apliciramo na aktualno iraško vojno, lahko ugotovimo, da je najverjetneje delovala v obratni smeri. Kot bi Busheva administracija operacionalizirala opažanja Richarda Haassa, nekdanjega člana Nacionalnega varnostnega sveta in enega od svetovalcev predsednika Georgea Busha v času zalivskih vojn, ki je dejal, da CNN učinek, čeravno lahko ovira politično odločanje, ponuja tudi nemalo priložnosti: »Ena je penetracija. CNN nam je omogočil nesluten dostop do trgov, ki jih sicer ni bilo mogoče doseči« (Haass v Livingston 1997, 3). Olajšal je ameriško komunikacijo z Evropo in z domovino, ker so čutili, da lahko »upravljajo z javnim mnenjem doma«, vodijo koalicijo in komunicirajo z arabskim svetom (ibid.).

118 Taka opredelitev vendarle velja za novinarstvo in novinarje, ki poročajo o političnem in gospodarskem področju. Za novinarko ženske revije, ki piše o kremah za glajenje obraznih gub, bi težko trdili, da je politični konflikt sestavni element njenega dela.

119 Po analizi številnih študij in člankov Gilboa tudi sam ne najde jasne definicije učinka CNN (2003, 17–22).

120 Fisk, ki je prepričan o servilnosti ameriških medijev do Busheve administracije, piše o članku v New York Timesu iz januarja 2003 o odločitvi oblasti, da se ZDA postavijo po robu državam, ki sponzorirajo terorizem, in v katerem je novinar navajal neimenovane vire, kot so »starejši obrambni uradniki«, »vojaški uradniki« in podobni. Vprašal se je, zakaj »preprosto ne omogočijo Pentagonu, da sam piše članke v New York Timesu« (2005, 1144–1145).

Administracija predsednika Busha mlajšega je to racionalno razlago bržčas prevedla v prakso – pripravljalo fazo napada na Irak je izvedla v medijih (na CNN, Fox TV, naslovnica New York Timesa, Wall Street Journala in drugih vodilnih ameriških množičnih medijev), od koder so podatki potovali po svetu¹²¹, ki se je hitro strinjal¹²², da je iraško grožnjo z orožjem za množično uničevanje treba zatreti v kali. Tisti, katerih dolžnost je informirati javnost, namreč informacije v glavnem dobivajo od drugih informatorjev, pri tem pa ima v fazi odločanja, kaj je pomembno objaviti, prednost prav »informacija o informaciji« (Bourdieu 2001, 23). Tako se je tudi v tem primeru zagnala medijska vojna¹²³, s katero je tedanja ameriška administracija najprej poskrbela za generiranje široke javnomnenjske podpore v drugih zahodnih in do Zahoda prijateljskih državah, katerih vojaške pomoči pri napadu na Irak se je nadejala. Resda Bushevi administraciji ni povsem uspelo v starejših demokracijah (z izjemami: Velika Britanija, Avstralija, Danska), je bila pa zato toliko uspešnejša v novih vzhodnoevropskih, ki so jih ZDA v desetletju poprej pomagale vzpostaviti. Skratka, ko so se razlogi za napad na Irak v medijih omedili, se je z nočno vojaško akcijo *Shock and Awe* (Šok in strahospoštovanje ali doktrina hitre prevlade) začela operacija *Iraqi Liberation* (osvoboditev Iračanov).

Busheva administracija je prav tako posegla po 'dezinfekciji' vojne, ki po Livingstonu spada v domeno CNN učinka kot ovire pri doseganju zelenih političnih ciljev. Čeprav so Bushevi predhodniki v drugih ameriških vojnah po svetu že uveljavljali pravila o objavi fotografij mrtvih ameriških vojakov, je njegova administracija, tik pred invazijo na Irak, prepovedala fotografiranje (in objavo) mrtvih, ranjenih, krst in celo poškodovanih vojaških vozil.¹²⁴ Na svojevrsten način je poročanje 'dezinficirala' tudi TV mreža CNN. Januarja 2003 je uvedla strog nadzor nad vsemi novinarskimi prispevki, ki so jih odtlej preventivno pregledovali in po potrebi 'uravnotežili' uredniki za scenarije v Atlanti (Fisk 2005, 1152–1153). Dokler niso bili tako avtorizirani, niso smeli biti objavljeni. »Novinar ali novinarka CNN v Kuvajtu ali Bagdadu – ali Jeruzalemu ali Ramali – najbrž pozna ozadje njegove ali

121 Bourdieu takemu učinku pravi »krožna cirkulacija informacij« (2001, 20–25).

122 Slovenski prispevek smo popisali v podpoglavju o Vilniški izjavi.

123 To je v dokumentarnem filmu *WMD: Weapons of Mass Deception* izredno natančno razdelal režiser Danny Schechter (2004).

124 Spletni novičarski portal Salon.com je leta 2005 denimo objavil fotografije iz Iraka (Salon.com 2005).

njene zgodbe; vsekakor pa o njej vesta mnogo več od 'avtoriziranega menedžerja' v Atlanti. Toda o *spinu*¹²⁵ zgodbe se bodo odločili šefi CNN« (Fisk 2005, 1153).

Že kratek skok v ozadje poročanja ameriških medijev o iraški vojni po našem prepričanju zadovoljivo ponazarja namensko konstruirano realnost, ki jo je ameriška administracija potrebovala ne samo za lansiranje napada na Irak, ampak tudi za vzdrževanje javne podobe tega vojaškega posega v imenu demokracije in svobode. Povrhu je iz navedenega vsaj delno že razvidno, da na iraškem preizkusu ni padla samo Busheva oblast, temveč prav tako ameriški mediji. Če si slovensko medijsko krajino predstavljamo kot pivnik tako prirejenih informacij, se moramo upravičeno vprašati, kako 'zdrava' je naša informacijska prehrana. Poročanje medijev, zlasti o vojnah in konfliktih, je vendarle kritičnega pomena za zdravo demokracijo (Taylor 2004, 79).

5.2 Deutshev kaskadni model

»Oblikovanje zunanje politike je torej podobno igri fliperja. Vsaka interesna skupina, vsaka agencija, vsak pomemben uradnik, pravnik ali nacionalni mnenjski voditelj je v poziciji zatiča, medtem ko je nastajajoča odločitev podobna končni točki poti jeklene žogice, ki se na poti navzdol odbija od zatiča do zatiča.«

Karl W. Deutsch (1978, 89–90)

Pot informacij od odločevalcev prek medijev do javnosti po našem prepričanju ustrezno ponazarja kaskadni model komuniciranja Karla W. Deutscha¹²⁶, ki je menil, da je državo¹²⁷ mogoče osmisлити kot »nacionalni odločevalski sistem,« v katerem lahko komunikacijo in odločanje – poenostavljeno – vizualiziramo v petstopenjskem sistemu (1978, 119). Po Deutschu ima vsaka izmed petih sistemskih ravni svoj 'rezervoar' javnega mnenja¹²⁸, ki sprejema sporočila, na podlagi katerih njeni predstavniki s pomočjo izkustvene primerjave oblikujejo odločitve (Deutsch 1978, 120). Nobena izmed njih ni monolitna, komunikacija pa laže poteka od vrhnjih ravni

125 Spin ali interpretacija dogodka, ki je namenjena obračanju javnega mnenja za neko stvar ali proti njej.

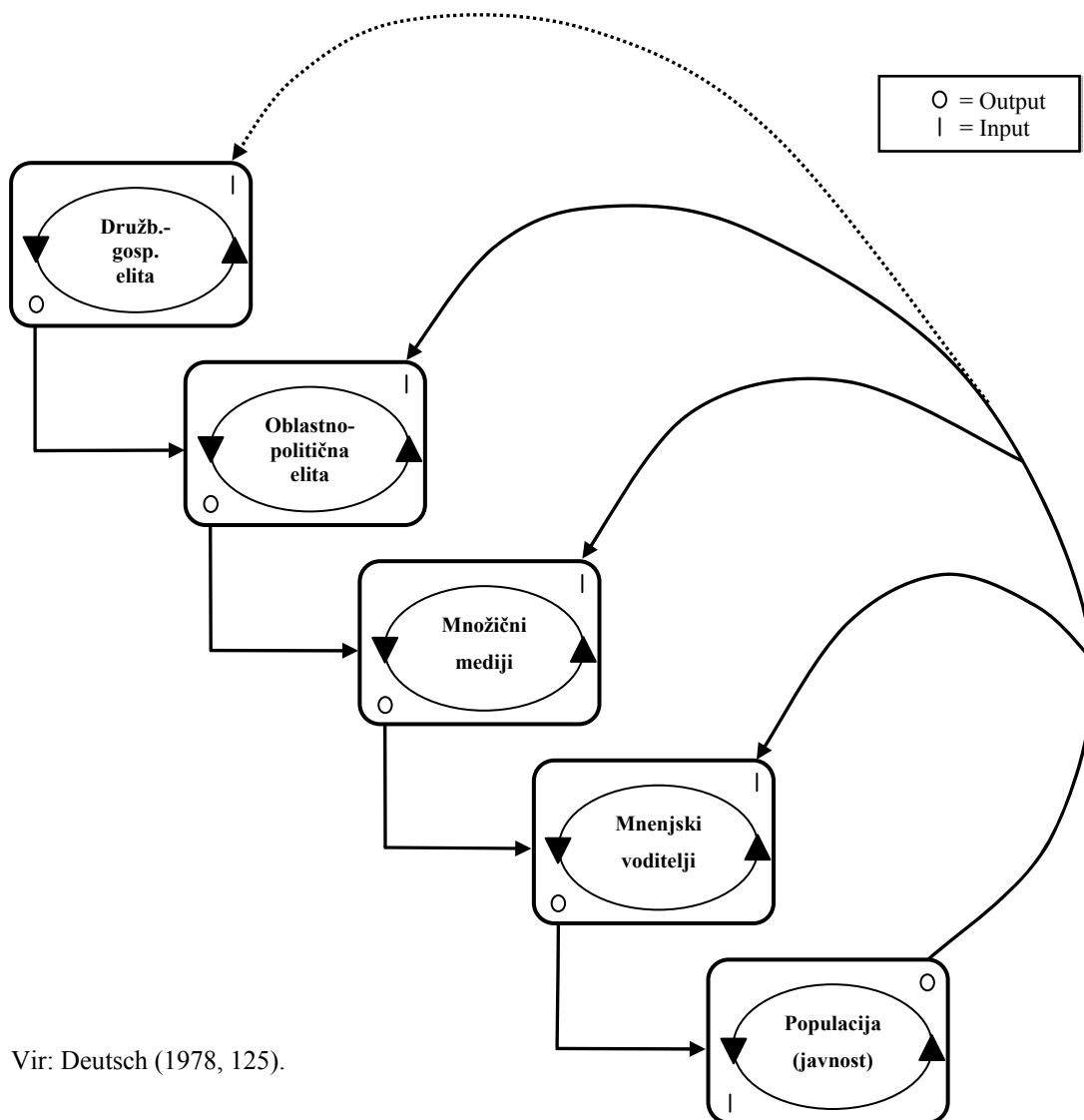
126 Posveti se mu tudi Vreg (2000).

127 Deutsch je model oblikoval na podlagi značilnosti razvitih zahodnih držav. Vprašanje, ali bi tak model lahko aplicirali tudi na države v razvoju, je gotovo relevantno, a ne za pričujoči predmet preučevanja, zato se z njim ne bomo podrobneje ukvarjali.

128 Lahko bi mu rekli tudi interna javnost, saj je po Deutschu povezan z zanj značilnimi družbenimi institucijami in statusnimi skupinami (1978: 120).

proti nižjim kot nasprotno (ibid.). Vsaka skupina je delno avtonomna in delno soodvisna od drugih ravni pa tudi deloma podvržena učinkom zunanje realnosti (Deutsch 1978, 124).

Slika 5.1: Glavni kaskadni model sporočil in odzivov ljudi

Vir: Deutsch (1978, 125).

Na najvišjo raven (glej Sliko 5.1) je Deutsch postavil družbeno-gospodarsko elito oziroma dva do tri najpremožnejše odstotke populacije, ki obvladujejo pomembne gospodarske in finančne družbe, povrhu pa imajo podobne družbene preference, življenjski slog, interese in navade (1978, 120). Drugo raven zaseda oblastno-politična elita, ki gravitira k nacionalni oblasti in jo sestavljajo podskupine, v katere se denimo uvrščajo sodniki, visoki uradniki, pomembni vojaški in civilni posamezniki (ibid.). Razlike med njimi zaznamuje tudi notranja stratifikacija glede na center in

obrobje, politično pozicijo in opozicijo ter hierarhično mesto posameznikov v neki strankarski strukturi (Deutsch 1978, 120–121).

Množični mediji so na tretji ravni komunikacijskega sistema, Deutsch pa jim je pridružil še oglaševalske agencije, filmske in glasbene produkcijske hiše ter založbe (1978, 121). »Komunikacijski sistem na četrti ravni je precej večji in veliko manj povezan, a kljub temu pomemben« (ibid.). Medijsko raven tvori mreža lokalnih mnenjskih voditeljev, ki kontinuirano spremljajo medije in deloma tudi mednarodne odnose (ibid.), zato so pomemben vir ('pravilnih') interpretacij teže razumljivih in oddaljenih dogodkov, o katerih poročajo mediji (Deutsch 1978, 122). »Če se mreža lokalnih mnenjskih voditeljev strinja s sporočili in interpretacijami, ki jih razširjajo množični mediji, lahko storijo veliko, da okrepijo njihov učinek. Če se ne strinjajo z njimi, jim nasprotujejo ali jih ignorirajo, lahko storijo veliko, da ga izničijo« (ibid.). Peta in najštevilčnejša raven je raven širše javnosti, v kateri pravzaprav štejejo le tisti, ki so dostopni, zainteresirani za javne zadeve in polnoletni, torej volilno sposobni, kar pomeni, da imajo potencialen vpliv na politiko (ibid.).

Tok komunikacije, kot zapisano, teče od zgoraj navzdol, pri tem pa družbeno-gospodarska elita komunicira neposredno s politično-oblastno, kjer zlasti lahko vpliva na zakonodajno in izvršno oblast, neposredno deloma učinkuje tudi na tretjo, medijsko raven, manj na mnenjske voditelje in najmanj na javnost (ibid.). Oblast ima delno neposredne stike z mediji, a ima precej manj vpliva na mnenjske voditelje in ljudstvo (ibid.). Množični mediji, nasprotno, najbolj neposredno sporočajo mnenjskim voditeljem, ki so nenazadnje 'posredniki' ljudi. Pri tem imajo večjo avtoriteto, njihova sporočila pa znatnejši učinek, če so »vzporedna in okrepljena s tistimi, ki jih širijo množični mediji, ti pa pogosto krepijo status lokalnih voditeljev kot njihovih govorcev« (Deutsch 1978, 122–123).

Če Deutschev model apliciramo na naš predmet raziskovanja, lahko oblikovanje zunanjepolitične agende ponazorimo takole. Na najvišji ravni je družbeno-gospodarska elita, ki jo sestavljajo največji posamični lastniki in delničarji pomembnih gospodarskih družb, menedžerji, naložbeniki in njihov družinski krog ter najpomembnejše bančne, gospodarske in finančne družbe (Deutsch 1978, 120). Sklepamo lahko, da ima del naštetih, ker gre za najvplivnejši sloj, interese tudi denimo v vojaški in tako imenovani postkonfliktni ali rekonstrukcijski industriji (gradbeništvo, humanitarne fundacije, vzgojne institucije in drugo), kar pomeni, da se lahko na njihove bančne račune posredno steka denar, ki ga generirajo vojaški

konflikti. Ker ta elita komunicira neposredno z oblastno-politično in ima nanjo tudi vpliv (Deutsch 1978, 122), lahko hipotetično predpostavimo, da bi interese po vstopu v vojno ali denimo poslovanju v obdobju postkonfliktne rekonstrukcije lahko učinkovito sporočila politični eliti. Ta bi jih lahko bodisi omejila bodisi zaščitila (Deutsch 1978, 124).

Prav tako imajo mnogi predstavniki družbeno-gospodarske elite dostop do množičnih medijev in vpliv nanje (ibid.) – sklepati gre, da zlasti večje, ki so del vplivnega kroga elite –, kar spet hipotetično pomeni, da si lahko v medijski sferi zagotovijo ali si poskušajo zagotoviti dobronamerno obravnavo. Ostanejo še lokalni mnenjski voditelji, kjer je neposredni vpliv družbeno-gospodarske elite sicer nekoliko oslavljen, imajo pa toliko bolj neposredne in tesne stike z mediji in prebivalstvom (ibid.). Kljub temu lahko trdimo, da se interes družbene vrhuške ne odbije od ravni mnenjskih voditeljev, zlasti če privzamemo, da med njimi in množičnimi mediji poteka neke vrste vzajemna podpora sporočilom za širšo javnost.

Če navsezadnje nekoliko špekuliramo in predpostavimo, da je ideja o napadu na Irak zrasla v vplivnem krogu Busheve administracije, kamor se uvršča tudi 'dediščina', ki jo je v Washingtonu zapustil njegov oče, George H. W. Bush, je začetni uspeh akcije *Iraqi Liberation* s pomočjo Deutschevega modela predvidljiv. Toliko bolj, če si predstavljamo, da so nekateri predstavniki petih ravni za ta namen sklenili 'koalicijo', o oblikovanju katerih tudi piše Deutsch (ibid.). Vendar prav tako opozarja, da je vsaka od ravni delno avtonomna in delno soodvisna od drugih, enako so vse sorazmerno dovzetne za neposredne učinke zunanje realnosti, kar poenostavljeno pomeni, da (re)interpretacije dogodkov ali dogajanj, ki jih z določenimi cilji soustvarjajo politična elita (po nareku družbeno-gospodarske), mnenjski voditelji in mediji, lahko tudi klonejo pod kumulativno težo 'resničnih' izkušenj prebivalstva (ibid.). Ko so učinki iraške vojne, kljub raznovrstnim nagobčnikom, ki so si jih (tudi prostovoljno) nadeli psi čuvaji interesa javnosti, preglasili tok 'pravih' informacij (denimo ob razkritju fotografij iz zapora Abu Grajb), se je umetna tvorba začela razkrajati.

Deutschev model smo izbrali ne samo zato, ker obravnava formiranje zunanje politike skozi komunikacijski proces, kar ustreza predmetu diplomskega dela, ampak tudi zato, ker menimo, da ga je mogoče združiti z nekaterimi drugimi teoretskimi koncepti o mednarodnih odnosih, o čemer bomo podrobneje pisali v sklepnem poglavju. Ker je ena od nalog političnega komuniciranja vzpostavljanje politične

javnosti (Vreg 2000, 18), se na kratko ustavimo še pri temeljnem interakcijskem modelu, ki ga Vreg gradi »na človekovi osebnosti in osebni komunikiranju«, utemeljuje pa »na interakcijskih procesih na intersubjektivni ravni« (2000, 19). Po njegovem se kritična mnenja in stališča oblikujejo na intersubjektivni ravni, kjer se dogaja »vse bistveno za življenje človeka« (ibid.). Nad njo je temeljna interakcijska raven, kamor Vreg uvršča medijsko sfero in politično javnost, kar posledično omogoča ločevanje medosebnega političnega komuniciranja od političnega ali administrativnega (2000, 20)¹²⁹.

V obsežni literaturi o oblikovanju javnega mnenja obstaja vrsta teorij. Leon Festinger je denimo razvil teorijo kognitivne disonance, s katero je »poskušal pojasniti širok spekter pojavov družbenega vplivanja z dinamiko odpravljanja nekonsistence med kognitivnimi elementi«, to je mnenji, vedenjem in dejanji posameznika ali drugih (nasprotnih) (Splichal 1997, 206). Po Festingerjevem namreč ljudje komunicirajo, ker skušajo zmanjšati negotovost – povzročajo jo lahko nelagodje, frustracije, stres ali neravnovesje – ali kognitivno disonanco, ta pa lahko nastane zaradi razlik med kulturnimi tradicijami in preteklimi izkušnjami ali protislovja med splošnimi in specifičnimi mnenji posameznika (ibid.). Eden od njegovih kritikov, Peter Clarke, je sicer ugotovil, da »posamezniki množičnih medijev ne uporabljajo vedno selektivno in da iščejo tudi disonantne informacije« (Vreg 2000, 93). Znana je še teorija spirale molka Elisabeth Noelle-Neuman¹³⁰, ki trdi, da je »strah pred izolacijo pri posameznikih, ki odstopajo od večinskega konsenza, tista sila, ki sproži spiralo molka kot generator javnega mnenja«, kar, zaradi manjše podpore mnenjem, o katerih se manj razpravlja, vodi v izginjanje manjšinskih mnenj (Noelle-Neuman v Splichal 1997, 227).

5.3 Prepričevanje

So časi, ko morajo državniki imeti pogum, da storijo kaj nepopularnega. Toda njihova nepopularna dejanja morajo biti ustrezno pripravljena in morajo biti v pravilni obliki, da jih bo njihovo ljudstvo razumelo. Človek na ulici ponavadi ni tako nerazumen, kot nekateri mislijo. Ker je ponavadi on tisti, ki mora nositi najtežja bremena, ki so rezultat nepopularnih politik, ima vsaj pravico vedeti, zakaj se rečem

129 Več o tem glej Vreg (2000, 17–46).

130 Splichal se z večino njenih hipotez sicer ne strinja (več o tem Splichal 1997, 225–278).

streže tako in ne drugače. Vse praktične politike so odvisne od njihove prepričevalnosti. Seznanitev nacije s trdimi dejstvi čez noč ni znak modrega voditeljstva. Krize zahtevajo ne samo politične in ekonomske, ampak tudi psihološke priprave. Tu je mesto propagande. Dejavno in učeno mora pripraviti pot. Njena naloga je pripraviti pot za politična dejanja. Tem mora slediti korak za korakom, nikoli jih ne sme izgubiti iz vidnega polja. Tako rekoč priskrbi glasbo ozadja. Taka propaganda na koncu nepopularno čudežno napravi za popularno in pri tem tudi najtežjim oblastnim odločitvam zagotovi odločno podporo ljudi.

Joseph Göbbels (1934)

Izbrani izsek iz govora prvega propagandista nemškega diktatorja Adolfa Hitlerja podpoglavja ne uvaja kot element simpatije ali drugih pozitivnih čustev do nacističnega obdobja, temveč zato, ker je Göbbelsovo radikalno prepričanje o učinku usmerjenih informacij in obveščanja deloma aktualno še danes. Za naš predmet preučevanja je koncept propagande relevanten, saj je pomemben dejavnik prepričevanja ljudskih množic o razlogih za vojaške spopade in za pridobivanje podpore zanje.

Vojna v Iraku oziroma njena medijska predigra to le potrjuje. Ameriški množični mediji so namreč pripravili pot nepopularnim političnim dejanjem. Toda čeprav se je z medijskim orodjem utemeljen dobri namen ZDA (odrešitev sveta pred grožnjo iraškega orožja za množično uničevanje) kratkoročno prijel, se je propagandna strategija Bushevi administraciji vrnila kot bumerang¹³¹. Enako pred več kot šestimi desetletji nacistični Nemčiji. Ameriški mediji seveda ne delujejo kot propagandni sistem totalitarne države, ampak dopuščajo, celo spodbujajo razpravo, kritiko in nestrinjanje, »dokler to lojalno ostaja v okvirih sistema predpostavk in načel, ki oblikujejo elitni konsenz – sistem, ki je tako močan, da je večinoma nezavedno ponotranjen« (Herman in Chomsky 1994, 302).

Propaganda ima potemtakem, predvsem v akcijah za utišanje ali discipliniranje kakšne druge države, pomembno vlogo tudi v mednarodnem komuniciranju. »Relativno najnežnejša instrumenta boja za premoč nad eno ali več

131 Na sramotilni oder je Bushevo administracijo postavila nevladna organizacija Center for Public Integrity, ko je razkrila, da se je samo predsednik Bush v obdobju od terorističnih napadov 11. septembra do prvih mesecev iraške invazije glede iraškega orožja za množično uničevanje zlagal kar 232-krat, še 28-krat pa glede lažnih povezav Iraka z Al Kajdo. Seštevek laži vseh visokih predstavnikov Busheve administracije je še bolj 'impresiven' – 935 (Lewis in Reading-Smith 2008).

državami sta vplivanje in propaganda« (Deutsch 1978, 166). Pri tem vplivanje pomeni uporabo vrednot in interesov države tarče za doseganje podpore na njenem območju, propagando pa usmerjajo predvsem nameni po spremembi emocionalne in kognitivne podobe vseh ali nekaterih posameznikov v njej, da bi ti postali mnenjski voditelji v zadevi, ki jo skuša promovirati država propagandistka. Zadnja lahko svoje cilje doseže tudi prek kulturno-izobraževalnega¹³² področja, nagrad, spodbud in visokih obiskov, vendar znatno večja prizadevanja usmerja k množičnim medijem države tarče (ibid.).

Vpliv v medijih tarče lahko propagandistka denimo poskuša doseči z brezplačnim ali zelo poceni posredovanjem ustreznih vesti, posnetkov in medijskih zgodb in s prepričevanjem, da ciljni mediji večino mednarodnih novic pridobijo od »monopolističnih tiskovnih agencij ene od velikih sil« (Deutsch 1978, 167). Med bolj neposredne mehanizme vplivanja sodijo kontrolni lastniški deleži¹³³ v medijih, plačani uradni obiski urednikov, ki jih je v nekaterih primerih mogoče tudi diskretno (pod)plačati, v državah propagandistkah (ibid.). Enako je mogoče finančno podpreti politike, interesne skupine ali stranke države tarče kot tudi predstavnike policije, vojske ali vlade: »V teh primerih se vplivanje in propaganda seveda prelijeva v korupcijo, infiltracijo, subverzijo in druge neugledne oblike gospodarske penetracije ali politične vojne« (ibid.).

Vreg mednarodno propagando opredeli kot »komuniciranje nacionalnih držav, da bi vplivale na relevantno politično vedenje ljudi drugih narodov in držav« (2000, 109). Mednarodno komuniciranje in propaganda sta tako v večini primerov »pomožno sredstvo politike« (Vreg 2000, 110). Sicer trdi, da je mednarodna propaganda lahko učinkovita le, če je podprta s politično, ekonomsko ali vojaško močjo (ibid.), kar v primeru ameriške invazije v Irak drži le delno. Glede na dejstvo, da vojna po šestih letih še traja, podpora ameriške in mednarodne javnosti pa je izjemno šibka, je bila propagandna akcija učinkovita kratek čas, približno sočasno z globalnim medijskim razkritjem vojnih hudodelstev ameriških vojakov v iraških zaporih in Guantanamu na Kubi pa se je sicer ekonomsko, politično in vojaško podprt projekt začel sesipati. Sklepamo lahko, da je prav to obenem ošibilo učinkovitost

132 Spomnimo, da je bilo tik pred praškim povabilom Sloveniji za pridružitvev Natu leta 2002 na Fakulteti za družbene vede organizirano predavanje o vlogi Nata, ki so se mu s protestnimi izjavami o militarizaciji fakultete uprli nekateri študenti.

133 Na primer: slovenska komercialna televizijska postaja Pop TV je v lasti družbe CME, katere tretjinski lastnik je 2009. postala ena največjih medijskih korporacij na svetu, ameriški Time Warner, ki ima med drugim v lasti tudi mrežo CNN.

medijske vojne oziroma propagande. Morda pa so emocionalni učinek širjenja strahu zaradi (lažne) imanentne grožnje množičnega uničenja, ki je spominjala na obdobje hladne vojne, zgolj zamenjale streznitev in negativne emocije ob pogledu na podobe mučenih domnevnih teroristov, torej protipropaganda? »Propagandna sporočila vsebujejo elemente iracionalnosti in emocionalne naboje, s katerimi vplivajo na podzavestne procese ljudi« (Vreg 2000, 117).¹³⁴

V državah, kakršna je bila nekoč SFRJ, kjer je imela vladajoča partija popoln nadzor nad mediji in je povsem uradno uveljavljala cenzuro, je jasno, da mediji služijo interesom vladajoče elite, medtem ko je propagando veliko težje zaznati v zasebnih medijih, kjer uradne cenzure ni¹³⁵ (Herman in Chomsky 1994, 1). Četudi se cenzure domnevno osvobojeni mediji dejavno borijo za tržne deleže, napadajo in odkrivajo vladne nepravilnosti, se predstavljajo kot braniki svobode govora in javnega dobra, pa po Hermanu in Chomskem ni jasno, kako omejena¹³⁶ je njihova kritika in koliko so medijske hiše neenakopravne pri izkoriščanju svojih zmogljivosti ter kakšen vpliv imata ti dve dejstvi na vedenje in produktivnost zasebne medijske družbe (1994, 2).

Da je v zasebnih medijih težje prepoznati propagando, niso 'krivi' le politični interesi, pač pa tudi ekonomski, saj lahko oglaševalci z zmanjšanim oziroma povečanim obsegom zakupa oglasnega prostora vplivajo na interpretacijo zgodb, ki jih neki medij objavlja. Prav tako lahko z manj vidnimi mehanizmi (na primer neuradnimi pogovori, delovnimi kosili in obiski) lastniki oziroma njihov vplivni krog v medij plasirajo zanje koristne informacije oziroma take, ki so uničujoče za njihovega tekmeča. Toda le, če v medijski hiši najdejo dovolj ubogljivega urednika oziroma novinarja.

Bourdieu trdi, da se stopnja avtonomije nekega medija meri po deležu oglaševalskih ali državnih prihodkov (denimo subvencij) in stopnji koncentracije oglaševalcev (2001, 62). Medtem je avtonomija novinarjev po njegovem odvisna zlasti od:

¹³⁴ Več o teorijah in zgodovini politične propagande na primer Vreg (2000, 115–150).

¹³⁵ Kar ne pomeni, da ni neuradne cenzure, ki je bila recimo med letoma 2006 in 2008, ko je družbo obvladovala vladajoča politika, zelo očitna v časopisni hiši Delo.

¹³⁶ Ena od omejitev gotovo zadeva odnos novinarja in vira, zlasti če je ta politik. Medije namreč potrebuje za prenašanje političnih sporočil javnosti, ki jih posreduje novinarju, katerega osnovna naloga je, da taistega politika nadzoruje. Njuno razmerje je torej kooperativno, vendar so »ambicije informiranja in propagande vnaprej obsojene na konflikt« (Franklin 2004, 47)

- koncentracije tiskanih medijev na trgu,
- statusa časopisa glede na druge na trgu,
- novinarjeve plače in položaja v medijski hiši,
- »novinarjeve sposobnosti za avtonomno produkcijo informacij« (Bourdieu 2001, 62–63).

Toda surove novice pred objavo potujejo skozi filtre, v javnost pa pridejo »samo očiščeni ostanki« z ustrezno popravljenimi diskurzivnimi izhodišči in interpretacijo (Herman in Chomsky 1994, 2). Rezultat je medijska dominacija elit in marginalizacija oporečnikov, ki postane nekaj povsem naravnega, še več, celo povsem dobrohotni predstavniki medijev, ki prisegajo na novinarsko integriteto, lahko sami sebe prepričajo, da novice izbirajo in interpretirajo na podlagi profesionalnih načel (ibid.). Prodor vladnih in dominantnih zasebnih interesov v medije po Hermanu in Chomskem omogočajo tile medijski filtri, ki sta jih strnila v propagandni model:

- velikost medija, koncentracija lastništva, lastnikovo premoženje in naložbene težnje dominantnih medijskih družb;
- oglaševanje kot poglavitni prihodek množičnih medijev;
- zanašanje na informacije, ki jih priskrbijo vlada, poslovneži in 'strokovnjaki', ki jih finančno in drugače podpirajo primarni novinarski viri in dejavniki moči;
- plaz očitkov (angl. *flak*) kot način discipliniranja medijev;
- 'antikomunizem' kot nacionalna veroizpoved in nadzorni mehanizem (ibid.).

Avtorja v sklepnem poglavju knjige *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media* ugotavljata, da so množični mediji v ZDA učinkovite in močne ideološke institucije, ki opravljajo »sistemskopodporno propagandno funkcijo« (Herman in Chomsky 1994, 306). Zanašajo se na silnice trga, ponotranjene predpostavke in samocenzuro, in sicer brez očitne prisile: »Ta propagandni sistem je v zadnjih desetletjih postal še bolj učinkovit zaradi porasta nacionalnih TV mrež, večje koncentracije množičnih medijev, desničarskih pritiskov na javni radio in televizijo ter zaradi povečanega obsega in spretnosti piarovcev in medijskega menedžmenta« (ibid.).

»Vsako komunikativno prepričevanje vsebuje elemente politične propagande, ta pa ima pejorativen pomen, torej prizvok manipulacije in lažnega argumentiranja«

(Vreg 2000, 103). Komuniciranje je sestavni del človeških interakcij, v katerem sta vsaj dva udeleženca (sporočevalec in prejemnik), zato mu je v načelu inherentna recipročnost. Če sta partnerja v komunikacijski situaciji v tekmovalnem odnosu, »ostajata na okopih lastnih interesov in pozicij moči« (Vreg 2000, 91). Tako komuniciranje je kompleksen in kontinuiran interaktivni proces, kjer se odvija prepričevanje, »v katerem komunikator skuša vplivati na komunikacijskega partnerja, da bi sprejel predlagana stališča in vedenjske vzorce (prepričevani mora razširiti ali spremeniti svoje zaznave o dogajanju v svetu)« (Vreg 2000, 92). Proces je torej uspešen, če prejemnik ali prepričevani spremeni svoja stališča, ker v tem vidi možnosti za izpolnitev svojih potreb (ibid.). Pri tem so mediji manj vplivni, kadar posameznik v njihovih sporočilih prepozna izdelana osebna stališča do pomembnih zadev, kot so socialne, politične ali kulturne, bolj učinkoviti pa so pri (so)ustvarjanju mnenj o novih problemih (Vreg 2000, 97).

6 NOVINARSKA STALIŠČA O SLOVENSKO-AMERIŠKIH ODNOSIH

Obveščенost tako rekoč vsega svetovnega prebivalstva je odvisna od informacij iz druge roke, zato imajo množični mediji poglobljeno vlogo pri določanju vsebine neke kulture (Wilson in Wilson 1998, 14) in obenem predeterminirajo tudi vsebino javne razprave, ki vpliva na mnenja državljanek in državljanov o lokalnih, regionalnih, nacionalnih in mednarodnih temah. Mediji tako lahko, sicer v nasprotju z njihovim temeljnim poslanstvom, prek uredniških odločitev o tem, kaj bodo objavili in česa ne, nadzorujejo javno razpravo. V tem primeru postanejo nekakšni vratarji (angl. *gatekeepers*), saj se odločitev o tem, katera novica bo objavljena ali ne oziroma kateri koščki vsebine bodo v novinarski prispevek vključeni ali ne, začne že pri novinarju samemu, postopek presojanja o (ne)objavljivosti pa se nadaljuje na višjih, uredniških ravneh (Wilson in Wilson 1998, 14–15). Ker je ponavadi novic več, kot je prostora za njihovo objavo, mediji skozi selekcijo odredjajo tudi agendo javne razprave oziroma teme, o katerih uporabniki medijev (v splošnem javnost) razpravljajo – ta lastnost procesiranja informacij v medijih se angleško imenuje *agenda-setting* (Wilson in Wilson 1998, 15). »Nadzor, ki ga imajo mediji nad pretokom informacij in pojasnjevanja, jim daje ogromno moč nad tem, kako bodo posameznikova ali skupinska dejanja evaluirana in presojana« (Eldridge 1995, 295).

Zato ne preseneča, da jih je Serge Halimi, ki je razkrival podkupljivost in sprevrženost francoske novinarske srenje, opredelil precej ostro: »So režiserji notranje in zunanje družbene in politične realnosti, ki vse po vrsti razobličijo. Varujejo interese gospodarjev sveta. So novi psi čuvaji« (2002, 11). Zlasti skrb vzbujajoče je Halimijevo mišljenje, če se ozremo v preambulo Kodeksa novinarjev Slovenije, katerih prvo vodilo pri delu je »pravica javnosti do čim boljše informiranosti. Obveščенost javnosti je temelj delovanja sodobnih družb in je pogoj za delovanje demokratičnega sistema. Da bi zagotovili pravico javnosti do obveščенosti, morajo novinarji vedno braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij in pravico do izražanja mnenj« (2002). Kot vidimo, so se novinarji od temeljnega poslanstva že oddaljili, tako je kriza zaupanja, ki jo izmeri marsikatera javnomnenjska anketa, pričakovana. »Naloga novinarstva je predvsem odkrivanje, vestno poročanje in ustvarjanje zaupanja. Če mu ne moremo zaupati, ne bo niti verodostojno niti spoštovano« (Hargreaves 2007, 170).

Čeprav je informativna funkcija osrednje področje množičnih medijev (Vreg 2000, 60), je njihova naloga tudi osmišljanje realnosti, dogodkov in dogajanj oziroma njihovo vrednotenje. Odkar klasičnim medijem, pravzaprav novinarjem, primat pri razširjanju besedil (pisanih, slikovnih, zvočnih) informativne zvrsti odvzemajo kar piarovske službe same (npr. s spletnimi novinarskimi konferencami), še toliko bolj pa spletni novičarski portali, ki praviloma zgolj posredujejo agencijske novice, se na obzorju vse jasneje kaže potreba po korenitem premisleku o vsebinskem vidiku medijev. V poplavi instantnih informacij je novica o včerajšnjem dogodku na prvi strani osrednjega časopisa vredna precej manj, kot je medijsko hišo stalo, da jo je tam natisnila. Ljudje so z njo namreč že seznanjeni.

Imajo pa zlasti klasični mediji priložnost (celo prednost), da sorazmerno večji kadrovski potencial, kot ga premore neki spletni medij ali zelo uspešen blog, usmerijo v RAL – raziskovalno, analitično in literarno novinarstvo. Prvo¹³⁷ in tretje¹³⁸ se v Sloveniji počasi uveljavljata, drugo se kot samostojno besedilo v medijih redko pojavlja, se pa najpogosteje delno zrcali v mnenjskih besedilih, ki jih pri nas objavljajo predvsem tiskani mediji. Komentatorska besedila so medijski produkti mnenjskega procesa, v katerega se človek vključuje »s celotno zavestno strukturo, s svojimi mnenji, stališči in vrednotenji« (Vreg 2000, 94).

Komentatorska novinarska besedila se ne smejo oddaljiti od temeljnega poslanstva novinarstva, to je vloge nadzornika centrov moči, četudi njihovi avtorji niso zavezani objektivnosti in nevtralnosti. To je v besedilih, ki naj bralcem, gledalcem ali poslušalcem osmišljajo svet, še toliko pomembnejše kot v informativnih besedilih, pri pisanju katerih avtorje omejujejo in zavezujejo konvencije poročanja. Tudi zato smo za fokus analize, ki bo sledila, izbrali komentatorska besedila. Zanimalo nas je, kakšna stališča do odločitve vlade, da v Irak pošlje štiri vojake, so v njih izražali novinarji. So sploh imeli stališča o zunanjepolitičnih vprašanjih? So zgolj povzemali argumente in mnenja pozicije oziroma opozicije ali so javno razpravo širili z drugimi vidiki? So dejavno opravljali vlogo nadzornikov centrov moči? Doslej smo pokazali, kako se z mediji lahko okoristijo elite, ti pa jim to nemalokrat tudi dopustijo. Začrtali smo vlogo, ki jo kot

137 Več o tem glej Šuen (1994), zlasti strani 81–85 in 107–161. Raziskovalno novinarstvo je v Sloveniji cvetelo v času velikega civilnodružbenega vrenja, ki je naposled pripeljalo do osamosvojitve.

138 Več o tem glej Milosavljević (2003), zlasti strani 115–129.

posredniki med javnostjo in odločevalci igrajo ne samo v vojnah, ampak tudi v politični propagandi. V tem poglavju se bomo spustili na raven nuklearne celice množičnih medijev – to je raven novinarja.

6.1 O novinarskih stališčih

»Mnenjsko in orientacijsko področje medijev vsebuje novinarska in uredniška mnenja, interpretacije in komentarje, ki omogočajo razumevanje dogodkov, problemov in procesov v družbi in v svetu« (Vreg 2000, 61). Komentatorska novinarska besedila so praviloma zaupana eminentnim zunanjim sodelavcem ali izkušenejšim novinarjem, saj dajejo pečat vsakemu mediju. Medije prepoznamo, ljubimo, jih z gnusom zavračamo, se strinjamo ali besni pišemo odzive prav zaradi objavljenih komentarjev, mnenj in stališč (Malović 2005, 243).

Novinarski žanr je skupek ustaljenih oblik sporočanja, ki naj zagotavlja »učinkovito medsebojno sporazumevanje in prepoznavo sveta novinarjev in občinstva« (Laban 2005, 33). Te ustaljene oblike sporočanja se v slovenski novinarski teoriji, kot jo je leta 1988 v knjigi *Nastavki za teorijo novinarskih vrst* opredelila Manca Košir, glede na njihovo dominantno funkcijo dalje uvrščajo v dve zvrsti – informativno in interpretativno (Košir 1988, 63).

V prvo spadajo faktična novinarska besedila, v katerih se avtor od predmeta distancira in v njih subjektivno ni navzoč (Laban 2005, 33), v drugo pa torej subjektivna sporočila, v katerih avtorji izražajo mnenja, prepričanja, predstave in vrednostne sodbe (Laban 2005, 34). Prva in druga besedila morajo biti med seboj ločena¹³⁹, kar slovenskim novinarjem nenazadnje narekuje tudi novinarski kodeks: »Novinar mora ločiti informacije od komentarjev. Razlika med poročilom o dejstvih in komentarjem mora biti jasno razvidna« (Kodeks novinarjev Slovenije 2002, 11. člen). Nekateri avtorji sicer menijo, da 'trdih' novic ni mogoče ločiti od komentarjev oziroma da je to zgolj mit: »Novinar implicitno in eksplicitno zabriše mejo med dejstvi in interpretacijami. Obstaja selekcija, kompresiranje in simplifikacija dogodkov, o katerih poroča« (Eldridge 1995, 370).

139 Sodobna novinarska praksa sicer razkriva številne elemente mešanja informativne in interpretativne novinarske zvrsti, vendar to v primeru analize mnenjskih besedil, ki so kot taka tudi predstavljena, ni relevantno. Je pa morebitne ločene akademske obravnave gotovo vredna praksa vlaganja tožb zaradi izražanja mnenj v kolumnah in komentarjih, ki smo ji priča v zadnjih letih (na primer: nekdanji premier Janez Janša proti kolumnistu Vladu Miheljaku).

Med prvim in drugim tipom novinarskih besedil razlikuje tudi jezikovna teorija, po kateri ta skupaj tvorijo poročevalska besedila ter se dalje delijo na poročevalna (informirajo ali naznanjajo) in presojevalna (razlagajo, razčlenjujejo, vrednotijo in prepričujejo) (Kalin Golob 2003, 50). Na primeru dopisov kot poročevalnih oziroma presojevalnih besedil Kalin Golobova (2003, 162–168) med drugim ugotavlja še razlike na jezikovni ravni. Za poročevalna besedila je značilna pogosta uporaba:

- glagolov v prvi osebi množine,
- nezaznamovanih jezikovnih sredstev,
- nezaznamovane rabe časov,
- sklicevalnih in drugih avtomatizmov (Kalin Golob 2003, 164).

Presojevalna besedila pa zaznamuje uporaba:

- ekspresivnih glagolov (npr. kričati),
- nezaznamovanih glagolov, ki izražajo močna čustva ali dejanja (npr. jeziti se ali pritoževati se),
- nezaznamovanih glagolov z zaznamovano predložno zvezo (npr. na vsa usta zagotavljati) (Kalin Golob 2003, 166).

Koširjeva v interpretativno zvrst uvršča komentatorsko, člankarsko in portretno vrsto, za katere je značilno, da interpretirajo bodisi ozadje (dogodka), bodisi razmerja (pojava, stanja), bodisi osebe (1988, 63). Predmet komentatorske vrste je torej ozadje aktualnega dogodka, zato morajo biti besedila te vrste ažurna: »Najbolje je, da je komentar objavljen v isti številki časopisa, ki je na svojih straneh prinesel aktualno, vznemirljivo, nesamozadostno vest. Če to ni mogoče, mora to storiti v prvi naslednji številki« (Košir 1988, 83). Struktura komentatorske vrste ni zapletena, ampak klasična (uvod, jedro, zaključek), pomembneje je, da avtor naslovniku ustrezno in argumentirano pojasni, zakaj se je nekaj zgodilo ali moralo zgoditi (ibid.). Če strnemo po Koširjevi:

Komentar je vrsta novinarskega sporočanja informativne zvrsti, ki pojasnjuje ozadje večjega dogodka z večjim številom prvin, ki se po objavi v vesti naslovniku kaže kot nepredvidljiv in nedoumljiv, tako da dogodek umesti v logiko naravnega reda vzroka in posledic. Je enostavneje strukturirana vrsta, s klasično shemo: za glavo, ki nikoli nima vodila, sledi uvod s predstavitvijo dogodka, jedro z analizo njegovega ozadja (vzrokov) in zaključek s poanto ali napovedjo nadaljnjega poteka zadeve.

Sporočevalec je v tekstu prisoten s svojim mnenjem, ki ga mora argumentirati do tolike mere, da v naslovniku zbudi občutek logične zgotovitve prav tega dogodka, ki zdaj postane umljiv (1988, 85).

Kot še meni Koširjeva, novinar komentarija »ne piše v slogu, kaj si jaz o tej zadevi mislim, kot kaže prevladujoči način komentiranja v sodobnem slovenskem tisku« (2005, 26). Prepričana je, da mora iz korpusa političnih, gospodarskih in znanstvenih besedil izluščiti odgovore na aktualna vprašanja, ki jih obdeluje v mnenjskem besedilu. To počne v nekakšnem notranjem dialogu, v katerem »ponotranji vprašanja referencialnega univerzuma komunicirajočih v skupnosti«, ki jo novinar prek množičnih medijev soustvarja (ibid.). »Novinarji, voditelji pogovornih oddaj in scenaristi telenovel med drugimi poskušajo konstruirati svet na tak način, da bo smiseln za širšo javnost, pri čemer mešajo specializirane glasove in jih prevajajo v splošno védenje« (Matheson 2005, 6).

Kategorija komentarjev po van Dijk vključuje dve podkategoriji:

1. presojanje ali evaluacijo, ki vključuje mnenjsko presojo novičarskih dogodkov,
2. pričakovanja ali predikcije, ki osmišljajo potencialne politične in druge posledice dogajanja oziroma lahko tudi napovedujejo prihodnji razvoj dogodkov (van Dijk 1988, 56).

Uredniški uvodniki so po njegovem mnenju, takoj za mnenjskimi TV oddajami in novinarskimi komentarji, najbrž najbolj razširjeni mnenjski diskurzi v družbi, katerih vpliv ni toliko odvisen od izjemne družbene popularnosti avtorjev kot od njihovega vpliva na elite (van Dijk 1996). Predvideva se namreč, da poslanci, ministri, šefi gospodarskih družb in drugi voditelji »spremljajo mnenja najbolj spoštovanih časnikov« (ibid.). Ob tem opozarja, da splošna mnenja časopisov ne morejo biti povsem nekonsistentna z mnenji elitnih ustanov in se ta torej medsebojno utrjujejo. Povrh, čeprav jih pišejo avtorji, predstavljajo mnenje časopisa, ki jih objavi, zato tako izražena stališča bolj izhajajo iz družbenih reprezentacij kot iz specifičnih osebnih izkušenj ali mnenj urednika (ibid.).

Čeprav se van Dijk osredotoča na uredniške komentarje oziroma uvodnike (ibid.), je mogoče kategorije, ki jih tako besedilo po njegovem vsebuje, aplicirati tudi na druga komentatorska besedila, torej tista, ki jih denimo pišejo novinarji ali gostujoči komentatorji. Vsak uvodnik bi moral po van Dijkovem na kratko pojasniti,

kaj se je zgodilo, in nato opredeliti, kaj je bilo pri tem slabega, dobrega, napačnega, pravilnega (van Dijk 1996). Bralci bodo poleg tega pričakovali odgovore na različna vprašanja, denimo, kako naprej, kako bi bilo treba ukrepati ... in te bo najverjetneje vključeval sklepni del besedila. Vrednotenje ali opredeljevanje do dogodka se bo osredotočilo na »mnenja časopisa in bo vsebovalo vrednote in implicitne ideologije«. Fokus tretjega, po van Dijkju pragmatičnega dela bodo (teoretično potrebna) prihodnja dejanja, ki bodo odsevala družbene norme (ibid.).

»Mnenjski diskurz – uvodniki, op-ed¹⁴⁰ članki in gostujoče kolumne – zaseda pomembno komunikacijsko funkcijo, ker časopisnim bralcem ponuja distinktiven in avtoritativen glas, ki bo z njimi v primeru težavnih ali problematičnih okoliščin spregovoril neposredno« (Greenberg 2000, 517). Čeprav sta njegova grafična umestitev v časopisu in funkcija pomembni, mu akademiki in analitiki posvečajo manj pozornosti kot analizi novic, torej informativnih novinarskih besedil (ibid.). Greenberg uvodnike opredeli kot množično distribuirane tipe mnenjskega diskurza, ki ponavadi zasedajo prve strani časopisa in so »‘uradni’ glas medija o zadevah javnega pomena« (2000, 520). Gostujoče kolumne so ponavadi mnenja zunanjih strokovnjakov, ki so v okviru kakšne druge institucije, discipline in podobnega specialisti (ibid.).

V slovenskem medijskem prostoru op-ed člankov v anglosaksonski obliki ne poznamo. Vendar po funkciji – subjektivni pogled priznanega in rednega sodelavca, ki je v splošnem, a ne nujno, povezan z mnenjem časopisa kot elitne institucije – ustrezajo komentarjem, kot jih poznamo pri nas in katerih mesto v grafični podobi nekega časopisa ni enotno oziroma je odvisno od grafične zasnove posameznega medija. Njihovi avtorji so lahko novinarji ali uredniki. Poglavitne lastnosti treh tipov komentatorskih besedil v časopisih so vsaj štiri:

1. pogosta atribucija krivde,
2. kontekstualne omejitve podajanja mnenja ali sodbe,
3. predlogi rešitev (odgovorni odločevalci jim domnevno ne sledijo),
4. sposobnost prepričati bralce, da si ustvarijo svoje mnenje (povzeto po Greenberg 2000, 521).

140 Op-ed besedila so v časopisih objavljena nasproti uredniškemu komentarju (uvodniku), torej na sosednji strani. Ponavadi predstavljajo mnenje posameznega zaposlenega pri mediju ali posameznika, ki je povezan s sestrskim medijem časopisne hiše (Greenberg 2000, 520).

Prav zadnje, odnos avtorja in bralca, poudarja tudi Keeble, ki se sicer osredotoča na kolumne (2001, 216). Te ponavadi spremlja fotografija ali karikatura avtorja, ki odnos do bralca dodatno personalizira in posledično krepi: »Bralci jih vzljubijo ali – zasovražijo« (ibid.). Tedniki lahko mnenjske kolumne svojih novinarjev ali bralcev objavljajo tudi zato, da bi bralce spodbudili k razpravi in morebitnemu pisanju *pro* ali *contra* odzivov (Keeble 2001, 217).

6.2 Diskurz, mediji, analiza

Diskurz je »sistem komunikacijskih praks, ki so integralno sorodne širšim družbenim in kulturnim praksam ter pomagajo konstruirati specifične okvire mišljenja« (Macdonald 2003, 10). Po Vregu so diskurzi idiomi – besedne zveze, značilne za kakšen jezik –, ki zaznamujejo posamezne tipe komuniciranja (2000, 55–56). Diskurzov je torej, poenostavljeno, vsaj toliko, kolikor je družbenih skupin in podskupin z zanje značilnim komunikacijskim slogom. »Močnejše komunikacijske skupnosti in njihovi diskurzi intenzivnejše sodelujejo v javnosti in pri oblikovanju jezika javnega komuniciranja« (Vreg 2000, 56). Tako so diskurzi pravzaprav različni načini reprezentacije sveta, ki so obenem vključujoči in izključujoči, saj določajo, kako se o nekem pojavu sme razmišljati in kako ne (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 17). »V diskurzih, v katerih aktivno ali drugače sodelujemo, zavzamemo pozicijo, ki jo lahko iz trenutka v trenutek spreminjamo. Vsekakor ni nenavadno, da so pozicije, ki jih zavzamemo v naših življenjih, zelo nekonsistentne« (Talbot 2007, 72).

Politični diskurz se od medijskega po Vregu razlikuje zlasti v tem, da vsebuje mnogo političnih in strokovnih argumentacij, tako je jezik politikov drugačen od jezika 'slehernikov' (Vreg 2000, 57). »Pogosto izgublja zvezo s stvarnostjo, ker govorniki z evforično retoriko in ideološko argumentacijo oblikujejo popolnoma drugo podobo stvarnosti« (ibid.). Strokovni ali znanstveni diskurz pogosto postane del političnega, saj politiki v njem najdejo opravičila in argumente za svoja dejanja (Vreg 2000, 58). Medijski diskurz, nasprotno, navadno ne vključuje strokovnega, da bi ostal razumljiv množicam (Vreg 2000, 62). Po Vregu se izraža zlasti v informativni funkciji medijev, pri čemer na oblikovanje diskurza vplivajo različni dejavniki (2000, 60), med katerimi postavi v ospredje lastnike medijev, ki zasledujejo kapitalske interese, nacionalne države, ki si jih lastijo, pa tudi »transnacionalno medijsko

industrijo, ki s svojimi novinarji producira globalno informacijo v interesu transnacionalne ekspanzije kapitala in dominantne politike velesil« (Vreg 2000, 61).

Macdonaldova podobno trdi, da je bilo težišče medijskih študij resda vedno dvojno – presojanje vidika lastništva in medijske produkcije ter položaja bralcev –, a hkrati pravi, da diskurz avtonomno oblikujejo tudi njegova zgodovina in tozadevna pravila, ki so vgrajena v širše kulturne prakse (2003, 22). Čeprav priznava, da na medijsko produkcijo vplivajo pritiski lastnikov, uredniška izbira, novinarske zmogljivosti in spoštovanje poklicnih načel, se mora analiza diskurza v medijih po njenem osredotočiti na to, »kaj se sporoča in v čigavem interesu« (ibid.). Ker se medijski diskurz izoblikuje v konkurenčnem boju med družbenimi silami, so mediji »posledice delovanja odnosov moči znotraj družbenega sistema« (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 26).

Tako se Macdonaldova denimo posebej posveti diskurzom tveganja, ki jih je mogoče krepiti in reformulirati v nedogled, saj je vsako situacijo ali pojav – ob ustreznih okoliščinah – mogoče predstaviti kot tvegano, pri čemer imajo znatno moč prav mediji (Macdonald 2003, 105). Na primeru islamofobnih diskurzov, ki so jim dali teroristični napadi 11. septembra 2001 nov zagon, Macdonaldova ugotovi, da je v soočanju z grožnjo mednarodnega terorizma »manj neudobno iskati tuje sovražnike, kot je preučiti vlogo Zahoda pri spodbujanju gibanj, ki so sovražna človekovim pravicam in sodobnim svoboščinam« (2003, 189). To je del terorističnega diskurza, v katerem je antipod diskurzivne konstrukcije zlih teroristov konstrukcija dobrohotnih Američanov (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 18). Teroristični diskurz je del »globalnega hegemoničnega diskurza«, sistema jezika, terminov, idej in znanja, ki v javnosti prevladuje, medtem ko alternativni vanjo redko prodrejo (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 23).

Ideologije so tako reprezentacije pogledov na svet, ki so »tipično izražene in reproducirane v jeziku in skozi jezik«, prek katerega se v družbi uresničuje ideološka socializacija (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 21). Temeljna predpostavka ideologije je, da je množično sprejeta v družbi ali v vplivnem delu družbe, treba pa jo je obnavljati, širiti in utrjevati – mediji imajo pri tem odločilno vlogo: »Skušajo osmisliti svet, ga interpretirati, pojasniti občinstvu, za kaj gre« (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 26). Mnenja in ideologije v splošnem vključujejo prepričanja ali psihološke reprezentacije, so kognitivni, medtem ko mnenja in ideologije medijev ponavadi niso osebni, temveč institucionalni, družbeni ali politični, zato jih je treba

preučevati v okviru družbenih struktur (van Dijk 1998, 21–22). Novinarski diskurz je torej vpet v resničnost kot njen del in kot reprezentacija stvarnosti (Košir 1988, 11), oziroma, če se opremo na vlogo jezika pri konstrukciji pomena po Mathesonu:

Kadar ljudje govorijo, hočejo biti razumljeni in hočejo razumeti, kadar konzumirajo ali producirajo jezik. Ljudje torej iščejo načine razumevanja, za katere vedo, da so skupni in imajo neko moč v skupnosti, v kateri govorijo. Ljudje se takrat prilagajajo dominantnim strukturam pomena, pogosto tistim, ki so se tako trdno zasidrale, da so dobile status splošnega vedenja (2005, 6).

Prav zato je po Davisu, kar zadeva analizo medijskega diskurza, pomen iz diskurza treba »razbrati«, ne »prebrati« (1985, 46). Za analizo površinskih in globljih pomenskih vidikov medijskega diskurza si je po njegovem treba zastaviti tri temeljna vprašanja (ibid.):

- kdo govori? (zlasti kadar je to bralec, uradni govorec kakšne institucije, profesor ali kdo drug, ki nastopa v uradni funkciji)
- kaj govorijo? (implicitno in eksplicitno)
- kaj hočejo povedati?

Zadnje vprašanje je v smislu vsebinske analize najbolj pomembno, saj posamezni prejemnik (bralec, gledalec, poslušalec) tekst lahko bere na različne načine, pri čemer Davis opozarja, da so v njem vedno navzoči indici, ki usmerjajo pomen (1985, 54). Pri analizi je treba tako upoštevati tudi kontekst, v katerem se diskurz 'zgodí', saj analitika bolj zanima odnos med izrečenim ali zapisanim v določeni situaciji kot potencialni odnos med stavki (Brown in Yule 1983, 27).

Med kvalitativne analize za sistematično raziskovanje teksta (vizualnega, simbolnega, verbalnega, podatkovnega) poleg analize diskurza spadajo tudi denimo družbeno-konstruktivistična, retorična, etnografska, pogovorna, vse pa so v svojem temelju analize vsebine, ki koreninijo v literarni teoriji, družbenih in kritičnih vedah (Krippendorff 2004, 16–17). Prav tako imajo nekaj skupnih značilnosti, in sicer: zahtevajo poglobljeno branje razmeroma kratkih tekstovnih delov, vključujejo njihovo reartikulacijo ali interpretacijo, pri čemer analitiki priznavajo, da delujejo v hermenevtičnih (interpretativnih) okvirih, ki jih dejavno konstituirajo njihove lastne družbeno ali kulturno pogojene predstave (Krippendorff 2004, 17).

Erjavčeva in Poler Kovačičeva trdita, da ima kritična diskurzivna analiza (KDA) prednost pred drugimi metodami analize teksta (npr. vsebinsko), ker analitik s

KDA preučuje, kaj je v besedilu navzoče in kaj ni (2007, 44). Ravna se namreč po predpostavki, da je »vsak vidik tekstualne vsebine rezultat izbire« – specifičnega mnenja, dejstva, argumenta, opisa osebe, dogodka, postopka in podobnega (ibid.). Analiza diskurza je torej analiza vsebine in oblike teksta, ki mora vključevati tudi presojo uporabljenih jezikovnih sredstev in posledične reprodukcije ali zavračanja ideologije (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 45).

Težava analiz medijskega diskurza in kritične diskurzivne analize novinarskih prispevkov je v tem, da se osredotočajo predvsem na besedila, ki spadajo v informativno novinarsko zvrst, med besedili interpretativne zvrsti pa vključujejo kvečjemu intervju. Ta je drugačen ne samo v žanrskem smislu, saj se uvršča v pogovorno vrsto, temveč tudi v tem, da gre za »govorno dejanje« (angl. *speech act*), katerega analiza je v študijah mednarodnih odnosov lahko izredno zgovorna (glej Debrix 2002). Vendar gre pri tem za analizo političnega govora, torej spet ne novinarskega žanra. Skratka, analitičnih metod, ki bi se specifično ukvarjale s komentatorsko vrsto novinarskih besedil, – sodeč po pregledani literaturi – ni.

6.2.1 Primer analize govorov nekdanjega španskega premierja

Pri analizi komentarjev, ki sledi, bomo uporabili nekatere ključne elemente analize diskurza in vsebine, kot smo jih orisali zgoraj. Prav tako si bomo pomagali s praktičnim primerom kritične diskurzivne analize Teuna A. van Dijka (2005) – analizo govorov nekdanjega španskega predsednika vlade Joséja Maríe Aznarja v španskem parlamentu, kjer je leta 2003 upravičeval podporo ZDA in legitimiziral (tedaj še grozečo) vojno proti Iraku. Van Dijkova analiza nam bo še posebej prišla prav pri razbiranju stališč vlade in opozicije o odločitvi, da Slovenija v Iraku sodeluje s peščico vojakov, saj sta si predmeta našega in njegovega raziskovanja vsebinsko blizu.

Kot je v uvodu zapisal van Dijk, se ni ukvarjal z raznimi političnimi špekulacijami o Aznarjevi odločitvi, da podpira iraško vojno, ampak z nekaterimi lastnostmi govorov, diskurzivnih izrazov njegovih javno izrečenih razlogov (2005, 66). »To bom storil v okviru širših vprašanj legitimacije državnega nasilja in vojne, zlasti po napadih na World Trade Center in Pentagon 11. septembra 2001, in mednarodne protiteroristične historije, ki jim je sledila« (ibid.). Van Dijk namreč trdi, da se Aznarjevi politični diskurzi ne samo manifestirajo na besedilni oziroma govorni

ravni, ampak so hkrati izraz političnih dejanj in procesov, denimo strankarske ideologije, parlamentarnega odločanja, diplomacije, politike moči (ibid.).

Aznarjevi govori so potekali v parlamentu, kjer so razprave osredotočene na legitimacijo vladnih odločitev in politik oziroma nasprotovanje opozicije, zato se je treba pri analizi osredotočiti tudi na te dejavnike (van Dijk 2005, 67). »Tako lahko v govoru, ki legitimira sodelovanje Španije v vojni v Iraku, pričakujemo ne samo siceršnje globalne strategije legitimacije, kot so pravne, moralne ali politične utemeljitve take participacije, ampak tudi dobro znane semantične strategije pozitivnih samopredstav 'nas' in negativnih predstav 'drugih'« (van Dijk 2005, 67–68). V političnih diskurzih po 11. septembru koncept 'mi' predstavlja boj Zahoda proti terorizmu ali 'neposlušnim državam', 'oni' pa teroriste oziroma države, ki 'nam' grozijo; za tako semantično polarizacijo je torej značilna uporaba hiperbol in metafor¹⁴¹ o 'naših' dobrih straneh in 'njihovih' slabih (van Dijk 2005, 68).

Ideološka polarizacija 'mi' in 'oni' – po Erjavčevi in Poler Kovačičevi je to mehanizem, ki ga mediji predstavljajo kot naravnega, občinstvo pa o njem redko podvomi (2007, 29) – bo pri analizi zanimala tudi nas. Uporabna je ne samo pri pomenskem branju opozicijskih in vladnih stališč do konkretne odločitve, ampak tudi zato, ker vladna po analogiji in ob zavedanju, da so ZDA temeljni ideolog Nata, koketirajo s stališči ameriške vlade. 'Mi' je namreč mogoče opredeliti kot »verbalni imperializem in aneksionizem«, ki mu je inherentno izključevanje 'drugih', in tako, denimo v primeru dominantnega poročanja ameriških medijev o iraški vojni, vključuje zahodne vrednote in izključuje 'drugega' oziroma ga reprezentira kot neznanega, nehumanega, krutega (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 30).

Van Dijk pri analizi uporabi tudi koncept političnih »implikatur« (angl. *political implicatures*), ki imajo, v nasprotju s semantiko implikacij, podlago v pragmatičnem oziroma kontekstualnem (2005, 69). Implikature, oblikovane specifično na podlagi političnega konteksta, ponazori takole: če Aznar poudarja, da je njegova politika miroljubna, čeprav podpira vojno v Iraku, ne utrjuje samo pomena vojne in lastne politike, temveč tudi kot predsednik vlade in predsednik dominantne vladne stranke brani politiko svoje vlade ter reagira na kritike državljanov in opozicije, da bi legitimiral zelo kontroverzne odločitve (ibid.).

141 Hiperbola in metafora sta besedni figuri, prva izraža pretiravanje, druga pomeni uporabo besede v prenesenem pomenu, kot poosebitev, primera in podobno.

Poleg navedenega bomo v analizi spremljali še nekatere izmed naslednjih relevantnih konceptov, ki jih je uporabil van Dijk:

- opredelitev situacije (za mnoge tipe diskurzov, tudi uvodnike, je značilno začetno pojasnjevanje situacije, ki lahko prav tako služi legitimaciji in upravičevanju političnih odločitev);
- mir, varnost, terorizem (»Varnost je postala ključna beseda politik po 11. septembru, tudi v domenah, ki imajo malo opraviti s terorizmom.«);
- internacionalizem (Aznar je v govoru večkrat omenil OZN, ki je tako postala orodje za legitimacijo njegove odločitve, *ipso facto* pozitivne za Španijo in svet, in da bi zakril dejstvo, da so ZDA vojno začele brez soglasja VS ZN);
- igra števil (uporaba števil izraža natančnost, poučenost, objektivnost, kredibilnost, povrh zmanjšuje protiargumentativni arzenal opozicije);
- konsenz (politična odločitev je v »nacionalnem interesu«, kar implicira diskreditacijo opozicije, ki da ne ravna v »nacionalnem interesu«);
- nujnost (v Aznarjevem primeru denimo spoštovanje mednarodnih obveznosti, kar ga slika kot resnega in odgovornega politika) (2005, 71–88).

Nenazadnje ponovimo, da sta tako Aznarjeva legitimacija njegove politike do sodelovanja Španije v vojni v Iraku kot tudi naš predmet preučevanja elementa diskurza tveganja, o katerem smo pisali zgoraj. Državljeni mnogih držav so, zlasti po tragičnemu 11. septembru, »zmanipulirani v prepričanje, da je družba postala precej manj varna, in mobilizirani v podporo včasih drakonskih omejitev njihovih civilnih pravic. Selektivno (in hvaležno) osredotočanje na teroristične napade, v politiki in medijih, vzdržuje nenehni strah« (van Dijk 2005, 83).

Tako je Mortensen denimo že leta 1999 na podlagi študije evropskih raziskav javnega mnenja o strahu pred vojno in odnosu do obrambe ugotavljal, da strah pred vojno reflektira vojaške dogodke na evropskem kontinentu¹⁴² in poročila množičnih medijev o njih (Mortensen v Malešič 2000, 137). »Strah pred vojno vpliva na odnos ljudi do obrambe v lastni državi in pripravljenost, da sodelujejo v različnih obrambnih dejanjih v njihovi državi in v mednarodnih operacijah« (Mortensen v Malešič 2000, 137–138).

142 Kriza na Kosovu je bila tedaj na višku.

6.3 Analiza komentarjev o napotitvi pripadnikov Slovenske vojske v Irak

Kot zapisano, nam za naš predmet preučevanja ustreznih metodoloških aparatov ni uspelo najti. Resda so lahko tudi pri analizi časopisnih komentarjev uporabne nekatere metode za diskurzivno analizo novinarskih besedil, a se te osredotočajo na dekonstrukcijo tistega, kar ni neposredno zapisano, torej, poenostavljeno, na branje med vrsticami. Ti avtorji se lahko ukvarjajo z leksikološko, jezikovno ali drugo sorodno analizo besedil, pri čemer tudi empirično izmerijo pojavljanje nekaterih besed ali besednih zvez v posameznem besedilu. Mnenja so, kot smo pokazali zgoraj, zajeta v posebni kategoriji novinarskih tekstov, v katerih je 'skrito' že izraženo, zato jih analitikom – v načelu – najbrž ni treba dekonstruirati, da bi iz njih razbrali medijski diskurz.

S tem se ne strinjamo. Produkcija mnenja, ki se nato zrcali v komentarju ali uvodniku, je specifičen novinarski proces, v katerem nemalo dejavnikov ostaja neraziskanih. Kot primer navedimo zgolj to, da komentatorji, preden spišejo besedilo, najverjetneje pobrskajo po virih informacij, ki so seveda del prevladujočega diskurza X, vendar o procesu zajemanja in presojanja za komentatorja bistvenih informacij ni znanega tako rekoč nič. Zaradi navedenega in poprej pojasnjenih dilem smo, potem ko smo preučili relevantno literaturo, ubrali svoj pristop k analizi. V nadaljevanju bomo tako najprej predstavili metodologijo in vse ključne okoliščine izbranega medijskega dogajanja, nato bomo nanizali referenčna stališča vlade in opozicije, čemur bo sledila analiza komentarjev v kategorijah *pro*, *contra* in *supra*. Kot zadnja pa bo na vrsti krajša razprava o naših ugotovitvah.

6.3.1 Metodologija

- *Kontekst*

Slovenija je od 29. marca 2004 članica zveze Nato. Vlada Republike Slovenije je 12. januarja 2006 na 56. seji sprejela predlog za sodelovanje Slovenije v Natovi misiji usposabljanja varnostnih sil v Iraku. Ker so njeni predstavniki prej zatrjevali, da Slovenska vojska ne bo sodelovala v Iraku, se je v javnosti razvila burna polemika, civilna družba se je angažirala z množičnimi protesti (ti so proti iraški vojni potekali tudi drugod po svetu), javno mnenje pa je odločitvi večinoma nasprotovalo. Poslanski skupini dveh strank tedanje opozicije (LDS in SD) sta konec januarja 2006 zahtevali

sklic izredne seje državnega zbora, na kateri bi poslanci razpravljali o omenjeni odločitvi; tako je 17. izredna seja državnega zbora potekala 13. februarja 2006. Ena od strank (LDS), ki so predlagale izredno sejo, je v tistem času začela razpadati, med drugim je iz nje izstopil njen nekdanji dolgoletni predsednik Janez Drnovšek.

V slovenskih medijih se je v času sprejetja odločitve začejalo intenzivno obdobje tako imenovanega uravnoveženja, generatorja številnih sprememb, ki so tedaj učinkovale zlasti na časopisno hišo Delo. Vladajoča politika je največjo časopisno hišo v državi prek nadzornih in upravnih organov zlagoma začela obvladovati, kar je v prvih mesecih leta 2006 prineslo prve (uredniške in novinarske) kadrovske spremembe. Družba Delo je ob prihodu Danila Slivnika (najprej je postal član uprave za tehnične zadeve, pozneje pa predsednik uprave) kupila tudi tednik Mag, katerega ustanovitelj je bil. V drugih obravnavanih medijih v preučevanem obdobju (še) ni bilo sprememb.

Razprava o napotitvi slovenskih vojakov v Irak je spet, kot denimo že pred pridružitvijo Natu, spodbudila vprašanja o proameriški zunanjepolitični usmeritvi Republike Slovenije in njeni suverenosti v odnosu do svetovne supersile, Združenih držav Amerike.

Poleg navedenega so družbenopolitični kontekst soustvarjali skorajda vsi elementi slovensko-ameriških odnosov, ki smo jih obravnavali v prejšnjih poglavjih (zgodovina in izkušnje v bilateralnih odnosih, dotedanje slovenske zunanjepolitične odločitve, omejene zmogljivosti Slovenije kot majhne države, pridružitve Natu, javnomnenjska podpora sodelovanju SV v mednarodnih misijah in zlasti v Iraku), kot tudi poročanje ameriških medijev o iraški vojni in propagandna sporočila administracije, ki so jih ti pomagali širiti.

- *Predmet*

Predmet analize je 25 komentatorskih besedil, torej uvodnikov, komentarjev in kolumn. Besedila so bila objavljena v dnevnikih Delo, Dnevnik, Finance, v Delovi tedenski Sobotni prilogi in Dnevnikovi prilogi Zelena pika ter tednikih Mladina in Mag, in sicer v obdobju med 13. januarjem in 14. februarjem 2006. V tem času so omenjeni mediji pa tudi drugi objavili vrsto komentarjev, ki so bili tako ali drugače povezani s predmetno vladno odločitvijo, vendar smo iz končnega izbora izločili vse, ki se niso pretežno ukvarjali z zunanjepolitičnimi dimenzijami, ampak so se denimo osredotočali na notranjepolitične igrice, ki so tekle v ozadju. Preučevano obdobje sicer časovno sovпада s časom med vladno odločitvijo in omenjeno izredno sejo

parlamenta. Besedila je napisalo 19 avtorjev: urednikov, novinarjev, kolumnistov in ekspertov¹⁴³.

- *Cilj*

Cilj analize je ugotoviti, koliko so se v preučevanem obdobju stališča novinarjev¹⁴⁴ o vladni odločitvi ujemala (*pro*) ali ne (*contra*) z javno izraženimi stališči vlade. Ker je za komentar, ki v temelju pomeni izražanje mnenja, nemogoče trditi, da je nevtralen, smo tretjo kategorijo besedil označili s terminom *supra*.

- *Izbor*

Osnovni izbor besedil smo najprej opravili glede na vrsto besedila (komentatorsko) in nato glede na vsebino, kar pomeni, da nas je pri razvrščanju za analizo (ne)primernih besedil vodilo vprašanje, ali so se avtorji v njih opredeljevali do konkretne vladne odločitve. Izbor smo omejili na preučevano obdobje.

- *Referenti*

Da bi lahko v komentatorskih besedilih izražena stališča primerjali z referenčnimi stališči vlade in opozicije, smo morali izbrati primerna referenčna besedila. Kar zadeva vlado, smo izbrali magnetogram novinarske konference nekdanjega predsednika vlade Janeza Janše (18. januar 2006), na kateri je spregovoril o vladnem sklepu, da v Irak pošlje slovenske vojake (Vlada RS 2006a). Referenčna stališča opozicije smo poiskali v razpravi na 17. izredni seji državnega zbora, kjer sta stališča skupine opozicijskih poslancev predstavila prvopodpisani pod zahtevo za sklic izredne seje Marko Pavliha (nekdanji poslanec LDS), za njim pa še Aurelio Juri (nekdanji poslanec SD¹⁴⁵) (Državni zbor RS 2006). Ker so sejo zahtevali poslanci obeh strank, smo referenčna stališča opozicije izluščili iz govorov Pavlihe in Jurija.

143 V Prilogi A so označeni s črkami U (urednik), N (novinar), K (kolumnist) in E (ekspert). Pri zadnjih se nismo posebej posvečali področjem, za katera so specializirani.

144 V besedilu bomo termin »novinarji« uporabljali za vse štiri tipe avtorjev (urednike, novinarje, kolumniste in strokovnjake). Po našem prepričanju avtor, ki v časniku ali drugem mediju objavi svoje mnenje na ustaljenih mestih za izražanje novinarskih mnenj, *de facto* nastopa kot novinar (sporočevalec, analitik in soustvarjalec javnega mnenja), saj se mora pri tem držati ustaljenih novinarskih form in pravil, njegovo mnenje pa tako tudi funkcionira kot 'novinarsko'. Lep primer je peta, mnenjska stran v Delu, ki ob desnem robu (ponavadi) prinaša dva komentarja Delovih novinarjev ali urednikov, na levi kolumno zunanega avtorja (publicista, strokovnjaka, politika), občasno tudi novinarja (urednika), čisto spodaj pa še *Pisma bralcev*. Le zadnja so pomensko označena kot besedila zunanjih virov, medtem ko osrednja kolumna včasih v nadnaslovju nosi rubrični naslov *Gostujoče pero*, včasih pa le vsebinskega.

145 Poleti leta 2009 je iz SD izstopil.

- *Raziskovalna vprašanja*

Med analizo so nas vodila naslednja raziskovalna vprašanja, ki se dotikajo tako slovenske zunanje politike kot novinarskih stališč:

1. temeljno vprašanje:

Kako se novinarska stališča o pošiljanju vojakov v Irak razlikujejo od vladnih?

- a) Pomožna vprašanja:

Kakšna stališča izraža vlada in kakšna opozicija?

Če avtor odločitev podpira (*pro*), s katerimi argumenti to utemelji?

So njegovi argumenti enaki ali podobni tistim, s katerimi je odločitev podprla vlada?

Če ji nasprotuje (*contra*), s katerimi protiargumenti to utemelji?

So ti enaki ali podobni tistim, s katerimi je odločitvi nasprotovala opozicija?

2. temeljno vprašanje:

Katera druga javno pomembna vprašanja so odpirala besedila, klasificirana kot *supra*?

- *Postopek*

Najprej bomo predstavili in analizirali relevantne dele govorov predsednika vlade in obeh opozicijskih poslancev, da bi pridobili izražena stališča prvega in drugih. Novinarska besedila smo glede na prevladujočo podporo, nasprotovanje ali vsebinsko nadgradnjo javne razprave razvrstili v tri kategorije – *pro*, *contra* in *supra*. Znotraj vsake bomo, ob pomoči relevantnih raziskovalnih vprašanj, ugotavljali prekrivanje oziroma odstopanje od referenčnih stališč (o)pozicije. Pri analizi vseh besedil se bomo opirali na temeljne principe analize diskurza, kot smo jih predstavili v prejšnjem podpoglavju. Ugotovitve in odgovore na navedeni temeljni vprašanji bomo predstavili na koncu.

- *Omejitve*

Omejitve analize se gotovo kažejo že pri izboru besedil, saj so v preučevanem obdobju komentatorska besedila o tej temi objavljali tudi drugi mediji. Prav tako smo omejili izbor stališč vlade in opozicije, katerih predstavniki so v tem obdobju izražali mnenja še na drugih mestih. Zavedamo se, da bi za polnokrvno analizo vseh relevantnih besedil, različnih vidikov diskurza in njihovo replikacijo v medijih potrebovali na stotine strani, zato naj velja, da smo z našim raziskovanjem zgolj postrgali diskurzivno površino.

Kar zadeva mnenjska besedila, se bomo omejili na analizo zlasti tistih delov besedil, v katerih novinarji obravnavajo in vrednotijo konkretno vladno odločitev v luči odnosa Slovenije do Združenih držav Amerike, mednarodnopolitičnih razmer, iraške vojne, terorizma, slovenske zunanje politike in drugih mednarodnopolitičnih implikacij vladne odločitve. Kljub dejstvu, da so izbrana mnenjska besedila polna notranjepolitičnih in medstrankarskih bojov – mnogo (proti)argumentov se je vrtelo okrog odločitev prejšnje (Ropove) vlade –, tovrstnih stališč in argumentov na tem mestu ne bomo analizirali.

6.3.2 Referenčna stališča vlade

- V Irak potujejo inštruktorji, ne vojaki.

Čeprav se je vlada odločila, da bo v Irak poslala pripadnike Slovenske vojske, ki bodo usposabljali iraške varnostne sile, Janša o njih govori kot o inštruktorjih. Konotativno beseda vojak implicira, da se bojuje, inštruktor pa, da poučuje, izobražuje, tudi vzgaja. Torej gre v tem primeru za nekakšne učitelje, ki bodo v Iraku izvajali družbeno pomembne naloge. Še več, odšli bodo »v bazo v Bagdadu oziroma pri Bagdadu«, kjer se bodo »vključili v obstoječ sistem, ki ga izvaja NATO in kjer je za vse te stvari od logistike do varovanja in vse ostalo poskrbljeno«. Izvemo, da »baza« (Janša ji ne pripne pridevnika, čeprav gre za vojaško) ni »v Bagdadu«, ampak »pri Bagdadu«, kjer je za vse »poskrbljeno«. Skrbi so odveč. Inštruktorji, ki niso vojaki, bodo na varnem. Slovenske vojake pa Janša omeni le, ko navaja podatke o tem, koliko jih sodeluje v mednarodnih operacijah, in prav ti so bolj ogroženi kot vojaški inštruktorji, čeprav nevarnost ne počiva: »Zavedamo se tudi, da se glede na število vojakov, ki jih ima Slovenija v tujini v mirovnih in drugih vojaških aktivnostih NATO in OZN, zgodi marsikaj.«

- Pomoč Slovenije pri usposabljanju sil je plemenito dejanje.

»Usposabljanje iraških varnostnih sil je v tem trenutku ključna pot k zagotovitvi miru in stabilnosti v Iraku.« Za pomoč je prosila iraška vlada, usposabljanje sil pa je nujno, saj Irak »ne bo varna in stabilna država, dokler Iranci sami ne bodo sposobni poskrbeti za svojo varnost«. Beseda stabilnost implicira, da je nekaj pahnjeno iz

ravnotežja, kar se – zlasti v primeru neke države – težko zgodi kar samo od sebe (izjema bi bila npr. naravna katastrofa).

Janša z navedenim prikriva nekaj dejstev: da v Iraku potekajo krvavi boji, da Iranci potrebujejo vodo, hrano, higienske in medicinske pripomočke, resnično humanitarno pomoč, in ne odgovori na nekaj temeljnih vprašanj: kdo ali kaj je Irak pahnil iz ravnotežja, ga destabiliziral in zakaj je Irak nestabilen, da ga je treba nujno stabilizirati. To ni pomembno, »ključna pot k zagotovitvi miru in stabilnosti« je usposabljanje varnostnih sil, pri čemer bodo »pomagali« štirje inštruktorji. Njihovo delo in 'žrtev' Slovenije bosta na koncu poplačana z mirom in stabilnostjo v Iraku. Dejanje vlade, ker se je odločila, da pošlje vojake v Irak, in razumevanje državljanov, kako pomembna je taka pomoč, sta torej plemenita. To nakazuje tudi uporaba besede »projekt« namesto besedne zveze vojaška (ali mirovna) misija.

- Vladna odločitev je skladna z mednarodnopravnimi dokumenti in mednarodnimi dogovori.

Janša v govoru 9-krat omeni OZN, 12-krat Nato, štirikrat EU in le enkrat ZDA, torej uporablja argument internacionalizma. Skratka, odločitev je skladna z usmeritvami mednarodnih organizacij in mednarodnim pravom, pri tem pa z izogibanjem omembi ZDA pravzaprav prikriva dejstvo, da je prav Amerika najbolj zainteresirana za pomoč zaveznikov v iraški vojni, ki jo je *de facto* unilateralno začela.

Slovenija je članica mednarodne skupnosti in se zaveda, da je treba Iraku pomagati: »Tega se zaveda celotna mednarodna skupnost, celotna zveza NATO, celotna Evropska unija.« Sklicevanje na »celotno« mednarodno skupnost, zvezo Nato in EU je pretiravanje, Janša ne navede nobenih podatkov, ki bi potrjevali, da tako menijo vsi. Enako pretirava, ko legalnost odločitve krepi z navajanjem resolucij OZN. To je hkrati tudi primer hiperbole v Janševem govoru: najprej namreč govori o »številnih resolucijah OZN«, pozneje pravi »še enkrat poudarjam, na podlagi štirih resolucij OZN«, dejansko pa podrobneje navaja le eno, sprejeto junija 2004. Prav tako jo uporabi tule: »/.../ odločitev, ki je zelo logičen korak glede na vse predhodne odločitve od leta 2004 naprej ali pa od leta 1992, ko je Slovenija postala članica OZN.« Dejstvo, da je Slovenija članica OZN, ne pomeni, da mora pomagati v Iraku, še manj, da se je k temu zavezala leta 1992, kot to namiguje Janša.

Ob tem pritegnejo pozornost poudarki, da vlada zgolj sledi mednarodnim

sporazumom, pogodbam ali resolucijam in nacionalnim pravnim aktom, zlasti ustavi. Prav tako Janša poudari, da je odločitev Nata o pomoči iraški vladi »sosprejemala tudi Slovenija«. Vsakršno zatrjevanje, da vlada počne kaj nelegalnega, je torej neprimerno. Toda tako se spet izogne dejstvu, da je bila z vidika mednarodnega prava vprašljiva že sama invazija na Irak, njena izpeljava (na primer ravnanje z ujetniki) pa je sporna vsaj glede na ženevsko konvencijo o ravnanju z vojnimi ujetniki.

- Irak je zdaj drugačen.

Nemalokrat iz Janševega govora izhaja, da je Irak na poti k drugačnosti, k demokraciji. Tako že v uvodnem delu – poleg konstant o prizadevanjih za stabilizacijo in krepitev varnosti Iraka – poudari, da je treba državi pomagati, da si bo »po izvedenih demokratičnih spremembah« sama zagotovila obstoj. In te spremembe v času njegovega govora, kot izvemo, že potekajo: ustanovljena je bila začasna vlada, sprejeta nova ustava, izpeljane so bile prve volitve. Naslovnik o kakovosti teh sprememb ne izve ničesar. Nenazadnje je za pomoč zaprosila »iraška vlada«, torej gre za formalno prošnjo ene članice OZN drugim, kar veča legitimnost iraških potreb po stabilizaciji, ki jo bo pomagala zagotoviti tudi Slovenija.

- Slovenija je verodostojna partnerica.

Če bo Slovenija pomagala, bo verodostojna partnerica mednarodnih organizacij in članica mednarodne skupnosti, če ne bo, bo neverodostojna. Da bi Iranci sami poskrbeli za svojo varnost, morajo imeti »učinkovite, tudi civilno nadzorovane varnostne oziroma vojaške in policijske sile«, in te so »ključni pogoj za vse ostale ukrepe« v imenu stabilizacije. Ker to vedo »celotna« mednarodna skupnost, zveza Nato in EU, je napočil čas, da se tega zave tudi Slovenija, v medvrstičju pove Janša. Zlasti, ko pravi, da »v tem trenutku«, torej v času njegovega govora v sejni dvorani vladne palače, »praktično vse države članice Nata in članice EU sodelujejo pri tem projektu«.

V odgovor kritikom zanika, da »nekatero evropske države ne sodelujejo,« posebej pa je po Janševo napačno trditi, da ne sodelujejo največje evropske države, kot so Francija ter Nemčija in Španija, ki sta »v zadnjih dveh letih usposobili na stotine pripadnikov iraških vojaških in policijskih sil«. V nadaljevanju Janša

podrobneje razdela prispevke omenjenih treh evropskih držav, da bi podkrepil trditev, ki sledi razpravi o znatni pomoči drugih držav, ne pove pa, kje usposabljuje vojake. »Tako da je Slovenija, gledano realno, ena najbolj zadnjih članic NATO in EU, ki se je vključila v prizadevanje za stabilizacijo Iraka na podlagi resolucije varnostnega sveta OZN, ki je bila sprejeta že junija 2004.« Če se vlada ne bi odločila, da pomaga s štirimi inštruktorji, »bi ravnala izrazito neverodostojno glede na obljube, ki so bile dane«.

Poleg očitnih argumentov o obvezah Slovenije, da spoštuje listine mednarodnih organizacij, »ki jim pripada,« in ravna odgovorno – verodostojno –, so v tem delu Janševga govora opazne tudi sledi latentnega argumenta (preteča nevarnost), da je Slovenija zdaj sicer varna, če ne bi bila, pa bi ji taiste organizacije priskočile na pomoč. Ker ji bodo, »v primeru potrebe«, pomagale zagotoviti varnost, bi bilo »zelo neverodostojno«, če ne bi bili pripravljeni sodelovati »v naporih mednarodne skupnosti za stabilizacijo razmer kjerkoli na svetu«. Poleg zadnjega vzročno-posledičnega sklepanja (ne bomo pomagali le v Iraku, ampak kjerkoli na svetu) Janševo namigovanje na pretečo nevarnost služi krepitvi argumenta, da je Iraku preprosto treba pomagati, saj javnost (državljanke in državljane) vse preveč spominja na niti ne toliko oddaljene čase jugoslovanskih vojn, ki vzbujajo občutek nevarnosti, tveganja. V prvi polovici 90. let so mednarodne organizacije, o katerih govori Janša – predvsem Nato – pomagale nekdanjim jugoslovanskim republikam, zato je usluge, implicira, najmanj častno vrniti.

➤ Prispevek Slovenije je simboličen.

Janša strategijo igre števil uporabi takrat, ko mu služi za onemogočanje kritikov, in za primerjalne poudarke o minornosti slovenskega prispevka. Tako navede, da je Nemčija v letih 2004 in 2005 usposobila »več kot 600 častnikov iraške vojske«, pomoč Francije in Španije pa navaja le deskriptivno (denimo, da je zadnja na svojem ozemlju »zagotovila večje število trenažnih centrov, preko katerih usposablja pripadnike iraških varnostnih sil«).

Čeprav je Janševa vlada do sklepa o napotitvi vojakov v Irak sprejela nekaj drugih odločitev, ki so zadevale pomoč tej državi, se Janša v govoru pri navajanju letnic mednarodnih dogovorov ves čas vrača v leto 2004 (omeni ga šestkrat), in sicer v meseca junij in julij, ko je odločitve še sprejemala prejšnja vlada (s predsednikom

Antonom Ropom). »Ta vlada je pač dokončala postopke, ki so bili začeti že v prejšnjem mandatu. S tem ne trdim, da to ni odločitev te vlade.« Janša in njegova vlada sicer sprejemata vso odgovornost za sprejeto odločitev, a obenem zmanjšujeta argumentativni arzenal opozicije, ki je, ko je bila še na oblasti, v bistvu sklenila prve dogovore o pošiljanju slovenskih vojakov v Irak.

Igra števil je najbolj izrazita v primeru štirih (4) pripadnikov Slovenske vojske v Iraku. Medtem ko so kritiki zatrjevali, da je vseeno, koliko jih je, ker dejstvo, da jih pošiljamo v Irak, nosi simbolni pomen podpore ameriškem napadu, je vlada število štiri uporabljala za zmanjševanje pomena svoje odločitve. To je v Janševem govoru zelo opazno, saj števnik vedno uporabi v besedni zvezi z inštruktorji, da bi poudaril, kako malo jih je. Le ko navaja parametre dogovora Ropove vlade, pove, da jih je bilo sprva predvidenih pet, kar implicira, da je Janševi vladi pravzaprav uspelo zmanjšati število vojakov za enega.

Razmeroma majhen prispevek Slovenije v Iraku Janša ponazori tudi s primerjavo, da je več kot 250 slovenskih vojakov in častnikov v tujini primerjalno enako temu, da »bi imele ZDA v takšnih misijah 150 tisoč vojakov ali neka večja evropska država 30, 40, 50 tisoč«. Razliko med štirimi in več tisoč vojaki zakoliči v sklepni povedi govora, ko pravi, da »ne gre za 4000, ampak za 4 inštruktorje in da je zadeva bistveno, bistveno predimenzionirana«.

➤ Alternative ni oziroma je draga in nevarna.

Janša pojasni, da je prvotni sklep Ropove vlade predvidel, da bi Slovenija zagotovila pet vojaških inštruktorjev »za Nato šolsko misijo oziroma za Nato misijo za usposabljanje iraških varnostnih sil na ozemlju tretje države«. Čeprav si je Nato prizadeval, da bi takšen center ustanovil, zanj ni bilo dovolj interesa. Če bi Slovenija iraške varnostne sile kljub temu želela usposablјati na ozemlju tretjih držav, bi morala »sama zagotoviti logistiko, financiranje, varovanje in vse ostalo, kar bi stalo Slovenijo milijarde tolarjev. Milijarde tolarjev!« Tudi s tem Janša razoroži kritike, saj jim v bistvu predaja odločitev za alternativni, a izredno drag (»Milijarde tolarjev!«) morebitni načrt za pomoč Iraku. Pravi, da seveda lahko pomagamo tudi drugače, kar bo treba davkoplačevalcem dobro pojasniti, saj bi bili stroški res zastrašujoče veliki. S tem morebitni premislek o alternativah preloži na pleča opozicije.

Še slabša možnost bi bilo usposabljanje na slovenskem ozemlju, saj je vlada ocenila, da bi bilo to »z varnostnega vidika bistveno večje tveganje, poleg tega bi to predstavljalo dodatne logistične probleme. Bi morali vse to sami narediti«. Vlada torej ni hotela varnostno destabilizirati Slovenije, da bi pomagala Iraku. Janša sicer ne pove, koliko bo stala napotitev štirih vojakov v vojaško oporišče pri Bagdadu, strošek označi le kot »določeno finančno breme«. Kolikšno je, naslovniki ne izvedo, lahko pa si najbrž predstavljajo, da je precej manjše od »milijard tolarjev«, kolikor bi stala alternativna rešitev.

6.3.3 Referenčna stališča opozicije

➤ Odločitev je presenetljiva.

Tako Marko Pavliha kot Aurelio Juri sta opozarjala, da je odločitev o napotitvi vojakov v Irak presenetljiva, saj pomeni odklon od dotedanje politike Slovenije, da se na iraških tleh ne bo angažirala.

Pavliha je presenetljivost odločitve nadgradil s pretiravanjem, da »gre za nepremišljeno, neodgovorno, nepotrebno in neetično potezo vlade«, česar kljub ostrim očitkom ni konkretiziral. Prav tako po njegovem ne gre za nadaljevanje politike Ropove vlade, saj ta v Irak ni poslala nobenega vojaka, kar je Rop večkrat zatrdil »in ni svoje besede nikdar prelomil«. Nasprotno od Ropa je ravnal (tedanji) obrambni minister Karl Erjavec, ki je javno obljubil, da v njegovem mandatu slovenski vojaki ne bodo sodelovali v Iraku, »potem je obrnil ploščo in si izmislil pravljico o nekakšni mirovni misiji naših vojakov v povsem varnem kraju«. Skratka: Rop je držal besedo, Erjavec se obrača po vetru, kar implicira, da je prvi zanesljiv, drugi, ki bo slovenske vojake poslal v tujo vojno, pa ne.

Tudi Juri je poudaril, da si prejšnja vlada ni upala seči dlje od sklenitve »kompromisa med formalnimi in moralnimi obveznostmi članstva v OZN in Natu ter odnosom slovenske javnosti do obravnavane krize«. Vedela je, da ne sme podleči pritiskom ZDA in zaveznikov, da bi se jim Slovenija kakor koli pridružila na iraških tleh. »S sklepom vlade, ki ga obravnavamo danes, prihaja do radikalne spremembe te politike. Do zasuka, ki odstopa od dosedanjega dogovora z javnostjo in opozicijo, ki ruši mukoma dosežen konsenz. Socialni demokrati menimo, da tega mandata vlada nima.« Radikalna sprememba politike, kot jo predstavlja Juri, nemara res konotira

izredni politični zasuk, ki se je zgodil v primeru napotitve vojakov v Irak, sicer pa pridevnik »radikalen« gravitira v smeri lastnosti vlade, ki da je *ipso facto* radikalna. Prav tako v bistvu ostaja nerazjasnjeno, o katerem »mukoma doseženemu konsenzu« govori Juri, saj tega, vsaj kar zadeva Irak, zelo očitno ni bilo.

Argumentacija predstavnikov opozicije v ničemer vsebinsko ne prispeva k razpravi o napotitvi vojakov v Irak, temveč ponazarja klasično verbalno bojevanje med opozicijo in pozicijo, ki poteka v našem državnem zboru. Povrhu Juri nastopa kot 'pravi' in 'pravični' glasnik javnosti, ki jo je vlada s svojim sklepom pravzaprav pretentala, saj je dotlej obljubljala, da slovenskih vojakov v Irak ne bo poslala.

- O taki odločitvi bi moral odločati parlament, ne vlada.

Predstavnika opozicije poudarjata, da vlada sploh nima mandata za tako odločitev, povrhu pa jo je tudi pomanjkljivo razložila. Pavliha je dejal, da podpisniki zahteve za sklic izredne seje državnega zbora zahtevajo preklic sklepa vlade o pošiljanju vojakov v Irak, »in da v bodoče v podobnih primerih pred takšno odločitvijo skliče, prvič, svet za nacionalno varnost, drugič, o tem predhodno obvesti ta državni zbor, in tretjič, omogoči javno razpravo«. Ker Pavliha svojega večstopenjskega načrta za sprejemanje takih odločitev podrobneje ne pojasni, je mogoče sklepati, da bi opozicija sklep o pošiljanju vojakov v Irak lažje sprejela, če bi se vlada z njo prej posvetovala.

Juri je, »tudi v imenu zaskrbljene javnosti«, zahteval podrobnejša pojasnila razlogov in okoliščin, zaradi kateri vlada spreminja tok politike in pošilja vojake v Irak. Za tako odločitev bi morala zagotoviti ali vsaj poskušati zagotoviti konsenz, z opozicijo pa bi lahko »preigrala morda kakšno alternativno rešitev našega sodelovanja pri stabilizaciji Iraka«. Predstavnike opozicije je, pod črto, pravzaprav najbolj jezilo, da se vlada o odločitvi ni posvetovala z njimi in s svetom za nacionalno varnost. Pri tem so se skrili za javnost oziroma se spet identificirali kot njeni 'pravi' in 'pravični' glasniki nasproti vlado, ki je državljanke presenetila z odločitvijo za sodelovanje v Iraku. Tako se Pavliha, brez navedbe konkretnih podatkov, denimo sklicuje tudi na javnomnenjsko večino, ki meni, da bi tako odločitev moral sprejeti državni zbor.

- Odločitev bo vplivala na zunanjepolitično podobo Slovenije.

Po Pavlihovem prepričanju bo odločitev, za katero vlada ni predstavila verodostojnih in tehtnih argumentov, »nedvomno vplivala na nacionalno varnost in zunanjepolitično podobo naše domovine«. Pavliha za to trditev ni navedel verodostojnih in tehtnih argumentov, se je pa naslonil na petdeset razlogov, zakaj slovenski vojaki ne smejo v Irak, kot jih je v tedniku Mladina nanizal Marcel Štefančič, jr. (2006). Med drugim zato, ker iraška vojna ni humana, ampak je humanitarna katastrofa, ker je proti njej protestiralo na milijone ljudi, »ker tam nismo dobrodošli, saj kar dve tretjini iraškega prebivalstva nasprotuje navzočnosti okupacijskih enot«, in tako dalje.

Ta argument opozicije je podkrepil Juri, ko je dejal, da vojaška misija ne bo diskretna, saj celo »sama vlada priznava, da želi z njo vidno in prepoznavno umestiti Slovenijo med članice zveze Nata, ki aktivno, neposredno sodelujejo pri stabilizaciji oziroma urejanju razmer v Iraku«. Prav tako ne bodo anonimne uniforme in zastava države, iz katere pripadniki naše vojske prihajajo. »To je slika, ki jo bodo videli vsi, ki so v Iraku, tu doma in po svetu obsodili agresijo Združenih držav Amerike na to državo in odklonili vsakršno obliko njene legitimacije.« Kaj si bodo o orisani podobi mislili tisti doma in po svetu, ki so napad ZDA obsodili, oziroma kaj je z njo narobe, Juri ne pove. Namiguje, da bomo – zaradi personifikacije zastave in epolet na uniformah – vsem na očeh, ko bomo pomagali Iračanom, ne pa tudi, zakaj nam to lahko škoduje in kako bo to očrnilo zunanjepolitično podobo države.

- Slovenija bo bolj ogrožena.

Čeprav smo pričakovali, da bo z argumentacijo, katere skupna imenovalca bosta distinkcija med 'njimi' (teroristi) in 'nami' (Slovenci) ter strah (pred terorističnim napadom), pretežno operirala vlada, so se taka stališča znašla na argumentativnem meniju parlamentarne opozicije. Janša je, kot zapisano zgoraj, na razsežnosti vzajemne mednarodne pomoči ob morebitni ogroženosti Slovenije med vrsticami zgolj namigoval, Pavliha in Juri sta bila resno zaskrbljena.

Tako je Pavliha že na začetku govora vladno odločitev primerjal s pošiljanjem slovenskih mož »na počitnice v eksotične kraje, ne pa v grozeče žrelo, ki lahko zdaj poseže tudi po naših domovih«. Ker je zadnje povedal za tem, ko je vladi očital

neodgovorno in neetično ravnanje, gre sklepati, da je primera služila utrjevanju izrečenih očitkov. Pavliha je vlado risal kot neodgovorno in neetično, zato ji je, vendarle nekoliko bizarno, očital prav take lastnosti. Da bo »grozeče žrelo« poseglo »tudi po naših domovih«, je nesmisel, namenjen izključno zastraševanju. Žrelo je lahko globoko, torej lahko seže do naših domov, če bi bili ti denimo globoko pod zemljo, težje pa bo žrelo »poseglo« po »naših domovih«, saj tega, četudi bi to hotelo in znalo, preprosto ni zmožno izpeljati.

Pavliha je poslanske kolege še opozoril, da morajo na seji »pokazati vso parlamentarno odgovornost glede varnosti naših državljanov in državljanov ter se odločiti za mir in proti vojni«. Poslanci se na seji niso odločali »za mir in proti vojni«, temveč za in proti predlaganim sklepom, ki so zadevali zlasti vlado. Poslanec je torej v žaru miroljubnosti zanikal obstoj zahteve za sklic nujne seje, ki jo je sopodpisal.

Povrhu se bo po njegovem s sodelovanjem v Iraku poslabšala varnost ne samo državljanov doma, ampak tudi tistih, ki sodelujejo pri »povojni obnovi Iraka, tako v okviru humanitarnih organizacij kot tudi slovenskih podjetij«. No, zadnji se tudi brez Pavlihe zavedajo, da delujejo na nevarnem območju. Toda vlada po Pavlihi pravzaprav ne deluje v imenu nacionalnega interesa, saj se ni izognila dejanju, »ki bi lahko ogrozilo naše življenje in zdravje«. Oziroma, kot se je ob koncu govora patetično in pretirano vprašal Pavliha, ali »se bo zaradi nepremišljenega, neodgovornega, nepotrebne in neetičnega ravnanja vlade v Cankarjevo dolino Šentflorjansko priplazila zlovešča kuga tretjega tisočletja: terorizem«? Če strnemo, je Pavliha Slovincem sporočil, da jih bo vlada *de facto* žrtvovala teroristom.

Juri je populistične hiperbole večinoma izpustil in dal prednost pretiranim svarilom. Čisto ob koncu govora je v imenu sklicateljev seje opozoril, da bo vlada, če sklepa ne bo preklicala, ogrozila varnost državljanov doma in v tujini, torej tistih, ki so iz poslovnih in drugih razlogov v Iraku, »ker mednarodni terorizem ne miruje in izkušnje kažejo, kako se odziva do držav, ki se vpletajo v iraško krizo«. Pozval je k premisleku, saj bo, »ko bosta slovenska uniforma in zastava stopili na iraška tla«, morda prepozno. S personifikacijo slovenske uniforme in zastave je trkal na domoljubno zavest javnosti in navzočih, češ da krvi ne bi smeli prelivati na tujem za nečastno vojno, kot je iraška. Če bomo to storili, bomo pravzaprav tragično zapečatili usodo naroda.

- Javno mnenje nasprotuje napotitvi vojakov v Irak.

Javnost v analiziranih govorih predstavnikov opozicije figurira kot zaskrbljena entiteta, katere prava glasova sta Pavliha in Juri. Javnost sploh ne razume, zakaj morajo naši vojaki v Irak, kar ji je vlada dolžna pojasniti, a tega ni storila. Še več, po njunem mnenju je preprečevala javno razpravo, zato jo pozivata, naj jo vendarle odpre. Medtem ko je Juri predvsem trkal na vest poslancev, češ, naj ravnajo skladno z odgovornostjo do državljanov, je Pavliha ostreje opozarjal na javno mnenje: »Vse javnomnenjske raziskave so pokazale, da večina naših državljanov in državljanek nasprotuje napotitvi slovenskih vojakov v Irak.« Čeprav se govorca javnomnenjski dimenziji 'zadeve Irak' nista izdatneje posvečala in si pri tem pomagala z igro števil, torej z navajanjem rezultatov raziskav, ki jih v tistem času ni bilo malo, je prav ta argument eden najtrdnjših, s katerimi je opozicija nastopila proti vladi. Je namreč empirično podprt.

- Odločitev pomeni simbolno podporo ZDA.

Razprava o pro- oziroma antiameriški slovenske zunanje politike je v javnosti sicer potekala, a bolj kot podaljšek posledic podpisa Vilniške izjave in pridružitve Natu. Poslanec Pavliha, povzemajoč Štefančičev članek, česar v govoru ne poudari, ZDA slika kot agresorja brez podpore OZN, iraška vojna pa se je »izrodila v sistematično poniževanje Iraka, Bližnjega vzhoda in islama«. Sloveniji po njegovem ni treba sprejeti načela »Bush ukaže, ostali pa sledijo«. Povrhu je citiral še akademika dr. Tineta Hribarja, ki je dejal, »da smo s tem dejanjem pokleknili pred Američani, pristali smo, da bomo imeli nad seboj gospodarja«. Juri je ZDA prav tako slikal kot agresorko, ki je poteptala avtoriteto OZN. Slovenija se bo, tako je bilo razumeti opozicijska poslanka, dokončno uvrstila v tako imenovano koalicijo voljnih, kar bo pomenilo, da klečeplazi pred globalno agresorko ZDA in se pusti poniževati. Tako kot Američani »sistematično ponižujejo« Bližnji vzhod.

- Slovenija je verodostojna partnerica.

Navsezadnje po Pavlihovem prepričanju ne drži, da Slovenija ni verodostojna partnerica, saj se je kot članica Nata že izkazala pri reševanju iraške krize in je državi

podarila »večje količine orožja in opreme in tudi finančni prispevek«. Prav tako je ponudila sodelovanje petih inštruktorjev (enega več kot Janša, op. A. D.) pri usposabljanju iraških sil v tretjih državah, medtem ko v mednarodnih operacijah na Kosovu, v BiH in Afganistanu slovenski vojaki že sodelujejo. Juri je zatrjeval podobno, pri čemer je poudaril, da Slovenija do tozadevnih resolucij OZN ni ostala ravnodušna, ampak se je odzvala »verodostojno, državotvorno in predvsem odgovorno. V oblikah in na način, ki jih je sama ocenila za primerne in za katere je tudi zmogla, ob izjemni občutljivosti vprašanja, strniti vrste politike in javnosti«. Skratka, doslej je vedno ravnala avtonomno in verodostojno, kar implicira, da bo oboje zdaj zapravila in postala – neverodostojna.

6.3.4 Analiza komentatorskih besedil

Izbrane komentarje (glej Prilogo A) smo v kategorije *pro*, *contra* in *supra* razvrstili glede na prevladujoče izražena stališča, ki smo jih primerjali z referenčnimi stališči vlade in opozicije. Zaradi lažje obdelave in tehtanja stališč bomo besedila analizirali v okviru skupin, v katere smo jih razvrstili. Tista, ki so izražala največ stališč, ki so sovpadala z vladnimi, smo umestili v kategorijo *pro*. In nasprotno: besedila, katerih stališča so sovpadala z opozicijskimi, smo pospravili v kategorijo *contra*.

Potreba po tretji kategoriji – *supra* – se je pokazala med prebiranjem izbranih komentarjev, saj so nekatera izmed besedil izražala stališča, s katerimi vlada ni upravičevala svoje odločitve (niso bila *pro*) oziroma s katerimi opozicija ni izpodbijala njene smiselnosti (niso bila *contra*). Ustaljena praksa evaluacije novinarskih besedil glede na podporo ali nepodporo posameznim političnim odločitvam ali strankam sicer kot tretjo možnost navaja »nevtralno«, kar je v našem primeru povsem neustrezno. Mnenja pač niso in ne morejo biti nevtralna, saj so osebno, družbeno in še kako drugače pogojeni izrazi posameznikovega diskurzivnega pogleda na svet. Še več: v komentarjih izražanje mnenj, stališč in prepričanj ni samo dovoljeno, ampak je tudi pričakovano, zaradi česar bi »nevtralno« v našem kontekstu pravzaprav obviselo kot oksimoron.

Ker novinarji (ali zunanji komentatorski gostje) niti v funkciji komentatorja ne smejo opustiti temeljnega poslanstva medijev, to je nadzora centrov moči, smo smiselno uvedli kvalifikator *supra* (latinsko za zgoraj ali nad). V našem primeru to

pomeni, da je avtor v komentatorskem besedilu prevladujoče izražal drugačna mnenja kot vlada ali opozicija, obenem pa jih je vsebinsko znatno nadgradil, s čimer je širil polje javne razprave. S tem, opozarjamo, ne menimo, da se avtorji besedil v kategoriji *supra* niso opredeljevali za odločitev ali proti njej, nasprotno, marsikateri izmed njih je izrazil tudi zelo jasna stališča *pro* ali *contra*. Prepričani pa smo, da novinarska besedila, ki argumentov za ali proti neki vladni odločitvi, dejanju ali dogajanju ne reducirajo zgolj na (re)interpretacijo javno zatrjevanih stališč politikov, bolj tvorno in odgovorno prispevajo k javnemu dialogu, s čimer širijo prostor demokratične razprave in posledično tudi uspešneje izvajajo monitoring centrov moči. Navkljub temu, ali so njihove siceršnje preference blizu vladnim ali ne.

I. Pro

Komentatorska besedila, ki jih je bilo mogoče nedvoumno označiti s kvalifikatorjem *pro*, so le štiri, od tega dve istega avtorja (Slivnik 2006a, 2006b). Eden izmed teh avtorjev (Makarovič 2006a) je v prvih in zadnjih dveh odstavkih sicer navajal razmisleke, ki bi jih bilo mogoče kvalificirati kot *supra*, a je bilo provladno usmerjenih znatno več. Večina (tri) je izražala željo, da bi o vladni odločitvi stekla širša razprava.

Makarovič (2006a) se je uvodoma pomudil pri slovenski javnosti, katere pogledi »segajo komaj malo čez plot domačega vrtilčka«, kar pa po njegovem ni združljivo z odzivanjem na izzive globalizacije ter občutki za globalno odgovornost in etiko. Poanto je ponazoril s pozivom tedanjega predsednika države Drnovška k pomoči Slovenije pri reševanju humanitarne krize v Darfurju (o tej je na tiskovni konferenci spregovoril tudi Janša), ki da se je s tem »odmaknil od čistega kalkulativnega pragmatizma« in se spoprijel s problemi »globalne etike in globalne odgovornosti«. Argument je sicer kontekstualno blizu stališču vlade, da je pomoč Slovenije pri usposabljanju iraških sil plemenito dejanje, vendarle pa ga avtor širi na siceršnjo majhnost, ki Slovence in Slovenke tudi tradicionalno psihološko omejuje. Tako je ob koncu pozval k resni razpravi o problemih globalnih vrednot, etike in odgovornosti.

Preostala stališča, ki jih je nizal, so tesneje sledila argumentaciji vlade, saj je v njeni potezi videl prav »prevzemanje dela globalne odgovornosti«, zato je ta »v svojih učinkih« pozitivna. Spomnil je na leto 1991 in napad JLA, ko »smo bili sami

krizno središče« in smo pričakovali, da nas bodo v naših osamosvojitvenih težnjah razumeli in podprli. S tem se je približal latentnemu stališču vlade, da je Slovenija dolžna pomagati, češ da ji bodo, če bo treba, drugi spet pomagali. »Današnja logika Darfurja je zelo podobna logiki vojn na območju nekdanje Jugoslavije,« je zastavil in nato »logiko« apliciral na Irak in etično odgovornost Slovenije do drugih. S pomočjo te elipse pa je navedel spoznanje, da je odgovornost v primeru Iraka »nesporna«, toliko bolj, če privzamemo, da je »bil ameriški poseg v Iraku /.../ zgrešen«. Ob tem je pravzaprav negiral stališče vlade, da je Irak zdaj drugačen, saj je zapisal, da tam vladajo »skrajno kaotične razmere«, vendar je drugi del misli spet 'utiril', ko je menil, da bi bilo zdaj, »v imenu protesta proti ameriški politiki,« sprevrženo na cedilu pustiti Iráčane. Oziroma, kot je poudarjal Janša, da moramo zdaj Iraku pomagati zagotoviti lastno varnost, kar bomo, spet podobno kot predsednik vlade, storili s »simboličnim slovenskim prispevkom«.

Slivnik je eno kolumno (2006a) v celoti posvetil vladni odločitvi, drugo (2006b) pa le delno. V prvi je že takoj na začetku bralcem pojasnil tisto, česar v burnem odzivu »najbrž niti ni natančno izvedela«. Poudaril je, da v Irak »potujejo inštruktorji«, ki bodo usposabljali iraške varnostne sile, »in ne vojaki, ki bi sodelovali v tamkajšnjih vojaških operacijah«. S tem je povzel Janševo (oziroma vladno) razlikovanje med vojaki in inštruktorji, ki da ne bodo ogroženi, ter prav tako kot premier menil, da so odzivi »daleč presegle normalno razpravo«.

Je pa bolj neposredno pojasnil, kar je Janša pretežno le impliciral, in sicer, da je Slovenija vstopila v Nato, »napotitev vojaških inštruktorjev pa naj bi bila logična posledica«. Ob tem je načel vprašanje razumevanja vojaškega sodelovanja Slovenije, češ da se nekaterim zdi »sodelovanje s tujimi vojskami smiselno le, če so zraven rdeče zastave«, še več, »v delu slovenske politike (in medijev) še vedno veljajo najbolj ortodoksna levičarska stališča /.../, da so ZDA sovražna država, /.../ mednarodni teroristi pa ljudje, vredni tihega občudovanja«. Podobno je obdelal »skrb za varnost štirih slovenskih vojaških inštruktorjev«, ki da je realna, saj »v Iraku človek resnično lahko vsak trenutek izgubi življenje«, toda, se je vprašal, »kje je varen?«. Odgovoril je s primero, da se lahko »nekdo (tudi vojak)« ubije med kolesarjenjem proti Bežigradu.

V drugi kolumni je Slivnik (2006b) zadevi Irak posvetil le nekaj odstavkov, v katerih se je osredotočil zlasti na »nasprotnike napotitve štirih inštruktorjev v Irak«. Tem se je vladna odločitev po njegovem zdela, »kot da bi nekdo na glavo postavil

slovensko zunanjo politiko. Vendar je bilo prav nasprotno«. Spet je ponovil stališče iz prve kolumne, da Slovenija zgolj izpolnjuje obveznosti članstva v Natu, in se obregnil ob javno razpravo, ki se namesto na vsebino osredotoča na formo, to pa je opredelil kot: »Ali je Slovenija sploh lahko vključena v ameriške zunanjepolitične načrte in ali ne bi bilo bolje, da bi se povsem odmaknila od zahodne interesne sfere?« Slivnik je s pomočjo domnev o odmiku od »zahodne interesne sfere« v naslednjem odstavku uvedel razpad Jugoslavije in prepad med institucionalnim okvirom in državotvornostjo ter »agresivnim mirovništvom, neuvrščenostjo in domnevnim protiimperializmom«, ki da je takrat nastal. Tako je pravzaprav zavrnil prej izraženo lastno stališče, da ideološka obravnava pri nas »zmeraj nadomesti racionalno in strokovno razpravo z vsiljenimi predsodki«, saj si je z zadnjimi pomagal tudi sam.

Podobno je komentar odprl Puc (2006), le da z vprašanjem, ali je »kdo, ki se je zavzemal za članstvo v zvezi Nato, lahko kategorično trdil, da jih [vojakov] ne bomo pošiljali v tuje vojne, in tako zavajal ljudi pred referendumom?«. In si odgovoril, da, če je kdo to počel, jih je res zavajal. Bralcu tako ni preostalo drugega, kot da se je z njim strinjal, razen če se je spomnil posameznih izjav politikov iz obdobja natovske predigre. Kljub temu je rdeča nit tudi v tem komentatorskem besedilu ostala ista – smo člani Nata, torej sodelujemo v njegovih (vojaških) akcijah. Prav z zadnjim, meni Puc, »pri nas počasi dobiva domovinsko pravico« spoznanje, da varnost Slovenije in EU ni stvar ožjega, temveč širšega okolja. Tako Puc v naslednjem odstavku napade »donedavnega lobista liberalne demokracije«, ki je v TV oddaji dejal, da so »iraško vojno zakuhale ZDA, zato naj se s posledicami ukvarjajo same«. Izjavo označi za »precej razširjeno stereotipno ideološko protiameriško ali vsaj protibushevsko načelnost«, ki je »neodgovorna in nevarna«. Kopice pridevnikov pa ne pojasni.

Tudi druga polovica komentarja k razpravi ne prinese nič novega, saj se Puc osredotoči zlasti na negiranje kritik, ki letijo na vlado, češ da se »ne ozira na javno mnenje, s čimer oporekajo legitimnosti vladne odločitve (legalnosti pač ne morejo)«. Poved je zanimiva iz več razlogov. Kot smo ugotavljali v razdelku o vladnih stališčih, je Janša poudarjal prav legalnost odločitve, medtem ko o legitimnosti ni izgubljal besed. To je bržčas zaznal Puc, ki je 'zadevo javno mnenje' razčistil: »Janševa vlada se je še kako ozirala na javno mnenje in zato z odločitvijo zavlačevala.« Besedna zveza »še kako« je zgovorna, saj se komentator z njo skorajda odkrito postavlja v bran neki vladni odločitvi. Če sledimo javnomnenjski niti dalje, naletimo na

nadgradnjo zadnjega stališča: »Trditev, da vladi ni mar za javno mnenje, ima trhlo podlago, saj je odločitev sprejela čez noč prav zaradi njene občutljivosti.« Če strnemo: Puc trdi, da je vlada zavlačevala, ker se je ozirala na javno mnenje, in tako je občutljivo odločitev sprejela čez noč. Če je zavlačevala, je najbrž ni sprejela čez noč. In če se je pri zavlačevanju ali nočni seji ozirala na javno mnenje, je kvečjemu računala, koliko odstotnih točk javnomnenjske podpore ji bo odločitev vzela. Te in take pomisleke avtor odmisli, kajti zavlačevanje in taktiziranje vlade po njegovem lahko pomiri tiste, ki jih skrbi, da je Slovenija postala del koalicije voljnih, saj »skupaj z javnim mnenjem dokazuje, da je še vedno del 'koalicije nejevoljnih'«.

II. Contra

Komentatorskih besedil, v katerih so avtorji prevladujoče izražali stališča proti vladni odločitvi, je bilo le za eno več od tistih, ki so se dvignila nad taka in nasprotna stališča, enajst. Med njimi je besedilo (Caharijas 2006c), ki smo ga v to kategorijo uvrstili po natančnejšem tehtanju vsebovanih *contra* in *supra* stališč. Osrednja dnevnik, Delo in Dnevnik, sta v razmiku dveh dni (Delo 17. januarja, Dnevnik pa 18. januarja) na isti strani objavila komentar in kolumno različnih avtorjev na temo vladne odločitve. Komentarja (Lorenci 2006 in Mekina 2006) sta v obeh primerih romala v pričujočo kategorijo, kolumni (Grgič 2006a in Jelušič 2006) pa v kategorijo *supra*.

»Gre za mirovno misijo, se je izreklo – verjetneje vede zareklo – obrambnemu ministru Karlu Erjavcu,« je ministra takoj na začetku komentarja na prvi strani Dela (Tema dneva) pri sprenevedanju ujel Slabe (2006a), ki je prav tako zapisal, da štiri inštruktorje pošiljamo »v žrelo vojne v Iraku«. Žrelo je, zlasti ob aluziji na legendarni film, nekaj strašljivega, vendarle pa je metafora pretirana, saj je bilo takrat na svetu še kakšno vojno žarišče. Kakor koli, Slabe je zatem na ustrezno mesto postavil še Drnovškovo izjavo, da gre za pomoč pri »stabilizaciji razmer v Iraku«, češ da je to »poskus oblačenja po Vilniški izjavi slečenih hlač in lovljenje za slamico«, vendar, je dodal, predsednik države vsaj ni lagal. To pa je storil vodja kabineta obrambnega ministra Franc Stanonik, ki je dejal, da inštruktorje pošiljamo v Irak, ker je to »naša zaveza do Nata«, saj zveza ni nikoli sprejela »zaveze, da morajo njene članice sodelovati v vojni v Iraku«. To drži. Erjavčeva izjava, piše Slabe, je zavajanje, saj je »urjenje in oboroževanje vojakov katere koli strani sodelovanje v ameriški vojni proti

terorizmu, ne v mirovni akciji«. Argumentaciji težko oporekamo, čeravno avtor zvezo »katere koli strani« uporabi precej splošno.

Komentar, v katerem se Slabe spogleduje s stališčem opozicije, da vladna odločitev pomeni simbolno podporo ZDA, sklene s svarilom vladi, da javnega mnenja ne bo mogla preprosto utišati, če se »iz Iraka v vreči z zadrigo vrne en sam slovenski vojak, kaj šele, če zaradi našega sodelovanja v vojni počí tukaj«. Tako vzročno-posledično sklepanje je lahko dvoumno, četudi so teroristični napadi dotlej že pretresli katero izmed članic v ameriški koaliciji voljnih. Sicer pa navedeno stališče vsebuje tudi elemente distinkcije med Nami in Njimi, zlasti značilne za diskurz tveganja po 11. septembru 2001.

Tega se oklene tudi Caharijas (2006a), ki uvodoma sicer reflektira presenetljivost vladne odločitve, nato pa vladi pojasni, da terorističnih organizacij »skoraj zanesljivo ne bo prepričala, da sodi Slovenija na seznam A, ne na seznam B«, s čimer aludira na fantomsko (ne)članstvo države v koaliciji voljnih. Stališču vlade, »ki jo odlikuje velika servilnost do ZDA«, da bodo inštruktorji manj ogroženi kot vojaki v drugih misijah, se nekoliko približa in ga podkrepi s primerom, podobno Slivnikovi, da bodo morda bolj varni kot pripadniki 1. brigade v Ljubljani, ki se v službo vozijo z avtomobilom. Toda vsakršno podobnost takoj zatre, ko zapiše, da je »simbolni pomen« odhoda vojakov v Irak nesrečnejši kot podpis Vilniuške izjave, z njim pa »bo Slovenija vpletena v iraško zgodbo«. Ob vsem tem ga najbolj skrbi pozabljeno dejstvo, da Slovenija ni podpirala napada in okupacije Iraka. Tudi on, kot Janša, ugotavlja, da je Irak resda »nekoliko bolj stabilen, da ima svojo (v najširšem pomenu te besede) oblast«. Kar zadeva urjenje iraških sil v tretji državi, ki da ni bilo izvedljivo, zato gredo vojaki pač v Irak, pa Caharijas spomni, da so tudi druge države članice poiskale drugačen način pomoči Iračanom, »pa zato niso nič manj članice zavezništva«.

Temeljna Pečauerjeva (2006a) teza se zrcali že v naslovu komentarja »Javnemu mnenju navkljub«. Vladi najprej pritrdi, da gre za »simbolični prispevek slovenske države«, vendar vpraša, ali sploh hočemo biti del te vojne. »Za zdaj je videti, da ima to voljo le vladna koalicija,« si odgovori. V težišču komentarja pa predstavi še mnenje javnosti, ki »nikoli ni bila posebej naklonjena vojni v Iraku. Zlasti pa ne ideji o angažiranju slovenskih mož in žena v tej vojni.« Tako pravzaprav zavrne presenečenje nad burnim odzivom, ki ga je denimo izrazil Janša. Odzive, piše

Pečauer, bi vlada lahko anticipirala, sicer pa se zdi, da ji je »za javno mnenje čedalje manj mar«.

Strožjo pozicijo v odnosu do odločitve zavzame Juri (2006), ki vladi in »Ruplovemu uradu« najprej pojasni, katere članice Nata vojakov niso poslale v Irak, katere so se umaknile, katere umik načrtujejo in katera iraških sil ne usposablja v Iraku. Sicer pa meni, da je pošiljanje vojakov v Irak »neposreden vstop na ozemlje, ki so ga ZDA in zavezniki napadli in okupirali brez mandata ZN, na podlagi Bushevih laži«. To drži, četudi ni nedvoumno, da je bil prav Bush avtor laži o obstoju iraškega orožja za množično uničevanje. Se pa Juri posveti tudi resolucijam ZN, na katere se sklicuje Janša, a zanje nima dobrih besed, saj so nastale kot posledica »kaotičnih razmer v Iraku, izvršenih dejstev, volitev, fasadne demokracije, ameriškega izsiljevanja in iskanja multilateralnega kompromisa«. Od nobene države, poudari Juri, ne zahtevajo neposredne udeležbe, kot tudi Natovi dokumenti ne, s čimer zavrne trud vlade za legitimacijo odločitve s poudarjanjem mednarodnih dogovorov. Kolumno sklene z aluzijo na pretečo nevarnost, saj vladi pripne odgovornost ne samo za predmetno odločitev, ampak tudi »za vse morebitne posledice, vključno z zmanjšanjem varnosti slovenskih državljanov«.

Grozljivost vladne odločitve je še bolj nazorno orisal Lorenci (2006), ki je že v uvodu v komentar opozoril, da Slovenci odhajamo na »morilski teren«, s katerega drugi bežijo. Vendar pa to, sodeč po zapisanem, ne bi bilo tako grozno, če bi se za odhod v Irak odločili, ker bi »Američani neznosno pritisnili na Slovenijo ali če bi si od tega obetali res velike koristi«. Avtorja gotovo narobe razumemo, če iz tega razberemo, da bi šli ob pričakovanju »res velikih koristi« na daljši sprehod po »morilskem terenu«. Kakor koli, piše Lorenci, napotitev vojakov v Irak je bila »prostovoljna in suverena odločitev naše oblasti«. Odločitvi torej ne odreka legitimnosti, prav tako se strinja, da gre za »gesto zgolj simboličnega pomena«. Vendar Lorenci močno dvomi, da bi njo pridobili »posebno ameriško naklonjenost ali kako otipljivo koncesijo« ZDA, ki so »mogočna država in z njimi je dobro imeti kar najboljše odnose«.

Nato našteje razloge proti, ki po njegovem odtehtajo razloge za: ogrožena življenja vojakov v »ta čas najbolj nevarni državi na svetu«, negativne reakcije arabskega sveta in »povečana nevarnost, da utegnemo zaradi manifestativne podpore Američanom doživeti teroristični napad na svojem ozemlju ali na naše diplomatsko predstavništvo, ugrabitev naših državljanov ali kaj podobnega«. Naštetemu se je treba

na kratko posvetiti. V vojaško službo v načelu spada ogroženost, da je Irak najbolj nevarna država na svetu, je diskutabilno in odvisno od oči opazovalca, opozarjanje, da v naši neposredni bližini tako rekoč že tiktaka bomba samomorilca, pa ni korektno. Povrhu težko trdimo, da arabski svet sploh ve, kdo, kaj in kje je Slovenija, saj tega ne tedaj ne danes ni vedel in ne ve niti marsikateri Američan. Zlasti je Lorencijevo stališče trhlo, če ga postavimo ob bok njegovemu lastnemu, da so ZDA z grožnjami o imanentnem porušenem miru in razmahu terorizma svoje zaveznike perverzno ujele v zanko.

Se pa Lorenci ustavi tudi pri zunanjepolitičnem vidiku odločitve, pri čemer sicer neposredno ne trdi, da bo ta skvarila našo podobo, a tako namiguje. Ugotovi namreč, da »doživljamo proameriški zasuk«, za katerega sta po njegovem zaslužna zlasti Rupel in Janša; to že v primeru Rupla ne more držati, saj je bil zunanji minister tudi v predhodnicah Janševe vlade in je denimo Vilniuško izjavo podpisal v času premierja Ropa. Sodeč po svarilih, ki smo jih predstavili v prejšnjem odstavku, lahko sklepamo, da se Lorenci strinja, da odločitev pomeni simbolno podporo Ameriki, ki bo skvarila dosedanjo zunanjepolitično podobo Slovenije.

Praprotnik (2006) je bil prepričan, da bo imel odhod vojaških inštruktorjev v Irak posledice, »tako pozitivne kot negativne«, zato domneva, da je Janševa vlada naredila analizo, »ki je pokazala, da se Sloveniji to splača. Še posebej, če gre samo za simbolični prispevek«. Avtor koncepta »splacati se« ne razdela dalje, lahko pa ga razumemo podobno kot prej Lorencija, ki je razmišljal o »res velikih koristih«. Prav tako v praznem obvisi vprašanje simboličnosti slovenskega prispevka, je pa Praprotnik toliko bolj decidirano prepričan, da pri tem ni šlo »za obveznost, ki bi jo imela Slovenija do Nata«.

Enako neizpodbitno je za Mekino (2006) dejstvo, da se bo Slovenija »od trenutka, ko bo prva slovenska inštruktorska noga stopila na iraško ozemlje«, uvrstila ne samo med tiste, »ki so jih v zgodovini drugi narodi zatirali, pač pa med tiste, ki so pomagali zatirati druge«. Avtor s sklicevanjem na zgodovinski spomin Slovencev v naslovniku bržčas poskuša spodbuditi slabo vest, da, hote ali nehote, sodeluje pri zatiranju soljudi, kakršnega so bili nekoč deležni njegovi predniki. Da ima v mislih okupatorje, postane jasno v naslednjih odstavkih, kjer aludiranje na simbolno podporo ZDA, kot je izražena v izbranem citatu, podkrepi s seciranjem ameriških 'dosežkov' v Iraku, pri čemer Američane označi za okupatorje (pa tudi zaslužkarje), ki »širijo demokracijo v nekaterih z nafto bogatih krajih«. Iz tega ob koncu izpelje zaključek,

da je zdaj v okupatorski vlogi tudi Slovenska vojska. Še več, pomagala bo »marionetnemu režimu«. Pomoč torej ne bo plemenita, ampak nevarna, saj bo po njegovem kateri koli vojak ali policist tamkaj ubit ali ranjen »kot povsem legitimna vojaška tarča«.

Na okupatorsko vlogo Slovenske vojske že v naslovu kolumne – »Nach Bagdad, nach Bagdad!« – aludira Miheljak (2006). Slovenija gre »v prvo okupacijsko misijo v zgodovini države« oziroma »v nepremišljeno vojaško avanturo«. Ki bo po Miheljakovem tako ali tako neuspešna, saj so ZDA »po drugi svetovni vojni izgubile vse vojne in vojaške spopade, razen avantur v Grenadi in Panami«. Iz tega izhaja, da bi morale »zrele in modre dežele« svojo zunanjo politiko obrniti stran od »tiste, v katero gre Amerika«, kar se je v primeru Iraka že izkazalo za oportuno. »Tisti, ki so Ameriki 'obrnili hrbet', so bili za svojo modrost in doslednost poplačani, /.../ tisti, ki so slepo sledili prvi velesili, pa so predvsem izgubili verodostojnost pred lastno javnostjo«, in vsi iščejo pot do neopaznega izhoda. Če strnemo, gre za simbolno podporo ZDA.

Avtor sicer obenem zavrne stališče o verodostojnosti Slovenije in ga obrne na glavo, češ da jo bo država izgubila v očeh javnosti (ki odločitve ne podpira). In kaj je država brez ljudstva? Če bi bila »modra in zrela«, bi se sodelovanju izognila, zlasti ker gre za prispevek v vojni, ki je »nelegalna, nelegitimna in proti temeljnim načelom mednarodnih odnosov«, kar bo posledično 'okužilo' tudi slovensko pomoč pri urjenju enot, saj jih je vzpostavila »okupacijska vojska«. Miheljak, podobno kot vlada, meni, da se »ogroženost Slovenije z ekspedicijo v Irak ne bo bistveno povečala«, a je prepričan, da gre pri njej zlasti za notranjepolitično temo. Izvirni greh je bil po njegovem storjen s podpisom Vilniuške izjave, ko je postalo jasno, kaj se bo zgodilo – »odhod na misijo v Irak«.

Prav (ne)verodostojnost, o kateri je govoril Janša, je za težišče uredniškega komentarja vzel Caharijas (2006b). Izhajal je iz Janševe izjave, da bi Slovenija ravnala »izrazito neverodostojno glede na obljube, ki so bile dane, in sklep, sprejet že novembra 2004, torej ob izteku prejšnje vlade«, in sklenil, da se po premierjevih besedah »verodostojnost meri z ujemanjem s trenutnimi interesi trenutne vlade«. Spomnil je namreč, da nihče ni obljubil ali se uradno obvezal, da bomo slovenske vojake poslali v Bagdad. Gre torej za odločitev trenutne vlade, »v katero ni bila prisiljena, da bi ohranila verodostojnost«. Nato Caharijas koncept verodostojnosti implicitno vgradi v Janševo zatrjevanje, da je Slovenija edina članica Nata, ki ne

sodeluje v Iraku, ker v iraški misiji zveze sodeluje 17 od 26 držav članic. Enako zavrne Janševo (in Erjavčevo) zatrjevanje, da je Irak zdaj drugačen, varnejši, in sicer s pomočjo igre števil, ki jim ni mogoče oporekati – navede namreč podatke o mrtvih ameriških in koalicijskih vojakih ter civilistih.

Vlada in njen predsednik ne bi smela biti nad nenaklonjenim odzivom javnosti prav nič začudena, meni Sever (2006), zlasti ker premier »dobro ve, da javno mnenje, ki sicer ni bilo merjeno pretirano intenzivno, bolj ali manj enotno reflektira široko odklonilno razpoloženje do pošiljanja slovenskih vojakov v Irak. To je precej bolj razširjeno, kot je bilo pred referendumom nasprotovanje vstopu Slovenije v Nato«. Javno mnenje vladni odločitvi nasprotuje, četudi so se volivci na referendumu odločili za vstop v Severnoatlantsko zaveznitvo: »Hoteli ste Nato, imate Irak.« Sever štiri inštruktorje v Bagdadu vidi kot »predstavnike Republike Slovenije«, torej tudi volivcev, ki so obkrožili da za Nato. Odločitev pa je sprejela »slovenska vlada, ki tako kot ZDA koraka v Irak z lažmi«, saj tam ne potekajo mirovne, ampak vojaške operacije. Strinja se, da so se razmere v Iraku spremenile, a pomenljivo doda, da so zdaj »še bolj dramatične«.

Caharijas (2006c) tretji komentar odpre s personifikacijo »Alpininega škornja«, za katerega je moralo biti, takoj ko se je Nato odločil stabilizirati razmere v Iraku, jasno, da bo prej ali slej »stopil na prašna tla bagdadskega predmestja«. Strinja se, da smo »sprejeli obveznosti«, ko smo dobili vabilo v Nato in po tem. Toda zdaj jih sprejemamo »servilno«, saj se v Irak podajamo, »ko ga vsi zapuščajo«. Navedeno vzbuja logično vprašanje, ali ne bi ravnali »servilno«, če bi se iraški avanturi pridružili takrat, ko se ji je bilo 'trendovsko' pridružiti. Nemara bi bil očitek v tem primeru enak.

Kar zadeva verodostojnost, Caharijas meni, da si zunanji in obrambni minister sprejemanje obveznosti v njenem imenu razlagata tako, »da bosta sama deležna pohval iz ZDA«. Toda pohvale lokalni veljaki razumejo narobe, saj se »realnost ameriškega zadovoljstva s potezami zaveznikov v zvezi Nato meri drugje, predvsem v krogih ljudi, ki ustvarjajo javno mnenje v ZDA«. Misel razvije s sklicevanjem na besede podpredsednika za obrambno in zunanjo politiko pri inštitutu Cato, ki je dejal, da so si ZDA s (tedaj) zadnjo širitvijo Nata – »ki so jo, mimogrede, same zlobirale« – nakopale nove porabnike varnosti, medtem ko se ameriška vojaška moč ni povečala. Iz tega po avtorjevem sledi sklep, da štirje inštruktorji pravzaprav niso dokaz slovenskega izpolnjevanja mednarodnih obveznosti, saj »Američani od nas

pričakujejo precej več – predvsem prispevek k njihovi večji vojaški moči«. Kako naj bi majhna država z omejenimi vojaškimi zmogljivostmi to storila, Caharijas ne pojasni. Po njegovem sta jasni dve zadevi: prvič, vlada je odločitev »sprejela v skladu s svojimi pristojnostmi«, s čimer dejansko zanika zatrjevanje opozicije, da bi moral o tem odločati parlament, in drugič, odločitev ni bila modra, saj »iraška misija v ničemer ne bo povečala naše prepoznavnosti, zagotovo pa bo povečala ogroženost naše države«. Nasprotniki vpletanja Zahoda v Irak namreč ne vidijo razlike med urjenjem iraških sil in koalicijsko okupacijo. Kot je mogoče razumeti komentatorja: pripravite krste, trupla prihajajo.

III. Supra

Komentatorskih besedil, ki jih lahko klasificiramo kot *supra*, je bilo deset, od tega kar štiri (Pečauer 2006b, Slabe 2006b, Grgič 2006b, Gustinčič 2006), ki so v znatni meri vsebovala tudi izrazitejša *pro* oziroma *contra* stališča. Kljub temu je pretehtala presoja, da komentatorji, ne glede na njihovo siceršnjo naklonjenost ali nenaklonjenost vladni odločitvi, prispevajo h kakovosti in razvejenosti javne razprave. Dodajmo, da pri analizi besedil *pro* ali *contra* orientacije ne bomo obsežneje razčlenjevali, saj je za nas na tem mestu pomembneje predstaviti tista stališča, ki so širila javno razpravo.

Za Grgiča (2006a) je bila razprava, ki je stekla v javnosti, pričakovana, kritika pa »legitimna, zato je nanjo lahko odgovoriti«. Zakaj se avtor čuti dolžnega odgovarjati na kritike vladne odločitve, ki je torej ni sprejel on, razloži v naslednjem odstavku, ko pojasnjuje razliko med nalogami slovenskih vojakov v Iraku in »tistim, kar počnejo ameriški in britanski vojaki«. Od zadnjih se z uporabo besede »tistim«, ki nadomešča vojskovanje, distancira, medtem ko za Slovenijo po njegovem ni nujno imeti enako geostrateško vizijo kot ZDA in Velika Britanija, a je težko trditi, »da Slovenija ne bi smela pomagati pri obnovi Iraka«. Po njegovem je namreč jasno, da Irak potrebuje pomoč pri vzpostavljanju varnostnega sistema, sicer bo to »za Evropo pomenilo velik varnostni problem«.

Širših, torej evropskih implikacij iraške vojne do zdaj analizirana besedila niso vsebovala. Četudi se morda ne moremo strinjati, da »leži Irak tik pred vrati Evrope«, temveč zgolj s tem, da »meji na Turčijo«, je ta vidik vsekakor (bil) vreden večje pozornosti javnosti. Grgič iz tega sicer izpelje tezo, da bi v Iraku, če bi

razpadel, »nedvomno postal aktualen kurdski problem, to pa bi destabiliziralo Turčijo« in prav tako Iran. To vzročno-posledično sklepanje ni povsem korektno, saj prav Kurdi tesno sodelujejo z ZDA, ki jim je v pomoč tudi Turčija. A pojdimo dalje. Nestabilnost trojice (Iraka, Turčije in Irana) »bi povzročila negotovost na južnih mejah EU«, kar ne bi bilo slabo le za gospodarstvo, ampak bi »spodbudilo migracije, organizirani kriminal, tihotapstvo in morda terorizem«.

Avtor Slovenijo v opisano spretno vključi, saj leži na južni meji EU, čez katero bi se vanjo, ko bi udarila »negotovost«, stekalo marsikaj, »morda terorizem«. In tako je povsem logično odločitev vlade »ocenjevati v luči prihodnje stabilnosti v Iraku in varnosti v EU«. Problem je torej po Grgičevem Evropska unija, ki se mora »zbuditi iz svojega lepotilnega spanca in vire, ki jih kopiči že več kakor 50 let, uporabiti za to, da bi vsaj njena soseščina postala bolj predvidljiva, varna in uspešna«. Zanj je namreč »nesmiselno«, da bi 'račun plačali' ameriški in japonski davkoplačevalci, »če pa varnostni problemi neposredno zadevajo EU«. Grgič sicer ne pojasni, kdo je na evropski prag prinesel nevarnost (ameriški davkoplačevalci oziroma njihov predsednik in vojska). Kakor koli, v dani situaciji po njegovem ne EU ne Sloveniji ne preostane drugega, kot da Iraku pomagata na varnostnem področju. Mimogrede: »Če je treba sploh kaj reči, potem je treba povedati, da bi morala Slovenija poslati še celo več vojakov, saj so potrebe po inštruktorjih za varnost zelo velike.«

Delno o evropski dimenziji vladne odločitve piše tudi Jelušičeva¹⁴⁶ (2006), vendar drugače kot Grgič. Opozarja namreč, da se resda pogajamo o odhodu štirih vojakov v Natovo šolo za vojaške inštruktorje, vendar »čakam dan, ko bomo morali javnosti povedati, da tudi Evropska unija v svoji misiji v Iraku pričakuje našo strokovno pomoč pri graditvi pravne države«. Vojaki bi morali v Irak odpotovati »prej ali slej«, gredo pa, kot poudarja, »v misijo za stabilizacijo Iraka, ne pa za njegovo rušenje«. Kljub temu je vlado pozvala, naj »zaradi dobrobiti vojakov«, ki gredo na misijo v imenu države, »zbere dovolj moči in poguma za dogovor z javnostjo in opozicijo, čemu je potrebno sodelovati v misiji v Iraku«. Pri tem je skrb javnosti za varnost vojakov zaznala kot »navidezno«, češ da se »vseh tistih dvesto in več ljudi, ki so ta hip po misijah po svetu«, nemara sprašuje, zakaj nikogar ni skrbelo, kam odhajajo oni. »Vedeti je treba, da je pošiljati vojake v misijo, ki je tako

146 Ljubica Jelušič je 21. novembra 2008 prisegla kot prva obrambna ministrica Slovenije.

nesprejemljiva z vidika javnega mnenja, kot je ta hip še misija v Iraku, dolgoročno pogubno za vojake.« Doma jih bo del javnosti »gledal kot tujce in plačance«, kar so ugodne okoliščine za razvoj »posttravmatskega stresnega sindroma«.

Čeprav se najbrž zdi, da Jelušičeva s sklicevanjem na javno mnenje pritrjuje opoziciji, v sklepnem odstavku razoroži marsikoga, ne glede na njegovo strankarsko pripadnost. »Kar tako neposredno« reči, da je Slovenija zaradi odhoda vojakov v Irak bolj ogrožena, je težko. Že zdaj jo ogrožata tako terorizem kot tudi organizirani kriminal: »Med temi kriminalci so možni teroristi, ki pa z Irakom nimajo veliko skupnega. Zato strašiti slovensko javnost z Irakom in vojaki v misiji v Iraku ni najbolj prav. Bolj korektno bi bilo javno spregovoriti o veliko drugih oblikah ogrožanja, ki pa jih prikrivamo, da ne bi destabilizirale naš visok javni, četudi prividni občutek varnosti.« Jelušičeva je politikom vrgla rokavico: če jih res skrbi za varnost države, naj govorijo o tem, kako ogroženi smo že sicer. Zastraševanje javnosti s teroristi pa je s tem tudi razkrinkala.

Pečauer (2006b) je v drugem komentarju poudaril, da se vlada z opozicijo prepira o tem, katera vlada se je o Iraku dogovorila kaj, namesto da bi odločitev predstavila kot priložnost in pojasnila, »zakaj je to dobro in kakšne koristi ima lahko Slovenija«. S tem ko je Janša na pleča svoje vlade prevzel odgovornost za končno odločitev o napotitvi vojakov, je odgovoril na prvi val kritik, še vedno pa, tako piše avtor, dolguje razlago, »zakaj se je vlada odločila prelomiti obljubo, da slovenskih vojakov ne bo v Iraku«. Povrh ni jasno, ali je to zgolj uvertura v druge iraške misije. Pa državljani ne potrebujejo le navedenih pojasnil, treba bo razpravljati tudi o tem, »kako Slovenija razume in izvršuje svoje obveznosti v njem [Natu]«. Avtor je tako opozoril na dejstvo, da je Slovenija v zavezništvu pristala, ne da bi izdelala postopke za odločanje o kočljivejših nalogah članstva v njem. Burna razprava, ki je bila sodeč po komentarjih pogosto sama sebi namen, je posledica teh in takih sistemskih pomanjkljivosti.

Tudi Slabe (2006b) se je poskušal oddaljiti od reakcij politikov z obeh bregov, ampak je »iz čiste novinarske radovednosti« zastavil nekaj vprašanj, na katera bi ti morali odgovoriti, a se jih niso niti dotaknili. Kot prvo je navedel dilemo o »jasni definiciji vojne v Iraku in opredelitvi tamkaj bojujočih se koalicijskih sil«, kot drugo pa ameriško percepcijo vojne in njenih posledic za ZDA, kar je ponazoril s prisluškovanjem ameriških tajnih služb sodržavljanom in se vprašal, ali bo slovenska vlada prav tako sprejela »vse ustrezne ukrepe za zaščito svojih državljanov doma«.

Poleg tega bi morali odpraviti stereotip, da v Irak pošiljamo profesionalne vojake, »ki so svojo smrt vkalkulirali v pogodbo o plači«, ker avtor osebno nikomur ni dal mandata, »da v mojem imenu v tujo vojno pošilja umirat ali ubijati ali inštruirati ubijanje tiste naše vojake, ki jih plačujemo za svojo varnost«. Navsezadnje pa je po Slabetovem mnenju ključno razčistiti, »kdo lahko odloča o vstopu Slovenije v svetovno (tako trdijo Američani) vojno proti terorizmu«. Zanj je namreč povsem nedvoumno, da je vlada državljane »vpletla v vojno«, zato si od nje želi še »analizo posledic pridružitve tako imenovani koaliciji voljnih in vpliva na naš položaj v Evropi in Evropski uniji«.

Z distance je problem pogledal Kovač (2006), ki je uvodoma orisal, zakaj se je slovenski mirovniški aktivizem razbil pred petnajstimi leti, nato pa je kolumno prek dokumentarca o vietnamski vojni, doktrine ameriške hegemonije Jimmyja Carterja in njenega nadaljevanja izpod peresa Paula Wolfowitzja pripeljal nazaj v Slovenijo. Kar zadeva mirovniške pobude, je bil jassen: »Država, ki je svoje sanje uresničila z orožjem in ne pogajanja, ki že poldrugo desetletje ne more dogovorno rešiti spora zaradi nekaj kubikov morske vode in ne milijarde sodov nafte ter ki je izbrisala tisoče prebivalcev, pač ni verodostojen mirovnik.« Tako najbrž ni mogoče priti do drugega sklepa kot tega: »Zato naj bo tisto, kar je – egoistični kolešček v (ameriškem) hegemonističnem stroju.«

Da posledice odhoda »naše štiričlanske čete v Irak ne bodo posebno hude«, medtem ko je »gverilski nasprotnik« koaliicijske vojske »po mnenju ameriških analitikov« v prihodnjih petih do desetih letih nepremagljiv, meni Šetinc (2006). Ker je »okupacijska armada« štela 170 tisoč vojakov, v dveh letih pa »le dobra dva tisočaka mrtvih«, izračuna, da se slovenskim vojakom ne bo skrivil niti las. Kljub navedenemu se je nato vprašal, zakaj »splah pošiljati v Irak miniaturno odpravo, katere vpliv na izid vojne bo tako rekoč neskončno majhen, vendar je z njo Slovenija vsaj simbolično postala ena od okupacijskih sil«. Odprava je majhna, bi bilo bolje, če bi bila velika, recimo štiritisočglava? Še vedno bi imeli status okupatorja, a vpliv na izid vojne bi bil večji.

Toda avtor razmišlja drugače. Argumenti v prid odločitvi so po njegovem »demagoški larifari«, saj Slovenije »nobena mednarodna obveza« ne sili k sodelovanju, kot tudi ne temeljna listina Nata, »ki temelji na zavezi o medsebojni pomoči članic ob napadu na katero koli od njih«, ker je v iraškem primeru napadalka Amerika, »agresor v pravem pomenu te besede«. Šetinc potem prek skoka v Irak pod

Sadamom Huseinom in v javnomnenjsko anketo o (ne)zadovoljstvu Iračanov nad ameriško intervencijo poanto pripelje do temeljnega argumenta: »Američani vedo, da so ujeti v začarani krog.« Zato je avtor prepričan, da gre pri vojaškem 'prestrukturiranju' pravzaprav za »predvolilno piarovsko akcijo, s katero želi Busheva administracija pokazati lastni javnosti, da ima v Iraku neko izhodno strategijo«. Slovenija se je zgolj pridružila »graditeljem te Potemkinove vasi«.

Drugo plat kovanca (če ne kar drugi kovanec) si je za izhodišče izbral Nežmah (2006), in sicer slovenske medije. Na podlagi dogajanja v oddaji nacionalne televizije, v kateri so se sprli poslanci, obrambni minister in bivši premier, je ugotovil, da se je televizija »spremenila v podaljšek parlamentarnega odra, v rezervni teren skupščinske dvorane«. Vsebino soočenja, je opazil Nežmah, »so namreč diktirali politiki«, podobno (v družbi publicistov in analitikov) se je primerilo na komercialni televiziji. »Pri Zevsu: ali je posojanje studia politikom osrednja funkcija novinarstva,« se je vprašal v zanj značilnem slogu in pozneje dodal, da slovenski mediji prednostno »pokrivajo gibanje domačih politikov«. Medijske hiše gledalcem o Iraku sporočajo samo tisto, kar povzamejo po tiskovnih agencijah (bombe in število mrtvih), TV gosti pa nato »izvedensko pripovedujejo, kaj so prebrali na spletnih straneh«. Dejstvo je, piše Nežmah, da domačih medijev ne zanima »avtonomni žurnalizem, ki bi sam oskrboval publiko s slikami in informacijami iz Iraka«, vendar za to ne okrivi novinarjev, temveč menedžment. Medijske hiše pač niso pripravljene »plačati spodobnih honorarjev, ki jih takšno delo zahteva«, so pa pripravljene TV sporede in časopisne strani polniti »s kvazi moralno o pacifizmu«.

Navsezadnje se je Nežmah posvetil še razsežnosti, o kateri je pisala tudi Jelušičeva (2006), da se namreč polemika v javnosti ni razvnela, ko so slovenski vojaki odšli v Afganistan, kjer prav tako »sodelujejo v izvorno ameriškem političnem projektu«. Povrhu sodelovanje v Natu po njegovem ne pomeni, da si »najel vojaško organizacijo za obrambo države, ne bi pa se podrejal skupni politiki«, zato opoziciji svetuje, naj, »če želi gojiti politiko vojaškega nevmešavanja in splošne nevtralnosti«, začne postopek izstopa iz Nata. Nežmah sicer ob tem pozabi na tiste članice Nata, ki ne tedaj ne danes niso sodelovale in ne sodelujejo v misijah na iraških tleh, ampak pomagajo na druge načine. Tako tudi ne pojasni, zakaj bi Slovenija v tem kontekstu morala ravnati drugače kot članice Nata, ki v Irak niso poslale svojih vojakov.

Tudi kolumno Jalušičeve (2006) bi morda morali izločiti iz izbora, saj je o vojaki v Iraku in drugih tedanjih aktualnostih razmišljala, poenostavljeno, v

notranjepolitičnih okvirih, in bolj zapleteno, v nacionalno-psiholoških. A je vendarle opozorila na izvirnejši vidik odločitve, ki ga je vredno nekoliko podrobneje predstaviti. Uvodoma je zapisala, da bo treba delovanje vlade še kategorizirati, vsekakor pa je odločitev, ki jo ta upravičuje z verodostojnostjo Slovenije, »korak, ki podpira več kot kriminalno politiko Busheve administracije, mi pa se vpisujemo med prebivalce držav, ki tovrstno politiko podpirajo«. Argumente v prid odločitvi je odmisllila kot »zamegljevanje dejstev«, katerega cilj je zatrditi, da gre pri vsem skupaj »za eno samo mednarodno, tako rekoč ‘naravno’ nujo«, in iz tega izpeljala misel, da na tak način med državo in njenimi prebivalci nastaja »na eni strani ‘generična’ povezava, na drugi pa prepad«. Slovenija, kot koncept pa tudi samostalnik, se je »osamosvojila od prebivalcev ter zakonodajne oblasti /.../ in postaja neodvisna entiteta, nekakšen vladen (eks)teritorij ‘suverenosti’«, češ da vladno delovanje temelji na kopici zakonitosti, programov in mednarodnih dokumentov. Kolumno je Jalušičeva sklenila z razpravo o enačenju nasprotnikov sodelovanja v iraški misiji s tistimi, ki so nasprotovali osamosvojitvi, kar sta v oddaji komercialne televizije storila Janša in Slivnik. Ti nasprotniki po Jalušičevi niso kriminalizirani, ampak obdolženi »neverodostojnosti«, »nedržavotvornosti« in pregrehe zoper slovensko državo.

»Morda zveni cinično, a odločitev slovenske vlade, da pošlje v Irak štiri vojake, se državi lahko obrestuje,« je kot v odgovor tistim, ki so povpraševali po koristih za Slovenijo, kolumno začel Grgič (2006b). Za državo, odvisno od uvoza nafte in plina, je po njegovem prepričanju »naložba v stabilnost Iraka izjemno pomembna strateška poteza«. In ker se poraba ne bo zmanjševala, bo Slovenija ostala odvisna od uvoza, toda vprašanje je, od katere države bo najbolj odvisna, »morda od Rusije? To je nevarno. Rusija se je izkazala za nezanesljivo energetska partnerica«. Podobno kot z dobavo plina je z nafto, piše Grgič, a obstaja še ena možnost: »To je Irak.« In ker so nove naložbe tam povezane z varnostjo in »dobrimi odnosi z iraško vlado«, državi ‘prerokuje’, da si lahko »zaradi svoje vojaške pomoči pridobi celo dostop do lastniškega deleža«. Še več, ker se bo gospodarski razvoj v Iraku šele začel, saj ga bo treba obnoviti, bi lahko slovenska podjetja dejavno sodelovala tudi na gospodarskem področju. Državi zato predpiše ustanovitev delovne skupine, ki bo analizirala slovenske interese v Iraku, ovrednotila naš politični kapital in pripravila akcijski načrt. Skratka, slepimo se, če ne vidimo, koliko denarja leži po Iraku, ki ga je treba sicer obnoviti, čeravno je iz avtorjevega razmišljanja težko razbrati, zakaj je

porušen. Pomembneje je to, da se bodo štirje vojaki, če se jim v Iraku primeri kaj res tragičnega, žrtvovali za zanesljivo energetska oskrbo države in njen BDP. Odločitev vlade torej ni le plemenita, ampak modro oportuna.

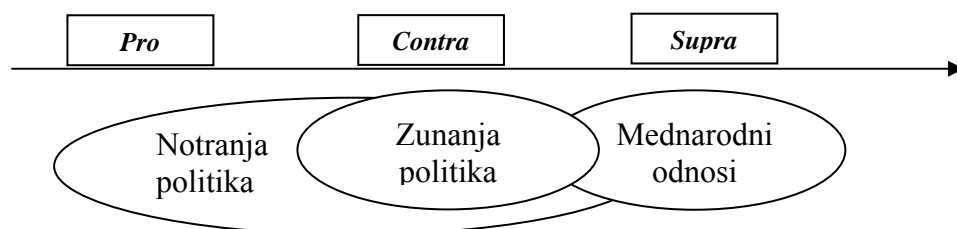
Gustinčič (2006) uvod kolumne zabeli z zgodbo o slovenskih filharmonikih, ki so koncertirali po majhnih mestih v ZDA, kjer so imeli velike dvorane in odlične klavirje. Naša, Gallusova, ima 1300 sedežev, več bi jih bilo preveč: »Bilo je največ, kar je mogoče dovoliti, ker smo majhni.« Prav o tem je Gustinčič razmišljal ob javnem zgražanju zaradi »tiste četverice podčastnikov, ki jih bomo nenadoma poslali v Irak«. Kot lahko razumemo, se strinja, da gre za simboličen prispevek in presenetljivo odločitev, ki bi jo v simbolnem smislu lahko izpeljali drugače: »Niti za hip nam ni prišlo na misel, da bi dvignili glavo kot država večjih razsežnosti. Nismo pozabili, da smo majhni in da tudi v trenutkih zavezniške naklonjenosti in želje, da bi se razvrstili za največjimi – vedno se ve, kdo je to! –, upoštevamo razmerja, ki so zgodovinska zapuščina majhne, majcene države.« Pravzaprav si ne bi smeli drzniti poslati večjega števila vojakov, »čete ali bataljona, sto ali petsto vojakov«, saj bi tako sporočili, »da se imamo za precej večje, kot se sicer predstavljamo«. Teoretiki mednarodnih odnosov bi dejali, da smo ravnali skladno s percepcijo, ki jo imajo o državi njeni voditelji – ergo: mala država, majhen prispevek.

Gustinčič v sebi »čuti odpor do pošiljanja kogar koli v to očitno klavnico«, toda če se je vlada že tako odločila, »ne da bi komur koli – morda še sebi ne – razložila, kaj bi želela s tem doseči, potem bi to moralo biti dejanje ponosa«. Če bi se hoteli odrešiti »pregovorne zavezanosti majhnemu«, bi jih morali po Gustinčiču v Irak poslati več. »Zgolj štiri vojake pošiljamo v bran svobode, demokracije, v boj proti terorizmu in brez okolišenja izrekamo upanje, da bo fantom lepo in da se bodo iz svojega strogo varovanega tabora vrnili s številnimi zgodbami za televizijo.« Odločitev vlade je bila po Gustinčičevem mnenju torej pričakovana, saj drugega od majhne države z majhno vojsko ne bi mogli ne pričakovati ne zahtevati. Skrbeti bi nas moralo, če bi poslali nekaj sto vojakov, saj bi to prav res občutno spremenilo slovensko zunanjepolitično podobo, čeravno bi imeli v tem primeru morda tako rekoč v lasti še večji lastniški delež v kakšni iraški naftni rafineriji.

6.3.5 Ugotovitve

Komentatorji v slovenskih medijih so delo, kar zadeva predmetni dogodek – odločitev vlade, da v Irak napoti štiri vojake –, v splošnem zgledno opravili. S tem merimo zlasti na navzočnost raznovrstnih stališč v komentatorskih besedilih, sicer pa smo med tremi kategorijami zaznali nekatere očitne razlike. Besedila, klasificirana s *pro*, je zaradi količinske omejenosti (štiri) bržčas nekorektno primerjati z drugimi. Toda ker smo poudarili, da bi morala biti taka analiza precej širša, kot smo si jo lahko privoščili na teh straneh, si bomo kljub temu dovolili izpeljati nekatere zaključke tudi na podlagi te, sorazmerno majhne kategorije. Izkazalo se je namreč, da so se prav avtorji, katerih besedila so ‘pristala’ v njej, najmanj (z izjemo Makaroviča) ukvarjali z zunanjepolitičnimi in mednarodnopolitičnimi razsežnostmi vladne odločitve. Te so bolj vpeli v svoja besedila avtorji komentarjev v kategoriji *contra*, znatno več od njih so odločitev slovenske vlade umeščali v mednarodni kontekst avtorji iz tretje, skupine *supra*. Če nekoliko posplošimo, bi lahko političnost v komentatorskih besedilih grafično ponazorili takole:

Slika 6.1: Politično v analiziranih komentatorskih besedilih

Opazno je največje prelivanje treh področnih tematskih sklopov pri kategoriji *contra* in večje prekrivanje notranje- in zunanjepolitičnih izhodišč za obravnavo predmetne teme pri tej in kategoriji *pro*, medtem ko je bilo mogoče v kategoriji *supra* zaznati zelo malo notranje politike. Dodati velja, da so besedila, klasificirana kot *supra*, največkrat napisali redni kolumnisti in komentatorji (zunanji ali notranji sodelavci), le v dveh primerih sta bila avtorja urednik oziroma novinar. Medtem so trije kolumnisti objavili kolumno, klasificirano kot *contra*, in le eden tako, označeno kot *pro*.

Če so komentatorska besedila, ki jih pišejo zaposleni novinarji in uredniki, kot smo zapisali v podpoglavju o novinarskih stališčih, ‘uradno’ stališče časnika, ki jih je

objavil, lahko iz ugotovljenega sklepamo, da so ti tako rekoč naravno nagnjeni k temu, da tudi zunanjepolitične teme obravnavajo z gledišča opazovalca vsakdanjih, notranjepolitičnih dogodkov in dogajanja. Besedila gostujočih kolumnistov in nekaterih notranjih komentatorjev, ki so praviloma tudi bolj izkušeni, pa v časniku figurirajo kot mnenja ali stališča, ki niso nujno v skladu z uredniško politiko medija. Zadnje povrh načena vprašanje, ali mediji v komentatorskih besedilih in ob predpostavki, da se njihovi novinarji in uredniki pri komentiranju bolj osredotočajo na notranjepolitične razsežnosti zunanjepolitičnih vprašanj, svoje poslanstvo opravljajo prav po zaslugi zunanjih komentatorjev.

Z vidika temeljnega medijskega in novinarskega poslanstva – monitoringa centrov moči – se je potrdilo, da je bila uvedba kategorije *supra* smiselna in korektna, saj so se ta besedila res dvignila nad sicer precej postano merjenje moči med pozicijo in opozicijo, kar se je, prek kopiranja stališč politikov oziroma odzivanja nanje, zrcalilo v večini besedil, uvrščenih v drugi dve kategoriji. Pri tem ne merimo na pavšalno ugotovitev, da so bila besedila v zadnjih pro- ali antivladna, temveč zgolj menimo, da so bila skoraj vsa stališča, ki smo jih poprej izluščili iz govorov predsednika vlade in opozicijskih poslancev, opazna v obravnavanih besedilih. Kar zadeva vladna, je bilo v komentatorskih besedilih nezastopano stališče, da »alternative ni oziroma je draga in nevarna«, pri čemer gre poudariti, da so bile alternative sicer obravnavane, a bolj posredno oziroma le kot odziv na tozadevne izjave politikov. Enako je pri opozicijskih stališčih v besedilih 'manjkalo' prepričanje, da bi »o taki odločitvi moral odločati parlament, ne vlada«. Prav tako je bilo neposredno nekoliko slabše zastopano stališče, da bo vladna odločitev »vplivala na zunanjepolitično podobo Slovenije«. Vsa preostala stališča, ki smo jih navedli med izluščenimi referenčnimi stališči, so bila v komentarjih dobro zastopana.

Nekoliko presenetljiva pa je ugotovitev, da so diskurzivno orodje »Mi proti Njim« v mednarodnem kontekstu (terorizma) uporabljali izključno komentatorji iz kategorije *contra*, tisti iz kategorije *pro* pa so pogosto uporabljali drugo, v Sloveniji že ponarodelo distinkcijo med Nami in Njimi (pomladniki in komunisti).

Če poskušamo karseda natančno odgovoriti na prvo temeljno raziskovalno vprašanje – *Kako se novinarska stališča o pošiljanju vojakov v Irak razlikujejo od vladnih?* –, je treba poudariti, da so se stališča v kategoriji *contra* zelo razlikovala. Tudi v besedilih, ki smo jih klasificirali kot *pro*, so avtorji izražali nestrinjanje z nekaterimi mnenji vlade. Nekateri avtorji, katerih besedila smo uvrstili v drugi dve

kategoriji, so se z vladnimi stališči včasih strinjali, včasih pa so jih vzeli za pojasnjevalno izhodišče svojih protiargumentov. Nenazadnje v prid temu, da so se novinarska stališča od vladnih razlikovala, veliko pove že golo dejstvo, da smo med 25 besedili le štiri komentarje uvrstili v kategorijo *pro*. Vladni odločitvi torej ni nasprotovalo le javno mnenje, ampak tudi mediji oziroma novinarji, uredniki, komentatorji in kolumnisti. Se pa vrsta stališč v jedru ni oddaljila od javno izraženih stališč vlade in opozicije, razlikovala so se zgolj v obravnavi, ki je bila največkrat bolj natančno in trdno argumentirana od tiste, ki so jo, ujeti v sfero političnega, izvajali politiki.

Naše drugo temeljno raziskovalno vprašanje se je glasilo: »Katera druga javno pomembna vprašanja so odpirala besedila, klasificirana kot *supra*?« Čeprav smo iz razmeroma majhnega korpusa besedil razbrali raznovrstne teme in anateme vladne odločitve, so največ raznolikosti v slovenski medijski prostor v izbranem enomesečnem obdobju vendarle prinesla besedila iz kategorije *supra*.

Grgič (2006a) je tako vladno odločitev umestil v okvir širše evropske varnosti in zato – čeprav se z njim v marsičem ne strinjamo – trdimo, da je bila ta razsežnost vsekakor pomembna za celostno javno obravnavo sporne vladne odločitve. Jelušičeva (2006) se je edina izmed avtorjev, katerih besedila smo analizirali, zavzela za trezen diskurz, ki naj po nepotrebnem ne prehaja v varnostnega. Pečauer (2006b) je opozoril na sistemske pomanjkljivosti, ki jih je razkrila polemika o vladni odločitvi, in sicer, da nimamo nikakršnih orodij za sprejemanje odločitev, za katere se že v izhodišču ve, da bodo za javnost sporne. Medtem ko je Slabe (2006b) vladi zastavil pomembna, a še neodgovorjena vprašanja in se pri tem oddaljil od v javnosti do obisti ponavljanih, je Kovač (2006) dilemo s precejšnje distance do obravnavanega predmeta postavil na glavo in pravzaprav sklenil, da smo si to (vladno odločitev) kot »egoistični kolešček v ameriškem hegemonističnem stroju« zaslužili.

Šetinc (2006) je odločitev slovenske vlade postavil v kontekst oziroma vlogo mini piarovske predvolilne akcije Busheve administracije. Nežmah (2006) pa je edini izmed vseh obravnavanih avtorjev nastavil ogledalo slovenskim medijem, pri čemer je hkrati verodostojno razkril neučinkovitost medijskega menedžmenta na področju dopisništva. Če se je Jalušičeva (2006) posvetila tedaj razraščajočemu se etatizmu, ki ga je sporna vladna odločitev po njenem tudi ilustrirala, je Grgič (2006b) temu konceptu dal zagon z – po našem mnenju iracionalno, če ne kar znanstvenofantastično – idejo o slovenskih gospodarskih priložnostih, ki da jih

ponuja vojaški angažma v Iraku. Prav to stališče je v preučevanem korpusu besedil najbolj izstopalo po izraženem proameriškem, liberalističnem svetovnem nazoru. Četudi bi se, ob površnem branju, lahko skladalo z Gustinčičevim (2006), da smo pač majhni in smo zato, ker se tako tudi sami zaznavamo, sprejeli odločitev o napotitvi samo štirih vojakov namesto stotih ali sto petdesetih, je bilo razmišljanje kolumnističnega starega mačka vendarle hudomušno in nekoliko cinično. Vsekakor pa je Gustinčič edini od obravnavanih avtorjev, ki koncepta majhnosti ni vzel za samoumevnega.

7 ZAKLJUČEK

»Potrebujemo tako ZDA kot Evropo – za svojo varnost in prihodnost. To mora prevladati tudi v naši javnosti. Ne smemo se kar tako vdati kakšnemu poceni antiamerikanizmu, tudi kadar mislimo, da nimajo prav. ZDA so država, ki jo moramo ceniti in je tudi za nas že precej naredila.«

Janez Drnovšek (Frankl 2005)

V diplomskem delu smo se sprehodili po treh ravneh analize (Brglez 2002, 28) – interakcijski (slovensko-ameriški odnosi), sistemski (kontekst teh odnosov) in ravni enote (ravnanje Slovenije v danem kontekstu) –, da bi se lahko v zadnjem, sklepnem poglavju na podlagi prej orisanih »‘teoretsko informiranih narativ’« (Brglez 2002, 49) ozrli na dve desetletji bilateralnih odnosov Slovenije in ZDA. Ti, kot smo pokazali, niso ne enoznačni, ne statični, ne preprosti. Slovenija jih je začela graditi že pred uvodnim dejanjem svoje državnosti, torej pred osamosvojitvijo. Za cilj diplomskega dela smo si, spomnimo, postavili ponazoritev položaja, ki ga je Slovenija kot mala država zavzela v odnosu z veliko ZDA. Kaj to dvajsetletno obdobje pove o naših odnosih z Ameriko?

Naj poudarimo: graditi jih je začela Slovenija. ZDA so bile takrat, na prelomu med dvopolarnimi osemdesetimi in multipolarnimi devetdesetimi polno zaposlene s kopico drugih, ‘pomembnejših’ zadev. Spodbuditi je bilo treba procese demokratizacije v državah Varšavskega pakta in se iztisniti iz zalivskih vojn. Medtem je civilnodružbeno vrenje neznano Slovenijo prek prvih demokratičnih volitev in plebiscita prignalo do dneva D v konstituiranju države in od SFRJ osamosvojenega (konstitutivnega) naroda – to je razglasitve neodvisnosti 25. junija 1991. Aktivno razumevanje pravice naroda do samoodločbe so ZDA, po dostopnih informacijah, videle kot moteč dejavnik v času evropskega demokratičnega preporoda po koncu hladne vojne.

Pri tem, zlasti zaradi evidentne nezmožnosti, da bi celostno zaobjeli vse tedanje dogodke in dogajanja, ne izključujemo, da so ga v bistvu spodbudile, vendar so navzven igrale drugačno igro. Da so torej teritorialno, gospodarsko in politično celovitost SFRJ, ki da je bila na poti v konfederacijo demokratičnih držav, podpirale zato, da bi v izhodišču pasivizirale pričakovani odpor Beograda in partije, kot ementaler penetrirane z Jugoslovansko ljudsko armado, do odcepitvenih dejanj v

‘kraljestvu’ bratstva in enotnosti. To, glede na tedanji ameriški fokus v vzhodni Evropi, niti ne bi bilo tako nerazumljivo. Vendar ne prvega – odpor in blokada slovenskih osamosvojiteljskih načrtov – ne drugega – tajna podpora prvemu dejanju v razpadu Jugoslavije – na tem mestu ne moremo neodvisno in objektivno potrditi. Tako sklepanje bi zahtevalo veliko širše in dolgotrajnejše akademsko prizadevanje. Kljub zatrjevanemu pa se moramo, v imenu relevantnih kontekstualnih izvlečkov o slovensko-ameriških odnosih, vendarle opredeliti do prve faze gradnje predmetnih bilateralnih odnosov. Po našem prepričanju se namreč prav tam skriva zakladnica pojasnjevalnih in pojasnjujočih značilnosti odnosa, kot se kaže danes, dve desetletji pozneje. Zato bomo v luči navedenega in za potrebe sklepnega poglavja prevzeli javno in strokovno vendarle prevladujočo tezo, da so ZDA slovensko odcepitveno dejanje videle kot sebično, neodgovorno in nenazadnje katalitično, saj je sprožilo krvave jugoslovanske vojne.

Če se v opisanem kontekstu ozremo na obdobje, ki je sledilo in v katerem si je Slovenija kot na novo nastala država morala zagotoviti legitimnost tudi z mednarodnim priznanjem, se njen tedanji položaj kaže kot nezavidljivo kompleksen. Morala je ne samo pred svetom upravičiti temelje svojega ‘heretičnega’ dejanja, temveč je morala o tem prepričati tudi konceptualno nasprotnico, Združene države Amerike, ki so v tistem kot strateško oportune percepirale države nekdanjega Varšavskega pakta. Za nameček se je Amerika tedaj že morala spoprijeti ne samo z vojaškimi spopadi na pragu Evrope, temveč tudi z evropsko pasivnostjo in pričakovanjem napadenih (tedaj še) jugoslovanskih narodov, da bodo prav ZDA posegle v konflikt in zaustavile Miloševića. Slovenija se je usmerila na Zahod, mednarodno priznanje pa je morala doseči s hendikepiranim in osiromašenim diplomatskim aparatom. Morala se je približati ZDA in si prav tako, zaradi vojne za Slovenijo in nekaj sto kilometrov oddaljenih vojaških spopadov v republikah nekdanje skupne države, zagotoviti varnost.

Usmeritev v zahodne oziroma severnoatlantske integracije (ES oziroma EU, ZEU in Nato) je bila v danih okoliščinah bržkone logična in pričakovana, četudi je naša analiza tedanjega dogajanja, kar zadeva sprejetje odločitve, da se Slovenija pridruži Natu, razkrila nerazjasnjeno vrzel. Cilj je namreč zapisan v ‘redakcijski’ popravek Resolucije o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Republike Slovenije iz januarja 1994. Težko sprejmemo, da bi takratna politična elita v enega tedaj najpomembnejših temeljnih dokumentov pozabila vključiti tako pomemben

zunanjepolitični cilj, kot je pridružitve Natu.

Kakor koli, Slovenija se je v letih po mednarodnem priznanju usmerila k Natu, zaradi česar je bila pripravljena storiti marsikaj, najbrž tudi zato, ker je nad njo ves čas visela ameriška palica. Najprej je postopoma in potihem snedla obljubo, da se v jugoslovanski konflikt ne bo vmešavala. To je bila po našem prepričanju pravilna pa tudi oportuna odločitev, saj se je kot poznavalka regije, razmer v razkrajajoči se SFRJ in bojujočih se narodov tako lahko lotila gradnje drugačne zunanjepolitične podobe in vloge v mednarodni skupnosti – oblikovala se je v mlado, napredno, zgledno in vsekakor konstruktivno partnerico. S tem je ne samo upravičila svoje osamosvojitveno dejanje, saj je s hitro in za tiste razmere uspešno demokratizacijo (izpeljavo gospodarskih, političnih, javnoupornih in drugih reform) pravzaprav dokazala svoj prav, ampak je o tem postopno prepričala tudi mednarodno skupnost. Dejstvo, da je bila v eni od faz predvidena za prvi krog širitve Nata na madridskem vrhu, to tudi potrjuje. Vprašanje, zakaj tedaj ni bila povabljen v Severnoatlantsko zaveznitvo, presega okvire našega dela, nedvomno pa bi Slovenija, če bi ji to – v treh letih od opredelitve vstopa v Nato kot temeljnega nacionalnega interesa in vključitve v Natovo pripravljavnico (Partnerstvo za mir) – uspelo, prekosila samo sebe.

Pomadridsko obdobje je bilo za Slovenijo zaradi omenjenega neuspeha toliko intenzivnejše. Prav tako so se, kot smo pokazali v drugem poglavju, okrepili odnosi z Združenimi državami Amerike, ki so državo v zameno za 'padec' v Madridu vključile v program Visa Waiver, kar je bil tedaj očiten precedens. Otoplitev slovensko-ameriških odnosov se ni kazala le v večjem številu obiskov visokih predstavnikov ameriške administracije (vključno s predsednikom ZDA Billom Clintonom), ampak tudi v gospodarskem sodelovanju. Pri tem ne moremo mimo dejstva, da so ZDA do Madrida že oblikovale koncept širitve Nata na evropski vzhod kot tudi zaznale njegove koristi, denimo za ameriško vojaško industrijo, ki je pridobila nove trge, potrebne modernizacije, seveda skladne z Natovimi standardi. Poleg tega je Nato, tudi zavoljo posegov v BiH in zlasti od Varnostnega sveta ZN neavtoriziranih letalskih napadov v Srbiji, prenovil svojo identiteto in moderniziral namembnost integracije, ki se je iz obrambne prelevila v varnostno.

Toda Slovenija je za Nato oziroma za njeno utemeljiteljico in vodilno državo članico, ZDA, v smislu novih gospodarskih priložnosti in večje vojaške moči zaveznitva pomenila neznamenat prispevek. Pomembna je bila bolj zaradi svojega položaja v regiji (zgleda za prihodnost drugih bivših bratskih republik) in strateške

pozicije, pravzaprav tamponske cone miru na pragu Evrope, ukleščene med 'Natovo' Madžarsko, Avstrijo in Italijo. Poslušnost in vodljivost mlade in male države sta za Slovenijo, če je hotela uresničiti cilj pridružitve Natu, tako postali neizogibni.

Zato je razumljivo, da je poglobitni odločujoči mednarodnopolitični dejavnik (ZDA) neodobravajoče gledal na slovenske zunanjepolitične dejavnosti, ki so bile v nasprotju z ameriškimi interesi. Inicijativa SECI, ki so si jo Združene države tedaj zamislile kot nekakšen odrešilni forum za nove demokracije v jugovzhodni Evropi, Sloveniji ni dišala bržčas tudi zato, ker bi jo javnost (predvsem pa politična opozicija) lahko razumela kot težnjo po reinterpretaciji jugoslovanske skupnosti. Vendar so njeno uporno držo s pomočjo diplomacije korenčka (finančna pomoč) in palice (pomislite na Nato!) ter medijskega pritiska 'popravile' Združene države, da je Slovenija naposled klonila in se potihem včlanila v SECI.

Podobno je ravnala pri sodelovanju v Pobudi za svet brez jedrskega orožja, ki je bila tedaj za ZDA – v času ko ameriški in ruski predsednik verjetno nista niti pomislila na to, da bi sklenila dogovor o zmanjševanju nuklearnega vojaškega arzenala, kot sta to nedavno storila Barack Obama in Dimitrij Medvedjev – znak popolnega nerazumevanja, morda celo norčevanja iz ameriških stališč o tem vojaško-strateškem področju. Namen je bil dosežen na podoben način kot v primeru SECI in Slovenija se je ob glasovanju o Pobudi skrila med vzdržane. Če znatne ameriške pritiske po drugačnem ravnanju Slovenije ter tehtanje med kratkoročnimi zunanjepolitičnimi načrti in ciljem vstopa v Nato za trenutek odmislimo, se moramo vprašati, ali ni država pri tem izdala same sebe. Kot jugoslovanska republika se je tudi zavoljo zahtev po uresničevanju demokratičnih in človekovih pravic odlepila od SFRJ, nato pa enega svojih konstitutivnih temeljev zatajila zaradi Nata.

Vendar to, kot se je izkazalo, ni bila le trenutna nedoslednost, ampak je v marsičem postalo simptomatično za nadaljnje bilateralne odnose, ki so se razvijali v močno spremenjenem mednarodnem kontekstu. Preobrazili so ga teroristični napadi 11. septembra 2001 v New Yorku in Washingtonu, po katerih so ZDA oziroma njihov glavni govorec, predsednik George W. Bush, nedvoumno napovedale, da se bodo države morale odločiti, ali so z Ameriko ali proti njej. To je države po svetu, sploh pa na Zahodu, prisililo, da so se ne samo opredelile do ameriških povračilnih ukrepov in zunanje politike, utemeljene na boju proti terorizmu, ampak da so tako opredelitev tudi večje utemeljile (to je da so po potrebi čim bolj neopazno sodelovale v konfliktu). Redkokatera država si je tedaj privoščila odkrito nastopati proti ZDA, kar

toliko bolj velja za ameriško *de facto* unilateralno invazijo na Irak, ki se je v nekaj letih izkazala za popolno polomijo, iniciirano na podlagi laži in načrtovano za uresničevanje inherentno ameriških gospodarsko-političnih interesov.

Slovenijo, tako rekoč tik pred pričakovanim povabilom v Nato na vrhu v Pragi, so tako spremenjene razmere v mednarodni skupnosti in sistemu spet pahnilo v nehvaležen položaj. Razpeta je bila med Natom, vojskovanju nenaklonjeno domačo javnostjo, vse militantnejšim globalnim javnim mnenjem, ki so ga spodbujali in soustvarjali zlasti ameriški oziroma koalicijski množični mediji, in pričakovanjem Amerike, da bo v črni uri (*hour of need*) izkazala privrženost načelom Severnoatlantskega zavezništva in v imenu naklonjenosti do prijateljskih ZDA ter sodobnega demokratičnega sveta, kot ga poznamo, pomagala po svojih močeh. Če je država, seveda, res hotela postati članica Nata. Hočemo, smo odgovorili in v skrivnostnih okoliščinah podpisali v mednarodnopolitične intrige zaviti dokument s ponarodelim imenom Vilniška izjava. V njej smo se skupaj z novimi in drugimi nadobudnimi članicami Nata (in EU) tako rekoč sočasno z ameriškim zunanjim ministrom Colinom Powllom na drugem koncu planeta (v Generalni skupščini ZN) opredelili do iraškega orožja za množično uničevanje, vojaškega posega v Iraku in svobodnega sveta.

Tudi lagali smo tako rekoč sočasno s Powllom. In prav Vilniška izjava, četudi se v slovenski javnosti in politiki pogosto nekorektno izrablja za dnevnopolitične obračune, je zapečatila položaj Slovenije v odnosu z ZDA v svetu po tragičnem in grozljivem 11. septembru. Da to drži, je mogoče dokazati na domala vseh primerih, ki smo jih navedli v poglavju o slovensko-ameriških odnosih po tej značilni prelomnici. Izjema je le slovensko ravnanje v primeru ameriških pričakovanj, da sklenemo bilateralni sporazum o neizročanju ameriških državljanov Mednarodnemu kazenskemu sodišču. Vendar bi tudi na tem preizkusu slejkoprej klonili, če se ne bi vmešala Evropska unija, katere Svet je med Ameriko in Evropo cincajoče nadobudne kandidatke za članstvo v EU odrešil s sklepom, da bi bil tak sporazum v nasprotju z Rimskim statutom, katerega podpisnice so bile. Retrogradno je ta mednarodnopolitična prepričevalna akcija ZDA sicer razumljiva, saj so njeni vojaki in drugi v iraških zaporih, vojaškem oporišču Guantanamo in drugih (tajnih) zaporih po svetu kršili vsaj določila ženevske konvencije o ravnanju z vojnimi ujetniki.

ZDA so za 'osvoboditev' Iraka zbrale tako imenovano koalicijo voljnih, na

podlagi katere je ameriški obrambni minister Evropo razdelil na 'stara' in 'nova', s čimer je pravzaprav operacionaliziral Bushevo napoved, da se morajo države odločiti, ali so proti Ameriki ali ne. Slovenija se je uvidoma uvrstila tako v koalicijo voljnih kot tudi v »nova Evropo«, kar ji je doma prineslo ogorčenje, v mednarodnopolitični areni pa je morala Ameriki čim prijaznejše pojasniti, da je prišlo do pomote. Slovenija, so dejali predstavniki tedanje vlade, je s podpisom Vilniške izjave zgolj podprla prizadevanja OZN in njeno predmetno resolucijo, ne pa ameriškega napada na Irak. ZDA so to sprejele, s pritiski, da bi se Slovenska vojska vendarle angažirala tudi v Iraku (v Afganistanu je bila že dejavna), pa ni odnehala. To je naposled januarja 2006 obrodilo sadove, saj je vlada sprejela sklep, da v Irak pošlje štiri častnike in podčastnike, ki so odšli v učni center v Bagdad usposabljat iraške varnostne sile. Ameriško centralno vojaško poveljstvo (Centcom) pa Slovenijo na svojem spletišču še danes navaja kot članico koalicije voljnih.

Zaradi kršitev človekovih pravic, ki so jih v Iraku (in na Kubi) zagrešile Združene države, Zahod ni glasno protestiral, tudi Slovenija ne. Po sili razmer se je vlada sicer morala ukvarjati s preleti letal Cie, saj so podatki o tem, da je ameriška obveščevalna agencija vojne ujetnike prevažala prek evropskega zračnega prostora, v nekaterih državah EU pa je imela celo tajne zapore, razburkali evropsko javnost. Tudi Evropski parlament je sprožil preiskavo. Predsednik Slovenije Janez Drnovšek se je v tistem času sicer ukvarjal z mirovniškimi iniciativami (na Kosovu in v Darfurju), vendar smo, kar zadeva ameriške grehe v Iraku in vojno, utemeljeno na lažeh, ostali tiho. Prav tako so, domnevno zaradi ameriškega ogorčenja, češ, kaj se mala Slovenija vmešava v tamkajšnji genocid, zamrle pobude za Darfur. Slovenska politična elita pa do danes svoji javnosti še ni odkrito pojasnila, da je bil podpis pod Vilniško izjavo, katere oblikovanje je koordiniral orožarski lobist, napaka. Da je bila pri tem zavedena.

ZDA so pač supersila, ki svoj položaj spretno izkorišča, četudi ne vedno z negativnimi nameni. V njihovem interesu je bilo denimo, da se z osamosvojitvijo Kosova konča razpad Jugoslavije, ki se je začel s slovensko in hrvaško odcepitvijo, tam pa je Amerika navsezadnje zgradila tudi največje vojaško oporišče v Evropi. In tako je Sloveniji, preden je predsedovala Svetu EU, pomagala pri oblikovanju agende predsedstva in zavez, ki bi jih bilo treba sprejeti na evropsko-ameriškem vrhu poleti leta 2008. Neposlušnost nekega zaposlenca na slovenskem zunanjem ministrstvu je bila kriva, da je domača javnost spoznala, kako to počno Veliki. Zapisnik sestanka

slovenskih in ameriških predstavnikov v Washingtonu je namreč objavil slovenski Dnebnik (pa tudi srbska Politika), s čimer so bile razkrite tudi silnice v ozadju mednarodnega političnega dogovarjanja z ZDA.

Slovenija je, kljub temu da je tedanja vladajoča politika hitela zmanjševati pomen razkrite depeše in ameriških nasvetov za slovensko predsedovanje EU, po dostopnih podatkih upoštevala vse, kar ji je bilo na washingtonskem sestanku 'naročeno'. Le neodvisnosti Kosova ni priznala prva. Pri tem ZDA, zanimivo, v Sloveniji niso imele veleposlanika, saj je ameriško veleposlaništvo v Ljubljani vodil odpravnik poslov. Ko je predsednik Bush le imenoval novega veleposlanika, pa je ta po prihodu v intervjuju za slovenski tednik Mag dejal, da je za Slovenijo prvič slišal jeseni 2007.

Strnjen pregled slovensko-ameriških odnosov kaže, da je Sloveniji vsekakor uspelo zgraditi tesnejši odnos z ZDA, in sicer zlasti zaradi cilja, ki si ga je postavila, to je članstva v Natu. Pri tem se je od motečega dejavnika na začetku 90. let prebila do vloge poglavitne regijske analitičarke, ki je hkrati tudi vzorna učenka in kurirka. Ko je bilo treba leta 1999 brez avtorizacije Varnostnega sveta ZN, katerega nestalna članica je bila tedaj Slovenija, izvesti letalske napade na Srbijo, je gledala stran. Ko so ZDA napadle Irak brez avtorizacije Varnostnega sveta ZN, je podpisala Vilniuško izjavo in se postavila v vzhodnoevropsko vrsto slepih podpornic ameriške intervencionistične politike. Ko je vodila evropsko-ameriško vrhunsko srečanje na Brdu pri Kranju, si ZDA v izjavi vrha niso želele omembe toplogrednih plinov, pri čemer jim je Slovenija spet ustregla. Ko bo v bližnji prihodnosti treba Makedonijo spametovati glede njenega imena ali vsaj imena letališča, o čemer so govorili tudi na omenjenem washingtonskem sestanku iz 'pobegle' diplomatske depeše, bo bržkone Slovenija spet priskočila na pomoč.

ZDA so za Slovenijo, kot je dejal Drnovšek, že veliko naredile, toda napočil je trenutek, ko se mora država vprašati, ali tega ni (pre)drago plačala. Kar nas privede do prve hipoteze iz uvodnega poglavja: »Sloveniji se je proameriška usmerjenost zunanje politike zgolj kratkoročno obrestovala, dolgoročno pa je z vdanostjo ZDA izgubila zunanjepolitični kompas.« Če hipotezo dekonstruiramo, smo trdili, da je slovenska zunanja politika, prvič, proameriško usmerjena, drugič, da se ji je to obrestovalo le kratkoročno, in tretjič, da je zato dolgoročno izgubila zunanjepolitični kompas.

O usmerjenosti slovenske zunanje politike po preučevani literaturi in pregledu bilateralnih odnosov ne moremo pavšalno trditi, da je proameriška, lahko pa trdimo,

da je (bila?) tako usmerjena v določenem obdobju in zaradi uresničevanja specifičnega zunanjepolitičnega cilja, torej med pridruževanjem, ob končni pridružitvi in članstvu v Natu. V diplomskem delu se namreč, kot smo poudarili pri navajanju omejitev v uvodnem poglavju, nismo ukvarjali z drugimi dejavniki slovenske zunanje politike (npr. pridruževanjem in članstvom v EU) in drugorodnimi odnosi z ZDA (npr. gospodarskimi), zato lahko zgolj v kontekstu članstva v Natu trdimo, da se je Sloveniji taka politika kratkoročno obrestovala.

Ali je Slovenija pri tem dolgoročno izgubila zunanjepolitični kompas, pa je drugačno vprašanje in pri odgovoru nanj moramo spomniti še na delovni hipotezi iz uvodnega poglavja. Prva se je glasila: »Slovenska zunanja politika ni ambiciozna, njena zunanjepolitična strategija pa je pasivna.« Drugo smo izpeljali iz prve, in sicer: »Slovenska zunanja politika je pasivna zaradi začetniške nedoraslosti mednarodnim odnosom in prevelikega osredotočanja na posamezne cilje.« Iz navedenega lahko izpeljemo, da je naša zunanja politika, če je Slovenija dolgoročno izgubila zunanjepolitični kompas, neambiciozna in pasivna, ker je bila v prvi fazi nedorasla mednarodnim odnosom, nato pa se je zlasti osredotočila na pridruževanje Natu (in EU). To, da je Slovenija dolgoročno izgubila zunanjepolitični kompas, implicira, da ga je nekoč že imela. Ga je res imela?

Kot smo pokazali v drugem poglavju o slovensko-ameriških odnosih pred 11. septembrom, so prve samostojne zunanjepolitične korake Slovenije spremljale nerodnosti, hromila pa jo je tudi objektivna realnost (neizkušen zunanjepolitični aparat, majhna in nevpilivna izseljenska skupnost v ZDA, siceršnja neprepoznavnost). Pravzaprav se je zares na noge postavila šele po tem, ko je definirala svoja temeljna zunanjepolitična cilja (EU in Nato). Vse svoje zmogljivosti je usmerila v doseganje teh ciljev, kar ji je leta 2004 tudi formalno uspelo. O tem, kaj je »zunanjepolitični kompas«, je mogoče razpravljati, toda v konkretnem primeru je po našem mnenju lahko ali specifični zunanjepolitični cilj (Nato) ali siceršnja zunanjepolitična usmeritev (proameriška, proevropska, politika enake razdalje ipd.). Kot je evidentno, v prvem primeru govorimo o zunanjepolitičnem cilju in v drugem o strategiji, kar je tudi bližje funkciji, ki jo sicer ima kompas (kaže smeri neba, ergo: usmeritev).

Deklaracija o slovenski zunanji politiki ni nov dokument, prav v tem času je v pripravi njena posodobitev, toda ta, ki jo imamo, je vsebinsko neambiciozna, čeravno vključuje dva v načelu ambiciozna cilja (EU in Nato). Ambicioznost zunanjepolitičnega cilja pridružitve Natu ni neizpodbitna, zlasti ker vemo, da je bil to

cilj (in je še) tako rekoč vseh novih držav po koncu hladne vojne. Ambicioznost, ki jo je Slovenija za kakšno stotinko sekunde pokazala v primeru obrobnejših zunanjepolitičnih iniciativ (npr. Pobude za svet brez jedrskega orožja), pa so ZDA učinkovito oklestile, kar smo jim tudi dovolili. Ker smo v dolgem obdobju pred pridružitvijo Natu – zaradi pričakovanega članstva – in potem ko smo se mu pridružili – zaradi članstva *de iure* – svojo zunanjo politiko prikrojevali zlasti ameriškim interesom (svetla izjema je problematika o ICC), težko trdimo, da je naša zunanja politika aktivna, saj se je doslej tradicionalno odzvala šele takrat, ko so to storili drugi ali ko so drugi nakazali smer, v katero bi bilo smiselno in ‘prav’ obrniti krmilo.

Skratka, slovenska zunanja politika je pasivna in neambiciozna, in sicer tudi zato, ker je začetniške tegobe premostila z osredotočanjem na članstvo v Natu, zaradi česar je morala opazno prilagajati svoje delovanje navzven in navznoter. Zunanjepolitičnega kompasa Slovenija nikoli ni imela, saj je strategijo nadomestila s cilji, ki pa so danes, pred sprejetjem nove formalne zunanjepolitične strategije, že uresničeni. Ker si je za cilj med drugim postavila pridružitvev Natu, je bila kratkoročno uspešna, dolgoročno pa s tem ni veliko pridobila, saj vzporedno z uresničevanjem zadanega cilja ni tudi drugače gradila svojega položaja v mednarodni skupnosti. Leta 1991 je bila nekdanja jugoslovanska republika, ki je z osamosvojitvijo po mnenju ZDA zakuhala vojno, na madridskem vrhu Nata je bila zgodba o uspehu, na praškem vrhu nova članica zavezništva, danes, ko je članica vseh zelenih mednarodnih organizacij (razen OECD), pa ne ve, kaj bi. Hipotezo bi torej lahko potrdili le v kontekstu diplomskega dela, objektivno pa je ne moremo ne potrditi ne zanikati.

Druga hipoteza, ki smo jo navedli v uvodnem poglavju, se je navezovala na medijska poglavja diplomskega dela, in sicer, konkretno, na analizo komentatorskih besedil o odločitvi vlade iz leta 2006, da v Irak pošlje štiri pripadnike Slovenske vojske. Glasila se je takole: »Slovenski novinarji pri komentiranju slovensko-ameriških odnosov ne izhajajo iz lastnih stališč, ampak povzemajo stališča pozicije in opozicije, kar pomeni, da ne ravnajo skladno s svojim poslanstvom širjenja prostora javne razprave.« Če tudi to hipotezo dekonstruiramo, ugotovimo, da smo predpostavili, da slovenski novinarji, prvič, komentirajo slovensko-ameriške odnose, pri čemer, drugič, nikoli ne izhajajo iz lastnih stališč, ampak, tretjič, povzemajo

stališča politikov, zato, četrtič, ne opravljajo novinarskega poslanstva, to je širjenja prostora javne razprave.

Ker smo analizirali napotitev slovenskih vojakov v Irak, kjer so težave v prvi vrsti zakuhale Združene države, težko trdimo, da novinarji komentirajo vse dogodke v slovensko-ameriških odnosih, gotovo pa za bralce osmišljajo najbolj odmevne. Odločitev vlade je bila namreč tako zelo odmevna prav zato, ker je dotlej vedno trdila (oziroma so to trdili njeni predstavniki), da Slovenska vojska v Iraku ne bo sodelovala. Prav zato, ker smo analizo komentatorskih besedil omejili ne samo na konkretni dogodek, ampak tudi časovno (en mesec), vsebinsko (stališča do konkretne vladne odločitve) in tipsko (tiskani mediji), je lahko sklepanje o pravilnosti hipoteze zgolj omejeno in ne celostno. To poudarjamo tudi zato, ker hipoteza implicira, da novinarji pri komentiranju nikoli ne izhajajo iz lastnih stališč, ampak vedno povzemajo stališča pozicijskih in opozicijskih politikov. Pa jih res?

Kot je pokazala analiza komentatorskih besedil, so največ vsebinske ambicioznosti in inovativnosti pri komentiranju vladne odločitve pokazali pisci, katerih komentarje smo uvrstili v kategorijo *supra*. To kategorijo smo uvedli zato, ker smo poleg pro- ali antivladnih stališč potrebovali še tretjo, ki pa ni mogla biti klasificirana kot nevtralna, saj komentatorska besedila v samem bistvu ne morejo biti nevtralna. Toda avtorji besedil iz tretje, na novo opredeljene kategorije povečini niso bili pri posameznem časniku zaposleni novinarji ali uredniki, temveč zlasti gostujoči komentatorji in kolumnisti, največkrat akademiki. Medtem so stališča novinarjev najpogosteje tako ali drugače zrcalila javno izražena mnenja vlade (kot smo jih izluščili iz premierjevega govora) oziroma opozicije (kot smo jih izluščili iz govora opozicijskih poslancev).

Komentarji, ki naj pojasnjujejo dogodke in prav tako napovedujejo njihov razplet ali posledice, morajo po našem prepričanju upoštevati načela celostne obveščenosti javnosti, nadzora nad centri moči in uglaševanja javne razprave o pomembnih zadevah države, družbe in sveta, torej vsega, kar eksplicitno zadeva novinarsko poslanstvo. Ker smo v analizi ugotovili, da so temu bolj sledili prav avtorji besedil v kategoriji *supra*, kar pomeni, da so se dvignili nad siceršnjo javno razpravo, lahko sklepamo, da so mediji svoje poslanstvo v tem delu njihovega delovanja pravzaprav prenesli na pleča zunanjih avtorjev oziroma akademikov. Če ob tem še privzamemo, da so mnenja zaposlenih novinarjev oziroma urednikov 'uradna' mnenja časnika, ki jih objavi, lahko sklep še nekoliko raztegnemo. To namreč

pomeni, da se mediji, najbrž v želji, da ne bi bili odkrito navijaški za nobeno od 'strani v postopku', skrivajo za zunanjimi avtorji.

Poleg navedenega smo v analizi komentatorskih besedil še ugotovili, da so odločitev vlade v zunanjepolitičnem in mednarodnem okviru najbolj pogosto tehtali prav avtorji besedil, klasificiranih kot *supra*. Avtorji besedil v drugih dveh kategorijah pa so odločitev največkrat povezovali z notranjepolitičnim obračunavanjem in nekaterimi zunanjepolitičnimi odločitvami iz preteklosti (denimo Vilniška izjava). Toda zadnjega niso uporabljali s potrebno ali želeno distanco, da bi na podlagi preteklih 'grehov' zunanje politike sklepali o posledicah predmetne vladne odločitve za Slovenijo v mednarodnem kontekstu, temveč zgolj kot dano dejstvo ali priročno argumentativno orodje. S tem so ohranjali prevladujoči diskurz, namesto da bi ga poskušali redefinirati, na primer prav v smislu prej omenjenih ugotovitev o slovenski zunanji politiki in odnosih z ZDA, kot se kažejo v zadnjih letih. To bi bilo po našem prepričanju bolj družbeno odgovorno ravnanje. Našo hipotezo lahko, skratka, potrdimo.

7.1 Izhodišča za nadaljnje raziskovanje

»Niti za hip nam ni prišlo na misel, da bi dvignili glavo kot država večjih razsežnosti. Nismo pozabili, da smo majhni in da tudi v trenutkih zavezniške naklonjenosti in želje, da bi se razvrstili za največjimi – vedno se ve, kdo je to! –, upoštevamo razmerja, ki so zgodovinska zapuščina majhne, majcene države.«

Jurij Gustinčič (2006)

Diplomskega dela preprosto ne moremo skleniti zgolj z zaključnim poglavjem, ne da bi se pri tem vsaj na kratko ozrli v prihodnost in poskušali opredeliti morebitno 'tržno nišo', ki bi jo Slovenija kot mala država lahko izkoristila za krepitev svoje vloge v mednarodni skupnosti in sistemu. Navsezadnje se je med raziskovanjem in pisanjem diplomskega dela odprlo nemalo vprašanj, na katera bi bilo še treba odgovoriti, preden bi lahko zaokrožili zunanjepolitično podobo Slovenije in njeno vlogo v mednarodni skupnosti. Taki analizi bi bilo, kot smo večkrat poudarili, treba priključiti še analizo pridruževanja EU, ki je potekala vzporedno s približevanjem Natu in ZDA, tudi zato, ker smo imeli v Evropi že ob osamosvojitvi nekatere zaveznike (npr. Nemčijo), medtem ko smo Združene države še morali 'prepričati' o slovenskih namenih in namerah.

Poleg tega smo ob akademski zid trčili med pripravami na analizo komentatorskih besedil, saj smo ugotovili, da je mnenjski medijski diskurz izrazito pomanjkljivo raziskan in da tudi ustrezna metodološka orodja še niso razvita. To je po našem prepričanju gotovo ena od 'niš', ki bi se ji medijska in komunikološka stroka morala posvetiti, zlasti če razume in se zaveda, da je čas klasičnih medijskih vsebin minil ter da bi se bilo za medijske praktike nemara oportuno preusmeriti v tako imenovani RAL – raziskovalno, analitično in literarno novinarstvo. Dnevnoinformativne vsebine pač niso več tista dodana vrednost, s katero so tiskane medije pred stoletji povzdignile v glasnike elite in nato še ljudstva. To jih dandanes lahko spremlja v tako rekoč realnem času in jih, postanih in prežvečenih, na prvih straneh časnikov preprosto ne potrebuje več. Kar medijski naslovniki, trdimo, potrebujejo, pa je prav osmišljanje in kontekstualno 'filtriranje' deročih in poplavlajočih rek informacij, ki so jim izpostavljeni na vsakem koraku življenja v 21. stoletju.

Toda v zadnjem podpoglavju se bomo osredotočili na zamisel o povezljivosti nekaterih teoretskih konceptov, ki smo jih analizirali v prejšnjih poglavjih. Tako združeni, kot jih bomo predstavili v nadaljevanju, namreč po našem mnenju nosijo visoko sporočilno vrednost ne samo za male države v sodobni, perpetualno spreminjajoči se mednarodni skupnosti, ampak tudi morebitne vsebinske nastavke za slovensko zunanjo politiko v prihodnosti.

Uvodoma je najbrž treba poudariti, da naše videnje malih držav ni skladno s klasičnimi realističnimi koncepcijami o moči, ki predeterminira manevrski prostor in vlogo držav kot poglavitnih akterk v mednarodni skupnosti, pri čemer je pomembna zlasti njihova vojaška moč. Tako razmišljanje malim državam ne dovoljuje imeti drugačne zunanjepolitične strategije kot pasivne, saj jih napeljuje v delovanje po tako imenovanem Petričevem principu, ki smo ga popisali v podpoglavju o zunanji politiki malih držav. Trdil je namreč, da naj se mala država, kot je Slovenija, vzdrži ambicij, da bi »svetu povedala ali celo uveljavila svoje stališče o vseh pomembnih zadevah sveta« (Petrič 1996a, 895).

Toda navedeno, kar zadeva položaj male države, po našem mnenju zgolj ohranja *status quo* in torej hromi njen razvoj, pri čemer kot edini možni dejavnik, ki lahko okrepi ali ošibi njeno vlogo ali vpliv, implicira večjo oziroma veliko državo. To za nas, čeprav je morda idealistično, ni sprejemljivo. Države so kljub vsemu suverene entitete. Četudi so del te suverenosti 'zamenjale' za članstvo v integracijah, kot sta Nato in EU, to ne pomeni, da morajo vse svoje zunanjepolitično delovanje usmerjati po podobi in načrtih vplivnih Velikih. Tako male države niso pomanjšane velike, ampak zgolj nekaj več od satelitov. In ker je malih držav po svetu vse več, številne pa so nastale po koncu hladne vojne, menimo, da to naravnost kliče po preizpraševanju dosedanjih konceptov mišljenja in razmišljanja o malih državah. Kar bomo predlagali v nadaljevanju, je nastalo z nekoliko 'heretičnim' povezovanjem teoretskih konceptov avtorjev, ki po načinu razumevanja in osmišljanja mednarodnih odnosov najbrž pretirano ne sovpadajo.

Za izhodišče smo vzeli Deutschev kaskadni model (1978, 119–131), na katerem je utemeljil »nacionalni odločevalski sistem«, in sicer prek pretoka informacij in povratnih odzivov. Njegovih pet ravni v kaskadnem modelu smo predstavili v mednarodni sistem, pri čemer smo poskušali ponazoriti način oblikovanja globalnih političnih odločitev, kot je bila denimo tista o nujnosti vojaške intervencije v Iraku. Če je Deutsch poskušal osmisлити nacionalnega, smo torej mi poskušali očrtati

mednarodni ali globalni odločevalski sistem, pri čemer nas je zanimal zlasti položaj malih držav.

Na posamezne ravni smo namesto družbeno-gospodarske elite, oblastno-politične elite, množičnih medijev, mnenjskih voditeljev in javnosti postavili države. Njihovo kategorizacijo smo si izposodili pri Keohanu, ki jih je glede na položaj in vpliv v mednarodnem sistemu razdelil na velike oziroma sistemsko določevalne (angl. *system-determining*), sekundarne oziroma sistemsko vplivne (angl. *system-influencing*), srednje oziroma sistemsko učinkovalne (angl. *system-affecting*) in male oziroma sistemsko neučinkovite (angl. *system-ineffectual*) (1969, 295–296). Tako smo dobili štiri ravni držav v mednarodnem sistemu, pri čemer smo predpostavili, da v vsaki od njih (vsaj v demokracijah) proces oblikovanja zunanjepolitičnih odločitev poteka po Deutshevem kaskadnem modelu. Dodajmo, da nas je navdihnila Deutscheva misel, da bi lahko ena elita (torej ena izmed vrhnjih ravni), če bi v sodobnem politično-komunikacijskem odločevalskem sistemu prevladala, druge pa bi »ostale relativno pasivne«, brez posebnega truda »mnogo let razvijala in ohranjala konsistentne mednarodne politike« (1978, 130).

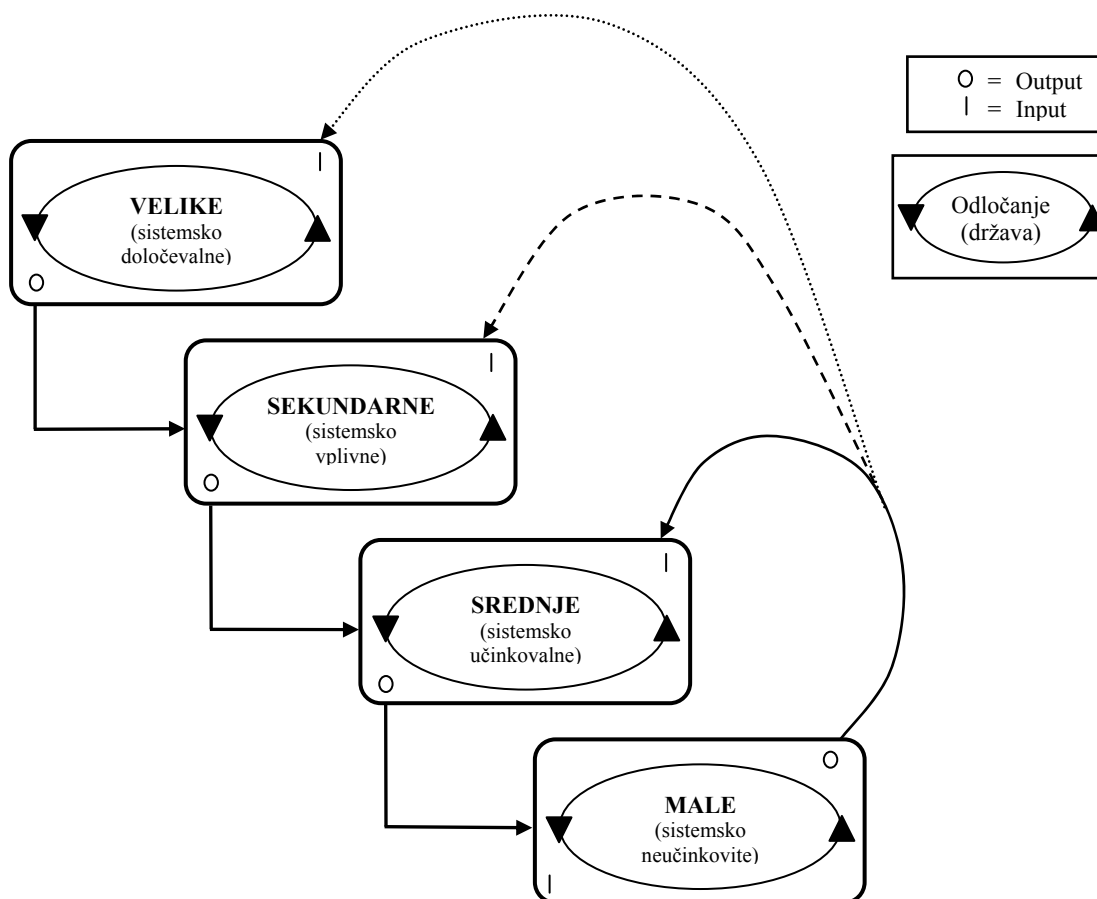
Kot smo namreč pokazali v prejšnjih poglavjih, se je nekaj podobnega zgodilo v primeru iraške vojne (verjetno tudi širšega boja proti terorizmu), zato smo menili, da bi bilo treba poskusiti začrtati tok komunikacij in odzivov, ki so to omogočile. Od tod pravzaprav naša ideja. Deutsch je prav tako menil, da je vsaka izmed petih ravni deloma sorazmerno avtonomna, deloma pa soodvisna od drugih (1978, 124), kar lahko preslikamo v mednarodni sistem, zlasti če na države v njem gledamo v kontekstu njihovih sistemskih vlog.

Za naše štiri ravni bi enako lahko trdili, da komunikacija (zunanjepolitične odločitve) poteka od zgoraj navzdol, odzivi – izvzemši uradne diplomatske stike – pa najbolj učinkovito le med zgornjima dvema (sistemsko določevalne in sistemsko vplivne države). Odziv ali *input* se namreč od najnižje ravni (sistemsko neučinkovite države) – v komunikacijskem modelu tako ali tako nastopa le z *outputom* – do najvišje porazgubi ali pa se ga preprosto 'ne sliši'. Nenazadnje, trdi Keohane, sta vpliv in moč države odvisna tudi od tega, kako jo zaznavajo njeni voditelji (1969, 296). Za srednje države je menil, da na sistem same ne morejo vplivati, ampak lahko nanj učinkujejo zgolj z delovanjem v majhnih skupinah, zavezništvih ali mednarodnih organizacijah (Keohane 1969, 295). Pri malih pa je edino možnost za morebiten vpliv

videl v skupinah, v katerih imajo tudi druge države – razen večjih sil – minimalen vpliv (Keohane 1969, 296).

Preden pojasnimo, kaj po našem mnenju vse to pomeni za Slovenijo kot malo državo, ilustrirajmo, kar smo zapisali:

Slika 7.1: Kaskadni model mednarodnega odločanja

Vir: prirejeno po Deutsch (1978, 119–131) in Keohane (1969, 295–296).

Tok odločanja, kot smo zapisali, tudi v tem modelu teče od vrhnje ravni proti najnižji, medtem ko se učinkovitost odzivov po našem mnenju slabša od spodaj navzgor. Najverjetneje se od najnižje do najvišje ravni lahko tudi 'izgubi' ali izniči. Tako sta v medsebojnem vplivanjskem odnosu zlasti najvišji ravni sistema, pri čemer bi lahko raven velikih držav v mednarodnem sistemu konceptualno enačili z Deutschevimi tremi odstotki najpremožnejših v družbi posamezne države, raven sekundarnih pa z oblastno-politično elito oziroma z državami, ki lahko s posameznimi političnimi

akcijami podprejo ali zavrejo dejavnosti velikih. Toda, ker smo privzeli, da v vsaki državi nacionalni odločevalski proces poteka po Deutshevem modelu, se odločitve, ki bodo imele učinek na mednarodni sistem, vendarle oblikujejo zlasti na najvišji ravni.

Če si Slovenijo predstavljamo na četrti ravni, kamor spada, ali na tretji, kamor bi se *lahko* uvrstila, in ob tem predpostavimo, da je na obeh vendarle večina svetovnih držav in prebivalstva, se odpre logično vprašanje: kaj sploh preostane malim? Keohanove srednje države lahko na sistem poskušajo vplivati le v manjših skupinah in zavezništvih, male pa le v grupacijah, kjer je vpliv bolj kome enakomerno porazdeljen. Prve in druge torej lahko dosežejo bolj malo, če že, pa v formalnih zavezništvih ali drugače organiziranih skupinah. Bi bilo njihovo odzivanje na dejanja in odločitve velikih učinkovitejše, če bi, hipotetično, oblikovale načelno koalicijo ali nekakšen forum? Bi se njihov vpliv večal sorazmerno s konsolidacijo majhnih moči? Na izvedbeni ravni bi se najbrž res zataknilo že pri opredelitvi, katere države naj se taki načelni formaciji pridružijo, nemara pa bi se lahko o tem, skladno z njihovo percepcijo, odločili voditelji posameznih držav.

Gre namreč za to, da države, tako kot državljani, za učinkovito delovanje v sodobni mednarodni skupnosti potrebujejo informacije. Vse imajo diplomatske aparate, obveščevalne službe in podobno, vendar trdimo, da velike in večje zagotovo vedo več in razpolagajo z več koristnimi podatki. Informacija pa je v sodobnem svetu enaka moči in vplivu. Slovenska zunanja politika je bila v dveh desetletjih nemalokrat odvisna od kakovostnih informacij, v diplomatskem delu pa smo pokazali, kako se je vsaj enkrat (Vilniuška izjava) pridružila 'neki' skupini na podlagi lažnih informacij. S tem si je nakopala nemalo težav doma in v mednarodni skupnosti.

Ne trdimo, da so države V-10 naredile napako, ker niso oblikovale *ad hoc* 'skupine za premislek' in od Colina Powlla zahtevale dokazov o iraškem orožju za množično uničevanje, preden podpišejo Vilniuško izjavo. Nenazadnje jih je gospod predstavil v GA ZN. Trdimo pa, da si je Slovenija na zelo hipotetični ravni s to izjavo zaprla pot do oglašanja, denimo o tem, kako koalicijska vojska tepta človekove pravice na Bližnjem vzhodu. Danes si ne moremo predstavljati, da bi Slovenija kot edina (in zelo majhna) država na svetu na višku razkrivanja podrobnosti o mučenju vojnih ujetnikov v Iraku in na Kubi izrazila protest in pozvala k odgovornosti. To bi bila znanstvena fantastika.

Toda slovenska država temelji na demokratičnih pravicah, na njih je bila ustvarjena. In to je njen kapital, ki ga je blasfemično zapakirati v blagovno znamko *I feel Slovenia*. Njena osamosvojitve in pot do »zgodbe o uspehu« je v sodobnem svetu pravzaprav poseben *brand*, iz katerega bi lahko kovala 'dobiček', torej krepila svoj vpliv in plemenitila svoja stališča. Ker je na ta kapital v letih, ko se je manično osredotočala zgolj na določljive cilje s hitro merljivimi učinki, pozabila, svet pa je medtem postal povsem prepleten in – zaradi immanentnih groženj okolju in podnebjū – usodno soodvisen, je ostala nekje zadaj. Vendar prav usodna soodvisnost sveta, mednarodne skupnosti in sistema, kot ga je med drugim lepo ilustrirala globalna gospodarsko-finančna kriza, kliče po streznitvi, ki je zlasti sistemski problem. Mednarodni odločevalski proces je navidezno enakopraven, dejansko pa poverjen ozkim, hermetičnim krogom.

Če bi slovenski politiki spet znali poiskati žar in pogum, s katerim so državo z minimalnimi žrtvami (človeškimi in siceršnjimi) odcepili od SFRJ, bi si Slovenija lahko očrtala tudi ambicioznejšo zunanjo politiko. Lahko bi na primer sprožila mednarodno iniciativo za oblikovanje foruma malih, razvitih, a nevplivnih držav v EU. Če so nas ZDA za ovratnik zvale v SECI, bi se najbrž lahko za ovratnik zvale tudi v kakšno načelno zavezništvo, nekakšno vest velikih. V takem okviru bi se lahko glasno, podprti z glasovi drugih, ukvarjali s humanitarnimi tragedijami, kot je Irak, s podnebnimi spremembami, ki so jih proporcionalno bolj zakuhal veliki, plačali pa bomo vsi, s postkonfliktno sanacijo, kamor sodi tudi izobraževanje varnostnih sil, in podobnimi rečmi.

Če se je namreč Sloveniji kaj dolgoročno izplačalo, to ni bilo klečeplazenje pred Združenimi državami Amerike, temveč uporniška in načelna drža ob njenem nastanku.

8 LITERATURA

Amnesty International Slovenije. 2008. *Pismo dr. Dimitriju Ruplu: Novi dokazi Čiinih tajnih pridržanj*. Dostopno prek: <http://www.amnesty.si/sl/node/962> (2. februar 2010).

Ash Garton, Timothy. 1999. Cry, the Dismembered Country. *The New York Review of Books* 46 (1): 29–32.

Babič, Mateja. 2003. »Čas vojne ni čas treznih odločitev«. *Delo*, 2 (14. februar).

Baillie, Sasha. 1998. A Theory of Small State Influence in the European Union. *Journal of International Relations and Development* 1 (3–4): 195–219.

Baker Fox, Annette. 1965. The Small States of Western Europe in the United Nations. *International Organization* 19 (3): 774–786.

Banka Slovenije. 2007a. Tabela I: Tuje neposredne naložbe v Sloveniji po državah investitoricah. V *Neposredne naložbe 2005* 11 (1): 18. Dostopno prek: <http://www.bsi.si/iskalniki/ekonomski-odnosi-s-tujino.asp?MapaId=230&Nalozbe=True&Potrdi=True> (1. februar 2010).

--- 2007b. Tabela III: Slovenske neposredne naložbe v tujini po državah prejemnicah. *Neposredne naložbe 2005* 11 (1): 27. Dostopno prek: <http://www.bsi.si/iskalniki/ekonomski-odnosi-s-tujino.asp?MapaId=230&Nalozbe=True&Potrdi=True> (1. februar 2010).

--- 2008a. Tabela I: Tuje neposredne naložbe v Sloveniji po državah investitoricah. V *Neposredne naložbe 2007* 12 (1): 18. Dostopno prek: <http://www.bsi.si/iskalniki/ekonomski-odnosi-s-tujino.asp?MapaId=230&Nalozbe=True&Potrdi=True> (1. februar 2010).

--- 2008b. Tabela 20: Slovenske naložbe v tujini – po državah. V *Neposredne naložbe 2007* 12 (1): 61. Dostopno prek: <http://www.bsi.si/iskalniki/ekonomski-odnosi-s-tujino.asp?MapaId=230&Nalozbe=True&Potrdi=True> (1. februar 2010).

Batagelj, Zenel. 2001. *Povračilni ukrepi ZDA*. Ljubljana: Cati.

Benko, Vlado. 1992. O vprašanjih prioritet v zunanji politiki Slovenije. *Teorija in praksa* 29 (1–2): 1–208.

--- 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.

--- 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Bevk, Samo. 2005. *Pisno poslansko vprašanje Vladi Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=94&mandate=4&author=26&o=70&new=1#list> (2. februar 2010).

--- 2006. *Zadeva: zahteva za dopolnitev odgovora*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=94&mandate=4&author=26&o=70&new=1#list> (2. februar 2010).

Bianchini, Stefano. 1999. The Cultural Scope of Balkan Security. V *Mediterranean Security into the Coming Millennium*, ur. Stephen J. Blank, 193–220. Carlisle: Strategic Studies Institute, United States Army College. Dostopno prek: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub139.pdf> (27. januar 2010).

Bohte, Gorazd. 1998. Še o uspešnem obisku. *Delo*, 6 (14. november).

Bourdieu, Pierre. 2001. *Na televiziji*. Ljubljana: Krtina.

Brglez, Milan. 2002. Nato Enlargement and Slovenia: Interpreting, Mapping and Constructing International Relations Perspectives. V *Small states in the post-cold war world: Slovenia and NATO Enlargement*, ur. Zlatko Šabič in Charles Bukowski, 25–52. Westport: Praeger.

Brown, Gillan in George Yule. 1983. *Discourse analysis*. Cambridge: University Press.

Brstovšek, Andrej. 2004. Trdo sem delal, da smo vas spravili v Nato. *Dnevnik* (4. september). Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/93802 (1. februar 2010).

Bučar, Bojko. 2001. Stroka in politika ob deseti obletnici slovenske zunanje politike. *Teorija in praksa* 38 (1): 142–151.

Bučar, Bojko in Primož Šterbenc. 2002. Relations between Large and Small States in a Multilateral Context: A Case Study of U.S.-Slovenian Relations Concerning Nato. V *Small states in the post-cold war world: Slovenia and NATO Enlargement*, ur. Zlatko Šabič in Charles Bukowski, 103–127. Westport: Praeger.

Bukowski, Charles. 2002. Slovenian-American Relations in the Context of Nato Enlargement. V *Small states in the post-cold war world: Slovenia and NATO Enlargement*, ur. Zlatko Šabič in Charles Bukowski, 53–81. Westport: Praeger.

Bush, George W. 2001. *U. S. President Bush's speech to United Nations*. CNN.com (10. november). Dostopno prek: <http://edition.cnn.com/2001/US/11/10/ret.bush.un.transcript/index.html> (1. februar 2010).

Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Buzan, Barry, Ole Wæver in Jaap de Wilde. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Cati. 2001. *Odmevi javnosti na napade v ZDA in terorizem*. Ljubljana: Cati.

Cerar, Gregor. 2004. Sokoli na slovenskem nebu. *Mladina* (7. april). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200414/clanek/slo--nato-gregor_cerar/ (2. februar 2010).

Cheney, Dick. 1993. *Defense Strategy for the 1990s: The Regional Defense Strategy*. Washington: Office of the Secretary of Defense. Dostopno prek: http://www.informationclearinghouse.info/pdf/naarpr_Defense.pdf (27. januar 2010).

CIA. 2005. *The World Factbook, Slovenia: Geography, People, Economy*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/si.html> (1. februar 2010).

Christopher, Warren. 1993. *Nato and US foreign policy – North Atlantic Treaty Organization – Secretary of State Warren Christopher speech – Transcript*. Washington: US Department of State Dispatch. Dostopno prek: http://findarticles.com/p/articles/mi_m1584/is_n9_v4/ai_13590458/ (27. januar 2010).

Coalition for the International Criminal Court. 2006. *Summary of Information on Bilateral Immunity Agreements (BIAs) or so-Called »Article 98« Agreements as of July 8, 2006*. Dostopno prek: http://coalitionfortheicc.org/documents/BIADB_Current.pdf (2. februar 2010).

--- 2009. *Join the Movement to End Impunity*. Dostopno prek: <http://www.iccnw.org/?mod=home> (2. februar 2010).

Council of the European Union. 2002. International Criminal Court – Council Conclusions. V *General Affairs and External Relations, 2450th Council Session, 12134/02* (Presse 279), 9–10. Dostopno prek: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/72321.pdf (2. februar 2010).

Crnović, Deja. 2007. Slovenija naj se v Darfurju ne vmešava. *Mladina* (5. september). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200735/clanek/uvo-manipulator--deja_crnovic/ (2. februar 2010).

Cummings, Richard. 2007. Lockheed Stock and Two Smoking Barrels. *Playboy* (16. januar). Dostopno prek: <http://www.playboy.com/magazine/features/lockheed/index.html> (1. februar 2010).

Davis, Howard H. 1985. Discourse and Media Influence. V *Discourse and communication: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication*, ur. Teun A. van Dijk, 44–59. Berlin: Walter de Gruyter & Co.

Debrix, François. 2002. Language as Criticism: Assessing the Merits of Speech Acts and Discursive Formations in International Relations. *New Political Science* 24 (2): 201–219.

Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije (DeZPRS). Ur. l. RS 108/1999 (27. december 1999). Dostopna prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=1999108&stevilka=5028> (1. februar 2010).

Delić, Anuška. 2008a. »ZDA danes verjetno bolj spominjamo na Marilyn Monroe«. *Mag* 14 (6): 42–46 (13. februar).

--- 2008b. »ZDA danes verjetno bolj spominjamo na Marilyn Monroe« (neobjavljeni del intervjuja z dr. Jožetom Pirjevcem).

--- 2008c. Enega veleposlanika, prosim! *Mag* 14 (14): 42–43 (9. april).

Delo. 2002a. ZDA snubijo tudi Slovenijo, 24 (14. avgust).

--- 2002b. Ameriški predlog na tehtnici, 2 (20. avgust).

Deutsch, Karl W. 1978. *The Analysis of International Relations*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Drnovšek, Janez. 1996. *Moja resnica: Jugoslavija 1989 – Slovenija 1991*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--- 2002. *Govor predsednika vlade dr. Janeza Drnovška v državnem zboru na javni predstavitvi mnenj z naslovom »Slovenija pred vrhunskim zasedanjem zveze Nato v Pragi«*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/slovenija-nato/javna-mnenja/govor-drnovsek/> (2. februar 2010).

--- 2003. Čas je za umirjen strateški razmislek, kako naprej – Studio ob 17ih. *Radio Slovenija* (7. oktober). Dostopno prek: <http://www2.gov.si/up-rs/2002-2007/jd.nsf/dokumentiweb/3736573F9CBAA2EFC1256F8E00267F2E?OpenDocument> (1. februar 2010).

--- 2006. *Novinarska konferenca predsednika republike v zvezi s pobudo za Darfur*. Dostopno prek: <http://www2.gov.si/up-rs/2002-2007/jd.nsf/dokumentiweb/08670DDDC121D642C12570F4006AFB01?OpenDocument> (2. februar 2010).

Društvo novinarjev Slovenije. 2002. *Kodeks novinarjev Slovenije*. Dostopen prek: <http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks.php> (16. februar 2010).

Državni zbor Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101> (16. februar 2010).

--- 1997. *Magnetogram 14. izredne seje* (25. september 1997). Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=1&st=m&mandate=2&o=40&showdoc=1&unid=SZ2%7C2915C68031FB1CF2C1256525003D6292> (27. januar 2010).

--- 2002. *Magnetogram javne predstavitve mnenj »Slovenija pred vrhunskim zasedanjem zveze NATO v Pragi«* (16. januar 2002). Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/slovenija-nato/javna-mnenja/magnetogram/> (2. februar 2010).

--- 2006. *Državni zbor Republike Slovenije, 17. izredna seja* (13. februar 2006). Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&cs=>

1&mandate=4&o=40&unid=SZ4|31F189DD93BE92ACC125711D003498ED&sho
wdoc=1 (16. februar 2010).

Državna volilna komisija. 2003. *Poročilo o izidu glasovanja in o izidu referendumu o pristopu Republike Slovenije k Organizaciji Severnoatlantske pogodbe (Nato), ki je bil 23. marca 2003*. Dostopno prek: <http://www.dvk.gov.si/referendum200302/index.html> (2. februar 2010).

Eldridge, John. 1995. *Glasgow Media Group Reader, Volume 1*. London: Routledge.

Erjavec, Karmen in Melita Poler Kovačič. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: FDV.

Fisk, Robert. 2005. *The Great War for Civilisation: The Conquest of the Middle East*. London: Fourth Estate.

Fox Baker, Annette. 1965. The Small States of Western Europe in the United Nations. *International Organization* 19 (3): 774–786.

Frankl, Peter. 2005. »V Sloveniji ni treba delati velikih revolucij« (veliki gospodarski intervju s predsednikom države). *Finance* (1. marec) Dostopno prek: <http://www.finance.si/113518/Janez-Drnov%B9ek-V-Sloveniji-ni-treba-delati-velikih-revolucij> (2. februar 2010).

Franklin, Bob. 2004. 'A good day to burry bad news?': journalists, sources and the packaging of politics. V *News, Public Relations and Power*, ur. Simon Cottle, 45–62. London: Sage Publications.

Fukuyama, Francis. 2008. Konec hegemonu. *Mladina* 30: 40–42 (25. julij).

Furlan, Branimir. 2009. Izkušnje sodelovanja v operacijah kriznega odzivanja. V *Sodelovanje Republike Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah*, ur. Roman Bric, 87–98. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/publikacije/zbornik_f.pdf (2. februar 2010).

Garton Ash, Timothy. 1999. Cry, the Dismembered Country. *The New York Review of Books* 46 (1): 29–32.

Geršak, Teodor. 1995. *NATO: njegova preobrazba in Slovenija*. Ljubljana: Defensor.

Gilboa, Eytan. 2003. *The CNN Effect: The Origins and Development of a Misguided Concept*, Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, San Diego. Dostopno prek: http://www.allacademic.com/meta/p112291_index.html (16. februar 2010).

Golob, Blaž. 2004. Mednarodno kazensko sodišče v procesih globalizacije: Vloga in pomen Evropske unije in Slovenije. V *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, ur. Milan Brglez in Drago Zajc, 110–123. Ljubljana: FDV.

Göbbels, Joseph. 1934. *Göbbels at Nüremberg – 1934*. Dostopno prek: <http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb59.htm> (16. februar 2010).

Greenberg, Joshua. 2000. Opinion Discourse and Canadian Newspapers: The Case of the Chinese »Boat People«. *Canadian Journal of Communication* 25 (4): 517–537.

Grizold, Anton in Vinko Vegič. 2002. Članstvo v Natu: rešitev sodobne varnostne dileme Slovenije? *Teorija in praksa* 39 (3): 383–401.

Gustinčič, Jurij. 2006. Od malega do velikega le korak. *Mladina* 6: 44 (6. februar).

Halimi, Serge. 2002. *Novi psi čuvaji*. Ljubljana: Maska, Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Handel, Michael I. 1990. *Weak States in the International System*. Portland: Frank Cass.

Hargreaves, Ian. 2007. *Novinarstvo: zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.

Herman, Edward S. in Noam Chomsky. 1994. *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. London: Random House.

Hey, Jeanne A. K. 2003a. Introducing Small State Foreign Policy. V *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behaviour*, ur. Jeanne A. K. Hey, 1–11. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

--- 2003b. Refining Our Understanding of Small State Foreign Policy. V *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behaviour*, ur. Jeanne A. K. Hey, 185–195. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Hladnik Milharčič, Ervin. 2003a. Slovenija je v protiiraški koaliciji. *Delo*, 28 (12. februar).

--- 2003b. Državni zbor v kongresu. *Delo*, 1 (11. junij).

Hobden, Steve in Richard Wyn Jones. 1999. World-System Theory. V *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, ur. John Baylis in Steve Smith, 125–164. New York: Oxford University Press.

Hočevar, Barbara. 2003. Podpisi proti deklaraciji in shoda za mir. *Delo*, 2 (14. februar).

Holsti, K. J. 1988. *International Politics: A Framework for Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

International Criminal Court. Dostopno prek: <http://www.icc-cpi.int> (16. februar 2010).

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Korpusni laboratorij. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/> (16. februar 2010).

- Iraq Body Count Project*. Dostopno prek: www.iraqbodycount.org (16. februar 2010).
- Jančar, Matjaž. 1996. *Slovenska zunanje-politična razpotja*. Ljubljana: Društvo 2000.
- Janša, Janez. 1992. *Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga (2. popravljena izdaja).
- Jaušovec, Boris. 2006. V predsedniškem triu Slovenija violina. *V soboto*, 34 (30. december).
- Jaušovec, Boris in Dragica Korade. 2005. Vsi skupaj smo samo drobiž. *Večer* (29. januar). Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1019/11721/> (2. februar 2010).
- Jazbec, Milan. 2001. *The diplomacies of new small states: the case of Slovenia with some comparison from the Baltics*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.
- Jelušič, Ljubica. 2009. Uvodne teze. V *Sodelovanje Republike Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah*, ur. Roman Bric, 5–9. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/publikacije/zbornik_f.pdf (2. februar 2010).
- Jelušič, Ljubica, Brina Malnar in skupina. 2005. *Slovensko javno mnenje 2005/2: Nacionalna in mednarodna varnost (CRP Znanje za varnost in mir) in Mednarodna dovolilna raziskava*. Ljubljana: FDV IDV, CJMMK.
- Jelušič, Ljubica, Maja Garb in Jelena Trifunović. 2004. Mirovne operacije kot oblika globalne mirovne preventive pred širjenjem groženj. V *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, ur. Milan Brglez in Drago Zajc, 80–98. Ljubljana: FDV.
- Kalin Golob, Monika. 2003. *H koreninam slovenskega poročevalskega stila*. Ljubljana: Jutro.
- Karba, Dejan. 2008. V Irak se bosta inštruktorja vrnila le še po prtljago. *Delo*, 2 (27. december).
- Keeble, Richard. 2001. *The Newspapers Handbook* (Third Edition). London: Routledge.
- 2006. *The Newspapers Handbook* (Fourth Edition). London: Routledge.
- Kennedy, Charles Stuart. 1996. *Interview with Warren Zimmermann*. Washington: The Foreign Affairs Oral History Collection of the Association for Diplomatic Studies and Training, Library of Congress. Dostopno prek: <http://hdl.loc.gov/loc.mss/mfdip.2004zim02> (27. januar 2010).
- Keohane, Robert O. 1969. Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization* 23 (2): 291–310.

Keohane, Robert O. in Joseph S. Nye. 1997. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown.

Klein, Naomi. 2007. *The Shock Doctrine*. London: Penguin Books.

Knudsen, Olav F. 1996. Analysing Small-State Security: The Role of External Factors. V *Small States and the Security Challenge in the New Europe*, ur. Werner Bauwens, Armand Clesse in Olav F. Knudsen, 3–20. London: Brassey's.

--- 2002. Small States, Latent and Extant: Towards a General Perspective. *Journal of International Relations and Development* 5 (2): 182–198.

Košir, Manca. 1988. *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: DZS.

--- 2005. Javno komuniciranje kot oglaševanje. V *Uvod v novinarske študije*, ur. Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec, 19–30. Ljubljana: FDV.

Krippendorff, Klaus. 2004. *Content Analysis: an introduction to its methodology* (Second Edition). Thousand Oaks: Sage Publications.

Kropivnik, Samo in Peter Ješovnik. 1995. Small Countries in the Global Economy: Slovenia, an Exception or the Rule? *Journal of International Relations* 2 (1–4): 66–95.

Laban, Vesna. 2005. Žanri vestičarske vrste, običajno poročilo in anketa v dnevnem časopisju. V *Uvod v novinarske študije*, ur. Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec, 32–73. Ljubljana: FDV.

Lewis, Charles in Mark Reading-Smith. 2008. *False Pretenses*. Washington: The Center for Public Integrity. Dostopno prek: <http://projects.publicintegrity.org/WarCard/> (1. februar 2010).

Livingston, Steven. 1997. *Clarifying the CNN Effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention*. Cambridge: President and Fellows of Harvard College. Dostopno prek: http://www.hks.harvard.edu/presspol/publications/papers/research_papers/r18_livingston.pdf (16. februar 2010).

Ljudmila. 2009. *Nato? Ne, hvala!* Dostopno prek: <http://www.ljudmila.org/ciril/nato-nehvala/> (16. februar 2010).

Lobbyists.info. Dostopno prek: www.lobbyists.info (16. februar 2010).

Lukšič, Igor. 1999. Novinarstvo in politični konflikti. *Teorija in praksa* 36 (3): 430–432.

Macdonald, Myra. 2003. *Exploring Media Discourse*. London: Arnold.

Malešič, Marjan in skupina. 2007. *Slovensko javno mnenje 2007: Raziskava o nacionalni in mednarodni varnosti; vojaški poklici*. Ljubljana: FDV IDV, CJMMK.

Malović, Stjepan. 2005. *Osnove novinarstva*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.

Mašanović, Božo. 1996. Nove oblike sodelovanja med državami JV Evrope. *Delo*, 1 (7. december).

--- 1997a. Ne načrtujemo obnove federacije (Dr. Erhard Busek o Seci). *Delo*, 6 (10. februar).

--- 1997b. Pomenljive izjave Richarda Shifterja. *Delo*, 7 (26. marec).

--- 1997c. Slovenija od marca v Seci. *Delo*, 1 (26. junij).

--- 2003. Kdor vstopiš, pusti zunaj upe vsake. *Delo*, 5 (19. februar).

Matheson, Donald. 2005. *Media Discourses: Analysing Media Texts*. Berkshire: Open University Press.

Mathisen, Trygve. 1971. *The Functions of Small States in the Strategies of the Great Powers*. Oslo: Scandinavian University Books.

Mekina, Igor. 2002. Napadi na Nato. *Mladina* (25. junij). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tehdnik/200225/clanek/nato/> (2. februar 2010).

Mekina, Igor in Meta Roglič. 2008. Fried: »Slovenija naj prva prizna Kosovo«. *Dnevnik* (25. januar). Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/eu/294834> (16. februar 2010).

Milharčič Hladnik, Ervin. 2003a. Slovenija je v protiiraški koaliciji. *Delo*, 28 (12. februar).

--- 2003b. Državni zbor v kongresu. *Delo*, 1 (11. junij).

Milosavljevič, Marko. 2003. *Novinarska zgodba*. Ljubljana: FDV.

Ministrstvo za obrambo. Slovenska vojska. 2009. *Mednarodne operacije in misije s sodelovanjem Slovenske vojske v letu 2009*. Dostopno prek: http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/enote/tabela_misije_090929.pdf (2. februar 2010).

Ministrstvo za zunanje zadeve. 2008. *ZDA so prijateljska in zavezniška država, s katero se Slovenija posvetuje suvereno in enakopravno* (Pripombe k članku Mister Yes, objavljenemu v Dnevniku, 26. januarja 2008). Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/23983/> (2. februar 2010).

--- 2010. *Slovenija za Varnostni svet OZN 2012 – 2013*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/slovenija_vs_zn/ (14. februar 2010).

Mladina. 2002. Izjave tedna, (18. februar). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tehdnik/200207/clanek/izjave/> (2. februar 2010).

Mortensen, Mauritz S. 2000. Fear of War and Attitudes to Defence. V *International Security, Mass Media and Public Opinion*, ur. Marjan Malešič, 129–138. Ljubljana: FDV.

Natlačen, Tomaž S. 2003. »Slovenija potrebuje zaveznike, ne le v vojni, ampak tudi v miru«. *Delo*, 4 (18. januar).

Nato. 1997. *Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation – Deklaracija madridskega vrha*, M-1 (97)81, sprejeta 8. julija 1997. Dostopna prek: <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm> (27. januar 2010).

--- 1999a. *Statement by the North Atlantic Council on Kosovo*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27459.htm (14. februar 2010).

--- 1999b. *Political and Military Objectives of NATO Action with regard to the crisis in Kosovo*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27451.htm (14. februar 2010).

--- 2005. *NATO leaders express unity on Iraq, reaffirm values*. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/update/2005/02-february/e0222a.htm> (2. februar 2010).

--- 2009. *Nato's Assistance to Iraq*. Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51978.htm (2. februar 2010).

Nato.gov.si. 2002. *Uradni obisk ameriškega obrambnega sekretarja: Rumsfeld zadovoljen s povabilom zveze Nato Sloveniji*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/koledar-dogodkov/2002-11-23/> (16. februar 2010).

--- 2009. *Pregled rezultatov raziskav Politbarometra po letih (1997–2004)*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/javno-mnenje/politbarometer-rezultati/> (16. februar 2010).

Nato Training Mission-Iraq. Dostopno prek: http://www.jfcnaples.nato.int/ntmi/ntmi_index.html (16. februar 2010).

Ninamedia. 1999. *Vox Populi – Aktualna vprašanja, junij 1999*. Dostopno prek: <http://www.ninamedia.si/vprasanja.php?mesec=jun99> (27. januar 2010).

Organizacija združenih narodov. 1945. *Ustanovna listina Združenih narodov – Charter of the United Nations*, sprejeta 26. junija 1945. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/charter/intro.shtml> (14. februar 2010).

--- 1961. *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih – 3. Vienna Convention on Diplomatic Relations*, Ch_III_3, sprejeta 18. aprila 1961. Dostopno prek: http://treaties.un.org/doc/Treaties/1964/06/19640624%2002-10%20AM/Ch_III_3p.pdf (2. februar 2010).

Organizacija združenih narodov. Generalna skupščina. 1998. *General and complete disarmament, Towards a nuclear-weapon-free world: the need for a new agenda*

(Annex), A/53/138. Dostopno prek: <http://www.undemocracy.com/A-53-138.pdf> (27. januar 2010).

Petrič, Ernest. 1996a. Zunanja politika majhnih držav. *Teorija in praksa* 33 (6): 876–897.

--- 1996b. Aspects of American Foreign Policy. *Journal of International Relations* 3 (1–4): 147–161.

Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Pogovor. 2008a. Pogovor z nekdanjim visokim politikom. Koper.

--- 2008b. Pogovor z nekdanjim sodelavcem ene od obveščevalnih služb. Ljubljana.

--- 2008c. Pogovor z nekdanjim diplomatom. Ljubljana.

Praprotnik, Rok. 2000a. Vse tiho je bilo kakor Sava. *Delo*, 2 (14. junij).

--- 2000b. Sodelovanje OVS in DIA na pravni podlagi. *Delo*, 2 (24. junij).

--- 2003. Naj ne bo le propaganda. *Delo*, 1 (5. marec).

Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Republike Slovenije. Ur. l. RS 71/1993 (30. december 1993). Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1993/Ur/u1993071.pdf (1. februar 2010).

Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti Republike Slovenije, popravek. Ur. l. RS 2/1994 (14. januar 1994). Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=67993> (1. februar 2010).

Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča. 1998. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&vt=6&sm=k&q=zakon+o+ratiifikaciji+rimskega+statuta&mandate=-1&unid=SZ%7CC12563A400338836C1256B0D002DDF06&showdoc=1> (2. februar 2010).

Rothstein, Robert L. 1968. *Alliances and Small Powers*. New York: Columbia University Press.

Rupel, Dimitrij. 1992a. *Slovenska pot do samostojnosti in priznanja*. Ljubljana: Kres.

--- 1992b. *Skrivnost države: spomini na domače in zunanje zadeve 1989–1992*. Ljubljana: Delo, Slovenske novice.

--- 2001a. *Srečanja in razhajanja: optimistični zapiski o slovenskih zunanjih zadevah v prvem desetletju*. Ljubljana: Nova revija.

--- 2001b. Skrajni čas za prihodnost Slovenije. *Sobotna priloga*, 14 (11. avgust).

--- 2002. *Slovenska diplomacija in slovenski nacionalni interes*. Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1014/10960/> (2. februar 2010).

--- 2003. Teroristi ne bi bili obzirnejši do Slovenije, če ne bi bila članica Nata. *Sobotna priloga*, 8 (11. januar).

--- 2004. *Vloga majhnih držav v razširjeni Evropi (angleška verzija)*. Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/1014/10860/> (1. februar 2010).

Rupel, Dimitrij, Borut Trekman, Milan Jazbec in Ignac Golob. 2000. *Deset let samostojne slovenske zunanje politike*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/dokumenti/deset_let_samostojne_slovenske_zunanje_politike/ (1. februar 2010).

Saccio, Leonard J. 1988. *Interview with Lawrence S. Eagleburger*. Washington: The Foreign Affairs Oral History Collection of the Association for Diplomatic Studies and Training, Library of Congress. Dostopno prek: <http://hdl.loc.gov/loc/mss/mfdip.2004eag01> (27. januar 2010).

Salon.com. 2005. *Iraq: The Unseen War*. Dostopno prek: http://www.salon.com/news/feature/2005/08/23/iraq_gallery/iraq.html (16. februar 2010).

Sciolino, Elaine. 1995. Awaiting Call, Helms Puts Foreign Policy on Hold. *The New York Times* (24. september). Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1995/09/24/world/awaiting-call-helms-puts-foreign-policy-on-hold.html?pagewanted=1> (2. februar 2010).

Schwarz, Benjamin C. 1994. *Nato at the Crossroads, Reexamining America's Role in Europe*. Santa Monica: RAND. Dostopno prek: http://www.rand.org/pubs/issue_papers/IP133/ (27. januar 2010).

Sens, Allen. 1996. Small-State Security in Europe: Threats, Anxieties and Strategies After the Cold War V *Small States and the Security Challenge in the New Europe*, ur. Werner Bauwens, Armand Clesse in Olav F. Knudsen, 74–99. London: Brassey's.

Severnoatlantska pogodba – North Atlantic Treaty. 1949. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/dokumenti/severnoatlantska-pogodba/> (1. februar 2010).

Schechter, Danny. 2004. *WMD: Weapons of Mass Deception*. Globalvision, Cinema Libre Studio. Dostopno prek: <http://www.imdb.com/title/tt0402577/> (16. februar 2010).

Siol.net. 2009. *Jelušič: Nacionalna varnost in obramba nimata ideološkega predznaka* (11. marec). Dostopno prek: http://www.siol.net/slovenija/novice/2009/03/jelusiceva_nacionalna_varnost_in_obramba_nimata_ideoloskega_predznaka.aspx (12. marec 2010).

Skupno spletišče v podporo vključevanju Slovenije v Nato. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/> (16. februar 2010).

Slovensko predsedstvo EU 2008. 2008a. *Izjava predsedstva EU o kubanskem podpisu dveh pomembnih mednarodnih instrumentov o človekovih pravicah.* Dostopno prek: http://www.eu2008.si/si/News_and_Documents/CFSP_Statements/March/0304MZZkuba.html (1. februar 2010).

--- 2008b. *Izjava vrha EU-ZDA 2008* (v slovenskem prevodu). Dostopno prek: http://www.eu2008.si/si/News_and_Documents/Press_Releases/June/0610EU_USA_Declaration.html (2. februar 2010).

Splichal, Slavko. 1997. *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v XX. stoletju.* Ljubljana: FDV.

STA. 2009. *Jelušičeva: Delež za vojsko še nekaj let ne bo presegel 1,5 odstotka BDP,* (1. september).

Stepišnik, Matija. 2008. Musarjeva ugotovila kršitve, Rupel napovedal upravni spor. *Večer* (29. februar). Dostopno prek: <http://www.vecer.si/clanek2008022905299758> (2. februar 2010).

Stojanov, Veso. 1998a. Pohvale Sloveniji, a na obzorju težave. *Delo*, 24 (4. november).

--- 1998b. Uspeh s priokusom grenkobe. *Delo*, 1 (5. november).

--- 1998c. Najboljši partner ZDA in Nata. *Delo*, 1 (5. november).

--- 1998d. Slovenija se umika iz sporne pobude. *Delo*, 3 (6. november).

Šabič, Zlatko. 2002. Small States Aspiring for Nato Membership: Some Factors Influencing the Accession Process. V *Small states in the post-cold war world: Slovenia and NATO Enlargement*, ur. Zlatko Šabič in Charles Bukowski, 1–24. Westport: Praeger.

Šabič, Zlatko in Charles Bukowski, ur. 2002. *Small states in the post-cold war world: Slovenia and NATO Enlargement.* Westport: Praeger.

Šabič, Zlatko in Milan Brglez. 2002. The national identity of post-communist small states in the process of accession to the European Union: the case of Slovenia. *Communist and Post-Communist Studies* 35 (1): 67–84.

Štefančič, Marcel, jr. 2006. V Iraku nimamo kaj početi! *Mladina* 4: 21–25 (23. januar).

Šuen, Matjaž. 1994. *Preiskovalno novinarstvo.* Ljubljana: FDV.

Šuligoj, Boris. 2003. Pogoj miru v Evropi in svetu. *Delo*, 4 (13. marec).

- Šurk, Barbara. 1998. Slovenija med vzdržanimi. *Dnevnik*, 12 (16. november).
- Talbot, Mary. 2007. *Media Discourse: Representation and Interaction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Taylor, Philip M. 2004. Journalism under fire: the reporting of war and international crisis. V *News, Public Relations and Power*, ur. Simon Cottle, 63–80. London: Sage Publications.
- The Center for Public Integrity. 2008. *The Top 100 Private Contractors in Iraq and Afghanistan, 2004 – 2006*. Dostopno prek: <http://projects.publicintegrity.org/WOWII/database.aspx?act=toponehundredcontractors> (1. februar 2010).
- The Economist*. 2006. Pocket president (16. november).
- The New York Times*. 1997. U. N. Names Slovenia To Security Council (16. oktober). Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1997/10/16/world/un-names-slovenia-to-security-council.html?pagewanted=1> (14. februar 2010).
- 2003. Powell's Remarks to UN (5. februar). Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2003/02/05/international/05raw-powell-text1.html> (1. februar 2010).
- The White House. 2001. *President Welcomes President Chirac to White House*. Dostopno prek: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/11/20011106-4.html> (1. februar 2010).
- 2002. *President Delivers State of the Union Address*. Dostopno prek: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (1. februar 2010).
- Toshkov, Veselin. 2003. East Europeans to Back United States on Iraq. *The Associated Press* (5. februar). Dostopno prek: http://www.latvians.com/en/Mailer/envelope.php?2003_02_14.htm#news3 (1. februar 2010).
- Toš, Niko, ur. 2002. *Politbarometer, september 2002: Podpora vključevanju Slovenije v Nato*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/javno-mnenje/politbarometer-rezultati/2002-09.pdf> (2. februar 2010).
- Toš, Niko in skupina. 2004. Slovensko javno mnenje 2003/3, Nacionalna in mednarodna varnost; vojaški poklic. V *Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999–2004*, ur. Niko Toš, 517–550. Ljubljana, FDV IDV, CJMMK.
- Turin, Jerneja. 2009. *Odgovor na vprašanje avtorice o pismu Amnesty International Slovenija nekdanjemu zunanjemu ministru Dimitriju Ruplu*. Ljubljana: elektronska pošta.
- Tyler, Patrick E. 1992. U. S. Strategy Plan Calls for Insuring No Rivals Develop □ A One-Superpower World. *The New York Times* (8. marec). Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1992/03/08/world/us-strategy-plan-calls-for-insuring-no-rivals-develop.html?pagewanted=1> (27. januar 2010). Urad informacijskega

pooblaščenca. 2008. *Minister in generalni sekretar oglobljena*, 23. maja 2008. Dostopno prek: <http://www.ip-rs.si/novice/detajl/minister-in-generalni-sekretar-oglobljena/?cHash=9366399489> (2. februar 2010).

Urad predsednika Republike Slovenije. 2006. *Odgovor Hillary Clinton predsedniku republike v zvezi s situacijo v Darfurju*. Dostopno prek: <http://www2.gov.si/up-rs/2002-2007/jd.nsf/dokumentiweb/82E4DDACE04F7FD5C125710300320739?OpenDocument> (2. februar 2010).

Urad Vlade RS za informiranje. 2005. *Sporočilo za javnost o sklepih, ki jih je Vlada RS sprejela na 11. seji, 17. februarja 2005*. Dostopno prek: [http://193.2.236.95:80/dato3.nsf/OC/0502171638332/\\$file/sev111.doc](http://193.2.236.95:80/dato3.nsf/OC/0502171638332/$file/sev111.doc) (2. februar 2010).

--- 2006. *Sporočilo za javnost o sklepih, ki jih je Vlada RS sprejela na 56. seji, 12. januarja 2006*. Dostopno prek: [http://193.2.236.95:80/dato3.nsf/OC/0601121549421/\\$file/sev156.doc](http://193.2.236.95:80/dato3.nsf/OC/0601121549421/$file/sev156.doc) (2. februar 2010).

U. S. Census Bureau. 2004. *Ancestry: 2000, Census 2000 Brief*. Dostopno prek: <http://www.census.gov/prod/2004pubs/c2kbr-35.pdf> (27. januar 2010).

U. S. Central Command. 2009. *Slovenia*. Dostopno prek: <http://www.centcom.mil/en/countries/coalition/slovenia/> (16. februar 2010).

U. S. Congress, U. S. House of Representatives. 1991. *Resolucija 224, HCON 224 IH*. Dostopno prek: <http://thomas.loc.gov/> (27. januar 2010).

--- 1996. *Nato Enlargement Facilitation Act*, H.R. 3564, sprejet 23. julija 1996. Dostopno prek: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/R?r104:FLD001:H58117> (27. januar 2010).

U. S. Congress, U. S. Senate. 1991a. *Resolucija 153, SRES 153 ATS*. Dostopno prek: <http://thomas.loc.gov/> (27. januar 2010).

--- 1991b. *Resolucija 216, SRES 216 IS1S*. Dostopno prek: <http://thomas.loc.gov/> (27. januar 2010).

--- 1992a. *Resolucija 246, SRES 246 IS*. Dostopno prek: <http://thomas.loc.gov/> (27. januar 2010).

--- 1992b. *Resolucija 254, SRES 254 IS*. Dostopno prek: <http://thomas.loc.gov/> (27. januar 2010).

--- 2000. *Resolucija 117, SCON 117 ES*. Dostopno prek: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:sc117>: (27. januar 2010).

--- 2002. *American Servicemembers' Protection Act of 2002 (ASPA)*. Dostopno prek: <http://www.state.gov/t/pm/rls/othr/misc/23425.htm#> (1. februar 2010).

U. S. Department of Defense. 2003. *Public affairs guidance on embedding media during possible future operations/deployments in the U. S. Central Command's area of responsibility*. Dostopno prek: <http://www.defenselink.mil/news/Feb2003/d20030228pag.pdf> (16. februar 2010).

--- 2005. *DoD Briefing on NATO Training Mission in Iraq* (10. februar 2005). Dostopno prek: <http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=1707> (2. februar 2010).

U. S. Department of State. 2003. *Video Footage Shown During the Remarks to the United Nations Security Council*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iraq/2003/iraq-030205-powell-un-17300pf.htm> (1. februar 2010).

U. S. Department of State, Bureau of Consular Affairs. 2009. *Visa Waiver Program*. Dostopno prek: http://travel.state.gov/visa/temp/without/without_1990.html (27. januar 2010).

U. S. House of Representatives, Committee on International Relations. 1996. *Final Report of the Select Subcommittee to Investigate the United States Role in Iranian Arms Transfers to Croatia and Bosnia* (»The Iranian Green Light Subcommittee«), With Minority Views (10. oktober). Dostopno prek: <http://www.archive.org/stream/finalreportofsel00unit#page/n1/mode/2up> (1. februar 2010).

U. S. Senate Committee on Foreign Relations. 2003. *Bruce Pitcairn Jackson Testimony Before the Senate Foreign Relations Committee on Nato Enlargement*. Dostopno prek: <http://foreign.senate.gov/testimony/2003/JacksonTestimony030401.pdf> (1. februar 2010).

Ustava Republike Slovenije. Ur. l. RS 33/1991 (28. december 1991). Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (1. februar 2010).

Utenkar, Gorazd. 2002. Vsesplošno zadovoljstvo. *Delo*, 1 (25. november).

--- 2008. »Ljudje velikokrat pozabljajo, koliko Združene države naredijo za svet«. *Mag* 14 (47): 40–44 (26. november).

Van Dijk, Teun A. 1988. *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates. Dostopno prek: <http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk,%20News%20as%20Discourse.pdf> (16. februar 2010).

--- 1996. *Opinions and Ideologies in Editorials*. Dostopno prek: <http://www.discourses.org/UnpublishedArticles/Opinions%20and%20ideologies%20in%20editorials.htm> (16. februar 2010).

--- 1998. Opinions and Ideologies in the Press. V *Approaches to media discourse*, ur. Allen Bell in Peter Garrett, 21–63. Oxford: Blackwell Publishers.

--- 2005. War rhetoric of a little ally: Political implicatures and Aznar's legitimization of the war in Iraq. *Journal of Language and Politics* 4 (1): 65–91.

Varnostni svet Združenih narodov. 1998a. *Resolucija 1160*, S/RES/1160. Dostopno prek: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1160%20\(1998\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1160%20(1998)&Lang=E&Area=UNDOC) (14. februar 2010).

--- 1998b. *Resolucija 1160*, S/RES/1199. Dostopno prek: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1199%20\(1998\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1199%20(1998)&Lang=E&Area=UNDOC) (14. februar 2010).

--- 1998c. *Resolucija 1160*, S/RES/1203. Dostopno prek: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1203%20\(1998\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1203%20(1998)&Lang=E&Area=UNDOC) (14. februar 2010).

--- 1999a. *Zapisnik 3988. seje VS ZN*, S/PV.3988. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/6093332.17144012.html> (14. februar 2010).

--- 1999b. *Zapisnik 3989. seje VS ZN*, S/PV.3989. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/5349712.37182617.html> (14. februar 2010).

--- 2004. *Resolucija 1546*, S/RES/1546. Dostopno prek: <http://www.uniraq.org/documents/Resolution1546.pdf> (2. februar 2010).

Väyrynen, Raimo. 1996. Small States in the New European Context. V *Small States and the Security Challenge in the New Europe*, ur. Werner Bauwens, Armand Clesse in Olav F. Knudsen, 109–121. London: Brassey's.

Vegič, Vinko. 1999. Zavezništva in male države: Nekaj dilem slovenskega približevanja Natu. *Teorija in praksa* 36 (6): 999–1013.

Veleposlaništvo Republike Slovenije v Washingtonu. 2007. *Obisk PD Drobniča v ZDA, VWA070767*. Ljubljana: arhiv avtorice.

Vidmajer, Saša. 1997. Na jedilniku Secija ni političnih primesi. *Delo*, 6 (17. januar).

--- 2003. ZDA nagovarjajo k podpisu sporazuma. *Delo*, 1 (3. junij).

--- 2008. Türk in Bush tudi o neprijetnih temah. *Delo*, 3 (11. junij).

Vilniuška izjava – Statement of the Vilnius Group Countries in Response to the Presentation by the United States Secretary of State to the United Nations Security Council Concerning Iraq. 2003. Dostopno prek: <http://www.america.gov/st/washfile-english/2003/February/20030207173228lfenner@pd.state.gov0.5013697.html> (1. februar 2010).

Visegrad Group. Dostopno prek: <http://visegradgroup.eu/main.php> (16. februar 2010).

Vital, David. 1996. Towards a New Concert of Powers? V *Small States and the Security Challenge in the New Europe*, ur. Werner Bauwens, Armand Clesse in Olav F. Knudsen, 100–108. London: Brassey's.

Vlada Republike Slovenije. 2002. *Letni nacionalni program Republike Slovenije za izvajanje akcijskega načrta za članstvo 2002–2003 (povzetek)*. Dostopno prek: <http://nato.gov.si/slo/dokumenti/akcijski-nacrt/2002-2003/> (2. februar 2010).

--- 2006a. *Magnetogram novinarske konference predsednika Vlade RS Janeza Janše*. Dostopno prek: <http://www.nekdanji-pv.gov.si/2004-2008/nc/si/splosno/cns/novica/article/1914/444/index.html> (16. februar 2010).

--- 2006b. *Odgovor*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=94&mandate=4&author=26&o=70&new=1#list> (2. februar 2010).

--- 2006c. *Odgovor*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=94&mandate=4&author=26&o=70&new=1#list> (2. februar 2010).

Vreg, France. 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje*. Ljubljana: FDV.

Vuga, Janja. 2009. Sodelovanje Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah v očeh slovenske javnosti. V *Sodelovanje Republike Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah*, ur. Roman Bric, 70–85. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/publikacije/zbornik_f.pdf (2. februar 2010).

Walt, Stephen M. 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.

White, Brian. 1999. Diplomacy. V *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, ur. John Baylis in Steve Smith, 249–264. New York: Oxford University Press.

Wiberg, Håkan. 1996. Security Problems of Small Nations. V *Small States and the Security Challenge in the New Europe*, ur. Werner Bauwens, Armand Clesse in Olav F. Knudsen, 21–41. London: Brassey's.

Wight, Martin. 1995. *Power Politics*. (ur. Hedley Bull in Carsten Holbraad). London: Leicester University Press.

Wilson, James R. in Stan Le Roy Wilson. 1998. *Mass Media / Mass Culture: An Introduction* (Fourth Edition). San Francisco: McGraw-Hill Companies.

World Bank. 2007. Selected indicators. V *World Development Report 2008*, 319–352. Dostopno prek: <http://go.worldbank.org/LBJZD6HWZ0> (1. februar 2010).

Young, Johnny. 2002. ZDA in mednarodno kazensko sodišče. *Delo*, 2 (27. avgust).

Zakon o vladi Republike Slovenije (ZVRS). Ur. l. RS 4/1993 (16. januar 1993). Dostopno prek: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1993-01-0124?OpenDocument (1. februar 2010).

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o vladi Republike Slovenije (ZVRS-A). Ur. l. RS 23/1996 (29. april 1996). Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199623&stevilka=1315> (1. februar 2010).

Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ). Ur. l. RS 1/1991 (25. junij 1991). Dostopno prek: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1991-01-0013?OpenDocument (1. februar 2010).

Zgaga, Blaž. 2000. Po »Savi« do jugovojske in dalje. *Večer*, 5 (10. junij).

Zimmermann, Warren. 1996. Yugoslavia: 1989–1996. V *U. S. and Russian Policymaking with Respect to the Use of Force*, ur. Jeremy R. Azrael in Emil A. Payin, 177–199. Santa Monica: RAND. Dostopno prek: http://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/CF129/CF-129.chapter11.html (27. januar 2010).

Žerdin, Ali H. 2003. Kdor laže, tudi ropa. *Mladina* (7. april). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tehdnik/200314/clanek/ropi/index.print.html-l2> (1. februar 2010).

--- 2006. Koliko trupel, minister Rupel? *Mladina* (16. januar). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200603/clanek/slo-tema--ali_h_zerdin/ (2. februar 2010).

Žižek, Slavoj. 2004. What Does Europe Want? *In These Times* (1. maj). Dostopno prek: http://www.inthesetimes.com/article/what_does_europe_want/ (16. februar 2010).

24ur.com. 2008. *Slovenija priznala Kosovo* (6. marca). Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/slovenija-priznala-kosovo.html> (2. februar 2010).

Priloga A: Seznam analiziranih komentatorskih besedil

Avtor / letnica	Naslov članka	Datum objave	Medij	U, N, K, E	P, C, S
Caharijas, Domen. 2006a.	Opcija »nič«	13. 1.	Dnevnik	U	C
Caharijas, Domen. 2006b.	Verodostojno v povojni kaos	21. 1.	Zelena pika	U	C
Caharijas, Domen. 2006c.	Kupovanje ljubezni	14. 2.	Dnevnik	U	C
Grgič, Borut. 2006a.	Odločitev, ki je v skladu z interesi EU	17. 1.	Delo	E	S
Grgič, Borut. 2006b.	Z vojsko po nafto in naložbe v Irak	1. 2.	Finance	E	S
Gustinčič, Jurij. 2006.	Od malega do velikega le korak	6. 2.	Mladina	K	S
Jalušič, Vlasta. 2006.	V Irak	23. 1.	Mladina	K	S
Jelušič, Ljubica. 2006.	Irak: »Dobra osnova« za posttravmatski stres	18. 1.	Dnevnik	E	S
Juri, Franco. 2006.	V Irak po sledovih laži	16. 1.	Dnevnik	K	C
Kovač, Dejan. 2006.	Med častilci boga Marsa	23. 1.	Dnevnik	K	S
Lorenci, Janko. 2006.	Drugi odhajajo, mi prihajamo	17. 1.	Delo	K	C
Makarovič, Matej. 2006.	Globalna odgovornost	18. 1.	Delo	E	P
Mekina, Igor. 2006.	Naši okupatorji	18. 1.	Dnevnik	U	C
Miheljak, Vlado. 2006.	Nach Bagdad, nach Bagdad!	18. 1.	Dnevnik	K	C
Nežmah, Bernard. 2006.	Iraška mrzlica	23. 1.	Mladina	K	S
Pečauer, Marko. 2006a.	Javnemu mnenju navkljub	14. 1.	Delo	N	C
Pečauer, Marko. 2006b.	Varnostne inštrukcije	20. 1.	Delo	N	S
Praprotnik, Rok. 2006.	Dimna zavesa in pobeg	18. 1.	Delo	N	C
Puc, Ivan. 2006.	Nejevoljni	25. 1.	Mag	N	P
Sever, Jani. 2006.	Nelagodno mirovno poslanstvo	23. 1.	Mladina	U	C
Slabe, Damijan. 2006a.	Onstran rubikona	13. 1.	Delo	U	C
Slabe, Damijan. 2006b.	Na desno ravnajs'	21. 1.	Sobotna priloga	U	S
Slivnik, Danilo. 2006a.	Biljeterji iz kina Vič	18. 1.	Mag	K	P
Slivnik, Danilo. 2006b.	Copperfieldove zvijače	25. 1.	Mag	K	P
Šetinc, Mile. 2006.	Graditelji Potemkinove vasi	25. 1.	Finance	K	S

LEGENDA: N – novinar, U – urednik, K – kolumnist/komentator, E – ekspert;
P – pro, C – contra, S – supra.